

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSÉSZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
VEZETŐJE: DR. ÓZE SÁNDOR DsC

NAGY GYÖNGYI

A MAGYAR ASSZONYOK NEMZETI SZÖVETSÉGE
1918–1946

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető: Ifj. Dr. Bertényi Iván

Társ-témavezető: Dr. Sipos Balázs Áron

Budapest

2022

AJÁNLÁS

**„Akinek sokat adtak,
attól sokat kívánnak,
és akire sokat bíztak,
attól többet kérnek számon.”**

Lukács 12,48

Emlékül feledhetetlen Édesanyámnak, aki a legtöbb ösztönzést adta e történet megírásához, s aki maga is azt az értékmentő, családokat segítő tevékenységet végezte földi életében, mint amit a Magyar Asszonyok a két világháború között.

NYILATKOZAT

Alulírott, *Nagy Gyöngyi*, felelősen kijelentem, hogy a jelen doktori disszertációt saját kutatásaim alapján, önállóan írtam, a feltüntetett és hivatkozott források és szakirodalom alapján, amelyeket az érvényben lévő előírások értelmében idézek.

Nagy Gyöngyi
okleveles történész
PhD hallgató

Hódmezővásárhely, 2022. január

Tartalom

1. Bevezetés. A téma forrásai, historiográfiája és módszertani kérdései.....	6
1.1. Források.....	7
1.2. Historiográfia.....	10
1.3. Módszertani szempontok és célkitűzések.....	16
2. A MANSz megalakulása és világgépe.....	18
2.1. Nőtörténeti előzmények.....	18
2.2. A történelmi környezet.....	31
2.3. A MANSz megalakulásának előzményei és körülményei	32
2.4. A MANSz megalakulása.....	44
2.5. A MANSz alapító szervezetei és más tagegyesületei.....	49
2.6. A kecskeméti nők szervezkedése	53
2.7. A MANSz szervezetének kialakulása és változásai 1919-ben	54
2.7.1. A MANSz a proletárdiktatúra és a román megszállás alatt.....	58
3. A MANSz és a politika	61
3.1. „Bethlen Istvánék asszonyai”	62
3.2. A Horthy-korszak hivatalos nőegylete	64
3.3. A politikai szakosztály: a női választójog és a választások.....	68
3.4. „a szövetségben megtúrtek 1-2 kikeresztelt zsidót is.” Zsidóellenesség a MANSz-ban.....	76
3.5. A MANSz és a politikusok.....	79
4. A MANSz szervezettörténete.....	83
4.1. Az alapszabály.....	83
4.2. A MANSz székhelye, értesítője és tisztségviselői	84
4.3. Országos közgyűlések.....	86
4.4. A MANSz szakosztályai	91
4.5. A vidéki MANSz-fiókok megszervezése	93
4.6. MANSz-fiókok szervezése Budapesten és környékén.....	97
4.7. MANSz-fiókok szervezése 1939 és 1944 között	98
4.7.1. A foglalkozási ágak szerinti szervezés	99
4.7.2. Szervezés a visszatért területeken.....	102
5. A MANSz a revízió szolgálatában.....	106
6. A MANSz háziipari és szociális tevékenységei.....	138
6.1. A háziipar felkarolása.....	138
6.2. Szociális-jótekonysági munka	145
6.2.1. A katonák, a vagonlakók és a hadifoglyok támogatása.....	145
6.2.2. Az ifjúság támogatása.....	150

6.2.3. Anya- és gyermekvédelem	155
7. A MANSz és a második világháború	163
8. Támadások keresztútjében.....	171
8.1. A Tormay-per	171
8.2. A „sajnálatos” nyíregyházi eset.....	172
8.3. Manszika és „Cécile de Tormayék”	174
8.4. M.A.N.Sz. – Mondani Akarnék Néhány Szót – a kecskeméti főorvos paródiája	178
9. Tormay-kultusz a MANSz-ban	180
10. A MANSz megszűnése és feloszlata, 1944-1946.....	183
11. Források és felhasznált irodalom	192
<i>Összefoglalás</i>	206
<i>Summary</i>	207
Köszönetnyilvánítás	208
Függelék	209

1. BEVEZETÉS. A TÉMA FORRÁSAI, HISTORIOGRÁFIÁJA ÉS MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

Az első világháború következményei Közép–Kelet–Európában Magyarországot sújtották a legnagyobb mértékben és a legigazságtalanabban, hiszen a trianoni békediktátumban nagyobb területeket csatoltak el, mint amekkora végül az ország területe maradt, ráadásul az elszakított országrészek többségében jelentős magyar kisebbség élt.

Az 1918 őszén bekövetkezett háborús összeomlással egy időben szerencsétlen módon belpolitikai válság is kialakult az országban, amely rövid időn belül végzetesen eszkalálódott. A Károlyi-féle polgári–demokratikus forradalmat követően csakhamar megmutatkozott, hogy Magyarország új vezetése teret engedett a nemzetköziséget hirdető bolsevizmusnak is, amelynek eredményeképpen a Kommunisták Magyarországi Pártja és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1919. március 21-én puccsszerűen átvette a hatalmat az országban.

Ezeknek a Magyarország számára végzetes politikai fordulatoknak számos érzékelhető jele volt, amely a nemzeti–polgári gondolkodású erőket csakhamar cselekvésre ösztönözte. Ezek a közösségek Tisza István volt miniszterelnök meggyilkolását katasztrófaként élték meg, mert annak ellenére, hogy az általános közhangulat, főként már az utolsó háborús években meglehetősen Tisza-ellenes volt, számukra az ő hagyományos, konzervatív–liberális (a magyar nemzeti értékek elsőbbségét hirdető) eszméket valló személye volt a garancia a magyar állami élet folytonosságának a biztosítására.

1918 késő ősztől, decemberétől szervezkedni kezdtek azok a pártpolitikusok, katonatisztek, hivatalnokok, egyetemisták és polgárok is, akik számára az új politikai rendszer túlzottan radikálisnak tűnt. Az ekkor létesült egyesületek között kiemelt helyen említendő a Területvédő Liga, amely Raffay Sándor evangélikus püspök és gróf Teleki Pál irányításával már ekkor arra törekedett, hogy szellemi fegyverekkel küzdjön a külföldi közvélemény felvilágosításáért. A főiskolásokat és a hivatalnokokat az Ébredő Magyarok Egyesülete és a Turul Szövetség, a katonatiszteket a Magyar Országos Véderő Egylet tömörítette; utóbbi tervei között a katonai ellenállás, egyszersmind a katonai hatalomátvétel is szerepelt. A Kratochwill Károly által vezetett Székely Hadosztály is az ellenállás híve volt, de ezért dolgozott a kommunistákat megfigyelő Békássy-csoport is. Ellenforradalminak lehetett tekinteni az arisztokrácia aktív részét, akik különböző polgári pártokba tömörültek: a Szmrecsányi György vezette Keresztényszocialista Pártba, a Perényi Zsigmond és társai által meghatározott régi Munkapártba, a Dessewffy Emil vezette Földműves Pártba, és Bethlen István új pártformációjába, a Nemzeti Egyesülés Pártjába. A nemzeti ellenforradalmi szervezkedések

azonban nem csak a fővárosra terjedtek ki. Fejér megyében Károlyi Mihály féltestvére, gróf Károlyi József, a Dunántúlon Mikes János szombathelyi püspök állt a nemzeti erők élére, és a Kiskunságon fellobbanó kun redempciós mozgalom ugyancsak fegyveres ellenálláson gondolkodott.

A férfiak mellett csakhamar szót kértek a nők is, akik a háború alatt szintén szenvedtek, ahogy a fronton harcoló férjeik, fiaik, és még olyan jellegű feladatokkal is meg kellett birkóznuk, amelyekkel korábban nem. Helyettesíteniük kellett a férfiakat a földeken, a gyárakban és a családban is, 1918 őszén pedig úgy tűnt, hogy az ország sorsának irányításában is a segítségükre szorulnak.

A polgári, és az olykor még nemesi származással is büszkélkedő (úri) középosztály, valamint a főúri, arisztokrata családok többségében – férfiak és nők – egyöntetűen azon a véleményen voltak a kezdeti bizakodás-támogatás után, hogy Károlyi Mihály alkalmatlan az ország vezetésére, akit bábként mozgatnak a kommunisták, nem jól megválasztott emberei nem tudnak megbirkózni az ország irányításából adódó széleskörű feladatokkal, a baloldali eszmék előretörése pedig árt minden közösségnek. A helyzet (világháború, összeomlás, forradalmak) rendkívüliségét mutatja, hogy ebben az időszakban számos férfi és nő ragadott tollat, hogy tapasztalatait, élményeit, kételyeit, félelmeit az utókor számára okulásul papírra vesse.

A magyar konzervatív női társadalom 1918 decemberétől körvonalazódó szervezkedése 1919 elején összefogásban csúcsosodott ki: Tormay Cécile Európa-szerte híres író nő vezetésével, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége néven létrejött egy új nemzeti ellenforradalmi csoportosulás.

1.1. Források

A kutató dolgát rendkívül megnehezíti a téma forrásainak széttagoaltsága és hiányosságai. Éppen ezért nem véletlen, hogy csak kevesen foglalkoztak vele, átfogó és tárgyilagos monográfia mindeddig nem született a Horthy-korszak legjelentősebb, országos mozgalommá fejlődő nőszervezetéről. A források súlyos hiányosságát az adja, hogy 1944-ben, Budapest ostroma idején a MANSz Rózsa utcai székházát bombatalálat érte, így az iratok nagy része elveszett.

Ennek ellenére a téma elsődleges forrásbázisát mégiscsak a levéltári iratok adják, noha ezeket nem találjuk meg egy helyen. A világháborús pusztulás miatt a negyedszázadon keresztül működő MANSz központi szövetségének kevés fennmaradt dokumentuma a Magyar

Nemzeti Levéltár Országos Levéltár Bécsi kapu téri és óbudai kirendeltségén kutatható.¹ Utóbbi helyen a központ és néhány vidéki fiók felosztásával kapcsolatos iratok állnak a kutató rendelkezésére. A fővárosi kerületi MANSz-fiókokról, a vasutas szakosztály egyes fővárosi csoportjairól Budapest Főváros Levéltára őrzött meg anyagokat.² A vidéki MANSz-fiókokról bővebben a Magyar Nemzeti Levéltár megyei levéltáraiban tájékozódhatunk, ahol azonban ugyancsak töredékes iratanyaggal találkozhatunk, többnyire a polgármesteri, a városi tanácsi és az egyesületi iratok között.

Nem nyújtanak sok támpontot a MANSz kutatásához a korszakban működő más nőegyletek dokumentumai sem. Egyik alapító szervezetének, az Országos Katholikus Nőszövetségnek³ ugyan több doboznyi irata maradt fenn az Országos Levéltárban, de ezek közül egy sem kapcsolódik a MANSz-hoz. A Szociális Missziótársulat történetét már feldolgozták, ám ezen munka is kevésbé érinti a MANSz-szal való kapcsolatot, pedig ez is alapító szervezete volt.⁴

A levéltári források mellett a MANSz törzsforrásául a Szövetség központi értesítője, a *Magyar Asszony* szolgál, melynek évfolyamai, számai teljes terjedelmükben egyetlen magyarországi közgyűjteményben sem található meg. Kutatásom során így ennek beszerzéséhez jártam az Országos Széchényi Könyvtárban, az Országgyűlési Könyvtárban, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, valamint a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárban. A hódmezővásárhelyi MANSz-fiók, egyedülálló módon, szintén rendelkezett saját alapítású lappal. A dél-alföldi szervezet megalakulását, kezdő lépéseit, a belépett tagok névsorát a *Magyar Asszonyok Lapjában* tették közzé, amely ugyan csak két évfolyamot élt meg, azonban így is alapvető forrásnak tekinthetjük a MANSz kutatásakor, és nemcsak az alföldi fiók, hanem a központ tekintetében is. Ezt a dokumentumot a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár Helytörténeti Gyűjteményében őrzik.

A Szövetség saját értesítőjében dokumentálta legpontosabban a történetét, és az itt megjelent cikkeket, írásokat, beszámolókat a fővárosi és a megyei lapok is átvették. A *Budapesti Hírlapnak*, *Az Újságnak*, a *Magyarságnak*, a *Nemzeti Újságnak*, a *Pesti Hírlapnak* és az *Új Nemzedéknek* köszönhetően, amelyek rendszeresen tudósítottak a Szövetség munkájáról és megmozdulásairól, így gazdag sajtóanyag áll a kutató rendelkezésére.

¹ MNL OL K 28 (ME), K 148 (BM), K 150 (BM), MNL OL K 636 (VKM), MNL OL Polgári kori egyesületek XIX-B-1-h

² BFL IV. 1427 Budapest székesfőváros egyesületi alapszabályainak gyűjteménye; BFL IV. 1429 Budapest székesfőváros egyesületi alapszabályainak gyűjteménye

³ MNL OL P1650 Magyar Katholikus Nőegyesületek Országos Szövetsége 1-5. doboz

⁴ Udvardy Tamás: A Szociális Missziótársulat alapításának előzményei és fejlődése eredeti forrásművek és folyóiratok tükrében. Doktori disszertáció, 2014. <http://real-phd.mtak.hu/151/1/Udvardy%20Tam%C3%A1s.pdf> (2021.11. 21.)

A MANSz törekedett arra, hogy történetét és munkásságát kiadványokban is megörökítse. A levéltári források, a szövetségi értesítő és a bőséges sajtóanyag mellett ezek – mint az *Almanach az 1920-ik évre, a 15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből*, *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1925. évi nőnevelési kongresszusa*, *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról* és *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Évkönyve 1943–1944* – képezik az egyesület következő fontos forrásbázisát, és annak ellenére, hogy a szervezet történetét egyoldalúan, csak saját szemszögükből mutatják be, nagy forrásértékkel bírnak a kutató számára. Fontos források még a MANSz alapszabályai.⁵

A téma forrásainak fontos kategóriáját képezik a kortárs visszaemlékezések is. Ezeknek kivétel nélkül fontos jellemzője az önigazoló szándék, így tehát különös forráskritikával kezelendők, azonban hiányukban még nehezebb helyzetben lenne a kutató, hiszen ezek kisebb vagy nagyobb mértékben mégis hozzájárulnak a MANSz létrejöttének viszonylag pontos rekonstrukciójához. A mozgalom megalakulásának ilyen jellegű forrásai azon asszonyok tollából származnak, akik jelen voltak a MANSz megszületésénél. Az alapító Tormay Cécile, szépirodalmi igényességű naplóregényében, az először 1920–1922-ben megjelenő *Bujdosó könyvben*, az 1919. január 11-én nyilvánosság elé lépő Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége megalakulásának körülményeit elsőként örökítette meg. Nem ő volt azonban az egyetlen, aki fontosnak tartotta a kezdő lépéseket dokumentálni. Ritoók Emma szintén sokat szentelt *Évek és emberek* c. memoárjában az asszonyok polgári–keresztény–nemzeti irányú tömörülésének, hiszen ő maga is alapító tag volt. A MANSz harmadik egykorú személyes forrásának Révay Mór Jánosné 1918–1919-es naplóját tekinthetjük, mely szintén tudósít a MANSz kialakulásának néhány mozzanatáról. Műfaji okokból itt kell említeni Kozma Miklós⁶ 1918–1919-ben írt naplóját is, melyben az asszonyok szervezkedését is megemlítette, amikor az ellenforradalmi csoportosulásokat vette sorra.

A fenti forrásokból képet kapunk a MANSz megalakulásáról, szervezetének alakulástörténetéről, tevékenységéről, illetve arról, hogyan foglalt állást bizonyos bel-, kül- és

⁵ MNL OL K150 BM 3857/18, 64475/1920 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai. Apostol Nyomda R.T. Budapest, 1920.; Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai, 1928. Országgyűlési Könyvtár 3346. sz. köteles példánya; Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai, 1941. Országgyűlési Könyvtár 58. sz. köteles példánya; Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai és ügyrendje, 1943. Országgyűlési Könyvtár 953/1944. sz. köteles példánya

⁶ Kozma Miklós (1884–1941) memoárja az első világháború után bekövetkező magyar társadalmi, politikai összeomlás egyik legfontosabb láttelepe. Egy csapattiszt naplója 1914–1918 1933-ban jelent meg először. Kozma Miklós: Az összeomlás 1918–1919-ben. Kárpátia Stúdió. Köröstárkány–Kápolnásnyék, 2019.

társadalompolitikai kérdésekben, valamint ezek segítségével bontakozik ki előttünk a MANSz világképe is.

Ezeknek a forrásoknak egy részét kevéssé vagy egyáltalán nem használta még fel korábbi történeti szakirodalmunk. Ugyanakkor ennyi különböző dokumentumtípus áttekintése után sem mondhatja el magáról azt a szerző, hogy a téma valamennyi lehetséges forrásának a birtokában van. Különbőféle iratok lappanghatnak pl. az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, amelyek hasznos adalékul szolgálhatnak a MANSz történetéhez, utóéletéhez, illetve a Szövetség vezetőinek, vagy főbb alakjainak az életútjához, hiszen a második világháború után a MANSz-tagok elleni eljárásokban (pl. az igazoló eljárásokban, vagy az 1956-os forradalommal kapcsolatos perekben) szóba került/kerülhetett az egyesület tevékenysége, működése. Ugyancsak az egyesületi tagok személyes életéhez, motivációihoz, de így egyúttal a MANSz-ról saját korában kialakult képhez nyújthatnak kapaszkodót a különböző családi hagyatékok. Épp ezért ez a munka nem jelentheti a kutatás teljes lezárását, csak annak egy fontos állomását és részleges összefoglalását.

1.2. Historiográfia

Historiográfiai előzményként fontos megemlítenünk több kortárs író nevét, akik munkáikban – amelyek azonban elsősorban Tormay Cécile életéről és tevékenységeiről szólnak – elsőként foglalkoztak a MANSz-szal, és annak társadalmi hatásaival.

Hankiss János (1893–1959) irodalomtörténész, aki Tormay Cécile első és mindmáig egyetlen életrajzírója is, még az író nő életében és jóváhagyásával, 1928-ban adta közre róla első tanulmányát, amelyben a MANSz-ról is kifejtette a véleményét: „... a népszerű MANSz, alakulásában és fennmaradásában, elveivel és szövőszékeivel, lecke és tünet, mely a vezér kivételes energiája és egyénisége, s a magyar nőnek a magyar férfi hibáit szerencsésen kiegészítő erényei mellett tesz bizonyosságot.”⁷

Az ennél bővebb, a Tormay Cécile Művei gyűjteményes emlékkiadásban, 1939-ben megjelenő monográfiájában a MANSz-ot az író nő életének egyik „legmaradandóbb gyümölcsének” nevezte, és így értékelte: „Azok, akik a nőket szívesen állítják a második sorba, nem tudják, hogy a MANSz nem csak egy a sok egyesület közül, amely tisztikart választ és közgyűlést tart, hanem századunk húszas éveinek legnagyobb társadalmi szervezete, és a férfiak

⁷ Hankiss János: Tormay Cécile. Kortársaink, 5. Studium, Budapest, 1928. https://tormayc.webs.com/tc_hj4.html#tc_hj07 (2021.08.05.)

feladatát végzi el, a férfiak harcát harcolja meg, amíg magukhoz nem térnek a háború és az összeomlás okozta kábultságból.”⁸

Bánhegyi Jób (1897–1979) irodalomtörténész, bencés szerzetesrendi tanár is úgy vélte a korszak említésre méltó íróit – így Tormay Cécile-t is – bemutató munkájában, hogy a MANSz „...társadalmi és közéleti jelentőségét az életrehívó vezér kivételes energiájának és szónoki képességének köszönheti.”⁹

Bár inkább emlékezés, itt említem a korszak egyik jeles történésze, Hajnal István (1892–1956) írását. Mint írta: „Egészen újfajta szociális rend és világrend az, ami Tormay Cécile nemzeti-keresztény koncepciójából kisugárzik...”, hiszen „...nem rideg feminizmussal, hanem alázatos s mégis önérzetes nőiességgel...” szervezte meg a magyar asszonyokat, mert „Tormay Cecile nem politikus akart lenni; a legmélyebb értelemben vett művészetet, az ember-megértést állította nagy célok szolgálatába. Áldozata hasonló Széchenyiéhez, akinek világa nem a politika volt, hanem az örök emberi értékek.”¹⁰

1945 után Tormay Cécile művei is indexre kerültek, ráadásul később a kommunista diktatúra által képviselt kultúrpolitika, sok más íróhoz hasonlóan, őt is a „tiltott” kategóriába sorolta, aminek következtében műveivel együtt közéleti tevékenysége, így a MANSz is feledésbe merült. A Kádár-korszakban ugyan helyet kapott a Sötér István (1913–1988) főszerkesztésében, de valójában Szabolcsi Miklós (1921–2000) által írt magyar irodalomtörténeti munkában, mert annál sokkal jelentősebb író volt, mintsem hogy kihagyhatták volna egy ilyen nagyszabású munkából, ám ebben a MANSz-ot egyáltalán nem említik meg. E mértékadó munkában ugyanakkor a magyar irodalomban és közéletben betöltött szerepét igencsak alulbecsülték: „Az *Emberek a kövek között* és *A régi ház* nem érdemtelenül jutott elismeréshez...” – ismeri el ugyan a szerkesztő, de írói, művészi pályáját ezt követően elintézi azzal, hogy „De számontartható értéket adó pályája ezzel le is zárult. [...] Hivalkodó írói becsvágyával sem élményvilága, sem mondanivalóinak tartalma nem állt arányban; a forradalom után hivatalosan elismert nagyság lett, irodalmi szalont tartott fenn, folyóiratot szerkesztett és politikai szerepléshez is hozzájutott – csak művei nem születtek már. Amit ezután írt: a hivatalos apologetika ismérvei szerint készült. Hírhedt naplója, a Bujdosó könyv

⁸ Hankiss János: Tormay Cecile. Tormay Cecile Művei 14. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet, Budapest, 1939. 143. (A továbbiakban: Hankiss János: Tormay Cecile. 1939.)

⁹ Bánhegyi Jób: Tormay Cécile. In: Bánhegyi Jób: Magyar nőírók. Szent István Társulat, Budapest, 1939. 73–89. 83. (A továbbiakban: Bánhegyi Jób: Tormay Cécile. 1939.)

¹⁰ Hajnal István: Küzdelmek. Emlékezések. Tormay Cécile, a magyar közélet építője. In: Napkelet, XVI. évf. 5. sz. 1938. május 1. 292–294.

(1921-1922) a forradalomról rajzolt torzkép, útszéli módon rágalmozó.”¹¹ A folyóirat, amelyet itt csak mellékesen említenek, a *Napkelet* szépirodalmi, kritikai orgánium volt, amelynek létrehozását maga Klebelsberg Kuno ösztönözte, és amely nemcsak Tormay Cécile szerkesztői tevékenységét őrzi, hanem a kultuszminiszter politikai hitvallásának magvát, és nem mellesleg számos ifjú író, művészt is elindított a pályáján.¹² Meg kell említeni, hogy a Kádár-korszak hivatalos történetírását képviselő tízkötetes *Magyarország története* vonatkozó részeiben szintén nem szerepel a MANSz.¹³

A rendszerváltozás előtti szakirodalmakról összefoglalóan tehát elmondható, hogy míg az 1945 előtti munkák a MANSz pozitívumait emelték ki (és olykor kultikus beszédmód jellemezte őket, ami miatt elsődleges forrásként is tekinthetőek), addig az 1945 utáni marxista történetírás a szervezet fasisztának tartott jellegét hangsúlyozta, ha ugyan egyáltalán megemlítette, és igyekezett szerepét csökkenteni.

A rendszerváltás után két évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy Tormay Cécile és életműve, így a MANSz is a tárgyilagos érdeklődés középpontjába kerüljön. Bár műfaji okok miatt elvétve, de Romsics Ignác történeti szintézisében találkozunk Tormay Cécile nevével, író volt, a *Bujdosó könyv*, valamint a *Napkelet*ben végzett főszerkesztői munkája kapcsán.¹⁴ Kollarits Krisztina irodalomtörténész az író első regényét választotta PhD-disszertációja témájául (*A régi ház és a lerombolt ház. Tormay Cécile kísérlete a konzervatív értékek védelmére*). 2010-ben, *Egy bujdosó író – Tormay Cécile* c. könyvében, Hankiss János óta először foglalta össze az író életét, illetve a *Bujdosó könyvet* vette górcső alá. Kutatásait a Tormay Cécile által szerkesztett *Napkelet* tanulmányozásával folytatta. A 2014-ben megjelent „*Csak szétszórt őrszemek vagyunk...*” c. kötetében Tormay Cécile főszerkesztői munkásságát helyezte a középpontba, jó érzékkel rámutatva arra, hogy szerkesztőként is kivételes szerepet töltött be a magyar irodalom történetében. A két világháború közötti szépirodalmi–kritikai folyóirat létrehozásáról Tóth–Barbalics Veronika a *Magyar Könyvszemlében*, valamint Sipos Lajos a *Tekintet* c. folyóiratban közölt hiánypótló tanulmányt.¹⁵

Bár a magyarországi nőtörténetnek sok kiváló kutatója van, olyan összefoglaló monográfia, mint pl. Kéri Katalin *Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon* vagy Fábri

¹¹ A magyar irodalom története 6. Főszerk.: Sötér István, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 168–169. (A továbbiakban: A magyar irodalom története 6. 1978.)

¹² Ujváry Gábor: Kultúrfölény és neonacionalizmus. Klebelsberg és Tormay kapcsolata. http://real.mtak.hu/118521/1/13457_Ujvary.pdf (2021. 11.14.)

¹³ Magyarország története tíz kötetben 8/1–2. Főszerk.: Ránki György, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.

¹⁴ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 208.; 374.; 593. (A továbbiakban: Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. 2005.)

¹⁵ Tóth–Barbalics Veronika: A *Napkelet* megalapítása. In: Magyar Könyvszemle, 120. évf. 2004. 3. sz. 238–256.; Sipos Lajos: Az elérhetetlen eszmény. A *Napkelet*től a Magyar Szemléig. In: *Tekintet*, 2010. 5. sz. 3–36.

Anna „*A szép tiltott táj felé*” *A magyar írók története két századforduló között* című munkája, a magyarországi nőegyesületekről mindeddig nem született, inkább rövidebb korszakot bemutató munkákra, vagy kisebb résztanulmányokra támaszkodhatunk.¹⁶ Fábri Anna munkájában Tormay Cécile-t nemcsak íróként, hanem a MANSz szervezőjeként és kultúrdiplomataként is megnevezi.¹⁷ A 19. és 20. századi nőegyleteket tárgyaló tanulmányában Burucs Kornélia a MANSz-ot „az egyik legnagyobb hatású nőszövetség”-ként aposztrofálta.¹⁸ Nőtörténeti kutatásai kapcsán érintőlegesen Pető Andrea is foglalkozott a szervezettel.¹⁹ Kádár Judit *A női önérték-értékesítés kivételes esete a Horthy-korszakban* c. tanulmányának középpontjában az áll, hogy a *Bujdosó* könyv miként járult hozzá ahhoz, hogy Tormay Cécile a Horthy-korszakbeli elitbe emelkedjen, illetve hogy ezzel a művével hogyan alapozta meg a két világháború közötti írói karrierjét.²⁰ Ez utóbbi kapcsán inkább közéleti szerepről lehet beszélni, amit az ízig-vérig művész Tormay – számtalan íróhoz, közéleti személyhez írott levelei ezt világosan bizonyítják – nem saját érdekei érvényesítésekként fogott fel.²¹

Végezetül Bánki Éva tanulmányát említem, amely szerint a „fasiszta”, a „népi kultúra iránt érzéketlen”, magát „női Szentléleknek, megváltónak” tartó Tormay Cécile *Bujdosó* könyve egy „unalmas összeesküvés-történet”, ahol rajta kívül senkinek nincs egyénisége, csak fényes történelmi neve, magát a művet pedig nem tekinti „dokumentarista beszámolóknak”, csupán „tényirodalomnak álcázott fikciós elbeszélésnek”.²²

Érintőlegesen foglalkozott a MANSz-szal Tormay Cécile bemutatásakor a *Magyar királynék és nagyasszonyok* c. sorozatában Szilágyi Rita.²³ Papp Barbara és Sipos Balázs a

¹⁶ Borbíró Fanni: Budapesti nőegyletek 1862–1904. In: *A nők világa. Művelődés- és társadalomtörténeti tanulmányok*. Szerk.: Fábri Anna–Várkonyi Gábor, Argumentum, 2007. 185–207. (A továbbiakban: Borbíró Fanni: Budapesti nőegyletek 1862–1904. 2007.)

¹⁷ Fábri Anna: „A szép tiltott táj felé” *A magyar írók története két századforduló között (1795–1905)* Kortárs Kiadó, 1996. (A továbbiakban: Fábri Anna: *A magyar írók története két századforduló között (1795–1905)* 1996.)

¹⁸ Burucs Kornélia: *Nők az egyesületekben*. In: *História*, 1993. 2. sz. 15–18. 17–18.

¹⁹ Pető Andrea: „Minden tekintetben derék nők” *A nők politikai szerepei és a nőegyletek Magyarországon a két világháború között*. In: *Szerep és alkotás. Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben*. Szerk.: Nagy Beáta–S. Sárdi Margit, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1997. 269–278.

²⁰ Kádár Judit: *A női önérték-értékesítés kivételes esete a Horthy-korszakban – Tormay Cécile és a Bujdosó könyv*. In: *Literatura*, XLV. évf. 2019/3. 262–285.; Kádár Judit: *Az antiszemitizmus jutalma. Tormay Cécile és a Horthy-korszak*. In: *Kritika*, 32. 2003. 3. sz. 9–12. *A Fasiszta Sajtótermékek Jegyzékét Összeállító Bizottság Tormay Cécile-nek nemcsak a Bujdosó könyvét, hanem a halála után sajtó alá rendezett beszédeit, és a néhány novelláját tartalmazó Küzdelmek. Emlékezések* c. kötetét is tartalmazta. *A fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek I. sz. jegyzéke*. 2. jav. kiadás. Magyar Miniszterelnökség Sajtóosztálya, 1946. 39.

²¹ Tormay Cécile levele Babits Mihálynak, 1922. március 16. OSZK, Kézirattár Fond III/1309/1. <https://copia.oszk.hu/levelek/tormay-cecile-babits-mihalyhoz/> (2021.09.18.); SzEL (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár) VI. Személyi hagyatékok, A. Püspöki hagyatékok, 9. Mikes János hagyatéka, 13. dob. Tormay Cecil levelei

²² Bánki Éva: *Lobogó sötétség*. In: *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*, 2008/2. 91–104.

²³ Szilágyi Rita: *Irodalmi „hölgyvilág” Magyar királynék és nagyasszonyok sorozat 24.* Duna International Könyvkiadó Kft., 2012. 28–33.

Modern, diplomás nő a Horthy-korban c. kötetükben, a nők politikai szerepvállalása kapcsán, Szécsi Noémi és Géra Eleonóra *A modern budapesti úrinő (1914–1939)* c. nőtörténeti, művelődés- és életmódtörténeti gyűjteményes kötetében ugyancsak egy-egy kisebb fejezet szenteltek a MANSz-nak.²⁴ Papp Barbara *Nők a politikában* c. tanulmányában a MANSz kiadványai, valamint *A Magyar Asszony* beszámolóí alapján viszonylag részletesebben mutatta be a „Horthy-korszak legnagyobb női tömegszervezetét”, és e tanulmányában a szervezet politikában elfoglalt helyzetét állította a középpontba.²⁵ Sipos Balázs egy másik tanulmányában az 1918 után megjelenő új nőtípusok jellemzőit a MANSz „nőideálja” alapján is igyekezett megrajzolni, amely során arra jutott, hogy a konzervatív, jobboldali nők – így a MANSz tagjai is – a hibriditás fogalmával jellemezhetők.²⁶

Miután a MANSz története elválaszthatatlan Tormay Cécile életétől, Döme Attila Tormay-perről írott 2013-as tanulmányát is a szakirodalmak között kell említeni, jóllehet a jogász végzettségű kutató arra keresi a választ, hogy az 1920-as években óriási botránynak minősülő per, amely kapcsán Tormay Cécile-t azzal vádolták meg, hogy erkölcstelen viszonyt folytat egyik barátnőjével, szakszerűen zajlott-e le.²⁷ Az 1920-as évek első felének választójogi szabályozása kapcsán tanulmányában N. Szegvári Katalin a MANSz álláspontját is ismertette, amit értekezésemben én is bemutatok.²⁸

A MANSz-ról valamennyi tanulmányban, cikkben, könyvben olvashatunk, amely Tormay Cécile-lel vagy életművével foglalkozik, de csak az említés szintjén. Kivételt képez ez alól Kun Bernadett szakdolgozata, amely a debreceni szervezet bemutatása mellett vázlatosan kísérletet tett a MANSz országos tendenciáinak a felvázolására is, azonban meg kell jegyezni, hogy a dolgozatban több kisebb-nagyobb tévedés is van.²⁹ A szervezettel kapcsolatban azonban még a regionális szintű részkutatások is ritkaságszámba mennek. Kelbert Krisztina 2012-ben tett

²⁴ Papp Barbara–Sipos Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág Kiadó, 2017. 180–182.; Szécsi Noémi–Géra Eleonóra: *A modern budapesti úrinő (1914–1939)*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2017. 120–124.; 289–292.; 310–314.; 320–324.

²⁵ Papp Barbara: *Nők a politikában*. In: Tormay Cécile–emlékkonferencia. A Magyar Művészeti Akadémia konferenciafüzetek 4., Szerk.: Kollarits Krisztina, 2013. 177–188. (A továbbiakban: Tormay Cécile–emlékkonferencia. 2013.)

²⁶ Sipos Balázs: Miként befolyásolta a nők magyarországi helyzetét az első világháború? In: *Sorsok, frontok, eszmék. Tanulmányok az első világháború 100. évfordulójára*. Főszerk.: Majoros István, Szerk.: Antal Gábor–Hevő Péter–M. Madarász Anita, ELTE, BTK, Budapest, 2015. 591–606.

²⁷ Döme Attila: Egy „nyomdafestéket el nem bíró” ügy. *A Tormay Cécile per*. Más Kor Könyvek, Keszthely, 2013.

²⁸ N. Szegvári Katalin: A választójogi szabályozása az 1920-as évek első felében. In: *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*, 1994. 1–2. sz. 157–176. 161–163.

²⁹ Kun Bernadett: *A magyar nők helyzete a két világháború között. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége országos és debreceni szervezete*. Szakdolgozat, 2014. A debreceni egyetemen készült szakdolgozatot a szerző bocsátotta a rendelkezésemre, amit ezúton is köszönök neki.

közzé egy tanulmányt a szombathelyi MANSz-fiókról.³⁰ Ugyancsak regionális kutatásokat folytatott a témában Árvai Tünde, aki 2016-ban publikálta a *Városanyák. Mozaikok a pécsi nők 19–20. századi történetéből* c. kötetét, amelyben a nőegyletek között egy rövid fejezetet a MANSz pécsi fiókja bemutatásának is szánt.³¹ Kutatásaim megkezdésekor jómagam is egy vidéki, a hódmezővásárhelyi MANSz-fiókra összpontosítottam, melyről 2018 és 2021 között több publikációt is közzétettem.³²

Tormay Cécile szépirodalmi és közéleti munkásságának mélyebb megismerését szolgálták a 2010-es évek folyamán rendezett nagyobb irodalmi és történeti intézetek, valamint az író nő munkásságának ismertetésére alakult baráti társaságok által rendezett konferenciák. 2012 áprilisában a Magyar Írószövetség Budapesten, támogatásával egy baráti kör Mátraházán, majd 2012 októberében a Magyar Művészeti Akadémia Budapesten rendezett konferenciát.³³ Ezeken olyan, a korszakhoz értő neves előadók tartottak előadásokat, mint Bánki Éva, Benkő Krisztián, Cs. Nagy Ibolya, Cseke Péter, Csunderlik Péter, Ekler Andrea, Fábri Anna, Filep Tamás Gusztáv, Jókai Anna, Kiss Gy. Csaba, Kollarits Krisztina, Lisztóczy László, Medvigy Endre, Papp Barbara, Takaró Mihály, Ujvári Gábor, Zsávolya Zoltán és Szegedy–Maszák Mihály. Utóbbi szerző, miután Tormay Cécile-nek rokona volt, az írónőről és irodalmi, közéleti munkásságáról a birtokában lévő hagyaték alapján több jelentős tanulmányt tett közzé.³⁴

2018-ban jelent meg Nagy László baráti Huszár Aladáról szóló biográfiája, amelyben – miután Tormay Cécile 1919. évi tavaszi bujdosása idején a későbbi budapesti főpolgármester balassagyarmati villájában is megfordult – egy kisebb fejezetben foglalkozott a MANSz-szal. A szervezet és vezetője jelentőségét mutatja, hogy a szerző Huszár Aladár előremenetelében fontos szempontként értékelte az írónő balassagyarmati tartózkodását, amelynek köszönhetően a két család között tartós barátság szövődött. Munkája további részében a MANSz nőgrádi szervezetét is tárgyalta, amelyet a kommün bukása után Huszár Aladárné szervezett újjá.³⁵

³⁰ Kelbert Krisztina „Társadalmi anyaság” és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége karitatív–szociális tevékenysége a két világháború közötti Szombathelyen. In: Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője 35. Szombathely (2012) 347–369.

³¹ Árvai Tünde: *Városanyák. Mozaikok a pécsi nők 19–20. századi történetéből*. Kronosz Kiadó – Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2016. 85–89. (A továbbiakban: Árvai Tünde: *Városanyák. Mozaikok a pécsi nők 19–20. századi történetéből*. 2016.)

³² Lásd a Bibliográfiát.

³³ Tormay Cécile–emlékkonferencia. 2013.

³⁴ Szegedy–Maszák Mihály: Felejtés és kisajátítás az irodalomban. In: *Alföld*, 2013. 64. sz. 35–55.; Szegedy–Maszák Mihály: A regényíró Tormay Cécile. In: Tormay Cécile–emlékkonferencia. 2013. 15–39.

³⁵ Nagy László: *Az Ipolytól Dachauig. Baráti Huszár Aladár élettörténete (1885–1945)* Rozetta Stúdió Kft. BBK Könyvek 2. Budapest–Balassagyarmat, 2018. 114–119.; 150–153.; 202.; 204.; 272. (A továbbiakban: Nagy László: *Baráti Huszár Aladár élettörténete*. 2018.)

2018 őszén, a MANSz megalakulásának 100. évfordulóján, a hódmezővásárhelyi Emlékpont történeti kutatóműhelyben, majd Budapesten is tudományos tanácskozást tartottak, ahol új kutatási eredményeit Kollarits Krisztina, Árvai Tünde, valamint a disszerens ismertette.³⁶ Utóbbi szerző 2020-ban a Révay Mór Jánosné naplója elé, valamint 2021-ben a Tormay Cécile *Küzdelmek. Emlékezések* c. újra kiadott kötete elé írt előszavaiban – kutatási eredményeit felhasználva – foglalkozott a MANSz megalakulásának körülményeivel, valamint Tormay Cécile 1918 utáni közéleti szerepvállalásával.³⁷

A Tormay- és a MANSz-szakirodalomban tehát, amint a fentiek is mutatják, meglehetősen vegyes interpretációk születtek. Hangsúlyozni kell azonban, hogy dolgozatomban a MANSz szervezettörténetének bemutatására vállalkozom, amellyel a két világháború közötti magyar társadalom mentalitástörténetéhez kívánok adalékokat nyújtani.

1.3. Módszertani szempontok és célkitűzések

A negyedszázadnál (1918–1946) is tovább fennálló MANSz történetéről önálló monográfia mindeddig nem született. Az utóbbi évtizedben néhány történész már foglalkozott a Horthy-korszak legnagyobb és legjelentősebb nőegyesületével, de mint fentebb részleteztem, csak részkutatások születtek, és azok is inkább regionálisak voltak. Elriaszthatta a kutatókat, többek között, a szervezet több mint két évtizedes működése. A források hiányossága és a szakirodalom említett jellemzői miatt a MANSz történetével foglalkozó kutató dolgát az is megnehezíti, hogy a szervezet rendkívül szerteágazó tevékenységet folytatott a közéletben, valamint társadalmi–szociális kérdések vonatkozásában, így a működésének a szervezettörténet mellett fontos társadalmi, politikai és eszmetörténeti vonatkozásai is vannak.

Az egyik legfontosabb társadalom- és politikatörténeti vonatkozása, amelyre feltétlenül fel kell hívni a figyelmet, az az, hogy a MANSz társadalmi egyesületként határozta meg önmagát, így el tudta kerülni azt, hogy nyíltan valamely politikai párttal hozzák összefüggésbe, illetve így pártpolitikától mentes, össznemzeti érdekeket képviselő szervezetként tűnhetett fel. Ugyanakkor, amint azt fentebb már említettem, a MANSz vezérszónoka, Tormay Cécile a magyar közéletet megszólalásaival nem hivatásos politikusként uralta és befolyásolta. Mindezt azért is fontos kiemelni, mert a Horthy-korszakban rendkívül megszorodtak az olyan típusú

³⁶ Az „Ilyen összefogás, mint a miénk, még nem volt a kerek földön sehol.” és „A láncnak nem szabad elszakadnia.” címmel rendezett konferenciákra 2018. november 15-én és 2018. november 29-én került sor.

³⁷ Révay Mór Jánosné: *A bolsevizmus napjai. Naplójegyzetek 1918–1919.* Szerk.: Szakács Árpád. Előszót írta: Nagy Gyöngyi, Kárpátia Stúdió Kft., Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2020. (A továbbiakban: Révay Mór Jánosné: *Naplójegyzetek 1918–1919.* 2020.); Tormay Cécile: *Küzdelmek. Emlékezések.* Felelős szerkesztő: Szilágyi Erzsébet. Előszót írta: Nagy Gyöngyi, Kárpátia Stúdió Kft., Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2021. (A továbbiakban: Tormay Cécile: *Küzdelmek. Emlékezések.* 2021.)

egyesületek, amelyeknek kiemelten fontos szerepük volt a rendszer megszilárdításában, fenntartásában. Elég csak a Turul Szövetségre³⁸ gondolni, amely az egyetemisták legmeghatározóbb gyűjtőtáborra volt a korszakban.

A MANSz a megvizsgált források alapján egységes képet mutat: negyedszázados története alatt a tagok mindvégig ragaszkodtak az 1918–1919-ben megfogalmazott jelszavakhoz, valamint a szervezet első számú vezetőjéhez, még annak halála után, 1937-et követően is. A vidéki szervezetek mindvégig a központ irányítása szerint jártak el tevékenységeiket illetően, kiemelten figyelve természetesen a helyi sajátosságokra. A generációs különbségeket igyekeztek áthidalni, pl. azzal, hogy kezdettől fogva támogatták az egyetemistákat, az 1930-as évek végén pedig – mintegy utódaikként – Leányköröket is létrehoztak. Általában igaz az, hogy ha valaki belép egy egyesületbe vagy politikai pártba, szükségképpen azonosul az ott képviselt eszmékkal. A MANSz által támogatott egyetemista lányokat, akik az 1923-ban létrehozott Sarolta Kollégiumban kaptak elhelyezést, igyekeztek a maguk világgépére nevelni, hogy majdan legyen, aki folytassa a munkájukat. Törekvésük sikerességét nem könnyű mérlegre tenni, ahogyan az is ritkaság- és érdekességszámba megy, hogy valaki találkozott ugyan a MANSz szellemiségével, pl. a Sarolta Kollégium lakójaként, később mégsem eszerint élte az életét. Mégis ez utóbbira találunk példát a műfordító, szerkesztő Karig Sára élettörténetében, aki a vele készített interjúban említette, hogy egyetemi évei alatt, az 1930-as években a MANSz e kollégiumának lakója volt. Mint tudjuk, az Európa Könyvkiadó későbbi neves szerkesztője baloldali környezetben szocializálódott, és még annak ellenére is kitartott a szocializmus eszméje mellett, hogy 1947-ben – a kékcédulás választások csalását leleplező magatartása miatt – több évre Vorkutába került munkatáborba.³⁹

Értekezésem elsősorban szervezettörténeti jellegű, amely módszertani szempontból részben kronológiai, részben tematikus rendben közelít tárgyhóhoz, a MANSz szervezeti felépítésének, országos hálózattá bővülésének, szokásrendjének, célkitűzéseinek bemutatásához. Miután kutatásaim a központi MANSz mellett kiterjednek a hódmezővásárhelyi MANSz-fiók történetére is, a legtöbb példát innen merítem ahhoz, hogy a MANSz országos tendenciái miképpen valósulhattak meg egy vidéki MANSz-fiók esetében. Helyi kötődésem csak az egyik szempont volt, ami miatt a választás Hódmezővásárhelyre esett. Fontos volt az is, hogy ez az egyik legkorábban megalakult fiók, amely fennállása alatt megszakítás nélkül működött, és történetéhez olyan kuriózum is adatokkal szolgál, mint *A Magyar Asszonyok Lapja* c.

³⁸ Kerepeszki Róbert: A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete. Doktori disszertáció, 2014. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/90265/ertekezes.pdf> (2021.08.05.)

³⁹ Karig Sára: A szerencse lánya. Tények és tanúk sorozat, Magvető, 2019. 75.

értésítőjük. Továbbá az is fontos szempont volt, hogy a hódmezővásárhelyi fiók egyik alapító tagja, dr. Csiky Jánosné, az 1930-as évek elejétől bekerült a MANSz központi vezetőségébe, és a szervező szakosztály vezetőjeként nagyon sok fiók megszervezése az ő munkájának volt köszönhető. Az ő életútja arra példa, hogy a MANSz-ban egyéni karrier is kialakulhattak.

A szervezettörténeti jellegből adódó módszertani szempontok határolták be a dolgozat időbeli kereteit is. A MANSz, hasonlóan a többi társadalmi egyesülethez, 1918–1919 fordulóján alakult a „keresztény–nemzeti kurzus” megteremtés és megszilárdítása érdekében, és hivatalosan 1946-ban szűnt meg, amikor az Ideiglenes Nemzeti Kormány, a Horthy-korszakra jellemző jobb- és szélsőjobboldali egyesületekkel, pártokkal együtt feloszlatta.

Összességében a dolgozat alapvető célkitűzése tehát az, hogy a szerteágazó forrásanyag alapján adalékot nyújtson a Horthy-korszak sokszínű közéletéről és társadalmáról egy olyan nőegyesület céljainak és mindennapjainak, valamint tagságának bemutatásán keresztül, amely számára a legfontosabb Trianon revíziója, a hivatalos kormányzat támogatása, a felnövekvő nemzedék hazaszeretetre való nevelése és a rászorulókat támogatása volt.

2. A MANSZ MEGALKULÁSA ÉS VILÁGKÉPE

2.1. Nőtörténeti előzmények

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége a 20. századi magyarországi nő történetben több tényező miatt is egyedi helyet tölt be. A honmentés és az ehhez kapcsolódó küldetésstudat, amely a magyar nő történet egyik legfőbb sajátossága, alapvetően jellemezte a MANSz-t. A magyar nők az első világháború után az ország legkülönbözőbb részein, egymástól függetlenül ismerték fel, hogy a haza megmentéséből nekik is ki kell venniük a részüket. Szép példa erre a kecskeméti nők szervezkedése, amelyről lentebb bővebben lesz szó. A másik tényező, amely miatt a MANSz-nak kiemelt szerep jut a magyarországi nő történetben, az az, hogy ez volt az első valóban országos női szervezet. Fiókalapításainál először nem is arra törekedett, hogy a fővárosi nőket egyesítse, hanem a vidéki Magyarország jelentősebb városaira támaszkodott. Több száz vidéki fiókjában, majd az 1938-tól 1941-ig visszatérő területeken – az adott települések társadalmi viszonyait és specialitásait figyelembe véve – ugyanaz a nemzetmegtartó és szociális munka folyt. A harmadik tényező, amely miatt e mozgalom kiemelt helyen áll, az a másodikkól egyenesen adódik. Nincs még egy olyan női szervezet a magyar történelemben, amely annyi követővel rendelkezett volna, mint a MANSz. A harmincas években, a már milliós létszámú szervezetben való munka, éppen széleskörű tagságának köszönhetően, egyfajta magatartásformává is vált. Így válhatott a MANSz a keresztény–nemzeti értékrend egyik

legkövetkezetesebb közvetítőjévé a Horthy-korszakban. Ahogyan Hajnal István 1938-ban megfogalmazta, „Mélyen meglátása az igazi nemzeti s keresztény gondolatnak! Valóban társadalmat megújító átértés, oly politikai és szociális fordulaté, amely nemcsak a magyar, de az emberi sors mélységeiben menne végbe. Milyen munka s erőfeszítés, hogy a magyar asszonyokat s az egész világot szervezetbe állítsa e nagy célra, nem rideg feminizmussal, hanem alázatos s mégis önértékes nőiességgel! [...] Egészen újfajta szociális rend és világrend az, ami Tormay Cécile nemzeti-keresztény koncepciójából kisugárzik...”⁴⁰ Az a „világrend”, amely a MANSz-ban kiépült, lényegét tekintve azonban egyetlen célért létezett: a trianoni békediktátum felülírásáért. A MANSz tagsága nem az egyén, hanem a nemzet boldogulásáért dolgozott tehát, a szervezet motorja pedig – életében és halálát követően is – Tormay Cécile volt.

Ezen a ponton rá kell világítanunk arra, hogy a 19. században és a 20. század elején számos olyan nőegyesület létezett, amelyek a MANSz előképeinek tekinthetők. Ezek olyan meghatározó országos (értsd: budapesti nőket tömörítő) egyesületek voltak, amelyekben a jótékonykodás mellett már megjelent a szociális szellem, a keresztény lelkiület, a hazafiasság, a nemzeti sajátosságok felkarolása, a nők oktatásának fontossága, a női egyenjogúság és a női választójog. A kiválasztott nőegyletek és a MANSz közös jellemzőinek ismertetésén túl a most következő részben arra is igyekszem felhívni a figyelmet, hogy milyen személyi átfonódások fedezhetők fel ezen egyesületek és a MANSz életében.

Az 1918–1919 fordulóján létrejött MANSz legkorábbi előképei a reformkorra és a dualizmus korába nyúlnak vissza, közvetlen mintája, a század eleji konzervatív nőmozgalom révén pedig a normakövető emancipáció egyik intézményesüléseként tekinthetünk rá.⁴¹

Magyarországon a nőegyletek alapítása az 1830-as, 1840-es években vált divattá.⁴² Az 1848–1849-es események kedvezőtlen alakulása, valamint az 1850-es évek neoabszolutizmusa következtében visszaesés következett be, majd az 1860-as években újabb fellendülés figyelhető meg. Ekkortól kezdve a vidéki városokban is egyre több nőegylet alakult, az 1870-es, 1880-as években pedig már a kisebb településeken is megsokasodtak.⁴³ Ez azonban nem csak a

⁴⁰ Hajnal István. Tormay Cécile. Küzdelmek, emlékezések. Singer és Wolfner Kiadó, Bp. 1939. Tormay Cécile, a magyar közélet építője. In: Napkelet, XVI. évfolyam 5. szám; 1938. május 1. 292–294.

⁴¹ Sárjai Szabó Katalin: Normakövető emancipáció. A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén, 20. század elején. In: Replika, 85–86. sz. 2014. 85–106.

⁴² 1830-ban Pozsonyban és Besztercebányán, 1833-ban Tordán, 1835-ben Szegeden, 1838-ban Kassán, 1839-ben Kolozsvárott, 1845-ben Fogarason, 1847-ben Gyöngyösön és Temesvárott alakultak különböző felekezeti nőegyletek. Tóth Árpád: Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban. A múlt ösvényén. Sorozatszerkesztő: Gyáni Gábor, L'Harmattan, Budapest, 2005. 93. (A továbbiakban: Tóth Árpád: Önszervező polgárok. 2005.)

⁴³ Tóth Árpád: Önszervező polgárok. 2005. 93.; Borbíró Fanni: Budapesti nőegyletek 1862–1904. 2007. 187.

nőegyletekre vonatkozott. A kiegyezéstől 1890-ig a magyarországi egyletek száma már mintegy tízezer volt. Ezt követően még erőteljesebb egyesületalapítási szakasz következett, amely az 1900-as évek vége felé kezdett lassulni. Az első világháborút megelőző években az egyletek száma hozzávetőleg elérte a húszezret, a háború kitörésének évében számuk 14 ezer körül mozgott.⁴⁴

A MANSz a legtöbb párhuzamot a Damjanich Jánosné, gróf Batthyány Lajosné gróf Zichy Antónia, valamint gróf Zichy Pál Ferencné által 1861. március 15-én alapított *Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületével* mutatja. Az elbukott 1848–1849-es szabadságharc utáni megtorlás ugyan nem tette lehetővé, hogy az asszonyok azonnal megkezdhessék honmentő társadalmi munkájukat, mint ahogyan az történt 1918-ban az elveszített világháború után, de az első adandó alkalommal felléptek. Amint 1861-ben az aradi vértanúk özvegyei, úgy 1918-ban „százvezrek özvegyei”⁴⁵ és rajtuk kívül még számosan gondolták úgy, hogy „A nők szívében él most a haza jövője.” Célkitűzéseikben a magyar főúri és polgári társadalom számos nőtagja támogatta őket, így pl. csatlakozott hozzájuk gróf Andrassy Manóné, gróf Bánffy Miklósné, Bohus Jánosné Szögyény Antónia, gróf Beniczky Ödönné, gróf Batthyány Lászlóné, gróf Csáky Albinné, báró Eötvös Józsefné, gróf Pálffy Pálné Károlyi Geraldine, Trefort Ágostonné, Vachott Sándorné, Vörösmarty Mihályné és gróf Zichy Nándorné. A két nagy nemzeti katasztrófa – 1848-1849 és 1918-1919 – női érintettjei hasonlóképpen bírták a korszak befolyásos férfi politikusainak – Deák Ferencnek, Eötvös Józsefnek, Bethlen Istvánnak, Teleki Pálnak és Klebelsberg Kunonak a támogatását. A nemzeti sajátosságokra mindkét egyesület nagy hangsúlyt fektetett: a háziipart, a magyaros viseletet, a honleányi köteleességeket és a család összetartó erejét helyezték előtérbe, és bár számos tekintetben különbségek is vannak közöttük (pl. a nacionalizmusukat tekintve), voltaképpen mindkét szervezetet a nemzethaláltól való félelem hívta életre. A MANSz tagjai ugyanakkor abból a szempontból, hogy Bethlen István és a Nemzeti Egyesülés Pártja támogatása nagyobb aktivitást és teret biztosított a számukra, sokkal jobb pozícióból indultak, mint a dualizmus korában élt nőtársaik. Más szempontból azonban hátrányosabb volt a helyzetük, hiszen a Nagy Háborúban a magyar nemzet a végsőkig kivérzett: csak a háború első két és fél évében több mint 1,3 millió magyar férfi esett el, esett fogságba vagy tűnt el, illetve vált rokkanttá. A háttországban alig maradt, aki

⁴⁴ Sebestyén István: Az egyesületek számbavételének módszertani problémái a történeti statisztikában. In: Statisztikai Szemle, 81. évf. 2003. 4. sz. 373–387. A Központi Statisztikai Hivatal először 1878-ban írta össze a Magyarországon működő egyesületeket, ekkor mintegy 4000 összeírt egyletről gyűjtöttek adatokat. Hasonló adatfelvételre csak 1932-ben került sor, de ez már csak a Trianon utáni Magyarországon működő egyesületeket vette számba. Eszerint 14.365 egyletet írtak össze, amely közül 5966 (42%) 1914-ig alakult.

⁴⁵ Háborúk, válságok, diktatúrák demográfiai hatásai. I. A Nagy Háború. Felelős szerk.: Dr. Rác Attila, Központi Statisztikai Hivatal, 2014. 48–53.

biztosítsa a hadsereg és a lakosság élelmezését. A Magyar Gazdasszonyok sokat fáradoztak azon, hogy külföldön is felkeltsék az érdeklődést a hazai ipar iránt. E célból már az 1861-es londoni kiállításra „honi iparcikket” küldtek, amelyek származási helyére a melléjük tűzött piros-fehér-zöld színű kis zászlók utaltak. A magyar népviselet megismertetése céljából fényképeket készítettek, amiket szintén kiküldtek Londonba, és ők maguk is többször jelentek meg magyaros ruhában. Megalakulásuktól kezdve az 1870-es évek közepéig, a fővárosban gazdasági–háziipari kiállításokat rendeztek, ahol a vidéki háziasszonyok állíthatták ki otthon készített termékeiket.⁴⁶

De a MANSz Magyarország elsőként létrehozott nőegyletével, a *Jóltévő Asszonyi Egyesülettel* is sok hasonlóságot mutat. Az 1817 elején, a Pesten és Budán külön-külön létrehozott szervezet volt az első olyan egyesület Magyarországon, amely a szociális segítő munkára helyezte a hangsúlyt. A *Pesti Jótékony Nőegylet* újdonságnak hatott, hiszen addig ismeretlen szervezeti formában – egyesületként, a keresztény egyházak között felekezetszemléletesen, és különböző eszközöket igénybe véve újította meg a hagyományosan az egyházak által folytatott, és az alamiznaosztásban kimerülő szegénygondozást. Szokatlanul számított az is, hogy az egyesület tagjai keresték a városi szegénység okait, mert úgy gondolták, a segítségre csak az jogosult, aki önjelétől nem tudja megszerezni a létfenntartásához szükséges alapvető dolgokat. Az előkelő társaságot többnyire a szórakozási lehetőségek felkínálásával tudták rávenni a jótékonykodásra (álarcos bál, koncert, műkedvelő színi előadások, jótékonyági vásárok, kézimunkák árusítása). Az egyesület tagjai Magyarországon ezzel meghonosították a pénzszerzésnek azon formáját, amelyet azután az egész polgári korszakban alkalmaztak a jótékonykodással foglalkozó egyesületek, így a MANSz is. Az asszonyok és leányok támogatására már 1817 májusában létrehozták az „asszonyi kézművek boltját”, amely révén a nyersanyag, a megrendelés és az értékesítési hely is a dolgozni kívánó nők rendelkezésére állt. A *Budai Jótékony Nőegylet* elnöke 1890-től Pallavicini Edéné Majláth Etelka (1853–1936) volt. Ő a MANSz egyik alapítójának, gróf Zichy Rafaelné Pallavicini Edinának az édesanyja.⁴⁷

⁴⁶ Damjanichné. In: Magyarország nagyasszonyai. Első kötet. Írta: Farkas Emőd. Illusztrálta: Nemes Mihály. Wodianer F. és Fiai kiadása, Budapest, 1911. 116–144. (A továbbiakban: Magyarország nagyasszonyai, 1911.); Damjanich Jánosné = Pesti Napló, 1862. szeptember 4.; A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületének rövid története 1861–1932 és Alapszabályai. A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesülete, Budapest, 1932. 4–21. http://www.ppek.hu/konyvek/A_Magyar_Gazdasszonyok_Orszagos_Egyesületenek_rovid_tortenete_es_Alapszabalyai_1.pdf (2020.04.02.)

⁴⁷ Tóth Árpád: Önszervező polgárok. 2005. 59–94.; 238–242.; Pik Katalin: A szociális munka története Magyarországon. A pesti és budai Jóltévő Asszonyi Egyesület. http://www.esely.org/kiadvanyok/1998_2/aszocialis_munka.pdf (2020.03.31.); Bárány–Szilfai Alida: Katolikus nőként a társadalom és a kultúra szolgálatában. Gróf Zichy Rafaelné (1877–1964) munkássága a két világháború között. In: Egyháztörténeti Szemle 18. 2017. 4. sz. 49–61. 50. (A továbbiakban: Bárány–Szilfai Alida: Gróf Zichy Rafaelné (1877–1964) munkássága a két világháború között. 2017.)

Amint majd látni fogjuk, a *Jóltévő Asszonyi Egyesület*ben elsőként megjelenő szociális szellem, valamint a keresztény egyházakon belüli felekezetenküliség és a társadalmi osztályok közötti falak lebontása a MANSz számára is központi kérdés volt. A háziipar felkarolása, és az a szándék, hogy ezen keresztül nők sokaságának biztosítsanak kenyérkereseti lehetőséget, sőt az, hogy a magyar háziipar termékeit külföldön is lehet és kell népszerűsíteni, ugyancsak egy olyan mozzanat, amely jelen volt a *Jóltévő Asszonyi Egyesület* („asszonyi kézművek boltja”), a *Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesülete* (gazdasági–háziipari kiállítások, magyaros ruha viselése és népszerűsítése) és a MANSz életében is.

Több közös vonást és azonos célt fedezhetünk fel az újszerűbb, 19. század végi nőegyletekkel is. Az 1885-ben, német mintára létrejött, tanítónőket tömörítő *Mária Dorothea Egyesületre* a MANSz az egyik legfontosabb társadalmi bázisaként tekintett, úgy vidéken, mint Budapesten. Amint a MANSZ 1920-as almanachja fogalmaz: „Amikor a szövetség ilyen gárdát akar szervezni, a magyar tanítónők hatalmas táborára gondol. A népnevelői munkának és a magyar kultúrának azokra a harcosaira, akik hivatásuknál fogva mintegy predesztinálva vannak arra, hogy a kormányzó idegszállai legyenek a vidék asszonytársadalmának.”⁴⁸ Magyarországon a *Mária Dorothea Egyesület* fontos szerepet töltött be abban, hogy a nők a felsőfokú oktatásban is részt vehessenek. Egyik alapítója, György Aladár, *Nők mint orvosok* c. előadásában, 1891-ben arról beszélt, hogy miután a betegápolás, a bábáskodás közel áll a hölgyek természetéhez, azon nők számára, akik ezen a téren tehetségesek, biztosítani kell a lehetőséget az orvosi hivatás elsajátítására. Az egyesület ezt követően egy kérvényt nyújtott be gróf Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszterhez (1841–1912), amelyben a nők orvosi képzésének engedélyezését kérték, aki azonban – bár a budapesti tudományegyetem tanácsa ekkor már támogatta, hogy az orvosi és a gyógyszerészeti pálya a nők előtt is megnyíljon – mindettől elzárkózott. Végül utódja, Wlassich Gyula (1852–1937) rendelete tette lehetővé 1895-ben, hogy a nők előtt Magyarországon is megnyíljanak az egyetemek, elsőként a bölcsész-, az orvosi és a gyógyszerészeti karok.⁴⁹ Amint a miniszteri rendeletben megfogalmazták: „A főcél az, hogy a

⁴⁸ A tanítónők és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége. In: Almanach az 1920-ik évre. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének megbízásából kiadja a Szent-István-Társulat, Budapest, 147–149.

⁴⁹ Pálmai Dóra: Vélemények és gondolatok a nők egyetemi képzéséről a 19. és a 20. század fordulóján. In: Per Aspera Ad Astra, II. évf. 2015. 2. sz. 25–39. Az első európai egyetem, amely nőhallgatókat is fogadott, a Zürichi Egyetem volt 1864-ben. Svájcban még két városban, Bernben és Genfben is fogadták a nőhallgatókat. Svédországban 1870-től, Dániában 1875-től, Párizsban 1888-tól volt lehetőségük a nőknek előadásokat hallgatni az egyetemeken. Magyarországon Teleki Blanka grófnő és tanítványai 1848-ben követelték először a magyar országgyűléstől azt, hogy a nők egyetemi tanulmányokat is folytathassanak. Az első magyar nő, Hugonnai Vilma grófnő, az orvosi diplomáját a Zürichi Egyetemen szerezte meg 1879-ben, amelynek magyarországi honosításához 1881-ben érettségi vizsgát kellett tennie, de csak 1897-ben kezdhetett orvosként dolgozni, ekkor azonban a betegek nem akartak hozzá menni női mivolta miatt. Az első világháború alatt katonaeorvos lett, és végül ez hozta el számára

kiválóbb értelmi erővel és a tudományos pályákra hajlammal bíró nők előtt el ne legyen zárva az oly tudományos pálya, melyen az emberiségnek hasznos szolgálatot tehetnek és maguknak biztos egzisztenciát teremthetnek.”⁵⁰

A nőnevelés kapcsán, valamint a kézimunka tanításáért vívott küzdelemben a *Mária Dorothea Egyesület* és a MANSz sokszor működött együtt, amit a mindkét szervezetben központi szerepet betöltő Sebestyén Stetina Ilona személye is elősegíthetett. A *Mária Dorothea Egyesület* elnökének először báró Nyáry Adolfnét, majd gróf Csáky Albinnét, később gróf Apponyi Albertné választották (1929, 1940) – utóbbi 1918-1919-ben a MANSz egyik alapító tagja lett. Az alelnöki tisztséget hosszabb ideig Sebestyén Gyuláné Stetina Ilona töltötte be.⁵¹

A MANSz végig kiemelten foglalkozott a nők felsőfokú tanulmányait érintő társadalmi és szociális kérdésekkel (pl. e célból hozta létre a leánykollégiumait), támogatta és bevonta munkájába a fiatal lányokat, az orvosnőket, és tagjai között szép számmal voltak más hivatást választó, értelmiségi nők is, akik a szervezet egy-egy területének irányításában is részt vettek. E tekintetben a MANSz előképének tekinthetjük az 1868-ban, Veres Pálné által létrehozott *Országos Nőképző Egyesületet*⁵² is, ahol sok MANSz-tag kezdhette meg társadalmi munkáját, így pl. Tormay Cécile is, aki 1902-ben csatlakozott az említett egyesülethez.⁵³

A századfordulón Európa-szerte új politikai irányzatok jelentek meg, amelyek a magyarországi nőmozgalomra is hatással voltak. A *katolikus nővédelmi mozgalommal* párhuzamosan ekkor kezdett teret hódítani Magyarországon az 1890 óta létező Magyarországi Szociáldemokrata Párthoz kapcsolódó *szociáldemokrata munkásnőmozgalom* és a polgári radikalizmus eszmevilágával azonosuló *feminista nőmozgalom*. A 20. század eleji magyar nőmozgalom e három irányzattal két táborra szakadt: a hierarchikus társadalmi struktúrákban

---

az orvosi hivatásban való kiteljesedést. Nők a magyar tudományban. Szerk.: Balogh Margit–Palasik Mária, Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 316–317.

⁵⁰ Miniszteri rendelet a nőknek egyetemre bocsátása tárgyában (1895. évi 65719. sz. VKM rendelet) In: A nő és hivatása II. Szemelvények a magyarországi nőkérdés történetéből 1866–1895. Szerk: Fábri Anna–Borbíró Fanni–Szarka Eszter, Kortárs Kiadó, 2006. 176–179.) (A továbbiakban: A nő és hivatása II. 2006.)

⁵¹ A Mária Dorothea Egyesület = Vasárnapi Újság, 1896. 43. évf. 45. sz. 747–749.; Különféle = A Magyar Asszony, 1929. IX. évf. 7–8. sz. 332–334.; Katona Lajosné Thuránszky Irén: A magyar tanítónők Mária Dorothea-Egyesületének félszázados története 1885–1935. Kiadja a Mária Dorothea-Egyesület, Budapest, 1935.; Burucs Kornélia: Nők az egyesületekben. In: História, 1993. 2. sz. 15–18. 15.; Katona Edit: „Szeressétek Odor Emiliát” Adalékok egy múzeumi gyermekviselési kollekció háttértörténetéhez. In: Néprajzi értesítő, 2011. 93. évf. 111–142. 127.; Varga József: „Arany papnak – fakehely.” In: Arrabona, 2013. 51. 311–340.; Gyermek, tanár, iskolák – Egykoron és ma. Tanulmányok a 90 éves Mészáros István tiszteletére. Szerk.: Németh András–Pukánszky Béla. ELTE, Eötvös Kiadó, Budapest, 2017. 38–39.

⁵² Veres Pálné. In: Magyarország nagyasszonyai. 1911. 145–197.; Fábri Anna: A magyar írónők története két századforduló között (1795–1905) 1996. 102–103.; 139–140.

⁵³ Fábri Anna: Hivatása: írónő. A nők irodalmi szerepvállalásának indítékai és lehetőségei a múlt század eleji Magyarországon. In: Tormay Cécile–emlékkonferencia. 2013. 69–79. Az egyesület alelnöke ezidőszereint Emich Gusztávné Tormay Etelka, Tormay Cécile nagynénje volt.

gondolkodó *integracionistákra*, valamint az *individualista modernistákra*.⁵⁴ Az előbbi kategóriába tartoztak a magyarországi nőmozgalom azon képviselői, akik a hagyományos, régi típusú nőegyletekhez a keresztényszocializmus, illetőleg a magyarországi katolikus megújulás kapcsán csatlakoztak.

A keresztényszociális mozgalom gyökereit a XIII. Leó pápa által, 1891-ben kiadott *Rerum Novarum* c. pápai körlevélben kell keresni. A pásztorlevélben meghirdetett szociális munka Magyarországon először a *katolikus nővédelemmel* kapcsolódott össze, amelynek első kiemelkedő személyisége gróf Pálffy Pálné Károlyi Geraldine (1836–1915) volt. Az ő munkája nyomán bontakozott ki a *magyarországi katolikus nőmozgalom*. 1896-ban dohánygyári munkásnőkből⁵⁵ alapította meg az első, ún. patronázs csoportot (védő egyesületet). Célja ezzel az volt, hogy a katolikus kenyérkereső nőknek nyújtson védelmet lakhatás, ellátás, valamint erkölcsi és jogi tekintetben. Az első patronázs csoport 1908-ban felvette az *Országos Katolikus Nővédő Egyesület* nevet. Pálffy Pálné először a saját társadalmi osztályába tartozó hölgyekből toborozta a patronesszeket, majd az egyre nagyobb számban megjelenő értelmiségi nőkre, köztük is főként a pedagógusokra támaszkodott. Betegsége miatt 1903-tól a tanítónő végzettségű Farkas Edithre (1877–1942) bízta a munkát, aki fontos feladatokat végzett a Nővédő Egyesületben: létrehozta a szakosztályokat,⁵⁶ és vidéki körútjain, elsősorban a katolikus tanár- és tanítónőképzőkben népszerűsítette a patronessz munkát és toborozta a védőnőket. A Nővédő Egyesületnek az 1900-as évek elején már több fővárosi és vidéki szervezete létezett. A kalocsai patronázsba 1906 tavaszától bekapcsolódott Slachta Margit (1884–1974) végzős tanárképzős növendék, ezt követően pedig, mint polgári iskolai tanítónő a győri patronázs munkáját segítette. Farkas Edith 1908-tól már ügyvezető igazgatóként vezette az *Országos Nővédő Egyesület* szerteágazó munkáját, többnyire háziasszonyokkal és pedagógusokkal dolgozott, akik azonban éppen ezen szerepeik miatt nem tudták teljes mértékben ennek a munkának szentelni magukat, és nem voltak megfelelően képzettek sem. A szociális munka professzionálisabb megszervezése érdekében így Farkas Edith, 1908. november 19-én, ötdmagaival létrehozta a *Szociális Missziótársulatot*. A Nővédő Egyesületből

⁵⁴ Susan Zimmermann: A magyar nőmozgalom és a „szexuális kérdés” a XX. század elején. Eszmelet, 1999. július 1. http://www.eszmelet.hu/susan_zimmermann-a-magyarorszag-i-dohanygyarakban-majdnem-kizarolag-csak-noket-foglalkoztattak (2020.05.05.)

⁵⁵ Választása nem véletlenül esett rájuk, hiszen a magyarországi dohánygyárakban majdnem kizárólag csak nőket foglalkoztattak. Nagy Mariann: Nők a magyar gazdaságban a dualizmus korában. In: Nők a modernizálódó magyar társadalomban. Szerk.: Gyáni Gábor–Nagy Beáta, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2005. 205–222.

⁵⁶ A szakosztályok neve: Munkásnőket Védő Egyesület, Elárúsítónők és üzleti alkalmazottak védő egyesülete, Otthonok, Cselédekét Védő Egyesület, Újpest-Rákospalotai Szent Erzsébet Jótékonyági Egyesület.

kinőtt új szervezet lett az első magyar alapítású női szerzeteskongregáció, melynek elnöke Farkas Edith, alelnöke Slachta Margit lett.⁵⁷

Az *Országos Katolikus Nővédő Egyesület* sokirányú tevékenysége a *Szociális Missziótársulaton* kívül több, ekkoriban induló katolikus női szervezet számára szolgált alapul. Ilyen volt a háztartási alkalmazottakat tömörítő *Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége* (1908), a különböző állami és magánalkalmazottakat egybefogó *Katolikus Tisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége* (1909), a katolikus középosztály leányainak lelki nevelésére törekvő *Katolikus Leányok Országos Szövetsége* (KLOSZ, 1910), az egyetemista leányokat összefogó *Szent Margit Kör* (1907), a munkásnőkre és leányokra odafigyelő *Katolikus Dolgozó Leányok és Nők Országos Szövetsége* (1934), vagy a falusi leányokat felkaroló *Katolikus Leánykörök Szövetsége* (KALÁSZ), de ebbe a körbe tartozott a *Szociális Missziótársulattól* kiváló szociális missziós nővérek által alapított *Szociális Testvérek Társasága* (1923) is – élükön Slachta Margittal – amely az összes többi női szervezettől eltérően még ma is létezik.⁵⁸

A 20. század elején kapcsolódott be a katolikus nővédelmi mozgalomba a MANSz egyik alapító tagja, gróf Zichy Rafaelné Pallavicini Eduárdina (1877–1964), aki 1909-től a *Katolikus Tisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége*, 1914-től a *Katolikus Caritas*, Pálffy Pálné halála után pedig az *Országos Katolikus Nővédő Egyesület* elnöke lett.⁵⁹

A MANSz-ban tehát a katolikus nővédelem szerteágazó munkájának nyomait is ott találjuk, hiszen e mozgalom legjelentősebb képviselői, mint gróf Zichy Rafaelné, Farkas Edith vagy Slachta Margit, 1918-ban a MANSz alapító tagjai lettek. Az utóbbiak vezetésével létrejött *Szociális Missziótársulat* pedig a MANSz egyik alapító szervezete lett 1919-ben.

A magyarországi polgári nőmozgalom integracionista táborához tartozott a szerkezetileg és eszmei hátterét tekintve is újszerűnek számító *Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége* (MNSz) is, az első olyan nőszervezet, amely egyfajta ernyőszervezetként arra törekedett, hogy felekezeti, nemzetiségi és politikai hovatartozástól függetlenül az összes magyarországi nőegyletet egybefogja, hogy egy egységes női érdekérvényesítésnek adjon teret. Az 1904 márciusában megtartott alakuló gyűlésen az MNSz-hez 43 nőegylet jelentette be a csatlakozását, és 1905 végére már 76 tagegyesülete volt.⁶⁰ Ennek az új típusú szerveződésnek

⁵⁷ Mona Ilona: Slachta Margit. Corvinus, Bp., 1997. 37–38. (A továbbiakban: Mona Ilona: Slachta Margit. 1997.)

⁵⁸ Sándorfi Mária: Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület és a belőle kibontakozó mozgalmak Magyarországon a XX. század első felében. In: Magyar Egyháztörténeti vázlatok 16. évf. 2004. 1–2. sz. 135–163.

⁵⁹ Bárány–Szilfai Alida: Gróf Zichy Rafaelné (1877–1964) munkássága a két világháború között. 2017. 51.

⁶⁰ Kaposvári Regina: Női érdekérvényesítés '45 előtt. A Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége a megalakulástól 1918-ig. 2018. 33. A szakdolgozatot Sipos Balázs bocsátotta a rendelkezésemre, amiért ezúton is köszönetemet fejezem ki neki. (A továbbiakban: Kaposvári Regina: Női érdekérvényesítés '45 előtt. 2018.)

az egyedisége abban is megragadható, hogy a nők helyzetének javítása érdekében a századforduló előtt alakult, hagyományos célokat megfogalmazó (jótékonyosság, árvák, szegények segélyezése, nők oktatása) egyesületek mellett a századfordulón létrejött, modern típusú nőegyesületeket is meg tudta nyerni. Tagegyesületei között tehát ott voltak a konzervatív (Országos Nőképző Egylet, a Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesülete, az Országos Bábaegyesület, a Mária Dorothea Egyesület, a Pesti Izraelita Nőegylet, a Dávid Ferenc Egylet, az Országos Katolikus Nővédő Egyesület, a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület stb.) és a progresszív értékeket képviselő, radikálisnak mondható egyesületek (Nőtisztviselők Országos Szövetsége, és a Bedy-Schwimmer Rózsa és Glücklich Vilma által alapított Feministák Egyesülete⁶¹) is. A polgári nőmozgalom e – Susan Zimmermann szerint – mérsékelt szárnyához 1913-ban 89 tagegyesület 90.000 tagja tartozott, és nemcsak fővárosi, hanem vidéki nőegyleteket is magába foglalt. A negyven éven keresztül működő szervezet elnöke 1904-től 1910-ig gróf Batthyány Lajosné gróf Andrássy Ilona, 1910-től 1947-ig gróf Apponyi Albertné volt, az alelnöki tisztséget pedig végig Rosenberg Augusztia töltötte be. A szervezet élére tehát olyan asszonyokat választottak, akik a magyar arisztokrácia meghatározó családjait képviselték, de a szakosztályokban⁶² folyó munkákban a középosztályhoz tartozó polgárság közül is többen részt vettek. Így pl. a szavazati jogi szakosztály elnöke 1909-ben az unitárius asszonyok ma is közismert alakja, Perczelné Kozma Flóra lett, aki korábban tiltakozott a szakosztály megalakítása ellen, de végül ő is követelte, hogy a nők előtt nyissák meg a jogi kart is, és többször felszólalt a női választójog mellett is. A korszak kétségtelenül legfontosabb nőket érintő kérdése a választójog volt, amelyről az MNSz tagegyesületei eltérő módon gondolkodtak, egyesek annyira nem tartották időszerűnek ezt a kérdést, hogy emiatt el is hagyták a szervezetet.⁶³ A másik végletet e kérdés tekintetében a *Feministák Egyesülete* képviselte, amely éppen azért számított a korszakban radikálisnak, mert a nőket érintő problémákban azonnali változást akart elérni, a választójogot pl. általánosan, minden magyar nőnek meg akarta adni. Ezzel szemben az MNSz a minden nőre kiterjedő általános választójog helyett a fokozatos jogkiterjesztést támogatta, és értelmiségi cenzuson alapuló választójogot

⁶¹ Czeferner Dóra: A magyarországi feminista mozgalom első hivatalos lapja: A Nő és a Társadalom (1907–1913) In: Archivnet, 2019. 2. sz. <https://archivnet.hu/a-magyarorszag-i-feminista-mozgalom-elso-hivatalos-lapja-a-no-es-a-tarsadalom-1907-1913> (2020.05.07.); Kereszty Orsolya: Bedy-Schwimmer Rózsa, *A Nő és a Társadalom* szerkesztője. In: Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon. Szerk.: Palasik Mária–Sipos Balázs, Napvilág Kiadó, 2005. 186–194.; Acsády Judit: „A huszadik század asszonya” A századforduló magyar feminizmusának nőképe. In: Szerep és alkotás. Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben. Szerk.: Nagy Beáta–S. Sárdi Margit, Csokonai Kiadó, 1997. 243–253.

⁶² Alkoholelleses, Szavazati jogi, Cselédügyi, Egészségügyi, Iparvédelmi, Gyermekvédelmi, Ifjúságvédelmi, A béke – és választott bírósági, Munkásnővédelmi szakosztály.

⁶³ Sárjai Szabó Katalin: Normakövető emancipáció. A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén, 20. század elején. In: Replika, 85–86. sz. 2014. 85–106.

követelt, amit Magyarország 11 millió nőjéből 200 ezernek kívánt megadni. Az *Egyesült Erővel* c. egyesületi lapban a választójoggal kapcsolatos véleménykülönbség⁶⁴ azonban nem jelent meg, ami azt jelzi, hogy minden tagegyesület, még a *Feministák Egyesülete* is elfogadta az MNSz egységesen képviselt álláspontját. Az MNSz különleges keveréke volt tehát a konzervatív és a modern eszméknek, és arra törekedett, hogy a hagyományos szociális munka helyett a nők közös érdekképviseletét alakítsa ki, és minden aktuális társadalmi problémára reflektált, a sajtó vagy az országgyűléshez készített beadványaikon keresztül.⁶⁵

A *Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége*, méreteiben, és azt a törekvését illetően, hogy egyfajta ernyőszervezetként kívánt működni, szintén mintája lehet a MANSz-nak, de miután eltérő történelmi környezetben és okokból születtek, jelentős különbségek is felfedezhetők köztük. A felekezetenélküliség az MNSz-ben azt jelentette, hogy az izraelita⁶⁶ asszonyokat magába foglaló nőegyletek is csatlakozhattak, a női érdekvégyesítésben pedig számítottak a radikális feministákra is, még annak ellenére is, hogy bizonyos kérdésekről ők merőben másként gondolkodtak, mint más tagegyesületek. A MANSz ugyan deklarálta a keresztény egyházak (amely ekkoriban kifejezetten az izraelita vallásúak ellenében neveztetett így) közötti felekezetenélküliséget hirdette, ugyanakkor már az alakulásakor több kikeresztelkedett, vagy zsidó származású asszony is a tagja lett. Beszédes és figyelemreméltó az a tény is, hogy az MNSz meghatározó vezetőit és ismertebb tagjait 1918-ban a MANSz alapítói, de legalábbis tekintélyes, befolyásos tagjai között találjuk, úgy mint gróf Batthyány Lajosné Andrassy Ilonát, gróf Apponyi Albertné, Rosenberg Augusztát, Dessewffy Emmát, Perczelné Kozma Flórát, Jászai Marit, Ritoók Emmát, Békássy Elemérné és lányát, Békássy Flórát, mert ezen nőkről az is elmondható, hogy a *Feministák Egyesületével* is rokonszenveztek.

Ezek alapján úgy tűnik tehát, hogy egy közös, modern női érdekképviselet megteremtésénél, vagy a minden magyar nőre kiterjedő választójogért való küzdelemnél, a 20. század elején, a magyar nők jelentős részének sokkal fontosabb volt az első világháborús

⁶⁴ De ugyanígy másként gondolkodtak az integracionista és az individualista modernista (értsd: feministák és szociáldemokraták) egyesületek a nemek közötti szexualitás vagy a prostitúció kérdéséről is. Míg az előbbieket óvakodtak attól, hogy ezekről a témákról a nyilvánosság színterein nyíltan beszéljenek, utóbbiaknál ezek központi kérdések voltak. Bár a feministák, taktikai okokból, mégis visszafogták magukat e kérdéseket illetően, ők alapvetően társadalmi–gazdasági problémaként, míg az integracionisták erkölcsi problémaként tekintettek ezekre, ezért míg a feministák azonnali változásokat akartak ezen a téren is, a hagyományos típusú nőegyletek itt is a fokozatosság hívei voltak. Susan Zimmermann: A magyar nőmozgalom és a „szexuális kérdés” a XX. század elején. *Eszmélet*, 1999. július 1. http://www.eszmelet.hu/susan_zimmermann-a-magyar-nomozgalom-es-a-szexualis-kerdes/ (2020.05.06.)

⁶⁵ Kaposvári Regina: Női érdekvégyesítés '45 előtt. 2018. 88–93.

⁶⁶ Pl. Moóri Izraelita Nőegylet, Verseci Izraelita Nőegylet, Nagykanizsai Izraelita Jótékony Nőegylet, Kassai Izraelita Jótékony Nőegylet, Jászárokszállási Izraelita Jótékony Nőegylet, Pesti Izraelita Nőegylet, Brassói Izraelita Nőegylet, Szabadkai Izraelita Nőegylet. Kaposvári Regina: Női érdekvégyesítés '45 előtt. 2018. 33–35.

összeomlás utáni talpra állás és újjáépítés, és magától értetődőnek tekintették, hogy ennek érdekében – tapasztalataikat is felajánlva – egy olyan szervezet létrehozásában segídkeznek, amelynek ez a legfőbb célja.

Az ezeréves keresztény értékek és országhatárok megvédélmezése az ország bármely pontján élő asszonyok között erős kohéziós erőt teremtett. Ezért találunk a MANSz-ban a konzervatív asszonyok mellett feministákat és zsidó származású asszonyokat is. Emellett ott találjuk a fővárosiak mellett a vidéki városok és falvak, kisteleplülések asszonyait; az arisztokrata, a polgár- és a munkásasszonyokat, a katolikus, református, evangélikus, unitárius, görögkatolikus vallású asszonyokat; az önálló hivatást választó, értelmiségi, dolgozó nőket és a családanyákat is, ez pedig arra utal, hogy a mozgalom, a korhoz képest, önmagát messze meghaladóan demokratikus volt gondolkodásában. A női egyenjogúság tehát a MANSz-ban messzemenően megvalósult, amit az is mutat, hogy arra is akad példa, hogy e szervezetben – minden közösségi és össznemzeti célja ellenére – egyéni karrierok is kialakulhattak (lásd pl. Csiky Jánosné szerepét).

Láthatjuk tehát, hogy a MANSz a magyarországi nőtörténet kiemelkedő nőegyesületeihez több ponton kapcsolódott. A háború utáni szerveződés a tárgyalt nőegyletek tevékenységi körei közül valamennyit felkarolt, folytatott, hiszen ezek mind a való élet szülte igények kielégítését tűzték ki célul már a 19. században is. Amiben pedig a MANSz újdonságként hatott, az a saját korában felmerülő politikai és társadalmi problémákra megfogalmazott válaszai mentén mutatkozik meg (a revízió felvállalása, következetes antikommunizmusa, mérsékelt antiszemizmusa, passzív politikai szerepvállalása a polgári kormányok támogatásával).

Azt is le kell szögeznünk, hogy a MANSz népszerűségének fontos része volt a vezető személye, a magyarországi nőegyesületek történetében olyanra pedig még nem volt példa, hogy egy vezető ilyen hangsúlyosan lett volna jelen a magyar közéletben. Ráadásul Tormay Cécile 1902-től tagja volt az ekkor már Teleki Sándorné vezetésével működő *Országos Nőképző Egyletnek*, amely 1904-ben nagy szerepet kapott abban, hogy a *Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége* létrejöhön, és annak egyik tagesegyesülete is lett.⁶⁷ Emellett a *Magyar Nők Közművelődési Köre* és a *Művészet és Művelődés Női Egyesület*, valamint az *Általános Közjótékonyági Egyesület* és VIII. kerületi szervezete is az MANSz tagesegyesülete volt, melyekben Tormay mind szerepet vállalt.⁶⁸ Ahogyan a MANSz legtöbb tagesegyesületének tagja,

⁶⁷ Kaposvári Regina: Női érdekvényesítés '45 előtt. 2018. 28.

⁶⁸ Kaposvári Regina: Női érdekvényesítés '45 előtt. 33–35.; Az 1903 végén alakult *Magyar Nők Közművelődési Köre* az alakuló ülésen egyik alelnökének választotta meg Tormayt. Emellett belépett az ugyancsak 1903 végén alakult *Művészet és Művelődés Női Egyesületbe* is, melynek irodalmi szakosztályát 1905 májusától már alelnökként vezette. E két utóbbi egyesület célja az önálló szellemi foglalkozást űző nők támogatása volt.

úgy ő is azok közé tartozott, aki az első világháború éveiben közösségi szolgálatot vállalt. 1916-ban néhány előkelő mágnásasszonnyal együtt⁶⁹ megalapította a *Fényűzés Elleni Ligát* (FEL). A szervezet azonban, amelynek elnöke Pallavicini Gyuláné örgrófné volt, már 1917 elején feloszlott, többek között azért, mert az 1916-os őszi kiállításon túl drága ruhákat is kiállítottak.⁷⁰ Emellett – hasonlóan más középosztálybeli vagy főúri asszonyokhoz – Tormay Cécile a háború alatt vöröskeresztes ápolónői szolgálatot is vállalt.⁷¹ Ezek az egyesületi tagságok egyértelműen mutatják az ő motivációit és képességeit: azon túl, hogy az irodalomhoz való kötődése miatt számos művészeti egyesületben vállalt és kapott szerepet, már ekkor megmutatkozott szociális érzékenysége, illetve a hazájáért is tenni akaró honleányi magatartása. Az pedig, hogy a művészvilág mellett a közéletben is éppúgy megállta a helyét, a MANSz megalakulása után vált világossá. Amint az a továbbiakban is látszódnia fog, a MANSz története elválaszthatatlan az ő személyiségétől; mindaz, amit ő mondott vagy tett, illetve amit vele szemben kritikaként megfogalmaztak, az hatott a szervezet életére, tagságára.

A háború után kikiáltott Magyar Népköztársaság, 1918 novemberében, az I. sz. néptörvényében minden 24. életévét betöltött, írni–olvasni tudó nő számára megadta a választójogot (a férfiaknál ez a 21. életév betöltéséhez volt kötve). Ezzel együtt a magyar nők előtt minden egyetem majdnem minden szakja megnyílt. Ezzel több századvégi, század eleji nőegylet, köztük a *Feministák Egyesületének* legfontosabb követelése is teljesült. Ők maguk csatlakoztak a Nemzeti Tanácshoz, legtekintélyesebb tagjukat, Bedy–Schwimmer Rózsát pedig

---

Ugyancsak tagja volt az 1896-ban alakult *Általános Közjótékonyági Egylet VIII. kerületi – Józsefvárosi szervezetének* is, amely a szegénygondozás terén fejtett ki tevékenységet, de ott találjuk azok sorában is, akik a szegény sorsúak életkörülményein igyekeztek segíteni. Magyar nők a kultúráért = Budapesti Napló, 1903. december 14.; Művészet és Művelődés = Budapesti Hírlap, 1903. december 12. 10.; Művészet és Művelődés Nőegylet = Budapesti Napló, 1903. május 15. 11.; Művészet és Művelődés = Budapesti Hírlap, 1905. május 26. 10.; Küzdelem a nyomor ellen = Hazánk, 1904. november 23. 7.; A józsefvárosi jótékony-egyesület tízévi működése = Budapesti Hírlap, 1906. február 18. 16.; „Alapszabályok nélkül, csupán a jó szív hívó szózata alapján alakult meg Budapesten egy, társaságból való urak és hölgyek közreműködésével létesült egyesület, melynek az a célja, hogy a fázó és éhező szegények részére Budapest több kerületében nagyarányú melegedő helyiségeket létesítsen.” Nagyarányú melegedő-helyiségek = Alkotmány, 1903. január 1. 8. A kezdeményezők között volt még többek között: Apponyi Albertné, Beniczky Lenke, Berzeviczy Albertné, Csáky Albinné, Falk Miksáné, Feszty Árpádné, Haller Györgyné, Hampelné Pulszky Polixénia, Huszár Ilona, Rákosi Jenőné, Wekerle Sándorné, Wlassics Gyuláné.

⁶⁹ A Fényűzés Elleni Liga divatkiállítása a Nemzeti Szalonban, 1916. szeptember hó, Légrády Testvérek, Budapest. <https://stephanus-public.webnode.hu/1/a-fenyuzes-elleni-liga/> (2021.02. 14.)

⁷⁰ F. Dózsa Katalin: Az első világháború hatása a polgári erkölcsök, a női szerepek és az öltözködés érdemi változásaira. In: Múltunk – politikatörténeti folyóirat, 61. 2016. 2. sz. 54–82.; A F.E.L. = Pesti Hírlap, 1916. május 7.; A nő hazánk diadalának szolgálatában = Ellenék, 1916. május 29.; A F.E.L. kiállítása = Magyarország, 1916. szeptember 24. 20.; Különféle. A FEL feloszlása = Magyar Ipar, 1917. március 11.

⁷¹ Vöröskeresztes szolgálatot több ismert arisztokrata asszony vállalt az első világháború idején, a hátszágban és a fronton is. Lásd pl. Mindennek vége! Gróf Andrássy Ilona első világháború naplója. Szerk.: Kovács Lajos, Európa Kiadó, 2015.; Károlyi Mihályné: Együtt a forradalomban. Európa Kiadó, 2011.

Károlyi Mihály köztársasági elnök svájci követé nevezte ki.⁷² A proletárdiktatúra meghagyta a nők választójogát, „csak azoktól vették el, akik – mint e sorok írója – nem voltak szakszervezetnek tagjai. A szakszervezetek egy részét pedig beterrorizálták a választási helyiségekbe” – írta Bedy-Schwimmer Róza, aki leszögezte: a magyar feminista mozgalom „teljes frontjával szembeszállt a proletárdiktatúrával”.⁷³

A feministák mellett 1918 őszén a női választójogot ugyancsak következetesen támogató *Szociális Missziótársulat* is kimondta a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozását. Ugyanekkor a Társulat egyik alapító tagja, Slachta Margit, a Keresztényszociális Párton belül megalakította a Keresztény Női Tábor nevű politikai csoportosulást, amely a választójogot nyert nők politikai felvilágosítását tűzte ki célul, valamint hogy a majdani választásokon minél több nő szavazhasson. Slachta Margit programjának fontos része volt az is, hogy a keresztény nőegyesületek egyesüljenek. A közéleti színtérre a *Szociális Missziótársulat* tagjaiból álló Keresztény Női Tábor főnöknőjük, Farkas Edith engedélyével léphetett ki, aki 1918. december 31-én, a *Magyar Nő* c. értesítőjükben úgy fogalmazott, hogy: „Súlyos erkölcsi okok indították Országos Szervezetünket arra, hogy belemenjen a forradalom-hozta új munkakörbe: a politikai tevékenységbe ... mint jó állampolgárok vegyünk részt az ország nagy szellemi mérkőzésében anélkül, hogy a suffragettek stílusába esnénk, hogy aktív szerepeket töltsünk be anélkül, hogy megtagadnók ősi hitünket, ősi magyar vérünket és nőiességünket...” A magyar katolikus nőmozgalom vezetőjeként fellépő Slachta Margit minderről ekképpen vélekedett: „...át vagytok-e hatva a tudattól, hogy amikor jogot kaptatok a közélet irányításában, felelősökké is lettetek annak irányításáért. Rajtatok is fordul, hogy lomtárba kerül-e drága országunk térképe... hogy tanulnak-e gyermekeitek valamit a mindenható Istenről az iskolában, vagy valami pogány „erkölcsstan” foglalja el a hitoktatás helyét! ... hogy úrrá lesz-e az ország fölött a terror, vagy megvédelmezhető-e mindenkivel szemben az egyéni és a szervezkedési szabadság.”⁷⁴

A magyar konzervatív nőtársadalomban 1918 őszén tehát volt cselekvőképesség és agilitás, mert évtizedes tapasztalatok álltak a rendelkezésükre, mind a katolikus, mind a protestáns egyházak nőszerkezeteiben.

⁷² Szapor Judit: Feministák és „radikális asszonyok” – Női politikusok az 1918-as demokratikus forradalomban. In: *Nők a modernizálódó magyar társadalomban*. Szerk.: Gyáni Gábor–Nagy Beáta, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2005. 254–277.; Simándi Irén: *Küzdelem a nők parlamenti választójogáért Magyarországon, 1848–1938*. 2009. 95.; Simándi Irén: A nők választójoga a századfordulótól 1938-ig Magyarországon. In: *Múltunk – politikatörténeti folyóirat*, 43. 1998. 1. sz. 94–115.

⁷³ Simándi Irén: *Küzdelem a nők parlamenti választójogáért Magyarországon, 1848–1938*. 2009. 147–148.

⁷⁴ Mona Ilona: Slachta Margit. 1997. 41.

Az ezekre a hagyományokra építő, a történelmi szükségszerűség által életre hívott *Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége* megalakulásával a magyarországi nőtörténet és női egyenjogúság történetében 1918-ban új korszak kezdődött: a nőemancipáció területén a feministák helyét a konzervatív világnézetű nők vették át.

2.2. A történelmi környezet

Gróf Tisza István korábbi miniszterelnök 1918. október 31-én történt meggyilkolásával, majd a Magyar Népköztársaság 1918. november 16-i kikiáltásával a magyar történelemben új korszak kezdődött.⁷⁵ Az ekkor kezdődő korszakot több politikai és társadalmi feszültség jellemezte, amelyek a korábbi időszakok megoldatlan problémáira (földkérdés, zsidókérdés, királykérdés, szociális gondok) voltak visszavezethetők. A különböző, újonnan alakult mozgalmak és szervezetek ezekről a kérdésekről 1918-ban eltérően gondolkodtak, ám közös eszmei alapjuknak a Szegeden szerveződő ellenforradalom „keresztény-nemzeti” ideológiáját tekinthetjük. Ez ugyan szintén nem volt egységes, hiszen a jobboldali radikális ág – az erősen antiszemita szegedi gondolat – mellett létezett egy klerikális és egy neokonzervatív ág is. A MANSz a keresztény–nemzeti ideológia megszilárdításáért jött létre, azon belül pedig a neokonzervatív ághoz tartozott.

Az 1918-as összeomlás – amely fizikai és intellektuális szinten is bekövetkezett – a legtöbbeket arra készítette, hogy válaszokat keressenek, mi vezetett ehhez. A férfiak mellett nagyon hamar megszólaltak a nők is, akik közül többen azt az elképzelést vallották a magukénak, hogy a világháborút megelőző rendszer politikusai, akik kivétel nélkül férfiak voltak, ernyedtté, fáradttá és passzívvá váltak, és küzdelmükben ezért ettől kezdve az asszonyoknak is részt kell vállalni. A magyar nők, akik, mint fentebb olvashattuk, a század elején különböző mozgalmakba tömörültek (konzervatív, feminista), egymástól függetlenül jutottak ugyanarra a felismerésre. Jó példa erre a MANSz három alapítója, akik egészen más előélettel jutottak ugyanarra a gondolatra: a haza érdekében most cselekedni kell a nőknek is. Míg Tormay Cécile művészként az arisztokrácia köreiben is megbecsültségnek örvendett, addig Ritoók Emma korábban Lukács György Vasárnapi Körének⁷⁶ meghatározó alakja volt, világot járt, diplomás nő, ami akkoriban kivételszámba ment, a zsidó származású Révay Mór Jánosné

⁷⁵ Hatos Pál történész arról ír, hogy ekkor kezdődik a modern magyar történelem. Hatos Pál: Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története. Modern magyar történelem. Sorozatszerk.: Ablonczy Balázs–Müller Rolf, Jaffa Kiadó, 2018. 9. (A továbbiakban: Hatos Pál: Az elátkozott köztársaság. 2018.)

⁷⁶ A Vasárnapi Kör az első világháború alatt Balázs Béla és Lukács György filozófusok körül kialakult társaság volt. Tagjai közül többen támogatták a Tanácsköztársaságot, és annak bukása után Fülep Lajos, valamint Ritoók Emma kivételével mindannyian elhagyták Magyarországot. A Vasárnapi Kör. Dokumentumok. Szerk.: Karádi Éva és Vezér Erzsébet. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.

pedig a hagyományos férjes asszony életét élte, akinek apósa még szegény zsidó család szorgos fiaként, vidéki könyvkötőként kezdte, és vitte végül odáig, hogy családjá a magyar könyvkiadás és kultúra apostola legyen nemzedékeken át.⁷⁷

Az említett nők visszaemlékezései fontos dokumentumai a korszaknak, melyeket a hasonló tematikán, szófordulatokon és társadalomkritikán kívül még egy valami összeköt: írásaikban a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége megalakulásának körülményeit is rögzítették. Eredeti levéltári források híján – a sajtó tudósításai mellett, és megfelelő forráskritikát alkalmazva – az itt leírtakból rekonstruálhatjuk a MANSz megalakulását.

2.3. A MANSz megalakulásának előzményei és körülményei

Tormay Cécile – mint fentebb részleteztem – a század eleji konzervatív nőmozgalomhoz tartozott. Az Országos Nőképző Egyesület, valamint a Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége tagjaként, illetőleg a Fényűzés Elleni Liga egyik alapítójaként kiterjedt kapcsolatai voltak. Utóbbi intézőbizottságába tartozott többek között gr. Andrássy Gyuláné, gr. Batthyány Gyuláné, gr. Desseffy Emilné, gr. Festetics Pálné, gr. Haller Györgyné, gr. Károlyi Józsefné, Lánczy Leóné, Lux Terka, gr. Mikes Árminné, gr. Pálffy Pálné, gr. Teleki Pálné, gr. Teleki Sándorné, gr. Vay Gáborné, ifj. báró Wlassics Gyuláné és gr. Zichy Rafaelné.⁷⁸ Emellett a Tormay család Kőfaragó utcai otthonában mindig is élénk társasági élet folyt, ahol az írónőt a legjelentősebb személyiségek keresték fel. Jó barátság fűzte a későbbi miniszterelnök, Bethlen István két nővéréhez, Haller Györgyné Bethlen Ilonához és Mikes Árminné Bethlen Klementínához, valamint a későbbi miniszterelnök feleségéhez, Bethlen Margithoz is, de szerdai fogadónapjainak állandó vendége volt Desseffy Emilné, Vay Gáborné, Ráday Gedeonné, Klebelsberg Kunoné, Prónai Jozefin, a festő gróf Batthyány Gyula, az író Pekár Gyula, és mások mellett Khun Héderváry Károlyné és Teleki Sándorné Kende Julianna (Szikra) is.⁷⁹

Széleskörű ismeretségeinek köszönhetően egyszerre több helyről is informálódott tehát a fővárosban 1918 őszén zajló eseményekről. November 6-án például erdélyi barátnőjétől, gróf Mikes Árminnétől tudta meg a Tisza-gyilkosság részleteit. November 11-én gróf Zichy Rafaelnéval a Kőfaragó utcai házban már arról beszélgettek, hogy a nőket kell egy táborba hívni. A *Bujdosó Könyv* megfogalmazásában: a nők „...nagyobbak tudnak lenni a pusztulásban,

⁷⁷ Révay Mór Jánosné: A bolsevizmus napjai. Naplójegyzetek 1918–1919. 2020. 11–12.

⁷⁸ A Fényűzés Elleni Liga divatkiállítás a Nemzeti Szalonban, 1916. szeptember hó, Légrády Testvérek, Budapest. <https://stephanus-public.webnode.hu/1/a-fenyuzes-elleni-liga/> (2021.02. 14.)

⁷⁹ Hankiss János: Tormay Cecile. 1939. 46–48.

mint a férfiak. Ha fel lehetne ébreszteni őket, és megfognák egymás kezét, ők vissza tudnák vinni a nemzet életébe az elveszett hitet.” Zichy Rafaelné, aki a század eleji katolikus nőmozgalom egyik központi alakjaként a szervezésben már régóta jártas volt, sőt a katolikus egyházon belül is magas tisztségekkel rendelkezett,⁸⁰ így tehát nagy megbecsülésnek örvendett, ekkor már szervekedett a katolikus női körökben. Sokakhoz hasonlóan az asszonyok is felismerték, hogy a szervezetlenség ellen csak egységgel lehet küzdeni: „Nem felekezeti egységet, magyar egységet akarok. A destrukció is egy táborban van. Mind összefogtak ellenünk.” – írta Tormay Cécile a *Bujdosó könyvben*. November 15-én testvérétől, Tormay Bélától tudta meg, hogy az országban kialakult helyzet miatt sógornőjét, Ritoók Emmát is kétségek gyöttrik a jövőt illetően. Erről a *Bujdosó könyvben* a következőképpen emlékezett: „Ahogy a Károlyi-palota kapuján kifordultam, Béla testvéremet láttam jönni magam felé az utcán. Siettünk mind a ketten. Szinte mentében szólt oda hirtelen: – Ritoók Emmával találkoztam, ő is kétségbe van esve. Azt üzeni, lelki szükség neki, hogy veled beszéljen. – Megint eszembe jutott, sokan vagyunk, akik egyet érzünk, csak nem tudunk egymásról... Az Anyám, a testvéreim, Zichy Rafaelné, az erdélyi asszonyok és Ritoók Emma, ők arcok, melyeket látok, hangok, melyeket meg tudok hallani, de túl rajtuk ott kell lenniük a nagy, néma sokaságoknak, magukra hagyatva, elszórtan ott vannak az asszonyok, akik a múltat siratják és a jövőt féltik...”⁸¹ November 17-én Ritoók Emma tett nála látogatást, akit így jellemezett a *Bujdosó könyvben*: „Mióta utólszor találkoztam Ritoók Emmával, hiszékeny, ősmagyar természete rettentő belső katasztrófán ment át.” A Vasárnapi Kör alapító tagjaként számon tartott filozófus író szerepe meglehetősen sajátos a MANSz történetében. A *Bujdosó könyv* és az *Évek és emberek* c. 1923-ban írt saját visszaemlékezése szerint is végig ott volt a MANSz megalakulásának első lépéseinél, ugyanakkor később nem látjuk semmilyen fontosabb tisztségben. Az első világháború végét követő zűrzavaros helyzetben maga is látta, hogy azzal a körrel, ahová korábban elsősorban a filozófia iránti érdeklődése miatt járt, tovább nem tarthatja fenn a kapcsolatot. Tormay Cécile sógornője magyarsága melletti határozott kiállását is feljegyezte: „...nem érintkezem többé vele! [ti. Lukács Györggyel – N.Gy.] Most már nem filozófiáról, hanem a magyarságról van szó. És ez elválaszt tőlük.”⁸²

Ezekben a vészterhes napokban, érthető módon őt is foglalkoztatta hazája sorsa és mindenképpen tenni akart valamit. Visszaemlékezéséből erről, valamint a MANSz szellemi

⁸⁰Lásd bővebben a Magyar Asszonyok Arcképcsarnoka c. rész utolsó életrajzi összefoglalóját.

⁸¹ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. Tormay Cecile művei 6. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. kiadása, Budapest, 1939. 122–127.; 154.; 173–174. (A továbbiakban: Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939.); Tormay Cécile: *Bujdosó könyv*. Lazi kiadó, 2010. 107.

⁸² Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 185–186.

vezetőjével szemben kialakult ellenérzéseiről is értesülünk: „A Rókusnál vártam a villamosra, hogy Mátyásföldre menjek, de minden levertségem mellett még mindig örölvé a gondolatot, hogy kivel kellene beszélni, megkezdeni valamit – tenni! Egyszerre köszön valaki: Tormay Béla. És abban a pillanatban valami szerencsétlen álhlet, talán jó előjelnek vettem a megjelenését annak, akivel egyszer ha találkoztam egy esztendőben – és minden gondolkodás nélkül azt mondtam neki: Mondd meg Cécilének, hogy szeretnék beszélni vele. Ennek az éjszakának keserves és kétségbeesésbe hajló gyötrődéséből és mégis elbizakodott reménykedéséből lett, ami nem az volt, amit én akartam: a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége – MANSz – az én nagy országos és kulturális szervezetem elgondolásából egy nagyon frázisos nőegylet, a személyes érvényesüléseknek és apró személyes intrikáknak a fészke, míg lassanként, csak hosszú évek után találta meg a célját, egészen mást, mint én képzeltem.”⁸³

Az esztétikából doktorált Ritoók Emma tagja volt a Magyar Nők Klubjának,⁸⁴ amely 1918 elején alakult meg. A *Pesti Hírlap* tudósítása szerint a klubot „Három mágnásasszony alapította a polgári nők számára. [...] Apponyi Albertné, Andrassy Gyuláné és Károlyi Mihályné adtak előkelő firmát a vállalkozásnak.” Apponyi Albertné szerint a klubra azért volt szükség, mert a magyar nőknek nem volt közös találkozóhelyük, ahol megoszthatták volna egymással a gondolataikat. Alapszabályukban rögzítették, hogy politikamentesen működnek, a művelődési és társadalmi kérdésekről pedig vitaesteket rendeznek. Az elnökségbe beválasztották Károlyi Mihályné Andrassy Katinkát, valamint Bedy-Schwimmer Rózsát és Glücklich Vilmát, a *Feministák Egyesületének* alapító tagjait is. 1918 márciusában tartott első közgyűlésükön Pallavicini Györgyné Andrassy Borbála kifejtette, céljuk az, hogy a Klub „...otthont, központot teremtsen a különböző társadalmi körből való nőknek, hogy egyesítse a szétforgácsolt női energiákat.” A tagok között tehát voltak az arisztokráciához tartozó hölgyek, mint pl. Andrassy Gyuláné és lányai: Károlyi Mihályné és Pallavicini Györgyné, vagy a középosztálybeli Perczelné Kozma Flóra, és ott találjuk a radikális, feminista asszonyokat is, mint Bedy-Schwimmer Rózsát vagy Glücklich Vilmát, de ez utóbbi csoporthoz tartozott Jászi Oszkárné Lesznai Anna, Buchinger Manóné Ladányi Szeréna, Striker Sándorné Polányi Laura és

⁸³ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1914–1919. március, Budapest, 1923. 245. Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár 473. fond (A továbbiakban: Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1923.)

⁸⁴ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1923. 162. E tanulmánynak nem célja a Magyar Nők Klubja történetének megírása, de miután Ritoók Emma és Révay Mór Jánosné is a tagja volt, indokolt felvillantani, hogy milyen céllal és kik hozták létre.

Mellerné Miskolczy Eugénia is.”⁸⁵ Az asszonyok eme tömörüléséről Tormay Cécile is kifejtette a véleményét a *Bujdosó könyv*ben, sőt azt is megindokolta, hogy miért nem lépett be: „A Magyar Nők Clubját egy esztendő előtt alapította néhány arisztokrata dáma, Károlyi Mihályné kezdeményezésére. Éppen ezért nem léptem be soha. A nyilvánosságnak szánt intellektuális cégér alatt politikai végcélét sejtettem. Igazam volt. Ez a Club azért kellett, hogy a női választójog esetére Károlyi Mihálynak a női kultúrtársadalomban már kész tábora legyen.”⁸⁶ A MANSz-ba az elsők között belépő Révay Mór Jánosné 1918 novemberében a Klubbal kapcsolatban a következőket jegyezte le: „Kezdek most megint a szerdai napokon a női Klubba is feljárni vitadélutánokra. [...] Egyelőre még többen vagyunk az »átkos régime« hívei, olyanok, akik nem hódoltak be az új szellemnek, az új iránynak, a »hazaárulásnak«.”⁸⁷

A Klub ezen hazafias érzelmű asszonyai 1918. november elején kiálltak Magyarország területi épsége mellett, és Ritoók Emma javaslatára elhatározták, hogy tiltakozó memorandumot intéznek a világ asszonyaihoz. Az emlékirat megírására a tagok egyhangúan Tormay Cécile-t kérték fel, aki amint a *Bujdosó könyv*ben megírta: „Elfogadtam a megbízást. Hazám érdekéről volt szó, így hát bárhonnán jött is a felszólítás, vállalkoztam a munkára.”⁸⁸ Károlyi Mihály azonban cenzúrázta e memorandumot. Ritoók Emma november 17-én ezt a javított változatot vitte el sógornőjének a Kőfaragó utcába, aki így nem járult hozzá a megjelentetéséhez. Ahogyan mondta: „...nem engedem meg, hogy a hazaszeretetemet Károlyi Mihályok cenzúrázzák.” Kétségbeesésében ekkor írta meg gróf Dessewffy Emilnek azt a levelet, amely miatt később ő is felkerült az internálandó személyek listájára.⁸⁹

Ritoók Emma erre a napra így emlékezett vissza: „A Tormay Cécileről írt tapasztalataim⁹⁰ után természetes volt, hogy haboztam 1918 novemberében, csakugyan őt kell-e felkeresnem segítőtársul. Mert hiszen nálam erről volt szó, hogy én akartam valamit megvalósítani és én kerestem hozzá segítőtársat. Nem láttam más utat és néhány nap múlva felkerestem. [...] Én minden bevezetés nélkül elmondom neki, mire gondolok: a szervezkedésre... Eleinte szinte megjíed a gondolattól, talán nem is egészen érti, mit gondolok, de én annál hevesebben rábeszéltem. »Tenni kell valamit és mi bennünk asszonyokban még van energia. A férfiak úgy látszik kifáradtak a háborúban, letörtek, nincs meg bennük a régi erő, csak várni akarnak. De

⁸⁵ Magyar nők klubja = Az Ujság, 1918. február 26. 8.; Megalakult a Magyar Nők Klubja = Az Est, 1918. február 27. 5.; Esti levél. Magyar nők klubja = Pesti Hírlap, 1918. március 1. 8.; A Magyar Nők Klubja = Budapesti Hírlap, 1918. március 24. 7.

⁸⁶ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 187.

⁸⁷ Révay Mór Jánosné: *Naplójegyzetek 1918–1919*. 2020. 52–53.

⁸⁸ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 187.

⁸⁹ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 188–189.

⁹⁰ Ritoók Emma szerint Tormay Cécile művészi eredményeit pusztán társasági összeköttetésekének köszönhette. *Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései*. I. rész, 1923. 252.

nem lehet várni, nem szabad. Ketten együtt megkezdhetjük, megcsinálhatjuk. A Nők klubjában is van sok asszony, aki mellénk állana – ez volt a legmerészebb gondolatom, mert ez a klub a Károlyiné klubja volt – neked is be kell szervezni az ismerőseidet. Mi különböző társadalmi osztályból ismerünk asszonyokat, annál jobb. Szervezkednünk kell lépésről-lépésre, hogy a többiek, akik egyformán gondolkoznak velünk, tudják hova tartoznak, hova forduljanak...» Lázasan bizonyítottam, hogy meg lehet és meg kell csinálni. Később a Bujdosó könyv megjelenése után nagy meglepetéssel olvastam, hogy ő már Zichy Rafaelnéval akkor beszélt hasonló tervről és mennyire meglepte, hogy »mindenki« ezzel a gondolattal foglalkozott. Nos, engem meg ez lepett meg, mert Cécile akkor ugyancsak rábeszélte magát és egy szót sem szólt már előbbi megbeszélésről, pedig mindennap együtt voltunk. Sőt, az a benyomásom volt, hogy az egész gondolatot nagyon meglepőnek és nehezen kivihetőnek találta, aggódott, habozott, míg végre megígérte, hogy összehívja néhány ismerősét megbeszélésre, és a terv megismertetésére. Mikor az összejövetel napját megmondta, még mentegetőzött is kissé, hogy csupa arisztokrata hölgyeket hívott meg, de ezek nélkül nem lehet semmit sem csinálni. A Cécile szép szobájában jövünk össze – az otthonuk nem szenvedett annyira a háború alatt, mint a mienk – rajtuk kívül ott van Batthyányné, Mikesné, Zichy Rafaelné, a két Kállay-leány. Cécile az íróasztalnál ült az egyik ablakfülkénél és szokása ellenére hallgatott, sőt egyenesen megmondta, hogy nekem kell beszélnem, mert én tudom mire gondolok. A másik ablakfülkében Batthyányné, Zichyné, szemben én, Mikesné és a Kállay lányok oldalt a szoba felé félkörben. Előadtam miről gondolkozom annyi idő óta. Felhozom, hogy a férfiak energia hiányával szemben az asszonyi iniciatívát kell érvényre juttatni – mert láttam, hogy ez az érv Cécilenél is hatott. Kérdezősködnek, haboznak. Nem csoda, mi keresztyének nem ismertük a világi szervezkedés fontosságát, hatalmát – melyet a kath. egyház olyan jól ismer a maga körében – és melyet én is csak az ellenfél sikeréből ismertem fel. Batthyányné érdeklődött a legmelegebben, Zichyné hidegebb, de egyik sem szólt róla, hogy hasonló gondolattal foglalkoztak. Teljes joggal hittem azt, hogy enyém a kezdeményezés... Azután a praktikus kivitel kérdését beszéltük meg és azt határoztuk, hogy kisebb gyűléseken magánházaknál kell a propagandát megkezdeni. Mikor láttam, hogy sikerült az érdeklődést megnyerni, elfogott a bizalom. Megmutatjuk a férfiaknak, hogy nincsen minden remény elveszve. Olyan erős volt a hitem, hogy mikor Cécile később is ingadozott néha a siker miatt, én voltam az erősebb, a bizakodóbb mindig. És kellett ez a hit különben nem lehetett volna kibírni...»⁹¹ Ritoók Emma

---

⁹¹ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1923. 257–259.

nem adta meg, hogy erre a találkozóra pontosan mikor került sor, de valószínűleg valamikor november végén.

Károlyi Mihály nagynénje, gróf Batthyány Lajosné gróf Andrássy Ilona november 26-án magához hívatta Tormay Cécile-t. A találkozón elhangzottakat Tormay Cécile így rögzítette a *Bujdosó könyv*ben: „Szervezkednünk kell ellene [ti. Károlyi ellen – N.Gy.], csak így törhetjük át a hazugságokat, – mondotta Batthyányné, – azért kérettelek. – Az asszonyokra gondoltál? – Igen... – Én is foglalkoztam ezzel a gondolattal. Többen vagyunk, akik ugyanazt érezzük. Valaminő összefoglaló programra lenne szükség, hogy eltakarja az igazi célt: csak az asszonyok révén lehet visszavinni az elveszett hitet.” Tormay *Bujdosó könyv*ben rögzített emlékei szerint ezen a délutánon, Batthyányné szájából hangzott el először, hogy Tormay Cécile-nek kell az asszonyok élére állnia: „Csináld meg azt a programot és állj a mozgalom élére!” És a válasz minderre így hangzott: „Én csak közkatona akarok lenni, művész vagyok, nem értek az ilyesmihez. – Pedig éppen neked kell odaállnod. Téged követni fognak. Én is dolgozni akarok.”⁹² Ha pontosak a fenti információk, akkor ez ekkor már 60 éves grófnő nem ok nélkül mondhatta mindezeket a 43 éves Tormay Cécile-nek. A Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége egykori vezetőjeként tudhatta, hogy az asszonyoknak most egy karizmatikus vezetőre van szükségük. Tormay Cécile minden tekintetben megfelelt ennek az elvárásnak, ráadásul írói vénájának köszönhetően hatásosan tudott fogalmazni is. Erről árulkodik az 1918. november 26-án írt *Első kiáltvány a világ asszonyaihoz* c. írása is, amelyben a Magyarországot ért igazságtalanságra első ízben hívta fel a világban élő asszonytársai figyelmét.⁹³

Ritoók Emma visszaemlékezése további részei arról tanúskodnak, hogy a kezdeti időkben fontos szerepe volt az asszonyok egy táborba hívásánál. Ahogyan feljegyezte: „Eleinte ketten megyünk Cécile-lel... Ketten beszélünk: Cécile és én, ő mondja a szép, megindító szavakat, én szokásom szerint röviden, egyszerűen beszélek. [...] Azután Mátyásföldön is összehívok egy kis társaságot. Lehattunk 18-20-an. Az ebédlő hideg ahol gyűlésezünk, de két kabátban senki sem didereg, olyan lelkesek vagyunk. Elhatározzuk, hogy a környéken is megkezdjük a munkát.” Ez a toborzó gyűlés, melyre 1918. november–december fordulóján kerülhetett sor, a hatóságok tudomására jutott, és a gyűlés után megjelent a Ritoók-háznál Csizmadia Sándor⁹⁴

⁹² Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 217.

⁹³ Tormay Cecile: *Első kiáltvány a világ asszonyaihoz*. In: Tormay Cecile: *Küzdelmek. Emlékezések*. Tormay Cecile Művei 9. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1939. 7–9. (A továbbiakban: Tormay Cecile: *Küzdelmek. Emlékezések*. 1939.)

⁹⁴ Csizmadia Sándor (Vásárhelykutas, 1871 – Budapest, 1929) a szociáldemokrata földmunkásmozgalom egyik országos megszervezője, a Szociáldemokrata Párt tagja, a Népszava munkatársa. 1918 novemberében a Károlyi-kormány földművelésügyi államtitkára, a Tanácsköztársaság kikiáltása után földművelésügyi népbiztos, de jobboldali magatartása miatt 1919 áprilisában leváltották. 1920-ban végleg szakított a Szociáldemokrata Párttal és saját pártszervezetet hozott létre Magyar Nemzeti Munkáspárt néven, amellyel bekerült az 1920-22. évi

földművelésügyi államtitkár, aki a következő kérdést szegezte a háziasszonynak: „Nem is akarom hinni, amit hallok, hogy itt ellenforradalmi gyűlés volt; ugy-e lehetetlen, hogy Ritoók Emma a reakcionáriusok közé tartozzon?” Ritoók végül azzal oszlatta el az államtitkár kételyeit, hogy az asszonyok jótékonyági akcióját gyűltek össze megbeszélni. Ő azonban a gyanú bebizonyosodásaképpen házkutatást helyezett kilátásba, ezért Ritoók Emma még aznap este minden fontos iratot elégetett, ami a szervezkedés létezését bizonyíthatta volna. A házkutatás végül azonban – visszaemlékezése szerint – elmaradt.⁹⁵

A következő sorokból kitűnik, hogy Ritoók Emma az asszonyok megszervezésében nemcsak Tormay Cécile-nek, hanem önmagának is főszerepet szánt: „Azt találom, nagyon jól dolgozunk egymás mellett, mindkettőnkre szükség van. Az ő nevét többször emlegetik, de ez nem bánt, megnyerőbb és könnyebben hat azokra, akik érzelmileg reagálnak, engem a komolyabban gondolkozók szeretnek. Az Isten is arra teremtett, hogy kiegészítsük egymást. Csodálom, hogy a *Bujdosó* könyv lapjairól a továbbiakban teljesen kiesett a nevem. »Mikor kimondtam az eszmét, mindenki a magáéra ismert.« írja Cécile. Bizony én mondtam ki először és azután is sokszor, de ezt elfelejtette Cécile. És kimaradt a könyvből későbbi sok-sok szaladgálásom és csendesebb, rejtettebb munkám felismerése, pedig ez éppen olyan sokat jelentett, mint az övé.”⁹⁶ E dolgozatnak nem célja az, hogy igazságot tegyen abban a kérdésben, hogy a MANSz alapításának ötlete Ritoók Emma vagy Tormay Cécile fejéből pattant-e ki. Ennek megválaszolásához egyfelől kevés a rendelkezésre álló konkrét forrás, másfelől pedig – mint fentebb láthattuk, az asszonyok összefogását ugyanabban az időben, egyszerre többen is szorgalmazták, így nem lenne szerencsés egyetlen személy mellett állást foglalni.

A MANSz alakulásának fontos mozzanata volt az az összejövétel, amelyre 1918. december 3-án délután gróf Zichy Rafaelné budai palotájában került sor. Tormay Cécile erről a találkozóról így számolt be a *Bujdosó* könyvben: „Nyomon követtek a többiek. Ritoók Emma, gróf Vay Gáborné. [...] Hohenlohe Károly Egon herceg [...] Az ötödik összeesküvő, az erdélyi végek hontalanná lett fiatal magyar papja. [...] Fázva jöttek és a kandalló köré húzódtunk, mint az összeesküvők. Ugyanaz volt a fájdalunk, ugyanegy volt az akaratunk. Tudtuk, hogy eljött az óra, ki kell hívnunk csukott ajtaik mögül az asszonyokat. [...] Nagyobb szenvedés soha sem érte a mi országunkat, mint most, tudtuk hát mindannyian, akik együtt voltunk, hogyha hívni

---

országgyűlésbe. A munkásmozgalom Csongrád megyei harcosainak életrajzi lexikona. Kiadja a Magyar Szocialista Munkáspárt Csongrád Megyei Bizottsága, Szeged, 1987. 87.

⁹⁵ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1923. 268–273.

⁹⁶ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1923. 284.

fogjuk hazánk asszonyait, jönni fognak ők és el fogják vetni a nemzeti ellenforradalom csóváját.”⁹⁷

A MANSz 1921-es *Népnaptár*ában a december 3-i gyűlésre a Szövetség első igazgatója, Hohenlohe Károly Egon herceg is visszaemlékezett: „...önkéntelenül eszembe jut az a két év előtti decemberi délután, melyen megszülemlett Szövetségünknek a gondolata. Négyen voltunk Zichy [Rafaelné – N.Gy.] Edina grófnőnél teára: Vay [Gáborné – N.Gy.] Mártha grófnő, Tormay Cecile, Ritoók Emma meg én. Szó volt a női társadalom aktív szereplésének most már parancsoló fontosságáról. Én akkor valami benső megindultságnak hatása alatt annak a meggyőződésnek adtam kifejezést, hogy: Magyarországot a keresztény asszonyok fogják megmenteni! Magam előtt látom ma is Tormay Cecile-t, ahogy hirtelen kigyulladt szemében a honleány és a költő ihlete és látom a többit is, amint erőt vett rajtuk az őszinte lelkesedés, a remélni-tudás, a tenni-akarás! Valamennyiünk szívében akkor mozdult meg először az a titkos, szinte öntudatlan erő, mely ma közel egy millió magyar női lelket hevít és ösztökél.”⁹⁸ Tormay Cécile a december 3-i összeövetel legfontosabb pontját is megörökítette: „Felolvastam a programtervezetet, amelyben szociális és politikai reformok közé burkolva az egész keresztény magyar női társadalom létérdekeit kíséreltem meg összefoglalni. – Mondjuk ki világosabban, amit akarunk, – szólt közbe Zichy Rafaelné. A többiek is hozzájárultak és a tervezet homlokára odaírtuk erősen, láthatóan azt a szentháromságot, melyért mindent tenni akarunk: A keresztény és nemzeti világnézet, az ország oszthatatlansága és a család.”⁹⁹ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége létrehozásáról 1918. december 3-án tehát egy szűk, különféle szálakkal egymáshoz kötődő baráti társaság döntött.

Tormay Cécile az elkövetkező napokban néhány asszonyt hívott a Kőfaragó utcába, akikkel ismertette a terveket. „A budai palota délutánjának másnapján leveleket írtam, telefonáltam és összehívtam magamhoz egynéhány bátor, elszánt asszonyt. Ritoók Emma is eljött. Nem volt vesztegetni való időnk, sietnünk kellett, és abban állapodtunk meg, hogy mindenik vendégem külön-külön összehívja magánál megbízható asszonyismerőseit, és mi beszélni fogunk nekik, vigyék szét a keresztény magyar asszonyok szervezkedésének gondolatát.” Mindenkihez, akiről úgy gondolták, csatlakozik hozzájuk, személyesen mentek el, és aláírásokat gyűjtöttek. Ahogyan Tormay Cécile leírta: „Vissza kellett tehát térnünk régi idők szegényes eszközeihez. Szájról-szájra vittem a gondolatot. Most már külön váltunk, hogy többet végezhesünk. Ritoók

⁹⁷ Tormay Cecile: Bujdosó könyv. I. 1939. 235–236.

⁹⁸ Hohenlohe Károly Egon herceg: A mi titkunk. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének Népnaptára az 1921-ik esztendőre. Apostol Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 18. – Hohenlohe tehát nem öt, csak négy „összeesküvőt” említ.

⁹⁹ Tormay Cecile: Bujdosó könyv. I. 1939. 236.

Emma járt a város egyik részén, én a másikon. Mint az első keresztények, hol itt, hol ott összegyűltek az asszonyok. Kicsiny bérlakásokon, palotatermeken, iskolaszobákon vándoroltam át. Sötét utcákon, barátságtalan sikátorok homályában ballagtam egymagamban szélben és hóban nap-nap után. Az asszonyok megértettek. A kimerültségnek és meghunyászkodásnak ebben a szomorú korszakában megható elszánás és bátorság élt az ő lelkükben. Jóformán kivétel nélkül aláírták az ívet, akik nem írták alá, azoknak a – férjük tiltotta meg. Közöttük nem létezett a: »Végünk van, hiába minden« szörnyű lemondása.»¹⁰⁰

December közepén ismét asszonyokkal telt meg a Kőfaragó utca: „Ma délután nálam gyűltek össze az asszonyok. Perczelné Kozma Flóra is itt volt és megígérte, hogy a protestáns női társadalom vezetőit tájékoztatja a mozgalomról. Kállay Erzsébet, Kállay Magdolna, Szende Anna és Vera testvérem bátran mellém álltak. Gróf Batthyány Lajosné, Szegedy–Maszák Aladárné ekkor már dolgozott. Dr. Czeke Marianne, Latinovics Róza, gróf Csekonics Sándorné, Horváth Gézáné, Somló Sári és még sokan, akiket megilletne, hogy a nevüket ide írjam. A legjobbak velünk voltak.»¹⁰¹

December 22-én megjelent Tormay Cécile *Ébredjetek!* c. cikke¹⁰² *Az Ujság* c. lapban, amelyben a „magyar mult dalnokait” – Petőfit, Aranyt, Eötvös Károlyt, Vörösmartyt – hívta segítségül, hogy a „jelen néma hallgató dalnokainak” reményt adjanak, mert úgy vélte, nincs a jelenben senki, aki a szörnyű veszteség után „Reményt és szeretetet és hitet kiált ide – igazságért kiált amoda.” Ahogyan írta „Dalnokok kellene, akiknek a szava felcsap a magyar égre, amelyet számunkra a kék végtelenben kolduskicsinyre akarnak szabni a győzők; dalnok kell, akinek a szava egyé markolja össze a magyar földet, melyet vérző darabokra szaggatnak szét a talpunk alatt. Dalnok kell, aki szeretetre tanítja magyar iránt a magyart.” E cikk nyomán többektől kapott köszönő sorokat. A Végvári álnéven író Reményik Sándor (1890–1941) Kolozsvár román megszállásának előestéjén, 1918. december 23-án ragadott tollat, hogy megköszönje Tormay Cécile bátor kiállítását: „Ez a hang, ez a keserű kemény beszéd kell ma nekünk, úgy kell, mint az éhenhalónak a falat kenyér, mint a vízbefulónak az utolsó szalmaszál. Ez kell: a magyar önértet, öntudat hirdetése egy olyan világban, amelynek minden nemzete tajtékszik a sovinizmustól, csak mi, magyarok hirdetjük a nemzetköziség, a mások előtt való megalázkodás, a mindenbe belenyugvás és mindennel megbékülés elvét...[...] Igaz: a mi vezetőinknek nem fáj eléggé a »magyar halál« és ami szörnyűbb, a költőink is úgy hallgatnak, mintha nekik sem fájna! Én nem tudom eléggé forrón megköszönni Tormay Cécile-nek, hogy

¹⁰⁰ Tormay Cecile: Bujdosó könyv. I. 1939. 236–239.

¹⁰¹ Tormay Cecile: Bujdosó könyv. I. 1939. 255.

¹⁰² *Ébredjetek!* Írta Tormay Czeccile = *Az Ujság*, 1918. december 22. 4.

e gerinctelen összeomló és öngyilkos magyar világban volt bátorsága ezt a szemünk közé vágni.” Tormay Cécile e cikkét a Nemzeti Színház zsidó származású színésznője, Csillag Teréz, aki később a MANSz-tagja lett, maga terjesztette köreibben.¹⁰³

Közvetlenül karácsony előtt néhányan ismét összegyűltek a Zichy-palotában. Erről az összejöveteletről Tormay Cécile és Ritoók Emma is megemlékezett írásában. A *Bujdosó könyv* szerint „Ugyanazok voltunk együtt, akik a multkor. Az asszonyok dolgáról akartunk beszélni, de ki tudja hogyan, egyszerre mégis csak Mackensenről beszélünk.” A világháborúban Romániát legyőző porosz hadvezérrel, August von Mackensen (1849–1945) tábornokkal szemben alkalmazott méltatlan bánásmód foglalkoztatta őket, és el is döntötték, hogy tiltakozásul Tormay Cécile ír egy levelet. „Felszólítottak, írjam meg a levelet. Hohenlohe vállalkozott, hogy lefordítja németre. A többiek megígérték, hogy közben aláírásokat gyűjtenek. Még azon az éjjelen megírtam a leveleket, nem került fejtörésembe. Ott volt a lelkemben készen. Megtagadtam minden közösséget Károlyi alávaló tetteivel. [...] Anyám volt az első, aki ívemet aláírta. Azután útnak eredtem a városban és estére sok asszony kezevonását hoztam haza magammal.” A levelet, amelyet a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségéhez tartozó egyesületek is aláírtak, a főti fogolytáborban, őrizetben lévő tábornokhoz az MNSz ekkori elnöke, gróf Apponyi Albertné juttatta el személyesen.¹⁰⁴ Ritoók Emma az újabb budai palotabéli találkozóra így emlékezett: „Karácsony előtt Zichynénél vagyunk megbeszélésen. Mindenki erről az aljasságról beszél, valósággal kétségbeesetten.” A Mackensen fogva tartása ellen tiltakozó memorandumot Ritoók Emma a Magyar Nők Klubjában több asszonnyal is aláíratta, mielőtt Fótra vitték.¹⁰⁵

A Magyar Nők Klubját rendszeresen látogató, tősgyökeres zsidó családból származó Révay Mór Jánosné a MANSz-szal kapcsolatos első feljegyzését 1918. december 29-én tette meg, amikor bemutatta azt a hangulatot, amelyben az asszonyok által szervezett gyűlés lezajlott, és megerősítette azt, hogy a szervezkedés két legfőbb alakja Tormay Cécile és Ritoók Emma volt, legfőbb céljuk pedig felkészülni a közeledő választásokra. „Tegnapelőtt levelet kaptam egy barátnőmtől, melyben meghívott tegnap délutánra, – valami fontos ügyben. Még az órát is meghatározta, – ebből láttam, hogy az ügy csakugyan komoly. Zuhogó záporban, csúnya időben mentem oda, ahol már együtt találtam a társaságnak nagy részét, leginkább közös barátnőket, de közöttük *Tormay Cécile* is, akit eddig személyesen még nem ismertem. Ő magyarázta meg összejövetelelünk célját remek, formás – és igazi hazafias meleg érzéstől áthatott kis beszédben.

¹⁰³ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 261–267.; 276–277.

¹⁰⁴ Tormay Cécile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 267–268.

¹⁰⁵ *Évek és emberek*. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1923. 293–294.

Elmondta, hogy mily rettenetes állapotban van szegény országunk. Ez az ország, amely annyi dicső hőst tud történelmében felmutatni! És a mostani férfiak nem mozdulnak, nem tesznek semmit sem, hogy hazánkon segítsenek! *Hát álljunk össze mi asszonyok és kövessünk el mindent, hogy meentsük, ami még menthető! Választásra készül Károlyi Mihály! Készüljünk fel mi is! Agitáljunk, dolgozzunk, – térítsünk, hogy csak olyan embert válasszanak meg képviselőnek, aki a keresztény és nemzeti Magyarországot óhajtja szívvel és lélekkel, csak olyant, aki mindhalálig kitart Magyarország integritása mellett!* Persze én mindazt csak kivonatban írom le emlékezetből, amit ő gyönyörűen fogalmazott meg és adott elő. Végtelenül jól esett lelkemnek *Tormay Cécile* ez előadása, mert láttam, hogy nagy intelligenciája mellett nagy a tudása is és melegen és nagyon hazafiasan érez a szíve. S a külső megjelenése is igen rokonszenves és előkelő. Sógornője *Ritoók Emmának*, akit már régen ismerek, szeretek és becsülök s aki szintén ott volt. Megbeszéltük, hogy a hazafias propagandát ki-ki legjobb tehetségéhez képest folytatni fogja. *Tormay Cécile* és *Ritoók Emma* a »főapostolok« pedig mindegyikünkhöz el fognak jönni, hogy lehetőleg mindig más és más – mentől nagyobb számú összehívott asszonytársaság előtt hirdessék az ígét, térítsék és szerezzék a híveket, a mi most alakuló szövetségünknek s az eszméknek, melyeknek szolgálatába szegődtünk.”¹⁰⁶

1919. január 1-jén az asszonyok *Mikes Árminné* otthonában terveztek összejövetelt, ám ezt sokan lemondták, ugyanis elterjedt a hír, hogy a városban zavargások lesznek, többeket telefonon is figyelmeztettek erre. Néhányan mégis összegyűltek, és ekkor döntötték el, hogy a magyar női társadalom szervezkedését Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének nevezik el. „Délután összejövetelünk volt erdélyi barátnőmnél. De mielőtt útnak eredtem volna, innen is, onnan is telefonfigyelmeztetések érkeztek, ne mozduljak el hazulról, mert zavargások lesznek. Lemondások jöttek. [...] Erdélyi barátnőm szalonjában csak kevesen gyűltünk össze. Szállingózva jött néhány asszony és politikus. Nehéz és szomorú volt a hangulat. Vita nem támadt semmiből. Elhatároztuk, hogy a magyar női társadalom szervezkedését Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének nevezzük.”¹⁰⁷ Ennek a napnak az eseményeit *Ritoók Emma* is rögzítette: „Közben előkészítjük, hogy az asszonyok szövetségével nyíltabban lépünk ki. *Mikesnénél* van a gyűlés, a szokott társaság, a beavatottak, néhány férfi is; mellettem *Teleki Pál* ül. Címet kell adnunk a szervezetnek, melyhez a Katholikus és a Protestáns nőszövetség és a *Missio* társulat is csatlakozott. Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége lesz a neve – az a sok nemzeti szövetség, mely később alakult férfiak között, mind erről vette a címét. Kicsit büszke vagyok a gyermekem nevére. – Lerövidítve: MANSz – mondja *Teleki Pál*. Nem lesz ez egy

¹⁰⁶ Révay Mór Jánosné: Naplójegyzetek 1918–1919. 2020. 87–88.

¹⁰⁷ *Tormay Cecile*: Bujdosó könyv. I. 1939. 280.

kicsit komikus? – Nem lehet, mi olyan komolyak vagyunk! De azért mi is mosolygunk, nem annyira a néven, hanem mert olyan erős bennünk a bizakodás.”¹⁰⁸ Ebben a bejegyzésben is szembesülünk azzal, hogy Ritoók Emma egyedül az ő „gyermekének” tekintette a kialakulóban lévő Szövetséget. Ritoók Emma szavai ugyanakkor összecsengenek mindazzal, amit Tormay Cécile *Bujdosó könyvében* is olvashatunk, ami megint csak azt mutatja, hogy a MANSz eseménytörténetét illetően támaszkodhatunk írásaikra.

Január 5-én a keresztény–nemzeti irányultságú pártok politikusai Bethlen István hívására Zsembery Istvánnál¹⁰⁹ tartottak értekezletet, amelyre Tormay Cécile és gróf Zichy Rafaelné is meghívást kapott. Amint Tormay Cécile feljegyezte „A forradalom előtti politikai életnek jóformán minden számottevő tagja megjelent.” Másnap Tormay Cécile Dessewffy Emmánál találkozott a protestáns asszonyok vezetőivel, amelyről így számolt be: „Dessewffy Emmánál már együtt voltak a hölgyek, Szilassy Aladárné, Raffay Sándorné, Perczelné Kozma Flóra.” Az egység, ami a politikai pártoknál oly nehezen jött létre, ezen az estén az asszonyok között már megszületett. „A keresztény felekezetek külön-külön, meddő harcot folytatnának. De ha összefognak, akkor megmenthetik az országot. És ők mindannyian önzetlenül, bátran menteni akarták, amit még menteni lehetett. Éreztem, hogy az egység, amelyet a politikai pártok maguk között nem bírtak megteremteni, az asszonyok lelkében már megvan.” – jegyezte fel Tormay Cécile a *Bujdosó könyvben* 1919. január 6-án.¹¹⁰

Januárban a hazájáért aggódó Révay Mór Jánosnénál is toborzó összejeövetelre került sor, amelynek lefolyásáról az asszony naplójából értesülünk: „Megvolt nálam is az összejeövetel, a *Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségé-nek* ügyében. Sajnos, Tormay Cécile beteg lett, s így nem jöhetett el. Helyette a beszédet *Ritoók Emma* tartotta. Szépen, okosan, meggyőzően beszélt, mint mindig. Mind a harminc asszony, aki hívásomra megjelent (többen férfikísérettel), aláírta a tagsági ívet. [...] Örültem, hogy olyan jól sikerült az összejeövetel, hogy teljes számban eljöttek az összes meghívottak, hogy kivétel nélkül aláírták az ívet. [...] *Most már helyiségünk is van*, ahol az ügyeinket intézzük, a teendőket megbeszéljük. A Mária utca 7. alatt van a hivatalos helyiség. Itt jövünk össze délelőttönként és szervezzük a választási hadjáratot. Felosztjuk magunk közt a munkát kerületek, körzetek szerint. Ki-ki elvállal egy kerületet. Munkatársakat szerez hozzá, akik azután az egyes utcákat, majd házakat dolgozzák meg. Az én testi fogyatékom – sajnos – még nem engedi meg a sok szaladgálást, lépcsómászást

¹⁰⁸ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1923. 297–298.

¹⁰⁹ Zsembery István (1879–1942) 1910-tól az Országos Katolikus Népszövetség és a Központi Katolikus Kör elnöke. A katolikus ifjúság egyik vezére. 1917–1918-ban Érsekújvár országgyűlési képviselője volt. A kommun idején őt is túszként tartották fogva. <http://www.lexikon.katolikus.hu/Z/Zsembery.html> (2020.06.08.)

¹¹⁰ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 288–294.

stb. De ahol túlzottabb fáradtság és kimerülés nélkül tehetek valamit az ügy érdekében, – azt persze szívvel, lélekkel megteszem. – Végig vesszük az összes utcákat, az összes házakat s igyekezünk az összes, velünk hasonló érzésű lakókat az ügynek megnyerni. Megmagyarázzuk, hogy *aki keresztény és területében csorbítatlan Magyarországot óhajt*, annak csak arra szabad szavazatát leadnia, akinek nevét mi, majd annak idején, ha a jelölések megtörténtek, velük közölni fogjuk. *Csak olyan emberre persze, aki érzésében magyar, keresztény és velünk együtt sohasem fog belenyugodni Magyarország megcsonkításába!* Még a palotákat járnunk sem könnyű dolog, még kevésbé a külvárosi viskókat. Mert a munkáslakásokban, ha sikerül is néha az asszonyokat hitük révén megnyerni az ügyünknek, – hazajön esetleg a szociáldemokrata »szakszervezett« férj – s van azután nemulass nekünk no a feleségnek meg éppen! Fizikai erő, kitartás és nagy lelkesedés kell ehhez a munkához – ha eredményt akarunk elérni. S még hozzá titokban kell mindent csinálni – mert erős a szocialista terror fent, meg lent, egyaránt. Ha meghívót, kártyákat küldünk egymásnak, a megbeszélésekre, a gyűlésekre, természetesen sohasem írjuk meg, hogy »milyen« ügyben akarunk összejönni. Ezt tudjuk anélkül is. Ha magánházakban van a megbeszélés, összejövétel, hát egyenként szállingóznak, – jövősnél menésnél, hogy valahogyan fel ne tűnjék. Már szinte úgy vagyunk, mint az őskeresztények, akik a katakombákban jöttek össze, hogy Istenüknek áldozhassanak. Mi is csak titokban merünk hazánk érdekében működni. Titokban dolgozunk és igyekezünk azt, ha ugyan még lehet, a teljes pusztulástól megmenteni!”¹¹¹ Mint látszik, Révayné 1919. január 10-én tett bejegyzése hasonló stílusban, sokszor ugyanazokat a kifejezéseket használva születt, mint amiket Tormay Cécilénél és Ritoók Emmánál is olvashatunk.

2.4. A MANSz megalakulása

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hivatalos alakuló gyűlésére 1919. január 11-én került sor. Forrásaink a keresztény asszonytábor zászlóbontó gyűlését is megörökítették. Tormay Cécile a rá jellemző szépirodalmi stílusban írta le ezt az eseményt, szavait pedig azért érdemes idézni teljes terjedelemben, mert kiválóan érzékelteti, hogy milyen légkörben került sor az alakulásra: „Az országutakon, melyek a Kárpátok felől a magyar birodalom szívébe futnak, cseh csapatok szuronya közeleg a főváros felé. Budapest házainak falán pedig most ragasztották ki először a bolsevizmus plakátjait: »A magyarországi kommunista párt nagygyűlést tart a Vigadó összes termeiben«... Ilyen bajjóslatú előjelek között bontottuk ki ma délelőtt a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének a zászlaját. Egy dunaparti házban, a

¹¹¹ Révay Mór Jánosné: Naplójegyzetek 1918–1919. 2020. 98–99.

keresztényszociális pártnak erre az alkalomra átengedett helyiségében gyűltünk össze előzetes rendőri bejelentés nélkül. Megjelentek a katolikus és protestáns női táborok kiválóságai. Ott volt az eszme egyik leglelkesebb támogatója, Mikes János¹¹² püspök is, akivel előzőleg beszéltem a Szövetség tervéről. És eljött a ragyogó szavú Wolkenberg, a teológiai fakultás retorikatanára. Némi meglepetéssel láttam, hogy az érkező hölgyek között Károlyi legközelebbi nőrokonsága is megjelent. Ismerőseiktől, érdeklődve tudakolták, hogy tulajdonképpen miről lesz itt szó: mit akarunk, miért gyűltünk össze? ... Nyugtalanság támadt. Zichy Rafaelné, hogy elejét vegye mindenféle hangulatkeltésnek, hirtelen elfoglalta az elnöki széket. Megnyitotta az ülést. Közbeszólást nem engedő rövidséggel előadta a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége szervezetének célját és közölte, hogy a katolikus és protestáns női táborok máris megegyeztek. Károlyi rokonságán megütközés látszott. Néhány női kebel viharosan emelkedett; mint a szivattyúk szívták magukba a levegőt, hogy aztán megsemmisítő szavak formájában szétrobbantsák a kormányra nézve fenyegető egységet. Ebben a pillanatban az elnök átadta a szót nekem. Éreztem, hogy minden munkánk kockán forog. Egyszerre elfelejtettem, hogy a politika világa számomra idegen, hogy nem készültem, hogy sohase beszéltem nagy nyilvánosság előtt, már csak azt tudtam: az eszmének győzni kell és fajom egész szeretete és egész kétségbeesése kilobbant a lelkemből. ... Két templomot látok a magyar földön, a katolikus és protestáns templomok nagy egyházait, melyek fölé örök fenségben boltozódik a keresztény magyar ég. A föld, amelyen a templomok állnak, az ég, amely rájuk borul: a haza és a hit. Ez kössön össze minket testvéreim... Eddig nem tudtam, hogy a szavaknak milyen rejtélyes szárnyaik vannak. A saját szavaim vittek el magukkal és vitték a többieket is oda, ahol találkozni lehet. ... Nem járhatunk mi külön utakon, akik mindannyian Krisztus jelölte úton járunk! Szeressük egymást és fogjuk meg egymás kezét, keresztény asszonyok! – Fogjunk kezét... Névtelen szeretetet és hálát éreztem ebben a percben és a hangom túlhangzott a hangomon: – Ami sohasem történt a históriánkban, katolikus és protestáns asszonyok, elindulunk ma együtt, mi, akik azt akarjuk, hogy Magyarország magyar és keresztény legyen. Megint felhangzott az éljen, mintha egyetlen lélekzet mondta volna és vihara könnyön és reménységen át magával sodorta a lelkeket. És ettől kezdve tudtam, hogy győzött az eszme,

---

¹¹² Gróf zabolai Mikes János (1876, Zabola – 1945, Répceszentgyörgy) 1911 és 1935 között szombathelyi püspök. A világháború alatt a répceszentgyörgyi püspöki nyaralóban hadikórházat rendezett be, a fronton is járt. 1918 őszén az elsők között került szembe a Károlyi-kormánnyal. Ott volt a MANSz megalakulásánál, de a MANSz történetében egyáltalán nem esik róla több szó. Ennek oka valószínűleg az volt, hogy Mikes János legitimista volt, IV. Károly visszatérését is támogatta. Bakó Balázs: „Non confundar” – „Nem szégyenülök meg” Megemlékezés Gróf Mikes János püspökről. Vasi Szemle, 2005/6. 745–756. <http://www.vasiszemle.hu/2005/06/bako.htm>; Bakó Balázs: Az ellenforradalmár püspök. Eljárás Gróf Mikes János szombathelyi püspök ellen 1918–19-ben. Vasi Szemle, 2007/1. 71–80. <http://www.vasiszemle.hu/2007/01/bako.htm> (2021.03.23.)

melyet az idegen faj uralma óráiban, asszonyok mondtak ki először a mi országunkban. A Károlyi-párti hölgyek kifogásai elvesztek a nagy egyetértésben. Gróf Mikes püspök bejelentette Vas vármegye keresztény női közönségének velünk érzését. És a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége kilépett a küzdelmes hetek homályából és hite, hazája, családja védelmére, mint az asszonyok ellenforradalma, ott állt a napvilágon.”¹¹³

A MANSz 1919. januári alakuló üléséről Ritoók Emma is rögzítette a benyomásait, szavai azonban – részben érthető sértődöttsége folytán – korántsem arról a túlradó lelkesedésről árulkodnak, mint amit Tormay Cécile sorai érzékeltetnek velünk: „Végre január elején megtarthatjuk a MANSz alakuló gyűlését – boldog vagyok, hogy végre nyíltan kiléphetünk... A Keresztény szocialista párt helyiségébe korán érkezem délelőtt, még alig voltak néhányan... Bizony ünnepélyes hangulatban vagyok, végre az eszmém testet fog ölteni. Lassan jöttek a többiek is, habár nem voltak olyan sokan azután sem, mint én képzeltem ilyen hatalmas megalakuláshoz képest. Ugy egy félórai várakozás után jön Tormay Cécile Zichy Rafaelnéval – de azonnal be is vonultak Mikes püspökkel, Wolkenberg kanonokkal és még néhány arisztokrata asszonnal a belső szobába. Egy kissé csodálkozva néztem utánuk – én naiv lélek, hogy Cécile meg sem kérdezi, itt vagyok-e már?... Aztán bemegyünk valamennyien. Az első sorok már el voltak foglalva, én a harmadikban ülök. Nagy meglepetésemre Zichyné nyitja meg a gyűlést néhány szóval, azután Cécile beszél nagyon szépen – sokkal jobban, mint a későbbi időkben, mikor valami vontatott affektáltságot vett fel. A hangja kicsi, de itt a kis teremben elég. Azután Mikes beszélt, majd Wolkenberg – nem emlékszem, hogy más nő hozzászólott volna – kimondták a megalakulást – felállottunk, mentünk... Csak nem kell valami nyomorult könny ellen küzdenem? Dühösen gyűröm le önmagamat. Szégyellem, hogy egyéni sértettséget érzek ilyen pillanatban, de mégsem tudom leküzdeni. Hiszen az én tervem, az én dédelgetett gondolatom – legalább annyit szerettem volna mondani: Isten hozott! Cécilel nem is beszéltem, ő a vezetőkkel ment el és én is hazaindultam.”¹¹⁴

A MANSz megalakulásáról több budapesti vezető hírlap is beszámolt. A *Budapesti Hírlap* szerint „Az Országos Katolikus Nőszövetség, a Protestáns Nők Országos Szövetsége és a Magyar Nők [sic!] Nemzeti Szövetsége ma délelőtt [1919. január 11-én – N.Gy.] a Keresztény Szocialista Néppárt helyiségében Zichy Rafaelné grófné elnöklésével együttes igazgatósági gyűlést tartott. A gyűlésen részletesen megvitatták, miként lehetne a magyar nőket a nagy nemzeti és erkölcsi értékek megvédésére tömöríteni. Beható vita után a gyűlés elhatározta, hogy megalakítja a nők nemzeti blokkját, amelynek az a célja, hogy minden rendelkezésen levő

¹¹³ Tormay Cecile: Bujdosó könyv. I. 1939. 297–299.

¹¹⁴ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1923. 301–302.

eszközzel közreműködjük Magyarország területi integritásának megvédelmezésében és a vallás-erkölcsi szellem, valamint a nemzeti érzés ápolásában. A három szövetség elnöksége az ország keresztény magyar asszonyaihoz fölhívást intéz, amelyben a mozgalomhoz való csatlakozásra szólítja föl őket. A gyűlésen Mikes János gróf, szombathelyi püspök részletesen beszámolt a szombathelyi propagandáról, majd a három szövetség az ügyvitelre és a propagandára bizottságot jelölt ki. A blokkhoz való csatlakozást a VIII., Mária-utca 7. szám alatt kell bejelenteni.”¹¹⁵ Ezen a napon tehát, amint azt a *Budapesti Hírlap* is hírül adta, megválasztották az ügyvitelben és a propagandában résztvevő személyeket, de hogy pontosan kiket, arról már nem tudósítottak. E tekintetben egy másik forrás igazít el bennünket. A Szociális Missziótársulat lapja, a *Magyar Nő*, az 1919. évi 2. számában említette először a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét, de hibásan Magyar Nők Nemzeti Szövetségének nevezte, és az alakulás napjában is – minthogy azt 1919. január 10-re tette – tévedett. Februári cikkében azonban már helyesbített, emellett arról számolt be, hogy a Szövetséget egy tíztagú bizottság vezeti, amelynek tagja 1. Desseffy Emma, 2. Farkas Edith, 3. Korányi Sarolta, 4. Perczelné Kozma Flóra, 5. Raffay Sándorné, 6. dr. Ritoók Emma, 7. Szegedy–Maszák Aladárné, 8. Szilassy Aladárné, 9. Tormay Cécile és 10. gróf Zichy Rafaelné.¹¹⁶ Valószínűleg ők lehettek azok, akiket január 11-én az ügyek vitelére megválasztottak.

De megtartotta az ígérését a *Pester Lloyd* főszerkesztője, Vészi József is, és leközölte az asszonyok felhívását, sőt a csatlakozott asszonyok névsorát is. Tormay Cécile a *Bujdosó könyvben* megörökítette azt a néhány sort, amelyet a főszerkesztővel váltott, amikor a felhívást a figyelmébe ajánlotta. „– Mi nem támadni, de védekezni akarunk, – mondtam Vészi Józsefnek, a *Pester Lloyd* főszerkesztőjének. És ő igazságérzetében azt felelte: – Közölni fogom a felhívásukat és természetesen találom, hogy keresztény és nemzeti alapon szervezkednek, mert Magyarországot – nem a zsidók – de zsidók tették tönkre! Ötszáz zsidó... Én mondom ezt, aki magam is zsidó vagyok. Feljegyeztem ezeket a szavakat, nem azért, hogy tanút hívjak bennök magam mellé, hanem azért, hogy tanúságot tegyenek!”¹¹⁷

Az Ujság c. lap az alakulást követő napon számolt be arról, hogy „A Katholikus Nők Országos Szövetsége és a Protestáns Nők Országos Szövetsége megalkotta a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét.” Közzétették első felhívásukat is: „Asszonyok és leányok! Egyesüljünk valamennyien a »Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségében.« Hazánk sorsdöntő

¹¹⁵ A keresztény nők nemzeti blokkja = *Budapesti Hírlap*, 1919. január 11. 9.

¹¹⁶ A Magyar Nők Nemzeti Szövetsége az amerikai bizottságnál = *Magyar Nő*, 1919. január 22. 1.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége M.A.N.Sz = MANSz = *Magyar Nő*, 1919. február 20. 1.

¹¹⁷ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 300.; Nationalverband ungarischer Frauen = *Pester Lloyd*, 1919. január 12. 3–4.

kérdéseiben a magyar asszonyoknak is állást kell foglalnia. Bennünket nem szaggatnak szét azok az ellentétek, melyek a férfipártokat a múltban egymással szembeállították. Mi a nagy politikában csak szenvedő hazánk sebét látjuk és keressük a módot a gyógyítására. Tenger bajunkban a három legfőbb: hogy elernyed a nemzeti érzés, megingott a keresztény világnézet és megbomlott a közrend. Követeljük tehát, hogy a kormányzást egészséges, magyar fajszeretet irányítsa, mely hazánk területi épségéhez a végsőkig ragaszkodik. Követeljük, hogy Magyarországot abban a keresztény szellemben vezessék, mely szeretetet és nem visszavonást hint szét a lelkekbe. Követeljük, hogy állítsák helyre a közbiztonságot, vessenek véget az anarchiának, mely fejét országszerte fölütötte, mert különben győztes külellenfeleink szóba sem állanak velünk, idebent pedig megbénul minden termelő, minden alkotó munka. Végül követeljük mi is, mint bárki más, a dolgozó tömegek valódi érdekeit felkaroló, a társadalmi ellentéteket áthidaló erőteljes szociálpolitikát. Követeljük a magántulajdon elvének fenntartása mellett, annak a szükséghez mért korlátozását, úgy a nagybirtok rendezése terén, mint a kapitalizmus túlhajtásaival szemben – olyan korlátozást, mely a termelés folytonosságát nem akadályozza. A pártpolitika ezer kisebb-nagyobb kérdésével mi most nem foglalkozunk, a magyar nők érdekében azonban a szociális reformok egész sorát tartjuk szükségesnek. A nők emberi és politikai jogainak fenntartását és gyarapítását. Általános egészségügyi reformokat. A család gazdasági és erkölcsi védelmét. Fokozott gyermekvédelmet úgy a család keretén belül, mint azon kívül. A nevelés nemzeti, vallási, erkölcsi és jellemképző irányítását. A kereső nő gazdasági és társadalmi védelmét. A szociális gondolkodás és hazaszeretet erősítését. Magyar asszonyok és leányok, a kiknek hazánk sorsa a szívéen fekszik, csatlakozzatok a szövetséghez, hogy emberi és nemzeti céljaink elérésében erősek és egységesek legyünk. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége.”

Ezen első nyilvános felhívásában a MANSz azokat a célokat és teendőket fogalmazta meg, amelyeket zászlajára tűzött, és az ekkor megfogalmazottakhoz fennállása idején végig ragaszkodott. A hazafias nevelés támogatása, a keresztény–nemzeti világnézet hirdetése, és a történelmi Magyarország területi épségéért vívott harc végig jellemezte, ahogyan a szociális gondoskodás is mindvégig első helyen állt tevékenységi formái között. A választójogot, valamint azt, hogy a közeledő nemzetgyűlési választásokon ezzel minden nőnek hazafias kötelessége élni, ebben a felhívásban nem részletezték, de az elsődleges cél, amiért a keresztény asszonyok 1919 januárjában egységbe tömörültek, mindenki előtt világos volt: a közeledő nemzetgyűlési választásokon Károlyi Mihály ellenében a keresztény–nemzeti pártokat támogatni.

A felhívást a Katholikus Nők Országos Szövetsége nevében gróf Károlyi Gyuláné, Latinovits Róza, Novák Mártonné, Szegedy–Maszák Aladárné és gróf Zichy Rafaelné, a Protestáns Nők Országos Szövetsége nevében Desseffy Emma, Perczelné Kozma Flóra, Raffay Sándorné, dr. Szilassy Aladárné és Varga Gyuláné, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége nevében pedig gróf Apponyi Albertné, dr. Czeke Marianne, gróf Desseffy Emilné, dr. Ritoók Emma, Rosenberg Augusztá, Somló Sári, Tormay Cécile és Vay Gáborné írta alá. A felhívás szövege után közölték az elsőként csatlakozó asszonyok névsorát.

A *Budapesti Hírlap* ugyancsak ezen a napon mindehhez még hozzátette, hogy „A Szociális Missziótársulat nevében Farkas Edit, Meller Rudolfné, Stöffler Mici és Schlechter Margit¹¹⁸ írta alá az asszonyok első felhívását.” Ők is közölték az elsőként csatlakozókat, akik között ott volt többek között az MNSz egykori elnökasszonya, Batthyány Lajosné grófné, a későbbi miniszterelnök felesége, Bethlen Istvánné grófné, a zsidó származású színésznő Csillag Teréz, az 1904-ben Magyar Keresztény Munkásnők Szakosztályát szervező Geöcze Sarolta, Haller Györgyné grófné, Horváth Gézáné, az unitárius püspök felesége, Józán Miklósné, Milos Györgyné, Ritoók Emma testvére és édesanyja, Ritoók Margit és Ritoók Zsigmondné, Széchényi Györgyné grófné, Sztankay Béláné Ivády Antónia, Teleki Gézáné és özv. Tormay Béláné is. A mintegy 140 nevet tartalmazó felsorolásban olyan asszonyok nevével találkozunk, akik más–más vallási felekezethez, valamint társadalmi osztályhoz tartoztak.¹¹⁹

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége megszületését, annak ellenére, hogy a hivatalos alakuló ülésre csak 1919. január 11-én került sor, 1918. december elejétől számította, alapítójának pedig Tormay Cécile-t tekintette. Ezt több későbbi ismerettár MANSz-ról szóló szócikke is alátámasztja, de a levéltári dokumentumokon és *A Magyar Asszony* c. szövetségi értesítőben évről-évre felbukkanó pecséten is az 1918-as évszámmal találkozunk.¹²⁰

2.5. A MANSz alapító szervezetei és más tagegyesületei

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége az *Országos Katholikus Nőszövetség*, a *Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége*, valamint a *Szociális Missziótársulat* összefogásával jött tehát létre. Az alapító szervezetek közül az első kettő 1918–1919 fordulóján kifejezetten azzal

¹¹⁸ Itt elírás történt, Slachta Margitról lehet szó, aki Farkas Edith mellett a Szociális Missziótársulat másik alapítója.

¹¹⁹ Magyar asszonyok egyesülete = *Az Ujság*, 1919. január 12. 11.; *Napi Hírek*. Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége = *Budapesti Hírlap*, 1919. január 12. 7. A MANSz-ba elsőként belépők, sajtó által leközölt névsorát lásd a Függelékben.

¹²⁰ *Pesti Hírlap Lexikona A-Z*. Budapest, 1937. 660.; *Új Idők Lexikona 17–18*. Budapest, 1940. 4409.; *A Napkelet Lexikona II. kötet, L–Zs*, Kiadja a Magyar Irodalmi Társaság, Budapest, 1927. 65.<http://lexikon.katolikus.hu/M/Magyar%20Asszonyok%20Nemzeti%20Sz%C3%B6vets%C3%A9ge.html> (2018. 06. 19.)

a céllal alakult meg, hogy az immáron választójoggal rendelkező nőket egy táborba tömörítse és megnyerje őket a közös ügynek. Erre a célra a legalkalmasabbnak a felekezeti és a foglalkozási alapon már korábban is működő nőegyletek bizonyultak.

A fővárosi katolikus nőegyletek tagjai 1918. december 19-én, a Keresztényszociális Néppárt helyiségében alakították meg az *Országos Katolikus Nőszövetséget*. A *Budapesti Hírlap* tudósítása szerint céljuk „...a katolikus nőket egy táborba tömöríteni, hogy így érvényesítsék az új Magyarország kiépítésében a mai kor demokratikus eszméit...” Az öttagú igazgatótanácsba ekkor özv. gróf Károlyi Gyulánét, Latinovits Rózát, Novák Mártonnét, Szegedy–Maszák Aladárnét és gróf Zichy Rafaelnét választották. December 30-án az Országos Katolikus Nővédő Egyesület, a Katolikus Tisztviselők Országos Egyesülete és a Katolikus Háziasszonyok Országos Egyesülete közös közgyűlésen mondták ki csatlakozásukat az Országos Katolikus Nőszövetséghez, és az így kibővült szövetség elnökévé egyhangúlag gróf Zichy Rafaelnét választották meg, aki ezután hosszú ideig állt a katolikus női társadalom élén.¹²¹ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1920-as *Népnaptár*ában az Országos Katolikus Nőszövetség létrehozását Szegedy–Maszák Aladárné így indokolta: „Szükséges volt egy központot teremteni, mely a különböző téren működő katolikus jellegű nőegyesületeket és a magyar nőket osztálykülönbség nélkül egyöntetűen, tervszerű munkára serkenti és tömöríti és közöttük összetartó kapcsot létesít.”¹²² A katolikus nőmozgalom egységesítésére már a háború előtt tettek erőfeszítéseket, éspedig éppen a Szociális Missziótársulat egyik alapítója, Slachta Margit elképzelése alapján. Az első Katolikus Nőszövetséget 1914 júniusában hozták létre, és Zichy Rafaelné édesanyját, Pallavicini Edéné örgrófnét választották meg elnökévé. A háború kitörése miatt azonban mindez csak gondolat maradt, és a háború idején Katolikus Caritas néven létezett tovább.¹²³

A MANSz másik alapító szervezete, a *Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége* 1919 januárjában alakult meg, ezt pedig a következőkkel indokolták: „Az 1919. év elején összeállt néhány úrinő, kiket mint a fővárosi közjótékonyság mindenkor hűségese istápolóit mindenki jól ismer: dr. Szilassy Aladárné, Dessewffy Emma, [Perczelné] Kozma Flóra, dr. Raffay Sándorné,

¹²¹ MNL OL P 1650 Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetsége

¹²² A Katolikus Nőszövetség megalakulása = Budapesti Hírlap, 1918. december 19. 7.; Katolikus nők gyűlése = Budapesti Hírlap, 1918. december 31. 8.; Népnaptár az 1920-ik esztendőre. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének megbízásából kiadja a Szent István Társulat Budapesten, 59–60. Szegedy–Maszák Aladárné ebben a cikkben azt is közölte, hogy az újpesti Szent Erzsébet Egyesület, az Országos Katolikus Nővédő Egyesület, a Katolikus Tisztviselők és Női Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége, a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége, a Katolikus Leányok Országos Szövetsége, valamint a Katolikus Tanítónők Országos Egyesülete tartozott a központhoz. Szegedy–Maszák Aladárné: Országos Katolikus Nőszövetség. In: Almanach az 1920-ik évre. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének megbízásából kiadja a Szent-István-Társulat, Budapest. 69–72. (A továbbiakban: Almanach az 1920-ik évre.)

¹²³ Mona Ilona: Slachta Margit. 1997. 32.

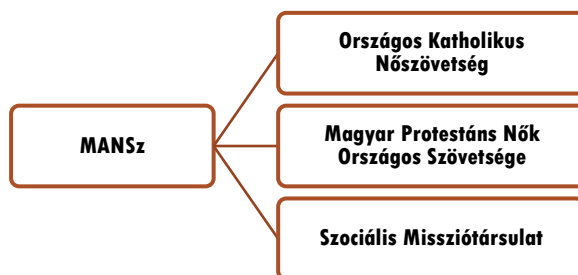
Vargha Gyuláné és mások is azt határozták el, hogy az általuk képviselt protestáns nőegyesületek keretében tagokat és önkéntes munkásokat igyekeznek megnyerni a létesítendő Magyar Protestáns Nők Orsz. Szövetsége számára. Ilyen egyesületek voltak a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület, a Bethánia Egyesület, a Dávid Ferenc Egylet stb. Célul tűzték ki a nőtársadalom politikai iskolázását, oly irányzattal, hogy a keresztény világfelfogás érvényesüljön nyilvános életünk minden terén...¹²⁴ Megalakulásukat már a reformáció 400. évfordulója alkalmából is felvetették, de 1917-ben ez még nem valósult meg.¹²⁵

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége harmadik alapító szervezetét, a *Szociális Missziótársulatot*, amint azt fentebb részleteztem, 1908-ban Farkas Edith hozta létre. Lapjuk előbb *A Keresztény Nő*, majd 1918 márciusától 1922-ig *Magyar Nő* címen jelent meg, alcímeként pedig ezt lehetett olvasni: A keresztény feminizmus lapja. A *Szociális Missziótársulat* tagjai ugyanis magukat keresztény feministáknak nevezték, ami két dolgot jelentett: a keresztény jelzővel a liberális–radikális és szociáldemokrata beállítottságú feministáktól határolták el magukat, ugyanakkor támogatták a női választójogot, és a nők továbbtanulását is, ez utóbbit illetően azonban csak, úgy mond, a női lélek számára megfelelő pályák megnyitását szorgalmazták. A missziós nővérek, köztük a később nemzetgyűlési képviselővé választott Slachta Margit keresztény feminizmusa középpontjában a család állt, amely véleménye szerint mindenkor támogatásban részesítendő. Slachta Margit már 1918 őszén felismerte, hogy a nőknek megadott választójog milyen nagy lehetőségeket rejt magában a választásokat illetően, ezért a Keresztényszociális Néppárton belül megalapította a Keresztény Női Tábor.¹²⁶

¹²⁴ Magyar Protestáns Nők Orsz. Szövetsége. In: Népnaptár az 1920-ik esztendőre. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége megbízásából kiadja a Szent István Társulat, 41–42.; Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége. In: Almanach az 1920-ik évre. 85–86.; Magyar Protestáns Nők Országos Szövetségének igazgatósága = Protestáns egyházi és iskolai lap, 62. évf. 4. sz. 1919. január 26. 22. Bővebben lásd a témáról Sárai Szabó Katalin *A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig – A belmissziói mozgalom hatása a nők egyházi működésére c. doktori disszertációját.* <http://doktori.btk.elte.hu/hist/saraiszabokatalin/diss.pdf> (2021.02.22.)

¹²⁵ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése. A Magyar Protestáns Nők Országos Szövetségének jelentése = A Magyar Asszony, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 33–35. (A továbbiakban: A Magyar Asszony = MA)

¹²⁶ Mona Ilona: Slachta Margit. 1997. 37–38.; A Magyar Nők Nemzeti Szövetsége az amerikai bizottságnál = Magyar Nő, 1919. január 22. 1.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége M.A.N.Sz = MANSz = Magyar Nő, 1919. február 20. 1.; Udvardy Tamás: A Szociális Missziótársulat alapításának előzményei és fejlődése eredeti forrásművek és folyóiratok tükrében. Doktori disszertáció, 2014. 55–200. <http://real-phd.mtak.hu/151/1/Udvardy%20Tam%C3%A1s.pdf> (2019.05.30.)

1. A MANSz alapító szervezetei

A MANSz-hoz az évek folyamán más egyesületek is csatlakoztak, elsőként 1927-ben a *Görög Katolikus Nők Országos Szövetsége*.¹²⁷ Az 1930-ban csatlakozott *Magyar Orvosok Nemzeti Szövetsége Orvosnői Csoportjával* gyorsan és gördülékenyen alakult a munkakapcsolat, miután az orvosnők felajánlották szakértelmüket a MANSz valamennyi területen zajló tevékenységéhez. Egészségügyi tanácsaikkal, cikkeikkel hamarosan megjelentek *A Magyar Asszonyban* is, de a '30-as években ők tartották az elsősegélynyújtó és a légvédelmi tanfolyamokat is. Az 1938 májusában Budapesten rendezett Eucharisztikus Kongresszus idejére a MANSz-on belül az ő vezetésükkel hozták létre az *egészségügyi szakosztályt*. A *Bábák Egyesülete* 1930-as csatlakozása nem hozott ilyen látványos eredményt, hiszen ők éppen a MANSz segítségére szorultak rá.¹²⁸ A *Női Közalkalmazottak Szövetsége* társulásának oka egyértelmű és világos volt: a MANSz és új segítők, köztük a fővárosi törvényhatósági bizottság nőtagjai, így például Kirchner Béláné, valamint az 1930-as években a magyar parlamentbe sorra bejutó képviselőasszonyok – Orosdy Fülöpné, Melczer Lilla és Toperczer Ákosné – együttesen léptek fel a női közalkalmazottakat hátrányosan érintő kormányzati, vagy egyéb intézkedések ellen. Az 1930-as évek elején, például a takarékosági intézkedések kapcsán merült fel az, hogy a férfiaknak és a nőknek az ugyanazon elvégzett munkáért egyenlő bérezésben kellene részesülnie. Együttesen tiltakoztak az ellen is, hogy egyes takarékosági intézkedések csak a dolgozó nőket érintették hátrányosan, a gazdasági válság éveiben ugyanis kevesebb munkalehetőség jutott nekik, de 1935-ben felemelték szavukat azért is, mert a karácsonyi segélyezésből is csak a nők maradtak ki.¹²⁹

¹²⁷ A MANSz kilencedik országos közgyűlése = MA, 1928. VIII. évf. 1. sz. 2–19.

¹²⁸ Újabb csatlakozás a MANSz-hoz = MA, 1930. X. évf. 5. sz. 198.

¹²⁹ Szövetségi élet = MA, 1933. XIII. évf. 5. sz. 221–228. 223–227.; A férjzett közalkalmazottak memoranduma = Budapesti Hírlap, 1933. március 15. 12.

2.6. A kecskeméti nők szervezkedése

Mint az eddigiekből is kitűnik, az a gondolat, hogy a világháborút megelőző politikai rendszer alakítói fáradttá és passzívvá váltak, és segítségükre ezért az asszonyoknak kell sietni, sokakat foglalkoztatott 1918 őszén, és a helyzet komolysága oda vezetett, hogy 1919 elején, a megoldás érdekében, a konzervatív nők össze is fogtak. Az asszonyok megszervezésének ötlete azonban nemcsak a fővárosban szökkent szárba ebben az időben.

Az egyik legnagyobb vidéki városban, Kecskeméten, a MANSz megalakulásával szinte egy időben, az asszonyok Pócsy Györgyné vezetésével kezdtek szervezkedni. Tormay Cécile a Szövetség 15 éves jubileumi közgyűlésén, 1933 végén erről így emlékezett: „Ugyanakkor [1918–19-ben – N.Gy.] Kecskeméten a fővárosi összefogásról mitsem tudva, elindította az asszonyok szervezkedését, vagy mondjuk, az asszonyok ellenforradalmát Pócsy Györgyné.”¹³⁰

A *Kecskeméti Polgár* tudósítása szerint a Kecskeméti Magyar Nők [sic!] Szervezete 1919. január 19-én alakult meg a helyi Református Kollégiumban, ahol elnöknek özv. Pócsy Györgynét, alelnöknek Daróczy Jánosnét és Faragó Bélánét választották. Az asszonyok megmozdulását Kecskeméten olyan nagy jelentőségűnek vélték, hogy megalakulásukról vezércikket is közöltek, amelyben többek között ezt írták: „Csupa asszonyok, leányok. Csak elvétve egy egy besurrant kíváncsi férfi. Kalapos úrihölgyek, kendős munkásasszonyok egymás mellett. Képviselve minden hitfelekezet, minden foglalkozási ág. [...] Meggyőző érveléssel mutattak rá a tömörülés szükségességére, az igaz magyar nők politikai programjára, melynek három pillére: a haza, a hit, és a vallásos erkölcs. Nem politizálni kíván a kecskeméti nő, hanem ezután is elsősorban nő, anya, feleség akar lenni. De felveszi a harcot, belemegy a választási küzdelembe, mert ezt kívánja a haza, a hit, a vallásos erkölcs. Nőképviselőket szeretnének a parlamentbe küldeni, hogy ott ne csak az erő és ész legyen képviselve, hanem a szív, a lélek is. De mert ez ma még alig lehetséges, kimondják, hogy Kecskeméten csak oly képviselőjelölteket fognak támogatni, akik az ő programjukat magukévá teszik.” Az asszonyok krónikása, Barcza József azt sem felejtette el megemlíteni cikkében, hogy a gyűlésen egy-két olyan kijelentés is elhangzott, amely félreértésekre adhat okot az izraelita felekezethez tartozó nőket illetően. „Szeretnék hinni, hogy e kijelentések csak a szónoki hévben elkövetett nyelvbtlások voltak s a vezetőség módot fog találni arra, hogy a zsidó hitvallású nők is kivehessék részüket a hit, a vallásos erkölcs védelméből.”¹³¹ A háború utáni újjáépítésért, megmaradásért tehát nem csak a

¹³⁰ Tormay Cécile beszéde a MANSz jubiláris közgyűlésén = MA, 1934. XIV. évf. 1. sz. 1934. január 1. 1–3.; A Kecskeméti Magyar Nők Szervezete = *Kecskeméti Polgár*, 1919. január 21. 3.

¹³¹ Barcza József: A Kecskeméti Magyar Nők Szervezete = *Kecskeméti Polgár*, 1919. január 21. 1.; A Kecskeméti Magyar Nők Szervezete = *Kecskeméti Polgár*, 1919. január 21. 3.; A Kecskeméti Magyar Nők Szervezete = *Kecskeméti Polgár*, 1919. január 22. 2.

fővárosi asszonyok fogtak össze 1918–1919 fordulóján. A kecskeméti a későbbiek folyamán az MANSz egyik legaktívabb vidéki közösségévé vált.

2.7. A MANSz szervezetének kialakulása és változásai 1919-ben

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségében az 1919. január 11-i alakulás után szinte azonnal megkezdődött az érdemi munka. Ahogyan Tormay Cécile január 13-i bejegyzésében írta: „A szövetség irodájának szervezésén törtem a fejemet. Röpcédulákat fogalmaztam és temérdek levelet írtam, pedig nem szeretek levelet írni. Estére egy értekezletre megint a várbeli palotában gyűltünk össze.” Ekkor határozták el, hogy arra az esetre, ha antantmisszió érkezik az országba, tiltakozó memorandumot készítenek. „Klebensberg gróf felajánlotta egy kész munkáját, használjuk fel és fordítsuk le idegen nyelvekre...” Ekkoriban csatlakozott a MANSz-hoz a Székely Nemzeti Tanács¹³² egyik fiatal munkatársa, Kiss Károly, aki ettől kezdve 1930-ig a Szövetség országos főtitkára volt.¹³³

A Szövetségnek, amint arról Tormay Cécile-től és Révay Mór Jánosné naplójából is értesülünk, a Katholikus Háziasszonyok Országos Szövetsége Mária utcai helyiségében volt az első székhelye.¹³⁴ 1919. január 29-én a Mária utcai irodában intézőbizottsági ülésre került sor, ahol megállapították, hogy a Szövetséghez az ország minden részéből csatlakoztak már, majd az időszerű politikai kérdésekkel foglalkoztak.¹³⁵ Ez a hírlaptudósítás, miután fontos, mégis töredékes információt közöl, magyarázatra szorul. 1919 első napjaiban csak Kecskemét városában szervezkedtek hasonlóképpen az asszonyok, mint Budapesten, ráadásul úgy, hogy nem, vagy csak nagy vonalakban tudtak a fővárosi asszonyok terveiről. A Szövetség által közreadott hír itt arra vonatkozhat, hogy ismeretségeik folytán az ország különböző pontjain fekvő nagyobb városokban élő asszonyokkal ekkorra már felvették a kapcsolatot, de ezeken a „csatlakozásokon” nem lehet valódi alakulásokat érteni, hiszen a Szövetség hivatalos bejegyzésére is majd csak 1920 őszén került sor, az első nagyobb vidéki fiókok hivatalos megalakulása pedig jóformán mindenhol csak 1921-ben történt.

Az 1918 őszén hatalomra jutott Károlyi-kormány szerint „...gyanus, kénytelen-kelletlen túrt alakulatot...”¹³⁶, ha már maguk mellé állítani nem tudták¹³⁷ az ország vezetői,

¹³² A Székely Nemzeti Tanács 1918. november 9-én alakult meg Budapesten, a székelyek és Erdély védelmében.

¹³³ Tormay Cécile: Bujdosó könyv. I. 1939. 302–309.

¹³⁴ Tormay Cécile: A Magyar Asszonyok Háza = MA, 1923. III. évf. 3. sz. 65–66.

¹³⁵ Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége = Budapesti Hírlap, 1919. január 30. 5.

¹³⁶ A kibontakozóban lévő Szövetséget Kiss Károly nevezte így első titkári beszámolójában, 1921. június 3-án.

¹³⁷ Tormay Cécile, irodalmi kapcsolatai révén, már a háború előtt befolyással rendelkezett Európában. Károlyi Mihály 1918. november végén így okkal feltételezte, hogy ezek az összeköttetések hasznosak lehetnének a számára. A Bujdosó könyvben Tormay le is írta, hogy Károlyi azzal akarta őt kiküldeni Olaszországba, hogy képviselje a kormányt, amit ő két feltétellel teljesített volna: saját költségén utazik, és nem a kormányt, hanem

mindenképpen el akarták lehetetleníteni, ezért 1919. február elején a MANSz-tagoknál megkezdődtek a házkutatások. Mikes Árminné után „meglátogatták” gróf Batthyány Lajosné is. „...bedobáltam egy táskába, ami eszembe jutott. A Székely Nemzeti Tanácsnak és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének névsorait és nyomtatványait is odacsúsztattam és egy őrizetlen ajtón át egy-kettőre eltűnt a táska a szobámból. [...] Batthyány Lajosnénak a könyvtárát kutatták végig. Valamelyik kötetből kirepült egy névsor. Évekkel ezelőtt lezajlott bálnak a Lady patronessei voltak rájegyezve. Nevekre vadásztak. Ezt magukkal vitték.” – jegyezte fel Tormay Cécile a két asszonytársánál történeteket. Amikor aznap hazatért, Dessewffy Emil azzal kereste fel, hogy náluk is házkutatást tartottak, és megtalálták azt a levelet, amelyet nem sokkal azelőtt éppen neki írt. Ezt leszámítva, ő sem volt óvatlan, mert ahogy írta, amint tudomást szerzett a házkutatások megindulásáról „Előszedtem az írásaimat, az utóbbi idők levelezését és elégettem mindent, ami célunkat, barátaimat vagy magamat kiszolgáltató volna.”¹³⁸ Egy alkalommal valaki mégis figyelmeztette, hogy lehallgatják a telefonját, majd nála is házkutatást tartottak. Másnap azonban már az Országos Katholikus Nőszövetség közgyűlésén mondott beszédet: „Szervezetlenségünkről beszéltem. A másik tábor szervezett volt. Így történhetett meg, hogy mialatt mi, mint az alvajárók tántorogtunk, a bűnös és felesleges forradalom elfűrészelte országunk pilléreit... [...] – A széttépett, a megcsúfolt, a csüggedt hazában mi asszonyok vagyunk a hit. Magam csak egy bolyongó láng vagyok, vigyenek ennek a lángnak a tűzéből, hordják szét a sötétben, világítsanak be vele az otthonokba, hogy derengésénél átvirasszuk az éjtszakát, míg újra magyar és keresztény lesz a reggel. Mert, Istenemre, eljön még a mi reggelünk... Voltak, akik sírtak, voltak, akik tapsoltak. [...] Valaki a fülemhez hajolt: – Veszedelmet hozasz a fejedre. A mai beszédedért bosszút állnak rajtad. – Azoknak nem szabad féltetniök magukat, akik a rohamot vezetik, mert akkor meginognak a következő sorok és hiába minden...”¹³⁹ Félelemre azonban mégis volt ok. 1919 februárjában letartóztatták Sztankay Béláné Ivády Antóniát, akit memoárjában Tormay Cécile is „az

---

Magyarországot képviseli. Ezeket a feltételeket Károlyi nem fogadta el. Károlyi a MANSz megalakulása után még egy kísérletet tett arra, hogy az asszonyokat maga mellé állítsa. A Bujdosó könyv „álarcos” asszonya, aki vélhetően Pallavicini Györgyné Andrassy Borbála volt, amiatt járt Tormay Cécile-nél 1919. január végén, hogy az iránt érdeklődjön, a vezetése alatt álló asszonytábor hajlandó lenne-e katonákat toborozni? A formálódó keresztény-nemzeti oldal népszerű alakját, aki időközben az asszonyok vezetőjeként is előlépett, azonban ő sem tudta megnyerni Károlyinak. Tormay Cecile: Bujdosó könyv. I. 1939. 198.; 317–319.

¹³⁸ Tormay Cecile: Bujdosó könyv. I. 1939. 327–330. A házkutatásokról a fővárosi lapok is beszámoltak. Napi hírek. A tömeges házkutatás = Budapesti Hírlap, 1919. február 9. 6. A sajtó szerint több MANSz-tagnál, vagy hozzájuk kötődő személynél is házkutatást tartottak, többek között Sztankay Bélánénál (öt őrizetbe is vették, de végül elengedték), Mikes Árminnénál (nála lefoglalták Bethlen Margit grófnő Tisza c. költeményét, amely Tisza Istvánról szólt), Dessewffy Emilnél és Batthyány Lajosnénál.

¹³⁹ Tormay Cecile: Bujdosó könyv. I. 1939. 330–338.

ellenforradalom egyik legbátrabb asszonyának” nevezett.¹⁴⁰ Sztankayné szerepét Kozma Miklós¹⁴¹ és Ritoók Emma is kiemelkedőnek értékelte. Utóbbi az 1923-ban írt visszaemlékezéseinek második részét részben az ő emlékének ajánlotta.¹⁴²

1919. február közepétől az asszonyok táborát vidéken is szervezni kezdték. Mivel a posta nem működött, a Szövetség felhívásai szóban jutottak el az emberekhez. A toborzásban ekkor már részt vett Kiss Károly, a Szövetség újonnan kinevezett titkára is. „A vigasztalan nagy magyar széttagoltságban, becsületükre legyen mondva, az asszonyok nemcsak a fővárosban, de a vidéken is megteremtették a kapcsolatokat. Pedig a Posta nem szállítja felhívásainkat. Kézben viszik bátor asszonyok, derék vasutasok és mozdonyvezetők. És a felhívások lelkét viszi Kiss Károly, a szövetség titkára és egy hazáját szerető fiatal újságíró: Hegedüs István, fagyban, hidegben járva az országutakat. Elrejtett falvakban, terrorizált városokban már száz és százezer magyar otthonban ég a kis láng, amelyet felgyújtottunk...” – jegyezte föl Tormay Cécile a *Bujdosó* könyvben.¹⁴³ Ebben a néhány sorban és a *Budapesti Hírlap* január 29-i tudósításában – miszerint a MANSz-hoz az ország minden részéből csatlakoztak már – hasonlóságot vélünk felfedezni, így ez a bejegyzés is aszerint értelmezendő, amint a januári tudósítás.

1919. március 16-án Tormay Cécile a Kállay-nővérek kíséretében Fótra utazott, hogy ott a gróf Károlyi Lászlóné vezetése alatt álló asszonyoknak beszéljen a MANSz-ról, de a gyűlést végül nem lehetett megtartani. Másnap Kiss Károly érkezett hozzá, aki fontos információkat hozott. „Kiss Károly a körútjáról beszélt: – Kétszáznegyvenkét vidéki szervezetünk működik. Egész falvak asszonyai iratkoznak be. Ma már háromszázezernél több tagunk van.”¹⁴⁴ Kiss Károlynak ebből a közléséből arra következtetünk, hogy a MANSz hivatalosnak tekinthető, januári alakuló ülése után azonnal, vagy még azt megelőzően megkezdődött a szervezés az egész ország területén, és így két hónap alatt több mint kétszáznegyven helyen sikerült csatlakozásra bírni az asszonyokat. Ez óriási eredménynek számít, ha figyelembe vesszük, hogy mindegyik vesztes világháború, egy állami és intellektuális összeomlás, az ország egészét sújtó spanyolnáthajárvány, élelmezési és fűtési nehézségek, valamint a mindennapokat meghatározó bizonytalanság közepette került sor.

¹⁴⁰ Tormay Cecile: *Bujdosó* könyv. I. 1939. 331.

¹⁴¹ Kozma Miklós: *Az összeomlás 1918–1919*. 2019. 70.

¹⁴² *Évek és emberek*. Ritoók Emma visszaemlékezései II. rész, 1923. Sztankayné Ivády Antónia és Wertheimstein Sarolta emlékére. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségébe alakulásakor belépett özv. Sztankay Béláné nevét a proletárdiktatúra alatt számon tartott túszok és politikai foglyok névsorában is megtaláljuk. „Mártírjaink” Az őszirózsás forradalom és a proletárdiktatúra áldozatainak meggyilkolása, lelki és testi megkínzása. Szerk.: Olyszó Gabányi János, Honvédelmi Sajtóvállalat kiadánya, 1922. 421.

¹⁴³ Tormay Cecile: *Bujdosó* könyv. I. 1939. 339–340.

¹⁴⁴ Tormay Cecile: *Bujdosó* könyv. I. 1939. 390. Ezt a számot említette Tormay Cécile 1919 végén egy vele készült interjúban is. Három író vallomása = *Új Nemzedék*, 1919. október 11. 1–2.

A Szövetség legkorábbi létszámára vonatkozóan a *Bujdosó könyvön* kívül *A Magyar Asszony* igazít el bennünket: 242 fiókot és 300 ezer tagot említ a szövetségi értesítő is 1921-ben. Több helyen van utalás arra, hogy az egyes csoportok szervezésekor, alakulásakor keletkezett iratokat, névsorokat a proletárdiktatúra hatalomra jutásával eltüntették, és ennek módjával sokszor a teljes megsemmisítést, azaz az iratok elégetését választották. Ezen iratok hiányában, a kezdeti létszámadatokat illetően csak a fenti források közlésére támaszkodhatunk. Az itt megadott alakulások száma talán soknak tűnik ilyen rövid idő alatt, ám valószínűsíthető, hogy az említett csoportok között voltak, amelyek már döntöttek a megalakulás mellett, és lehettek olyanok is, amelyeknek a szervezése még csak előkészületben volt, és a titkár ezek összességéről adott jelentést. Az 1919. évi 3. néptörvény 2. §-a szerint ebben az időszakban mindenféle bejelentési kötelezettség és hatósági engedély nélkül, tehát gyakorlatilag szabadon lehetett gyülekezni és egyesületet alakítani.¹⁴⁵ Ennek a nagy szabadságnak köszönhetően vidéken sorra kezdtek összefogni az asszonyok. Ezeket a vidéki tömörüléseket ebben a korai időszakban még nem tekinthetjük tehát megalakult fiókoknak, mert a jogképeség megszerzése és a kötelezettségvállalás miatt mégiscsak belügyminiszteri ellenjegyzésre volt szükség,¹⁴⁶ amit a budapesti székhelyű MANSz is csak a visszarendeződést követően, 1920-ban kapott meg. Alapszabályukat, többszöri felszólítás után, csak 1920. július 10-én küldték meg a Belügyminisztériumnak. Ennek, valamint az alakuló közgyűlésnek a jegyzőkönyve alapján, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét 1920. október 6-án jegyezték be hivatalosan az egyesületek közé.¹⁴⁷ Amíg erre nem került sor, addig hivatalosan a vidéki szervezetek sem jöhettek létre. Jól szemlélteti ezt a kiskunfélegyházi MANSz-fiók bejegyzésével kapcsolatos forrás. A belügyminiszteri osztálytanácsos 1920. június 16-án küldött levelében Pest vármegye alispánjának a következőket írta: „Fenti jelentésének mellékleteit oly felhívással küldöm meg Alispán Úrnak, értesítse a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége kiskunfélegyházi szervezetének a vezetőségét, hogy az előbb nevezett szövetség Központja mindezideig nem nyújtotta be az alapszabályait kormányhatósági láttamozás céljából. Amíg a Központ

¹⁴⁵ „Egyesület alakításához, gyülekezéshez sem hatósági engedély, sem pedig bejelentés nem kell. Azt sem kell bejelenteni, hogy az egyesület megalakult, vagy hogy a gyülekezést megtartották.” <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91900003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D38> (2019.12.07.)

¹⁴⁶ „Az egyesület saját neve alatt csak úgy szerezhet jogokat vagy vállalhat kötelezettségeket (jogképes egyesület), ha alapszabályokat alkot, vezetőséget választ és a bíróság az egyesületet, kérelmére, az egyesületek jegyzékébe bejegyzzi.” <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91900003.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagemum%3D38> (2019.12.07.)

¹⁴⁷MNL OL K150 BM 3857/18, 64475/1920 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének alapszabálya; MNL OL K150 BM 3857/18, 23759/1920. XI. szám Budapest alpolgármesterének levele a belügyminiszterhez a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályának bemutatásával kapcsolatban, Budapest, 1920. április 16.; MNL OL K150 BM 3857/18 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége igazgatója, Hohenlohe Károly Egon herceg levele az alapszabály bemutatásáról a belügyminiszternek, Budapest, 1920. július 10.

alapszabályai jóváhagyást nem nyernek, a vidéki szervezetek alapszabályai sem hagyhatók jóvá.” Ez a dokumentum, a fentiek mellett, azt is igazolja, hogy a MANSz-hoz való csatlakozási kedv nagy volt, még a központi Szövetség hivatalos bejegyzését megelőzően is.¹⁴⁸

2.7.1. A MANSz a proletárdiktatúra és a román megszállás alatt

A kommunisták hatalomátvételi szándékáról a MANSz-tagok 1919. március 21-én, a Mária utcai irodában, egymástól értesültek. Tormay Cécile-t ezen a napon többen is egyöntetűen arra figyelmeztették, hogy meneküljön el a fővárosból, mert a neve szerepel az elfogató listán.¹⁴⁹

A MANSz 1919. március 21-e után illegalitásba vonult. „...a kommün alatt a gondolat, a szándék, a Vezérrel együtt bujdosott.”, vagy ahogyan Tormay Cécile 1921 nyarán, az első nyilvános közgyűlésen megfogalmazta: „Szövetségünk március 21-ike után sem mondta ki feloszlását, nem szűnt meg egy pillanatra sem, csak láthatatlanná lett.”¹⁵⁰ A kommunista diktatúra kikiáltását követően, a Mária utcai irodában a MANSz-tagok elrejtették a szervezkedés iratait, köztük is elsősorban a névsorokat. Vezetőjük, Tormay Cécile, először a Nógrád vármegyei Bercelen, a Kállay-kastélyban¹⁵¹ talált menedékre. Március 27-től április 15-ig a kastélyban tartózkodott, majd Balassagyarmatra utazott, ahol Huszár Aladár és családja bújtatta egy ideig. A proletárdiktatúra napjait, mely alatt még Szügy városában is megfordult, Földváry Erzsébet álnéven élte végig.¹⁵²

A *Bujdosó könyv* elbeszélése szerint a MANSz főtitkára, Kiss Károly is bujdosásra kényszerült.¹⁵³

A proletárdiktatúra idején a MANSz-ban nem folyt érdemi munka. Miután ekkor gyülekezési tilalom volt, a budapesti tagok nem szerveztek összejevetelt. Megszűntek a MANSz-ról szóló tudósítások is, hiszen azok a napilapok, amelyek korábban hírt adtak róluk, ebben az időszakban nem jelentek meg, a március 21-e után napilappá váló *Vörös Újság* pedig

¹⁴⁸ MNL OL K150 BM 2194/1920 Dr. Páskándy levele Pest vármegye alispánjának, Budapest, 1920. június 16.

¹⁴⁹ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 395–396. Hogy a listán neve az elsők között szerepelt, arról Kozma Miklós is tudni vélte, de amint ő írta: „A kérdéses lista nem bolsevik-lista, hanem Károlyi Mihályéké. Az első nevek: Bethlen István, Tormay Cécile, Teleki Pál, Milotay, Szurmay, Rákosi, Lukachich, Szerényi.” Kozma Miklós: *Az összeomlás 1918–19*. In: *A Tanácsköztársaság véres almanachja. A proletárdiktatúra kortörténeti dokumentumgyűjteménye*. Magyar Menedék, 2020. 85.

¹⁵⁰ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 3–9. 3–4.; A Magyar Asszony 1919 óta In: 15 év. *Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből*. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége kiadása, Révai Nyomda, Budapest, 1933. 5–8. 5. (A továbbiakban: 15 év. *Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből*. 1933.)

¹⁵¹ Kállay Benjámintörténész, egykori belgrádi főkonzul és közös pénzügyminiszter és felesége, Bethlen Vilma kastélya. A MANSz születésénél közreműködő Kállay Erzsébet és Kállay Magdolna szülei.

¹⁵² Nagy László: *Baráti Huszár Aladár élettörténete*. 2018. 114–119.

¹⁵³ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. II. 1939. 18., 235.; A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 12.

egészen más jellegű tudósításokkal szolgált. A budapesti központi Szövetséggel szinte egy időben megalakult kecskeméti asszonyok csoportjáról is csak 1919. november elején jelent meg az első tudósítás. Amint azt a *Kecskeméti Közlöny* hírül adta „Hosszú hallgatás s a nemzeti érzés felszabadulása után egyszerre impozáns mértékben lépett nyilvánosság elé a Magyar Nők Kecskeméti Szövetsége. A Károlyi uralom legvadabb tobzódása idején alakult meg a kecskeméti szövetség [...] a szervezés munkája a terror miatt csak gyűlések nélkül vagy legalábbis titokban és a házról-házra való agitáció fárasztó és veszélyes munkájával történhetett. Hogy ilyen nehéz viszonyok dacára milyen eredményes volt a szervezkedés munkája, mi sem igazolja jobban, mint az, hogy egyetlen hírlapi közzétételünkre vasárnap délután zsúfolásig, több százan megtöltötték a városháza dísztermét.” A november 9-i gyűlésen a kecskeméti asszonyok vezetője, Pócsy Györgyné elmondta, hogy a munkát ott kell folytatni, ahol nyolc hónappal azelőtt kénytelenek voltak abbahagyni, Faragó Béláné alelnök pedig arról tájékoztatta a kecskeméti közönséget, hogy a munkát városuk szülötte, Katona József tiszteletére rendezett emlékünnepéellyel fogják megkezdeni.¹⁵⁴ A kecskeméti példája is mutatja, hogy a proletárdiktatúra idején gyűlések szervezésére aligha lehetett gondolni, de a folytatás szándéka mindenkiben ott munkált, és csak arra vártak, hogy újból szabadon működhessenek. Naplójában megalakulása után Révay Mór Jánosné már nem említette többé a MANSz-ot, mert ahogyan Ritoók Emma, ő is a mindennapi tapasztalatok, gondok elmesélését tartotta fontosnak: nem volt elég enivalójuk, fűtőanyaguk, így ez az időszak a létfenntartásukért vívott mindennapos harccal telt, mint általában minden magyar családban.¹⁵⁵ Ritoók Emmát 1919 áprilisában a MANSz-röpiratok miatt a kommunisták berendelték a politikai nyomozó bizottság elé, de visszaemlékezése szerint arra voltak kíváncsiak, hogy Tormay Cécile tudott-e ezekről a röplapokról, és még inkább azt szerették volna tudni, hogy hol tartózkodik. Ritoók Emma számára talán ekkor vált világossá, hogy rokona kommunistáktól való félelme nem voltak alaptalan, ő ugyanis eleinte nem értette, hogy Tormay Cécile március 21-e után miért döntött amellett, hogy elhagyja a fővárost, és leírása szerint nem is volt tudomása arról, hogy hol lehetett. Ritoók Emma ebben az időszakban fordításokat vállalt, majd a kommunisták kirendelték tanítani az Angolkisasszonyok iskolájába egy elküldött pap helyére.¹⁵⁶ Ez a vállalása később még inkább eltávolította a MANSz-tól.

¹⁵⁴ A Magyar Nők Szövetségének gyűlése = *Kecskeméti Közlöny*, 1919. november 11. 1.

¹⁵⁵ És mivel naplóját 1919. augusztus 7-i bejegyzésével – „Talán – hajnalodik? Kezdek bízni!” – sorral zárta, nem tudni, hogy a továbbiakban milyen szinten vett részt a MANSz munkájában. Révay Mór Jánosné: *Naplójegyzetek 1918–1919.* 2020. 437.

¹⁵⁶ *Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. I. rész, 1923. 304–306.; Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. II. rész, 1923. 21., 45.; 73.; Révay Mór Jánosné: Naplójegyzetek 1918–1919.* 2020. 139–140.; 238.; 239.

Keveset tudunk a MANSz román megszállás alatti életéről is. Egyedül Ritoók Emma említi meg, hogy a kommün bukása után, már a románok uralta fővárosban – dacára a gyülekezési tilalomnak – mégis összegyűltek: „A MANSz-ban titokban jövünk össze, mert az oláhok megtiltják a gyűléseket.” Majd amikor Tormay Cécile augusztus 8-án hazaérkezett a hűvösvölgyi villába, első látogatója éppen ő volt. Erre a találkozóra így emlékezett: „Cécile hazaérkezett »bujdosásából«. Felkeresem, hogy a MANSz ügyeiről beszéljek vele. Végre, végre – szabadon dolgozhatunk! Szinte azzal rontok be hozzá, hogy meg akarom csinálni a MANSz kulturosztályát. – Kérlek, a legnagyobb örömmel hozzájárulok. – De ezt én csinálom meg, Cécile! – Természetesen!” Ritoók Emma olyan programban gondolkozott, amellyel a „magyar közönséget” (értsd: nem zsidó) az irodalom és a művészet tudatos szeretetére lehet nevelni, a magyar tehetségek (értsd: nem zsidó) felkarolásával pedig magyar revüt akart csinálni.¹⁵⁷

A román megszállás ellenére augusztustól a MANSz Mária utcai irodájában újra megélénkült az élet, az asszonyok minden héten összejöttek. Ritoók Emma erről a hónapról feljegyezte, hogy „A MANSz-ban minden héten összejövünk, a kis terem a Mária utcában rendesen tele van.” Személye ettől kezdve egyre jobban előtérbe került, amint feljegyezte: „Beszélünk, titokzatos politikai jövőt festünk, magunk is hiszünk benne. [...] Soha annyit nem szónokoltam, mint akkor – előkészülés, gondolkozás nélkül, a lelkesedés soha nem fogyott el. És akkor kezdjük a Tormay Cécile neve körül azt a glóriát szőni, mely nemcsak az ügynek, hanem neki magának is megártott. Cécile tudja a legcsodálatosabb politikai titkokat, ő a legbeavatottabb – és ezt nemcsak a hallgatóság, hanem magam is elhiszem, aki mint augur, kb. ismerem, hogy miben áll ez a beavatottság. De később fáradt lesz és meg is betegszik, úgyhogy az én vállamra szakad az egész teher. Minden héten kell valami újat kitalálni, amivel betöltsük a várakozó, követelőző lelkeket. És mindehhez Mátyásföldről bejárni. [...] De különben nem bántam a Cécile ünnepeltetését, ez is hozzájárult, hogy fenntartsuk a tüzet és az embereknek mindig szükségük van fétisre.”¹⁵⁸ Ritoók Emma, mint látszik, érzékeli, hogy a MANSz-ban tevékeny asszonyok végig Tormay Cécile-t tekintették vezérüknek, és a körülötte szükségszerűen kialakult kultusz, amelyhez az első nagyobb lökést éppen a kényszerű bujdosása,¹⁵⁹ majd a *Bujdosó könyv* megjelenése és elterjedése adta, 1937-ben bekövetkezett halála után csak még inkább felerősödött.

¹⁵⁷ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. II. rész, 1923. 100.

¹⁵⁸ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. II. rész, 1923. 106–107.; 117–119.

¹⁵⁹ Tormay Cécile bujdosása olyannyira benne volt a köztudatban, hogy Pardon... című rovatában Kosztolányi Dezső, az Új Nemzedék szerzője is megemlítette: „Pardon, de az »öreg Hamburgerné« miért fáj olyan konokul a Népszavának, amelynek nem fáj sem a mi meggyalázott, meggyötört asszonyaink, fiaiktól megrabolt anyáink, a

Egy rövid megjegyzés erejéig említi a Szövetséget a román megszállás alatti időkben, a Tormay Cécile halála után felelevenített emlékeiben Ascher Jolán MANSz-tag is: „Az oláhok még bent voltak Budapesten, mégis lehetők látszott Tormay Cécile gyönyörű gondolatával, a magyar asszonyok táborba gyűjtésével a nyilvánosság elé lépni. A meghívókat természetesen nem lehetett szétküldeni, hanem szóval mondtuk meg a megbízható ismerősöknek, jóbarátoknak, hogy egy szerdai napon délután 5-re legyenek a Mária-utca 7. sz. alatt egy kis megbeszélésre. Ezen az első gyűlésen tartott Tormay Cécile olyan gyűjtő, meleg beszédet, annyi lángoló hazaszeretet sugárzott drága arcáról, hogyha akkor zászlót ragad, gondolkodás nélkül mentünk volna utána a világ végéig.” Ascher Jolán sorai a továbbiakban megerősítik azt, hogy Tormay Cécile a *Bujdosó könyvben* – minden olyan személy közül, akinek köze volt hozzá – elsőként, és legalábbis Ascher Jolán szerint hitelesen számolt be a MANSz létrejöttéről: „A *Bujdosó könyvben* meg van írva, miként alakult meg a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége. Én azon ritka szerencsében részesültem, hogy drága hazánk legszomorúbb napjaiban azok között lehettem, kik nemes lelkükben elhatározták, hogy felemelik az elesetteket és lelket öntenek a csüggedőkbe. Áldott emlékü Desseffy Emma néni lakásán voltak az összejövetelek, itt folytak a tervezgetések, itt ismerkedtem meg Tormay Cecillel.”¹⁶⁰

3. A MANSZ ÉS A POLITIKA

A MANSz alapítói a magyar arisztokrácia és a polgári, ún. úri középosztály nagymúltú családjainak nőtagjai közül kerültek ki. A szervezkedés három legfőbb alakjának Tormay Cécile, Ritoók Emma és gróf Zichy Rafaelné tekinthető, akik eltérő életpályák befutása után léptek rá ugyanarra az útra. Mellettük a MANSz alapítójának tekinthető a Szövetség első országos igazgatója, Hohenlohe Károly Egon herceg is. Hivatalos alapító tagként ugyan nem, de elsőszámú segítőként tekinthetünk Bethlen István, Klebelsberg Kuno és Teleki Pál politikusokra, akik személyesen egyengették az asszonyok színre lépését.

Amint Ritoók Emma visszaemlékezésében említette, az 1919. január 1-jei összejövetelen részt vett Teleki Pál, és néhány férfi politikus is, utóbbiakat azonban sem ő, sem Tormay Cécile nem nevezte meg, ám feltételezhető, hogy Bethlen és Klebelsberg ugyancsak

---

magyar matrónák szomorú légiója, nem fájt többek közt egy Tormay Cécile kénytelen bujdosása...? Pardon, talán azért mégse üzenjünk háborút Amerikának, amiért nem az öreg Hamburgernéval vizsgálta a fehérterror kérdését?” Öreg Hamburgerné = Új Nemzedék, 1919. október 10. 4. In: Pardon... Az Új Nemzedék rovata Kosztolányi Dezső szerkesztésében 1919–1921. Szerk.: Arany Zsuzsanna, Osiris, Budapest, 2019. 67–68.

¹⁶⁰ Tormay Cecile a magyar asszonyok lelkében. Ascher Jolán emlékező gondolatai = MA, 1937. XVII. évf. 11. sz. 1937. június 1. 243–245.

ott voltak. Szinte csak az említés szintjén beszélnek a források Mikes János szombathelyi püspökről és Wolkenberg Alajos kanonokról, akik ott voltak a MANSz hivatalos, január 11-i alakuló ülésén. A két katolikus egyházfi jelenléte is arra utal, hogy a Szövetség az ország legfontosabb döntéshozóinak támogatását bírta. A MANSz legfontosabb gyakorlati férfi segítője Kiss Károly volt, aki országos főtitkárként a vidéki asszonyok megnyeréséért, a vidéki MANSz-fiókok megszervezéséért felelt.

2. A MANSz alapító tagjai: Ritoók Emma, Tormay Cécile és gróf Zichy Rafaelné. Forrás: A Magyar Asszony/ wikipedia

3.1. „Bethlen Istvánék asszonyai”

Tormay Cécile *Bujdosó könyvében* nyomon követhetjük Bethlen István pártalakítási, pártegyesítési kísérleteit, és azt is, hogy a MANSz hogyan lépett vele szövetségre. Január 12-én azt jegyezte fel, hogy a keresztény–nemzeti szellemű pártok közötti megegyezés még mindig nem jött létre, de „Mi már egy táborban vagyunk és várjuk, hogy csatlakozhassunk az egyesült keresztény pártokhoz.”¹⁶¹ Február 19-én, azon az összeövetelen, ahol Bethlen István elmondta az egy ideje már szerveződő Nemzeti Egyesülés Pártja toborzó beszédét, a MANSz is képviseltette magát. Tormay Cécile ekkor kifejezte a Szövetség egyetértését az új politikai egyesülés céljaival. Amint feljegyezte: „Nem az új jogok, hanem a régi megszentelt kötelességek hívnak minket asszonyokat a politika mezőire. Nem is politika az többé, hanem országmentés. Ahol azelőtt elég volt egy akarat, ott ma kettőre van szükség. Odateszi hát a magyar asszony az ő magyar akaratát a magyar férfi magyar akaratához mellé...”¹⁶² A *Budapesti Hírlap* tudósítója Bethlen István párttoborzó beszéde után közölte a párt szervezőbizottságába beválasztott tagok névsorát. Eszerint a MANSz-ból Dessewffy Emma,¹⁶³ Tormay Cécile és

¹⁶¹ Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 302.

¹⁶² Tormay Cecile: *Bujdosó könyv*. I. 1939. 349.

¹⁶³ Dessewffy Emma, a protestáns nőmozgalom egyik ikonikus alakja, ekkor már 61 éves volt.

Ritoók Emma személyében hárman kerültek be. Az eseményről naplójában Kozma Miklós is tudósított: „Bethlen beszédének óriási hatása volt. A Nemzeti Egyesülés Pártjához csatlakozott Tormay Cecile a MANSz-szal...”¹⁶⁴ Egy nappal ez után, a MANSz Perczelné Kozma Flóra vezetésével tartott ülést, ahol a közeledő nemzetgyűlési választásokon induló pártokkal kapcsolatos viszonyukat vitatták meg. Ekkor mondták ki, hogy programjukhoz híven, ténylegesen egyetlen párthoz sem csatlakoznak, de minden olyan pártot támogatnak, amelynek programja, így a Nemzeti Egyesülés Pártjáé is, megegyezik a Szövetség programjával.¹⁶⁵ „Bethlen Istvánék asszonyai” e döntéséről a szociáldemokrata *Népszava* is tudósított, és rosszalló véleményét sem rejtette véka alá: „Meg kell állapítani tehát, hogy a magyar asszonyok nemzeti szövetségének [sic!] elveivel nem ellenkezik az a program, amelyet Bethlen István grófék pártja, a nemzeti egyesülés [sic!] ugyancsak szerdán proklamált. Azok a pártok, amelyek alávaló politikájukkal szerencsétlenségbe döntötték az országot, három hónapi összebujás és lappangás után – íme –: szervezeten lépnek ki ismét a politikai küzdőtérre. Az egyik oldalon a férfiak, a másikon az asszonyok hallatják ismét a hangjukat s mert a forradalom még nem dolgozott akasztófával, olyan szemérmetlen és arcátlanul merész akcentust adnak ennek a hangnak, mintha a forradalom védelmének eszközei közül egyáltalán ki volna zárva az akasztófa... Alig, hogy új cégér alatt megszólalt az ország közéletéből kiugrott munkapárt, már jön a visszhang és a „magyar asszonyok” följánlják szolgálataikat, segítségüket és agitációs erejüket az életre kívánckozó hulláknak. Némi meggondolás azonban nem fog ártani. A forradalom a romok eltakarításának és az építésnek a munkájával van elfoglalva, de azért nem felejtett és nem fog felejteni soha. A kiugrottak lapuljanak tovább és borzasztóan örüljenek annak a kegynek, hogy háborítatlanul lapulhatnak.”¹⁶⁶ A három MANSz-tag beválasztása a Bethlen-féle párt szervezőbizottságába és az egész Szövetség csatlakozása e szellemi irányvonalhoz a párt programjával való egyetértést jelképezte. A Szövetség hivatalosan azonban a későbbiekben sem csatlakozhatott egyetlen párthoz sem, ez benne volt az alapszabályukban¹⁶⁷ is.

¹⁶⁴ A Nemzeti Egyesülés pártja = Budapesti Hírlap, 1919. február 20. 3–4. A Nemzeti Egyesülés Pártjának megalakulása = Az Ujság, 1919. február 20. 2.; Kozma Miklós: Az összeomlás 1918–1919. 2019. 122.

¹⁶⁵ A magyar nők nemzeti szövetsége és a politikai pártok = Budapesti Hírlap, 1919. február 21. 4.

¹⁶⁶ A politika hírei. Bethlen Istvánék asszonyai = Népszava, 1919. február 21. 5.

¹⁶⁷ „A Szövetség támogathat minden keresztény nemzeti összefogást, de nem csatlakozhat semmilyen társadalmi, avagy politikai alakulathoz.” A MANSz 1928-as, 1941-es és 1943-as alapszabályában ugyanez jelent meg.

3.2. A Horthy-korszak hivatalos nőegylete

A proletárdiktatúra és a román megszállás alatti kényszerű „pihenő” után a MANSz 1919 novemberében ismét a nyilvánosság elé léphetett. Kiss Károly, a Szövetség létrejöttének 10. évfordulóján, titkári jelentésében a következőképpen emlékezett vissza erre az időszakra: „A kommunista rémuralom bukása idejében nehezen kialakuló polgári kormányzat megszilárdításáért tartott gyűléseken, felvonulásokon komoly szervezettséggel vett részt. A román megszállás alatt is tovább fejlesztette, szélesítette szervezetét és 1919. év nov. 16-án a felszabadult fővárosba bevonuló nemzeti hadsereg fővezérének, nagybányai vitéz Horthy Miklósnak, a MANSz az egész ország magyar asszonyainak nevében zászlót adott.”¹⁶⁸

Az Országház előtt, Tormay Cécile, az „E jelben győzni fogsz!” feliratú zászlót¹⁶⁹ a következő szavak kíséretében nyújtotta át Horthy Miklósnak:¹⁷⁰

„Katonák! Testvéreink!

Hajnal van ma! Ti hoztátok – és mi asszonyok, mint kétezer év előtt a szentírás reggelén, a Golgotha tövében, eljöttünk, hogy köszöntsük a feltámadást.

Magyar hajnal és keresztény feltámadás a Ti hazatéréstek, egy szörnyű véres Kálvária után, melyben Károlyi, a magyar Judás Iskariot és démoni cinkosai elárulták, megkínózták, kifosztották és megcsufolták a magyar nemzetet.

Történetünk legsötétebb éjszakája volt ez és most olyan ígéretes a reggel, mert eljöttetek. A reménységet fél esztendő óta Horthy Miklósnak hívják Magyarországon és most ő vezérelt ide benneteket, hogy visszafoglaljátok a keresztény Magyarország számára megtévedt, de bűnbánó fővárosát, hogy az emberiség becsületében magasra emeljétek újra Szent István ezeréves koronáját.

Jelentősegteljesebb és sorsdöntőbb hazatérte még nem volt hadseregnek e világon. Ti nemcsak fővárost foglalni, országot hódítani jöttetek! Nem csupán a magyarságnak a Duna-Tisza völgyéből kisarjadt fiatal hadinépe vagytok, de Ti vagytok a Nemzeti Hadsereg, melyre négyszáz éve vár a nemzet, hogy a sir szélén érje meg és újra éledjen általatok. Reménységünk, jövőnk mindenünk vagytok, – még multunk is, mert hiszen Ti vagytok azok a hősök, akiktől 1914 őszén bucsuztak el a magyar anyák, a magyar hitvesek. Akkor ment el a mi hadseregünk és azóta nem tért vissza. Jöttek rokkant hősök a csatatererekről, szenvedő hadifoglyok a szomorú

¹⁶⁸ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizedik, jubiláris közgyűlése = MA, 1929. IX. évf. 1–2. sz. 3–26.

¹⁶⁹ A fehér selyem zászlót, melynek közepén zöld mezőben az apostoli kettős kereszt volt, Kovács Erzsébet iparművész és az Állami Női Ipariskola leányai hímzeték. Ágoston Gézané: Magyar asszonyok ünnepe. In: Almanach az 1920-ik évre. 101–108.

¹⁷⁰ Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége In: 15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből. 1933. 3.; Horthy fővezér bevonulása Budapestre = Az Ujság, 1919. november 18. 2–4. Ezt az eseményt a Filmhíradó is megörökítette. <https://filmhivadokonline.hu/watch.php?id=5329> (2020.06.10.)

rabságból, sőt jöttek a mult ősön lázadó ezrek, de a magyar nemzet dicsőséges fegyveres ereje nem tért haza.

Öt év után ma jön vissza. Bennetek térnek meg Gorlice és Limanova legendás hősei, azok akik győztek a szent Kárpátokon, erdélyi havasokon, a Duna szerb partjain, az Adria kék vizei felett és tizenkétszer győztek az Isonzónál és az Alpokon.

Nagy multunk és nagy jövőnk, melynek élén Horthy Miklós jár, hajoljon meg előttetek minden zászló az országban, szólaljon meg minden harang. És vigye a szél magyar zászlók suhogását, keresztény harang zugását azokhoz, akik nincsenek itt, azokhoz is, akik messze kicsiny fakeresztek, hullámsírok alól most hazafigyelnek.

Élő hősök és az elesettek megdicsőült serege, halljátok meg! Asszonyok szólnak hozzátok a magyar főváros felszabadult földjén és hü zálogul felétek nyújtják zászlójukat. Az elmúlt rémuralom hiába ítélte halálra a nemzet büszke színeit, mint egykor a Rákóczi tárogoatóit hiába égette el máglyán a gyűlölet, újra feltámadtak és szárnyra keltek egy új ezer év felé.

Vegyétek a zászlót és ne nyugodjatok, míg bele nem tükröztétek képét négy folyónk vizébe, míg vissza nem emeltétek a három halmok fölé.

Vegyétek, asszonyok keze áldotta meg, szentelje fel dicsőségben a Ti férfigezetek.”¹⁷¹

A zászló megáldása kapcsán emlékirataiban Horthy Miklós is megemlékezett az asszonyokról: „...Csernoch bíboros hercegprímás [...] megáldotta azt a gyönyörűen hímzett zászlót, melyet Tormay Cecil, a kiváló író ajánlott fel az elnöklete alatt álló Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége nevében a nemzeti hadseregnek.”¹⁷²

A Szövetség vezetője később erre a napra így emlékezett vissza: „Megindultsággal gondolok arra a reggelre, mikor összegyűltünk az Országház előtt. Zászlóval, bokkrétával a kezünkben. [...] Reggel volt. Az eső esett. Az utcákon várakozó tömegek álltak. Fiatal leányok jöttek dalolva, sohasem felejttem el, piros-fehér-zöld zászlóval jöttek. És ez a soká eltiltott három szín a feltámadást jelentette nekünk. [...] És szemközt velünk jött egy hadsereg, amelynél meghatóbb hadsereg a magyar földön nem járt még soha. Jöttek hosszú kabátban, rövid kabátban, kemény csáköval, puha sapkával. Jöttek darócban, posztóban, jöttek üres kenyérzsákkal, szegény ágyúkkal, amelyeken ázott, fonnyadt virág volt. És én azért mégis sohasem láttam szebb hadsereget és több szeretetet bevonuló hadsereg iránt. Mert négyszáz év

¹⁷¹ Tormay Cécile: A magyar nemzeti hadsereghez. In: Tormay Cécile: Küzdelmek. Emlékezések. 1939. 18–20.; Ágoston Gézáné: Magyar asszonyok ünnepe. In: Almanach az 1920-ik évre. 101–108.; Tormay Cécile Kiáltvány a Magyar Nemzeti Hadsereghez. Katonák! Testvéreim! c. beszédét a hódmezővásárhelyi Magyar Asszonyok Lapja is közölte. A jelvény = MAL, 1921. május 29. I. évf. 3. sz. 1.

¹⁷² Horthy Miklós: Emlékirataim. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990. 131. (Első kiadás Buenos Aires, 1953)

után akkor jött el a mi hadseregünk mihozzánk!”¹⁷³ Az első nyilvános szereplésről vegyes benyomásait Ritoók Emma is megosztja velünk visszaemlékezésében: „Természetesen mi is hetek óta készülődünk a Horthy fogadására. Ezzel kezdődött el ott nálunk a MANSz-ban az első nőegyletesdi hiúskodás és talán ezzel a legkomolyabb célok alárendelése a külsőségeknek és szereplésnek. [...] A bevonulás napja szürke. Korán reggel kelünk, hatra ott kell lenni a MANSz-nál, a gyülekezésen. Boldog izgatottság... virágvasárnapi hangulat... Jön a megmentőnk a magyar hadsereggel – egyetlen oláh sincs többé Budapesten.” Ezt követően méltatlankodva írja le, hogy bár Tormay Cécile az élen haladók közé hívta, később mégis hátul maradt, és a fővezér bevonulását sem így képzelte el, nagyobb ünneplést, ujjongást, éljenzést várt.¹⁷⁴ A bevonulás előkészítésében a Szociális Missziótársulat is részt vett, ők díszítették fel a bevonulási útvonalat, és az ő képviselőik is külön köszöntötték Horthy Miklóst.¹⁷⁵

Horthy Miklós budapesti bevonulása alkalmából a MANSz az elsők között fejezte ki a vele való eszmei közösséget, és a köztük ezen a napon szimbolikusan megkötött szövetség a korszakban végig szilárdnak bizonyult. Az ily módon a Horthy-korszak hivatalos nőegyletévé váló MANSz élvezte a magyar állam finansziális támogatását, ám nem elhanyagolható jelentőségű önzetlen munkájukkal és anyagiak áldozásával is hozzájárultak a háború és Trianon utáni Magyarország konszolidációjához.

A fentiek okán a Szövetség működéséhez – a tagok által befizetett tagdíjakon és az egyes tagok nagyobb adományain túl – tehát maga az állam is hozzájárult, amint arról Tormay Cécile egy Bethlen István miniszterelnöknek írott levelében olvashatunk: „...elsőrendű államérdekűnek kell minősítenünk e társadalmi egyesületnek azt a tiszteletteljes kérelmét, hogy fennállásához és az országrontó törekvéseket sikeresen ellensúlyozó működéséhez megkívánt évi 10-12.000 pengő hozzájárulási átalány a magas kormány által bocsáttassék rendelkezésére.”¹⁷⁶ A MANSz finanszírozása érdekében 1922-ben Klebelsberg Kuno kultuszminiszter is közbenjárt Bethlen István miniszterelnöknél.¹⁷⁷

¹⁷³ A Magyar Asszony 1919 óta. In: 15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből. 1933. 5–6.; Tormay Cécile családja kezdettől fogva ellenszenvvel viseltetett a Habsburg-dinasztia iránt, hiszen az 1848-49-es szabadságharcban számos tagjuk Magyarország függetlenségéért harcolt. Tormay Cécile Habsburg-ellenessége több írásában is megjelenik (pl. A régi ház), és Szegedy–Maszák Mihály irodalomtörténész azt is tudni vélte, hogy Tormay a háború végén francia barátai révén tisztában volt azzal, hogy az antant semmiképpen sem fogadna el Magyarország vezetőjeként egy Habsburg uralkodót, Horthy Miklós személyét ugyanakkor úgy tüntették fel előtte, mint akit a nyugati közvélemény szívesen látna Magyarország élén. Szegedy–Maszák Mihály: Felejtés és kisajátítás az irodalomban. In: Alföld, 2013. 64. sz. 35–55. 49.

¹⁷⁴ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. II. rész, 1923. 120–123.

¹⁷⁵ Mona Ilona: Slachta Margit. 1997. 83.

¹⁷⁶ MNL OL K28 ME Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály 3860/18 205.d. 388. tétel, Tormay Cécile levele a miniszterelnöknek, Budapest, 1927. június 14.

¹⁷⁷ Ujváry Gábor: Kultúrfölény és neonacionalizmus. Klebelsberg Kuno és Tormay Cécile kapcsolata. 153. http://real.mtak.hu/118521/1/13457_Ujvary.pdf (2021. 11.14.)

Horthy Miklós bevonulásának napját – első közös szereplésük után – minden évben megünnepelték, a fővezért köszöntötték név- és születésnapján, feleségét, Horthy Miklósné Purgly Magdolnát pedig a MANSz fővédnökének választották. Ezek a gesztusok is jelzik, hogy milyen szoros elköteleződés és együttműködés alakult ki a Horthy névvel fémjelzett mindenkori hatalmat birtoklók és a MANSz között.

Az ellenforradalmi rendszerrel, s annak egyik központi alakjával, a Horthy Miklós kormányzóval való azonosulásra mutat az is, hogy a MANSz az 1939. augusztus 6-án, Szegeden megrendezett jubileumi–ellenforradalmi ünnepségen népes küldöttséggel vett részt, ahol a két évtizede működő Szövetség nevében Tormay Gézáne országos társelnök mondott beszédet: „Főméltóságú Úr! 1918-ban, amikor megingott az 1000 éves föld a talpunk alatt és a földön megingott a kereszt, egy asszony járt közöttünk és a keresztény és nemzeti gondolattal megfogta tántorgó nemzete kezét. Olyan időben indult a mi Szövetségünk, amikor országrészek szakadtak le a nemzet testéről és a halálverejtékes éjszakában, amikor szerte az országban a magyar asszonyok titkon őrizték a hazaszeretnek már-már kialvó lángját. Elfásult tekintetünk Szeged felé fordult, ahol Főméltóságod és néhány elszánt magyar személyében világosság derengett a halálra szánt magyarság számára. Emlékezni jöttünk ma itt össze, de a MANSz 20 év óta minden nap emlékezett és nem felejtette el egy pillanatra sem a forradalmak által kifosztott és elpusztított ország szomorú képét. Hálátelt szívvel gondolunk ma mindazokra, akik itt húsz év óta romokból építeni tudtak és szótlanul viselik az építő magyarok keresztjét. A MANSz, mint a múltban, úgy a jövőben is szemben fog állani a rombolás szellemével, bármilyen álarcban is jelenik meg és küzdeni fog a keresztény és nemzeti gondolatért, amely magyar földből termett, magyar fájdalomból, magyar szenvedésből, magyar hazaszeretetből fakadt, amelyet Főméltóságod indított el győztesen Szegedről és amely minden időközön át a magyarság útja lesz. Hódolattal és soha el nem múló hálával köszöntjük Főméltóságodat: áldott legyen, aki az Úr nevében jött!” A központból érkezett asszonyokat, így gróf Ráday Gedeonnét, Tormay Gézanét, dr. Csiky Jánosnét és Brossek Rudolfnét az ünnepséget követően a MANSz szegedi fiókja látta vendégül.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Az ellenforradalom emlékünnepe... = MA, 1939. XIX. évf. 15. sz. 337.; Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 15. sz. 350–355. 350.; A magyar feltámadás városának ünnepe = MA, 1939. XIX. évf. 17. sz. 392–394.; Káprázatos ünnepséggel hódol a kormányzó előtt az ellenforradalom XX. jubiláris seregszemléjén Szeged és az ország népe = Esti Ujság, 1939. augusztus 3. 5.

3.3. A politikai szakosztály: a női választójog és a választások

A MANSz az eredményes munka érdekében különböző szakosztályokat hozott létre, amihez a mintát számos korabeli szervezet nyújtotta.¹⁷⁹ Elsőként a *politikai szakosztály* megalakulásáról adtak hírt, 1920 februárjában. A szakosztály elnöke Ritoók Emma lett, éspedig valószínűleg azért, mert amint visszaemlékezésében ő maga is megemlítette, politikai ambíciói támadtak, amelyek kezdetben még támogatásra is találtak. Úgy volt, hogy az 1920-as nemzetgyűlési választáson vidéken indul képviselőjelöltként.¹⁸⁰ A *politikai szakosztály* létrehozását a MANSz vezetői így indokolták: „A Szövetség kebelében alakult politikai ügyosztálynak kizáróan csak az a hivatása, hogy a keresztény pártok között az alkotó nemzeti munkához elengedhetetlenül szükséges megértést előmozdítsa és Magyarország újjáépítésének nagy munkájában minden keresztény pártot egyformán támogasson.”¹⁸¹ A Szövetség politikai tevékenységéről 1921-ben, az első titkári jelentésben a következőt olvashatjuk: „A MANSz olyan időben alakult, amidőn minden magyar ember legfontosabb kötelessége volt a politikai küzdelem.” A MANSz a szavazati joggal rendelkező vidéki asszonyok felkészítését is vállalta. Ennek érdekében több bizottságuk járta az országot, maga Tormay Cécile is részt vett ebben a munkában. Az „első szavazók”, azaz az először szavazó nők felkészítésének sikere érdekében *Politikai Kiskaté* címmel százezernél is több ingyenes füzetet adtak ki. Ebben az induló pártok közül a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, az Egyesült Kisgazda és Földműves Párt, valamint a Keresztényszocialista Párt támogatására buzdítottak. Az ez utóbbi kebelében alakult Keresztény Női Tábor, Slachta Margit vezetésével, ugyancsak részt vett a fővárosi nők politikai felvilágosításában. A MANSz politikai munkájához – pl. a választási röplapok nyomtatási költségeire – Bethlen István pártjától kapott anyagi támogatást.¹⁸² A frissen politikai jogokat nyert asszonyok számára a MANSz önként felajánlotta a segítségét: „Újabb törvényeink értelmében a nők is résztvesznek a politikai küzdelemben. [...] De mivel eddig általában politikával nem foglalkoztak az asszonyok, az a komoly kérdés vetődik fel, kitől kérjenek őszinte és önzetlen felvilágosítást arra nézve, hogy ezzel az új jogukkal hogyan éljenek leghasznosabban. [...] Hála Isten, van már egy olyan szervezet, amely legjobban hivatott arra, hogy az asszonyoknak tanácsot adjon. [...] Ez a szervezet a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége.” Majd így folytatták: „...aki a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének tagja

¹⁷⁹ Például a MOVE is, amelynek országos központja kezdetben 16 szakosztályból állt. Vonyó József: Gömbös Gyula és a hatalom. 2018. 153.

¹⁸⁰ Kollarits Krisztina: „Csak szétszórt őrszemek vagyunk...” Tanulmányok a Napkeletről. 2014. 177.

¹⁸¹ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének politikai szakosztálya megalakult = Budapesti Hírlap, 1920. február 11. 3.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége és a politika = Budapesti Hírlap, 1920. április 23. 3.

¹⁸² A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 11–13.; Kollarits Krisztina: Egy bujdosó írónő. 2010. 305.

lesz, egy kötelességet vállal magára csupán és pedig azt, hogy politikai jogával él, azaz még betegen is elmegy szavazni a képviselő választásokra...”¹⁸³

1920-ban érkezett a pillanat, amikor Magyarországon többpárti választáson első alkalommal szavazhattak a nők is. A MANSz-nak ekkor már mintegy 600.000 tagja volt, és szerepe döntő volt abban, hogy a nők többsége a keresztény pártokra szavazott.¹⁸⁴ A Friedrich-féle választójogi rendelet alapján a nemzetgyűlési képviselő-választásokat 1920 januárjára írták ki.¹⁸⁵ Az 1920-as nemzetgyűlési képviselő-választásoknak a nők szempontjából nemcsak azért volt jelentősége, mert először adhatták le szavazataikat, hanem azért is, mert először jutott be nő a magyar parlamentbe (pótválasztáson), aki ráadásul a Szociális Missziótársulaton keresztül a MANSz-nak is tagja volt.¹⁸⁶ A mandátumért Slachta Margit mellett még öten szálltak ringbe, de támadásban nem csak valós politikai ellenfeleitől részesült. Életrajzírója, Mona Ilona szerint arról az oldalról is rátámadtak, ahonnan a legkevésbé várta. Mona azt írja, hogy ennek hátterében a kortársak szerint a MANSz állt, indoka pedig az volt, hogy a kommunisták hatalomra jutását követően „...Margit nővér... kezét nyújtván a vörös rémnek...”, közeledett a Forradalmi Kormányzótanács vezetőjéhez. Slachta Margit e lépését azonban nem ideológiai meggyőződés indokolta, ahogyan ezt a MANSz gondolhatta, hanem az, hogy a termelő munka ne szakadjon meg és a szociális nővéreket ebben a vészterhes időszakban is egyben tudja tartani. A MANSz jelenleg rendelkezésre álló forrásai minderről nem beszélnek, ám nagyon is elképzelhető, hogy így történt. Mint korábban már jeleztem, a MANSz bizonyos vezetői Ritoók Emmában sem bíztak korábbi baloldali kapcsolatai miatt. Mona Ilona szociális testvérként, és nem szaktörténészként írta meg Slachta Margit életrajzát, ugyanakkor tájékozott volt, és bizonyos tekintetben több, vagy legalábbis másfajta tudással rendelkezett, mint egy történész. Amíg azonban olyan forrás nem kerül elő, amely mindezt megerősítené, mindez csak feltevés. A Slachta Margit elleni támadások azonban hiábavalónak

¹⁸³ Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége! In: Almanach az 1920. évre. 50–53.

¹⁸⁴ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 11–13.; Kollarits Krisztina: Egy bujdosó írónő. 2010. 305.

¹⁸⁵ Romsics Ignác: Az ellenforradalom hatalomrajutásának körülményei. In: Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. Helikon, 2017. 36–69. 56. (A továbbiakban: Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. 2017.); Zeman Ferenc: Politikai élet a két világháború között. Választások. In: Hódmezővásárhely története III. I. rész A forradalmak időszakától a tanácsrendszer létrejöttéig. Szerk.: Makó Imre–Marjanucz László, Hódmezővásárhely, 2019. 203–292. 204.

¹⁸⁶A választások után Haller István kapta meg a vallás- és közoktatásügyi miniszteri tárcát, emellett pedig Budapesten az I. kerület és Cegléd város képviselőjét is ő nyerte el. Miniszteri megbízatása mellett az I. kerület és Cegléd képviselője túl sok lett volna egyszerre, ezért a budai képviselőről lemondott, és a pótválasztáson Slachta Margitot indították helyette, aki a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja színeiben, főnöknője engedélyével indult a megmérettetésen. Farkas Edith megértette az idők szavát, és ezekkel a sorokkal engedte el munkatársát a politika világába: „A keresztény Magyarország mentésén dolgozni nem politizálás, hanem véres szent munka...” Slachta Margit jelölését Budapest huszonkét választókerülete nevében egy száztagú nőküldöttség is kérte a KNEP-től. Mona Ilona: Slachta Margit. 1997. 52–80.

bizonyultak: az 1920. március 25-én tartott pótválasztáson a leadott 10.187 szavazatból 5471 jutott neki, aki ezzel Magyarország első országgyűlési képviselője lett.¹⁸⁷

Miután hazánkban 1918-ban a nőknek is megadták a választójogot, a MANSz első és legfontosabb céljaként, a kilátásba helyezett választások kapcsán, a keresztény nők egy táborba hívását tűzte ki. A nemzeti érzelmű magyar női társadalom és politikai erők együttműködését a közös negatív történelmi tapasztalat ösztönözte és hozta közös nevezőre: a Károlyi-kormány elhibázott, pacifista jelszavakkal teletűzdelt politikája semmit sem tett azért, hogy meggátolja az ország felbomlását, a proletárdiktatúra kifejezetten nemzetellenes, így egyház- és múltellenes attitűdje pedig elfogadhatatlan volt. Gróf Bethlen István és politikustársai jó érzékkel tapintottak rá arra, hogy az állampolgárok bizalmának elnyeréséhez, köztük az 1918 őszen politikai jogot kapó nők támogatásának megszerzéséhez, a velük érdek- és értékközösséget vállaló asszonytábor vezetőivel kell szövetségre lépni, akik a háborús sokk ellenére elképesztő gyorsasággal ismerték fel, hogy Magyarország védelmében össze kell fogni, és ugyanilyen lendülettel kezdték meg a szervezkedés gyakorlati munkáját is. Míg a század elején a Feministák Egyesületét a magyar közvélemény azért tekintette radikálisnak, mert következetesen az általános választójog megadása mellett állt ki, a Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége – benne a feministákkal! – már a folyamatos jogkiterjesztés híve volt. A mintegy 15 évvel később, és egészen más történelmi környezetben létrejött MANSz a Bethlen-féle választójogi elképzeléseket vallotta a magáénak, amely elsősorban a szélsőséges csoportok miatt jelentősen szűkítette a választásra jogosultak körét, ám amikor egyedül a nők rovására akarták a választójogi rendeletet módosítani, vagy ellenükben más törvényt hozni, a Szövetség minden esetben az egész magyar női társadalom védelmében felemelte a szavát.

1922. január 31-én a központi Szövetségben a választójog megvitatása céljából tartottak gyűlést, amelyen a csatlakozott szervezetek képviselőin kívül még 60 vidéki küldött is részt vett. A tanácskozást a Bethlen-kormány új választójogi törvényjavaslata¹⁸⁸ indokolta. A gyűlésre meghívták Vass József¹⁸⁹ vallás- és közoktatásügyi minisztert, Ladik Béla belügyi államtitkárt, Kutkafalvy Miklós volt államtitkárt és Wolff Károlyt, a kerületi községi párt

¹⁸⁷ Mona Ilona: Slachta Margit. 1997. 52–80.

¹⁸⁸ Az új választójogi törvénytervezetet Klebelsberg Kuno belügyminiszter 1922. január 27-én terjesztette be. A nemzetgyűlés elé február 11-én került, vitája február 13-án kezdődött. Mivel az 1920-ban megválasztott nemzetgyűlés mandátuma február 16-án lejárt, az idő rövidsége miatt Bethlen István miniszterelnök végül rendeleti úton léptette életbe a törvényjavaslatot. A 2200/1922. sz. választójogi rendelet végül a férfiaknál 24 éves korhatárt és min. 4 elemi végzettséget írt elő, míg a nőknél a 30 éves korhatárt és az elemi iskola hat osztályának elvégzését határozta meg. Simándi Irén: Küzdelem a nők választójogáért Magyarországon, 1848–1938. 2009. 166–168.

¹⁸⁹ Vass József (1877–1930) 1920–1921 között közéleti, 1920–1922 között vallás- és közoktatásügyi, 1922–1930 között népjóléti és munkaügyi miniszter. <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/v-78466/vass-jozsef-78599/> (2018.09.18.)

elnökét. A választójogi törvényjavaslat nőket érintő részét Ladik Béla ismertette, amelyre a Szövetségből többen válaszoltak. Gróf Zichy Rafaelné úgy nyilatkozott, hogy ő a férfi és a női választójog megszorításának a híve. Slachta Margit nemzetgyűlési képviselőasszony a Katholikus Nőszövetség álláspontját képviselve elmondta, hogy „...a nők nem követelik a legszélesebb választójogot, de kívánják, hogy a két mérték jobban közeledjék és ne fejezze ki annyira a férfiérdeket s a kettős-morál kapcsoltassék ki.” Fájjalta ugyanis, hogy a nők korhatárát 30 évben szabták meg, a férfiakét pedig csak 24 évben. Hozzátette azt is, hogy „...nyilvánvaló, hogy egy 24 éves nő sokkal érettebb, megállapodottabb, mint egy 24 éves férfi.” Nem értett egyet a gyermekcenzussal sem. Tormay Cécile a választójoggal kapcsolatban elfogadott ugyan bizonyos szigorításokat, de csak úgy, hogy azok ne kizárólag a nőket érintsék. Műveltségi cenzusként a nyolc középiskola helyett a hat elemi osztálynak megfelelő végzettséget tartotta kívánatosnak, és kérte azt is, hogy a nők saját jogukon, saját munkájuk jutalmául, és ne pedig azért kapjanak választójogot, mert a férjüknek megvan a megfelelő végzettségük. Kutkafalvy Miklós kérését, hogy a Szövetség azonosuljon a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja álláspontjával, elutasította, utalva arra, hogy egyetlen párthoz sem csatlakoznak. Az országos elnök mellett gróf Zichy Rafaelné és Horváth Gézáne is a nyílt szavazás híve volt, városban és faluban egyaránt.¹⁹⁰ A fenti véleményekből jól látszik, hogy még a kormányzat szilárd támaszának számító MANSz sem értett teljesen egyet a választójog új szabályozásával.¹⁹¹

A törvényjavaslattal kapcsolatban 1922. február 1-jén adták ki közleményüket: „A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége a választójogi törvényjavaslat tárgyalásakor nem a nők jogi szempontjából, de a *keresztény magyar nemzet vitális érdekei* szempontjából foglal állást. A szövetség ettől a szemponttól vezéreltetve jelenti ki, hogy a *nemzetgyűlési választók számának csökkentését az országgyűlési választások esetére elfogadja, de tiltakozik az ellen, hogy ez a csökkentés kizárólag a keresztény hitükhöz, hazaszeretetükhöz és családi érzésükhöz törhetetlenül ragaszkodó asszonyok rovására történjék.* A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége a nemzeti önvédelem szent jogával kívánja, hogy a hazaárulókat és a politikai vétségek miatt elítélteket úgy a férfiak, mint a nők között a választás jogától megfosssák. Ugyancsak a nemzeti önvédelem szent jogának nevében kívánja a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, hogy a nemzetgyűlés az internacionális jelszavakkal szemben a választójog minden kérdésében a feltámadni vágyó nemzet érdekét tartsa szem előtt. A Magyar Asszonyok Nemzeti

¹⁹⁰ Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1922. II. évf. 2. sz. 25–28.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége = Budapesti Hírlap, 1922. január 31. 7.; Női választójogi gyűlés = Az Ujság, 1922. február 1. 2.

¹⁹¹ N. Szegvári Katalin: A választójog szabályozása az 1920-as évek első felében. In: Múltunk – politikatörténeti folyóirat, 1994. 1–2. sz. 157–176. 161–163.

Szövetsége a kormány javaslatát a női választói jogra vonatkozólag oly értelemben fogadja el, hogy a különös kellékek három pontjából az első és második pont érintetlenül maradjon, míg tisztelettel javasolja a nemzetgyűlésnek, hogy a harmadik pont, vagyis az a jogcím, mely szerint a főiskolát vagy középiskolát vagy ezzel tanértékben egyenlő rangú iskolát végzett nő, vagy ilyen képzettségű férfi felesége lenne szavazó, elejtsék, és ahelyett vétessék föl a törvényjavaslatba, hogy *minden olyan nő, aki az elemi népiskola VI. osztályát elvégezte, vagy ezzel a képzettséggel tanértékben egyenlő képzettséget nyert, választói jogot kapjon*. Kéri a nemzetgyűlést, hogy a keresztény magyar asszonyok millióinak egységét és mérsékletét feliratának elfogadásával ismerje el és merítsen erőt és emelkedettséget a maga számára a magyar asszonyok végtelen hazaszeretetéből, keresztény összetartásából és türelméből, hogy a nemzetgyűlés utolsó óráiban betölthesse nagy küldetését és méltón írja be nevét a magyar történelembe. Kiváló tisztelettel: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége.”¹⁹²

1922 tavaszán ismét nemzetgyűlési képviselő-választásokat tartottak, amelyen Bethlen István Egységes Pártja a képviselői mandátumok 58%-át, azaz 245-ből 143-at szerzett meg, és ezzel abszolút parlamenti többségre tett szert. Az 1921 decemberében megkötött Bethlen–Peyer-paktumnak köszönhetően ekkor a Magyarországi Szociáldemokrata Párt képviselői is bejutottak a parlamentbe. Tormay Cécile júniusban, erre is reagálva osztotta meg gondolatait asszonytársaival: „A két év előtti remények összedőltek. A szörnyű országromlás robaja elült, a véres lecke feledésbe merült. A kép megváltozott. Mialatt a közjogi harcokban pártokra szakadt maradék magyarság egymást marcangolva ért el az urnákhoz, a háttérben talpra állt egy elmúlt október és egy elmúlt március sötét varázslója és előbűvölte az urnából egy jövő október és jövő március szellemeit. Ne áltassuk magunkat! A vörös rém hiába burkolózik enyhe rózsaszín gőzökbe. Az országház falai még emlékeznek golyóira, pincéi még emlékeznek a

¹⁹² Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1922. II. évf. 2. sz. 29–30. 33–34.; A választójog és a társadalom = Budapesti Hírlap, 1922. február 4. 3.; N. Szegvári Katalin: A választójog szabályozása az 1920-as évek első felében. In: Múltunk – politikatörténeti folyóirat, 1994. 1–2. sz. 157–176. 162. Az 1922. március 2-án kiadott 1922. évi 2200/1922. M. E. új választójogi rendelet jelentősen szűkítette a választásra jogosultak körét, így a magyarországi lakosságnak már csak 30%-a, azaz nagyjából 2.250.000 fő rendelkezett választójoggal. A jogszabály megemelte az életkori, a helyben lakási (fél év helyett két évre), az állampolgársági (hat évről tíz évre) és a műveltségi (négy elemi elvégzése a férfiaknál, hat elemi teljesítése a nőknél) cenzusokat, a közsegélyen élőket és a fegyveres erők tagjait pedig kizárta a választásra jogosultak köréből. A női szavazók száma a 30 évre emelt életkori cenzus miatt harmadára csökkent. A szigorítások elsősorban a társadalom alacsonyabb iskolázottságú, szegényebb rétegeit, a városi segédmunkásokat, valamint a vidék mezőgazdasági munkásait, cselédeit érintették, akiket a miniszterelnök a baloldal lehetséges szavazóinak tekintett. A nők életkori cenzusának felemelésével pedig a kormányfő a legitimista és a keresztény ellenzék szavazóbázisának csökkentésére törekedett. A jogszűkítés irányába mutatott az is, hogy a rendelet visszahozta a nyílt szavazásos rendszert, amely alól kivételt csak a főváros, egy Pest környékén kialakított választókerület és a tizenegy törvényhatósági jogú város képezett, mert ezeken a helyeken a választás titkos maradt. Zeman Ferenc: Politikai élet a két világháború között. Választások. In: Hódmezővásárhely története III. I. rész A forradalmak időszakától a tanácsrendszer létrejöttéig. Szerk.: Makó Imre–Marjanucz László, Hódmezővásárhely, 2019. 203–292. 215.

lecsurgó vére, kőpartjai még emlékeznek a folyóba dobott hullákra, bár a maradék magyarság két év alatt elfelejtette a golyókat, a vért, a hullákat és az »Egység okmányát«, azt a szerződést, melyet Kun Béla börtönében 1919 márciusában, a kommunizmus és a szociáldemokrácia egymással kötött. A magyar férfiak kérdezzék meg lelkiismeretüktől, hogy van-e joguk ilyen feledékenységre! A magyar anyáknak nincs rá joga! A választások eredménye a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hitvallását igazolta. Mi egységet, összetartást, keresztény szolidaritást kértünk nemzetünkötől és ha a nemzet meghallgatta volna asszonyai kérését, úgy nem pártokra szakadva, de egyetlen, győzhetetlen táborban vonult volna a destrukcióval szemben.”¹⁹³

Az MSZDP 25 képviselőt küldhetett a törvényhozásba, akik között ott volt az addig egyetlen parlamenti képviselőként működő Slachta Margitot¹⁹⁴ váltó Kéthly Anna¹⁹⁵ is. A június 14-én tartott fővárosi évadzáró taggyűlésen Tormay Cécile úgy nyilvánult meg, hogy „...az egyetlen nőképviseelő, Kéthly Anna nem szólhat a magyar asszonyok nevében, mert ő egészen más felfogást képvisel.”¹⁹⁶ A MANSz hódmezővásárhelyi fiókjá is sérelmezte, hogy a nemzetgyűlésbe az egyedüli nőként bejutott Kéthly Anna szociáldemokrata volt, ezért ők sem fogadták el képviselőjüknek. Ahogyan dr. Csiky Jánosné, az alföldi fiók egyik alapító-vezetője a június 18-i rendkívüli közgyűlésen fogalmazott: „Csak nőket képvisel, de nem magyar nőket, mert a magyar nő nem a vörös zászlót ismeri jelvényének – ezeréves magyar szenvedéssel megszentelt jelvényeket ismer csak: a piros-fehér színt és a háromszínű lobogót.”¹⁹⁷

¹⁹³ Tormay Cecile: Választottunk... In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések, 1939. 48–49.

¹⁹⁴ Slachta Margit az 1922-es nemzetgyűlési képviselő-választásokon már azért nem indult, mert főnöknője, Farkas Edith ezt megtiltotta neki, pontosabban feltételhez kötötte: indulhat, ha „szabad királyválasztó”-ként teszi azt. Margit nővér az elvek embere volt, nem adta fel legitimista meggyőződését, nem állt be azok táborába, akik Horthy Miklóst királyként akarták Magyarország élén látni, így inkább visszavonult. A Farkas Edith-tel való szakításának azonban ezen kívül még más oka is volt. Az Egységes Párt, Bethlen István és Horthy Miklós hívei egyre kevésbé néztek jó szemmel a Keresztényszociális Néppárthoz tartozókra, így pl. Slachta Margitra is. Mindezek mellett Farkas Edith 1922–1923 körül új szabályzatot dolgozott ki a Szociális Missziótársulat nővérei számára, amely nem mindenki számára volt elfogadható a Társulaton belül. Slachta Margit néhány társával együtt 1923. május 12-én ki is vált a szervezetből, és megalapította a Szociális Testvérek Társaságát, amelynek 1963-ig ő volt a főnökszonya, és amely ma is létezik. Mona Ilona: Slachta Margit. 1997. 84.

¹⁹⁵ Kéthly Anna (1889–1976) szociáldemokrata országgyűlési képviselő, aki miután 1922-ben bejutott a parlamentbe, 1948-ig tagja is maradt. A második világháború után ellenezte a szociáldemokraták és a kommunisták fúzióját, ezért ő is a kommunisták ellenségévé vált. 1950 és 1954 között emiatt börtönben is volt. 1956-ban, a forradalom idején, a Nagy Imre-kormány egyik államminisztere lett. 1956. november elején külföldre utazott, hogy külföldi szociáldemokrata barátaitól segítséget kérjen, de a szovjet intervenció miatt már nem tudott hazatérni. Ezt követően az emigrációban tovább harcolt az 1956-os forradalom igazságáért. Kéthly Anna válogatott levelei (1921–1976) Szerk.: Strassenreiter Erzsébet, Napvilág kiadó, 2020.

¹⁹⁶ Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1922. II. évf. 7–8. sz. 52.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége = Budapesti Hírlap, 1922. június 11. 10.

¹⁹⁷ Tormay Cécile: Választottunk... = MA, 1922. II. évf. 6. sz. 2.; Tormay Cecile: Választottunk. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések, 1939. 48–49.; Romsics Ignác: A bethleni konszolidáció. In: Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. 2017. 98–139. 114–115.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének = MAL, 1922. június 25. II. évf. 26. sz. 1. (Magyar Asszonyok Lapja = MAL)

A MANSz a későbbiekben is a keresztény–nemzeti pártok mellett korteskedett, emellett pedig mindig felhívta a figyelmet arra, hogy a választójogával minden nőnek élnie kell: „Az országgyűlési képviselőválasztások alkalmával minden magyar asszony éljen szavazati jogával, ez nemcsak jog, hanem kötelesség is. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége egyik politikai párthoz sem tartozik, de szervezetével és összetartó hűséges tagjai szavazatával a keresztény nemzeti alapon szerveződő pártokat támogatja.”¹⁹⁸ A választások tanulságait a MANSz vezérszónoka, Tormay Cécile vonta le, 1927-ben így: „A magyar asszonyok nem mulasztottak! [...] Ott voltak a választásoknál; hatalmas erejüket: szavazataik ezreit beledobták az urnákba. Amikor pedig arról volt szó, hogy mandátumot kérjenek, az arénában közülünk egyetlen asszony sem nyújtotta ki a kezét, hogy magának mandátumot követeljen. Mert a magyar asszonyoknak jelenlegi álláspontja, hogy: nem kell nekünk az Országháza, amíg az országnak minden háza, minden otthona a mienk. Ellenben elvárjuk azoktól, akiket mi segítettünk hozzá, hogy bejussanak az Országházba, hogy a magyar asszonyok és a magyar gyermekek érdekeit képviseljék. Elvárjuk, hogy azt a keresztény és nemzeti lobogót, amelyet mi szavazatunkkal segítettünk be az Országházába, ők ne vigyék balra és bennünket részükről ne érjen csalódás. Mert a magyar asszonyokat csak egyszer lehet áltatni! És ha csalódnánk, újra ott leszünk azoknál az urnáknál és szavazatunk mint döntés fog az urnákba behullani. Már pedig mi feltétlenül úgy fogunk dönteni sorsunk felett, hogy azt, ami számunkra nemzeti ideál és életcél, diadalra segítsük!”¹⁹⁹ Tormay Cécile az 1930-as őszi fővárosi törvényhatósági bizottsági választások²⁰⁰ után is hasonlóképpen fogalmazta meg véleményét: „A magyar asszonyok odakiáltják a magyar férfiaknak, hogy csak egy összefogás, egy párt, egy akarat legyen, mert mi nem tűrünk vörös városházát és vörös fővárost!”²⁰¹

1929-ben Magyarországon törvény született a közigazgatás rendezéséről. A reformtervezettel kapcsolatban a MANSz is megfogalmazta véleményét. Február 3-án a gróf Apponyi Albertné vezetése alatt álló Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége ezzel kapcsolatban tiltakozó gyűlést tartott a Vármegyeházán. A MANSz nevében az elnöki osztály vezetője, özv. dr. Csiky Jánosné adott hangot a Szövetség tiltakozásának, és mondta el

¹⁹⁸ Asszonyok munkája = MA, 1927. VII. évf. 1. sz. 20–29. 21.; Választás előtt állunk = MA, 1939. XIX. évf. 10. sz. 217. A választásokat 1939. május 28–29-én, a pünkösdi ünnepek idején tartották meg. Pintér István: A kényszerpályára szavazó ország – 1939. In: Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010. Szerk.: Földes György–Hubai László. Harmadik, bővített, átdolgozott kiadás, Budapest, Napvilág Kiadó, 2010. 181–215.

¹⁹⁹ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének kilencedik országos közgyűlése = MA, 1928. VIII. évf. 1. sz. 2–19. 11.; Tormay Cecile: Kilencedik év. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések. 1939. 98–107.

²⁰⁰ Az 1930-as fővárosi önkormányzati választásokon a tíz induló párt között ott volt az MSZDP is. A baloldali és polgári liberális pártok ekkor együttesen a mandátumok 44,7%-át szerezték meg, melyből 37 képviselői hely jutott a szociáldemokratáknak. Varsányi Erika: Választás az új fővárosi törvény nyomán – 1930. In: Önkormányzati választások Budapesten 1867–2010. 2010. 92–110. 102.

²⁰¹ Tormay Cécile beszéde a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének XII. gyűlésén = MA, 1931. 1. sz. 9–12.

javaslatát: „A Magyar Asszony, mikor a történelmi fejlődés törvényszerűleg elhozta számára a választójogot, ebben nem jogot, de kötelességet látott, mellyel hűségesen kívánt és kíván a jövőben is hazája, nemzete, vallása és családja védelmére, javára élni. A közigazgatás rendezéséről szóló törvényjavaslat 36. paragrafusa: a választhatóság, azonban súlyos sérelmet jelent Magyarország asszonyaira. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségében tömörült történelmi asszonytábor megdöbbenéssel és aggodalommal látja e javaslatban azt a szándékot, mely jogait, sőt kötelességeit akarja megcsónkítani [...] A 36. paragrafus – a választhatóság – első pontja egyetlen kifejezésének megváltoztatását kívánják. Idézem: »A községi képviselőtestület tagjává lehet választani azt a férfit...« Kívánjuk, a legerélyesebben kérjük, hogy »azt a férfit« – a törvényalkotók »mindenkit, aki...« kifejezéssel cseréljék fel.” Gróf Apponyi Albert²⁰² ennek kapcsán a képviselőházban felszólalt a nők érdekében, amikor többek között azt mondta, hogy „Nem a nők, hanem az ország érdekében van szükség a nők választójogára. Fontosnak tartanám, hogy az önkormányzat is át legyen hatva attól a szellemtől, amely ma már az egész világot betölti és pedig a szociális gondolattól. Kérdezem, kik azok, akik szociális téren messze vezetnek? A nők. [...] Kívánom tehát, hogy a nőknek egyenlő legyen a passzív és aktív választójoga a férfiakéval.” Apponyi gróf másfélórás beszéde egyelőre hiábavalónak mutatkozott, ugyanis a közigazgatási reform részletes tárgyalásánál a képviselők végül csak a megyeszékhelyeken engedélyezték a nők választhatóságát. A törvény szövege tehát így módosult: „(2) Megyei városokban [...] a községi képviselőtestület tagjává lehet választani azt a nőt is, aki a középiskolát elvégezte vagy akinek ezzel egyenlő értékű iskolai képzettsége van.”²⁰³ E törvénymódosítás tette lehetővé azt, hogy az 1929-es törvényhatósági bizottsági választásokon a pécsi MANSz egyik tagját, Fuchs Ádámné Futima Sarolta polgári iskolai igazgatónőt „városanyának” választották.²⁰⁴

²⁰² Gróf Apponyi Albert (1846–1933) a dualizmus és az ellenforradalmi rendszer jelentős konzervatív politikusa. 1906 és 1910 között vallás- és közoktatásügyi miniszter, az első világháború után a magyar béke delegáció vezetője, 1920-tól a legitimista ellenzék vezérszónoka. Britannica Hungarica Nagylexikon 2. Főszerk.: Nádori Attila, Kossuth Kiadó, Budapest, 2012. 69.

²⁰³ A nők egységes állásfoglalása az új közigazgatási reformjavaslat 36. paragrafusa ellen = MA, 1929. IX. évf. 3. sz. 83–84.; A nők és a közigazgatási reform = Budapesti Hírlap, 1929. február 2. 14.; Apponyi a nők választójogáról = MA, 1929. IX. évf. 4. sz. 132.; Nők az önkormányzatban = MA, 1929. IX. évf. 5. sz. 200–201.; 1929. évi XXX. törvénycikk a közigazgatás rendezéséről. Kihirdetve 1929. június 29-én. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=92900030.TV&targetdate=&printTitle=1929.+%C3%A9vi+XXX.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (2019.06.26.)

²⁰⁴ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének XI. közgyűlése = MA, 1929. IX. évf. 12. sz. 469–482. 474., Az első nő a város parlamentjében. F.-né Futima Saroltát is bizottsági tagságra jelölte a Polgári és Munkáspártok Szövetsége = Pécsi Napló, 1929. október 20. 2.; Négy óra hosszat tartott a város alakuló közgyűlése = Dunántúl, 1929. november 19. 1–2.; Árvai Tünde: Városanyák. Mozaikok a pécsi nők 19-20. századi történetéből. Kronosz Kiadó, Pécs története Alapítvány, 2016. 182–184.

3.4. „a szövetségben megtúrtek 1-2 kikeresztelt zsidót is.” Zsidóellenesség a MANSz-ban

Azt a tényt, hogy Károlyi Mihály politikusokat tömörítő kormányában többen zsidó származásúak voltak, az ellenforradalmi közösségek jelentős része úgy értelmezte, hogy „a” zsidók Magyarország ellenségeit. Kozma Miklós naplójában nagyon jól rávilágított ezzel kapcsolatban az egyes emberek közötti különbségre, és a közvélemény reagálására is: „A felfordulásnak s az összeomlást jelentő forradalmaknak ellenségei közé sorolható a zsidóság konzervatív része, de a másik rész miatt az ellenforradalmárok nyíltan kidobták a jelszót: »Ez a forradalom zsidó forradalom!«”²⁰⁵

Az 1918–1919 fordulóján szervezkedő konzervatívok közül sokan úgy vélték, hogy ha sikerül visszatérni a polgári értékrendhez, az antiszemitizmus hullámai fel fognak csapni. Ahogyan a MOVE köréhez tartozó Kozma Miklós figyelmeztetett: „Ha a Károlyi-kormányok egyszer vége lesz és nemzeti irányzat következne, akkor mindazok után, amit látok és hallok, itt olyan antiszemitizmus fog elkövetkezni, amilyen Magyarországon még nem volt. Ez olyan tény és adottság, amivel számolni kell.”²⁰⁶ A kikeresztelkedett és konzervatív Révay Mór János és MANSz-tag felesége ugyanezt gondolta: „Egyre mondja is az uram, hogy ha valaha szabadulás lesz ebből a pokolból, akkor olyan antiszemitizmus fog lábrakapni, olyan lángot fog vetni a zsidóellenes indulat tüze, – amilyent a világ még nem látott.”²⁰⁷ A nagymúltú könyvkiadó vezetője is felismerte, hogy a hatalomra törők forradalmi és szociális jelszavaikkal becsapták a magyarságot. Amint írta „...ez a rendszer [...] *beláthatatlan hosszú időkre kiterjedő katasztrófát idézett elő mindenütt.*”²⁰⁸

Mint már említettem, Tormay Cécile a *Bujdosó* könyvben az antiszemitizmus–fajvédelem kérdéséről úgy fogalmazott, amikor azt jegyezte fel, hogy a zsidó Vészi Józsefnek elvitte a MANSz felhívását, hogy azt közölje a *Pester Lloyd*-ban: „Mi nem támadni, de védekezni akarunk.” Amire Vészi a *Bujdosó* könyv szerint azt is mondta: „Magyarországot – nem a zsidók – de zsidók tették tönkre! Ötszáz zsidó... Én mondom ezt, aki magam is zsidó vagyok”²⁰⁹

A MANSz egyik legelsőként kimondott szervező elve a kereszténységen belüli felekezetenküliség volt, ami tükröződött alapító szervezetei kiválasztásában is, és ami az összefogás szükségességét és súlyát is jelezte. Ugyanakkor már az 1920-as alapszabályukban

²⁰⁵ Kozma Miklós: Az összeomlás 1918–19. 2019. 37.

²⁰⁶ Kozma Miklós: Az összeomlás 1918–19. 2019. 42.

²⁰⁷ Révay Mór Jánosné: A bolsevizmus napjai. Naplójegyzetek 1918–1919. 2020. 320.

²⁰⁸ Írók, könyvek, kiadók. Egy magyar könyvkiadó emlékiratai. Írta Révay Mór János, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság Kiadása, Budapest, 1920. <https://mek.oszk.hu/07200/07234/07234.htm> (2020. 06.10.)

²⁰⁹ Tormay Cecile: *Bujdosó* könyv. I. 1939. 300.; Nationalverband ungarischer Frauen = *Pester Lloyd*, 1919. január 12. 3–4. a

is rögzítették, hogy „A szövetségnek tagja lehet minden olyan feddhetetlen jellemű keresztény asszony és leány, aki magát a szövetség céljaival azonosítja és annak érdekében dolgozni kíván.” Későbbi – 1928-as, 1941-es, 1943-as – alapszabályaikban ugyanez olvasható. Ez egyrészt azt jelentette, hogy az általuk ellenségnek (veszélyesnek) tartott és zsidóként azonosított személyekre egységes csoportként hivatkozva az egyesületnek nem lehetett izraelita vallású tagja, másrészt viszont nem jelentette azt, hogy ne fogadtak volna be tagjaik közé kikeresztelkedett nőket. (A MANSz tehát osztozott az ellenforradalmi rendszer zsidóellenes előítéleteiben, de nem tartozott a faji alapon antiszemita csoportokhoz.) Így például a Stern Rebeka Szidónia néven született Csillag Teréz színésznő az elsők között lépett be, de mint fentebb olvashattuk, a már korábban kikeresztelkedett Révay Mór Jánosné is MANSz-tag volt. Mellettük a Klein Karolina néven született Szederkényi Anna író, újságíró, a MANSz egyik kezdeményezésének, a sokgyermekes édesanyák megjutalmazásának egyik fő szervezője, valamint az önálló, dolgozó nőt középpontba állító regények írója, szintén zsidó származású volt. Ők az ismertebb zsidó származású MANSz-tagok, ám valószínűleg kevésbé ismert zsidó származású nők is voltak a MANSz tagjai között. Ennek ellenkezőjéről nem szólnak sem a MANSz jelenleg rendelkezésre álló forrásai, sem az eddig feltárt sajtóforrások.

Az 1920. évi XXV. törvényekről, a felsőoktatási felvételeket szabályozó, antiszemita élű numerus clausus törvényről a MANSz vezérszónoka, Tormay Cécile az 1922-es és az 1925-ös országos MANSz-közgyűlésen nyilvánított véleményét: „Mi az ifjúságot minden okos és hazafias kívánságában támogatni fogjuk és ezért a magyar anyák a numerus clausus kérdésében azonosítják magukat a magyar ifjúsággal. Ez nem harci riadó, nem volna asszonyos, ha harci riadó lenne, – ez védekezés. A magyar ifjúság nem találja helyét a mi főiskoláinkon, így tehát csak jogos az, hogy az őt megillető helyet neki, mi anyák, asszonyok követeljük.”²¹⁰ „A magyar asszonyok a numerus clausus kérdését nem tekintik politikumnak. Nem tekintik célnak, csak következménynek. Ha a trianoni határok létre nem jönnek, akkor a temérdek magyar ifjú, aki hontalanná lett, nem tért volna be azokba a megmaradt városokba, amelyekben ma szűkösen tud csak elhelyezkedni az egyetemeken. Mi nem az idegen fajjal szemben követeljük a numerus clausust, hanem a saját fajunkkal szemben követeljük a numerus apertust, mert tébolyodott és öngyilkos nemzet az, amely az értelmiségét nem elsősorban a saját fajtájából akarja rekrutálni. És, hogy a magyar asszonyok ez állásfoglalása a numerus clausus kérdésében nem kizárólag a központra szorítkozik, azt bizonyítja az, hogy több mint nyoleven felirat és folyamodvány érkezett részben a nemzetgyűlés elnökéhez, részben a Magyar Asszonyok Nemzeti

²¹⁰ Tormay Cécile: Negyedik év = Tormay Cécile: Küzdelmek. Emlékezések. 1939. 54–61. 58–59.

Szövetségének Központjához vidéki szervezeteinktől, sok száz aláírással, amelyben követelik a magyar ifjúság és a magyar anyák érdekében a numerus clausus fenntartását.” Ugyanez volt a Szövetség álláspontja 1927-ben is, egy évvel azelőtt, hogy a Bethlen-kormány módosította a törvényt.²¹¹

Ezektől eltekintve a MANSz a továbbiakban nyíltan nem foglalt állást a zsidósággal szemben. Mindezt azért fontos hangsúlyozni, mert a korszakban voltak olyan társadalmi szervezetek, mint pl. a Turul bajtársi szövetség, amely hasonlóan a MANSz-hoz, keresztény–nemzeti alapon állt, és minden alkalmat megragadott, hogy antiszemita véleményét hangoztassa, és tagjaik nem egyszer fizikai atrocitásokra is ragadtatták magukat. A Turul számára a numerus clausus törvény egy „jogosnak vélt ideológia” volt, amire egyszerre tekintett eszközként és célként. Az egyetemistákat tömörítő egyesület ezért követelte a zsidóság kizorítását a magyar gazdasági és kulturális életből, 1938–1939-ben üdvözölte a zsidótörvényeket, sőt azokat hiányosnak is tartotta, az egyetemeken egyenesen a numerus nullus bevezetését kérte, a numerus clausus betartásában pedig komoly részt vállalt.²¹²

A MANSz legutolsó, 1943-as alapszabályában a Leánykörök alapítása kapcsán a következőképpen fogalmaztak: „A csoportok minden olyan helységben, ahol azt legalább 20 iskolai fennhatóság alatt nem álló, de 30-ik életévét még be nem töltött, feddhetetlen életű, az 1941. évi XV. t.c.²¹³ rendelkezései szerint kereszténynek tekinthető leány kéri, leánykört szervezhetnek.”²¹⁴ E kitétel a felnőtt MANSz-tagokra nem vonatkozott.

A MANSz-ról szóló forrásokban – a fent említett kivétellel – nem találjuk nyomát annak, hogy a zsidótörvényeket végrehajtották volna, vagy ezek alapján tagságukat felülvizsgálták volna. Stolpa Józsefné 1946-os vallomása szerint „A népellenes törvényeket a Szövetség nem hajtotta végre, senkinek származását nem kutatta.” Az utolsó országos elnök további beszámolója is azt erősíti meg, hogy a MANSz nem segédkezett a zsidótörvények végrehajtásában: „Endre László²¹⁵ „államtitkársága idején” híre járt, hogy a Rózsa utca [a MANSz székhelye a VII. ker. Rózsa u. 23. sz. alatt volt – N. Gy.] is a tervezett gettó területére fog esni. Ekkor én felkerestem Endre Lászlót a Belügyminisztériumban és felvilágosítást

²¹¹ Tormay Cécile országos elnök ünnepi beszéde = MA, 1925. V. évf. 5–6. sz. 142–146. 145–146.; A MANSz álláspontja a numerus clausus ügyében = MA, 1927. VII. évf. 11. sz. 288–289.

²¹² Kerepeszki Róbert: A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete. Doktori disszertáció, 2014. 57.; 87. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/90265/ertekezes.pdf> (2021.08.05.)

²¹³ 1941. évi törvénycikk a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatban szükséges fajvédelmi intézkedésekről. <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=94100015.TV&targetdate=&printTitle=1941.+%C3%A9vi+XV.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev> (2021.12.01.)

²¹⁴ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai és ügyrendje, 1943. 26.

²¹⁵ Endre László (1895–1946) 1944. április–augusztus között belügyi államtitkár volt a Sztójay-kormányban, együttműködött a német megszállókkal, és jelentős szerepe volt a magyar zsidóság deportálásában.

kértem tőle. Endre László közölte velem, hogy nincs megelégedve a Szövetség működésével, más helyiség kiutalása miatt forduljak a Lakáshivatalhoz. A Lakáshivatal zsidó lakásokat ajánlott fel, amit én nem fogadtam el és a régi helyiségünkben megmaradtam. [...] 1944 évi június vagy július havában a Szövetség Rózsa utcai helyiségében távbeszélőn felhívott engem a Belügyminisztériumból Király csendőr ezredes és az iránt érdeklődött, hogy részt vesz-e a Szövetség a zsidó-mentési akcióban, nevezetesen juttatunk-e élelmet, ruhaneműt stb. az üldözötteknek? Én, jóllehet előzetesen részt vettem a Szövetség képviselésében egy egyesületközi összejövetelel, amelyen a zsidók megmentését határozták el, nemmel válaszoltam. Király ezredes nyers-erélyes hangon közölte velem, hogy ebben az ügyben nyomoztatni fog és ha valótlan állítottam volna, le fog tartóztatni és a Szövetség feloszlata iránt fog intézkedni.”²¹⁶ Arról az egyesületközi összejövetelel, amiről Stolpáné a vallomásában említést tett, más források nem beszélnek. Ugyanakkor dr. Csiky Jánosné vallomása is megerősítette, aki elmondta, hogy a Szövetség keresztény alapon szerveződött, „azonban ennek ellenére a szövetségben megtűrték 1-2 kikeresztelt zsidót is.” Csikyné szerint Zichy Rafaelné és a Katolikus Nőszövetség részéről érkezett olyan kérés a Szövetséghez, hogy a kikeresztelkedett zsidó tagokat zárják ki, azonban ennek a vezetők nem tettek eleget. A vallató rendőr 1946-ban azzal a megállapítással zárta le a nyomozást, hogy a MANSz a néPELLenes törvények kérdésében nem foglalt állást.²¹⁷

3.5. A MANSz és a politikusok

A MANSz születésénél több férfi politikus is bábáskodott, akik közül mindenekelőtt gróf Klebelsberg Kuno kultuszminister emelkedik ki. Az ő elképzelései a 1918 utáni magyar jövőt illetően megegyeztek a MANSz jövőképevel: „A politikai Trianonba be kellett mennünk, de a kultúrpolitikai fegyverletétel önkéntes lenne.”²¹⁸ Nem véletlen tehát, hogy a miniszter a MANSz, és ezzel együtt Tormay egyik legfőbb támogatója lett. Ő volt az, aki Tormay Cécile-hez már 1918 őszén elküldte Kiss Károlyt,²¹⁹ aki a vidéki fiókhálózat kiépítésével megalapozta a MANSz tömegbázisát. Miniszteri minőségében emellett számos dologban segített a MANSz-

²¹⁶ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ), Budapest feloszlata, Rendőrségi jegyzőkönyv, Budapest, 1946. március 2. dr. Stolpa Józsefné Torpay-Biber Sára budapesti születésű 48 éves, kultuszállamtitkár felesége, eltartott, budapesti lakosnak, XII. kerület. Alkotás u. 31. panasza tárgyában

²¹⁷ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 699/Állrom.1946. A Magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága, Államrendészeti osztály nyomozó csoportjának jelentése, Budapest, 1946. március 20.

²¹⁸ Ujváry Gábor: Kultúrfölény és neonacionalizmus. Klebelsberg Kuno és Tormay Cécile kapcsolata. 158. http://real.mtak.hu/118521/1/13457_Ujvary.pdf (2021. 12.01.)

²¹⁹ Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. II. rész. 1923. 321–322.

nak, úgy anyagi, mint szellemi tekintetben: támogatta a Rózsa utcai székház megszerzését, a kollégiumok felállítását és fenntartását, ösztönzésére született meg a *Magyar Anyák Nemzetvédő Bizottsága*. Felesége, Botka Sarolta, miután Tormay Cécile közvetlen baráti társaságába tartozott, alapítója lett a MANSz-nak, és 10 éven keresztül vezetője a *kulturális szakosztálynak*. Ehhez a szakosztályhoz tartozott *A Magyar Asszony* szövetségi értesítő, amelynek működtetésében, fenntartásában fontos szerepe volt a miniszternek is, ahogyan a *Napkelet* c. szépirodalmi, kritikai lap alapításában is.²²⁰ Ahhoz is ő ragaszkodott, hogy a 1923. január 1-jén útjára induló *Napkelet* főszerkesztői feladatait is Tormay Cécile vállalja el. Klebelsberg már az 1920-as évek elején olyan nagy jelentőségűnek vélte a MANSz munkáját, hogy mielőtt a modern nőnevelés reformjának kidolgozásához hozzáfogott volna, kikérte az ő véleményüket is. Szerinte ugyanis „A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége olyan széleskörű országos szervezettel bír, hogy legalkalmasabbnak látszik arra a szerepre, hogy a magyar női társadalmat megszólaltassa a magyar asszonyt érdeklő egyik legégetőbb problémáról: a nőnevelés kérdéséről és éppen ezért felkérem a Szövetséget, hogy a magyar nőnevelés reformjának előkészítésében a maga részéről közreműködni szíveskedjék.”²²¹ Ez mindenképpen azt mutatja, hogy munkájukat, az egyéni asszonyi teljesítményeket éppúgy, mint a nagy egészet, elismerte és szükségesnek tartotta. 1931-es, Tormay Cécile-hez írott levelében ismét elismerését fejezte ki a MANSz-nak: „Abból az alkalomból, hogy hosszú évek áldásos tevékenysége után a MANSz által fenntartott Leányotthon [a debreceni Horthy Miklósné Leányotthon – N. Gy.] beolvad az egyetemi internátusba, mint a magyar ifjúság gondozásáért felelős miniszter, kifejezem egyúttal Méltóságod előtt köszönetemet és elismerésemet az eddig végzett nagyjelentőségű munkáért, fáradásukért és a magyar asszonyok szívéből fakadt sok-sok szeretetért, mellyel a debreceni egyetem leányhallgatóit a MANSz hölgyei elárasztották.”²²²

A Szövetség másik nagy segítője gróf Bethlen István miniszterelnök volt, aki, mint a kultuszminiszter, mindvégig ott állt a MANSz mögött, hiszen bennük az egyik legnagyobb támogatóját tudhatta. Amikor 1931 áprilisában újra Magyarország miniszterelnökének választották, a Szövetség ünnepi Bethlen-számot adott ki, amit bekötve juttatott el miniszterelnöknek.²²³ Az asszonyok nagy támogatója azonban 1931. augusztus 19-én

²²⁰ Tormay Cécile: Séta a Szentmihályi parkban. In: Tormay Cécile: *Küzdelmek. Emlékezések*. 1939. 241–251.

²²¹ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének – Dr. Klebelsberg Kunó gr. vallás- és közokt. miniszter úr levele = MA, 1924. IV. évf. 7–8. sz. 165–167. 166.; A kongresszus előkészítése = MA, 1924. IV. évf. 7–8. sz. 168.

²²² Szövetségi élet = MA, 1931. XI. évf. 9. sz. 483–485.

²²³ Bethlen István üdvözlése = MA, 1931. XI. évf. 4. sz. 188–203.; Bethlen István jubileumi ünneplése = Budapesti Hírlap, 1931. április 16. 5.; Testületek és magánszemélyek üdvözlete = Budapesti Hírlap, 1931. április 22. 8.;

kormányával együtt lemondott. Az őt követő gróf Károlyi Gyula rövid miniszterelnöksége idején (1931. augusztus 24. – 1932. október 1.) a gazdasági válság miatt egyre több szigorú takarékosági intézkedés bevezetésére került sor, majd a belpolitikai stabilitás megingásának jeleként, már az 1920-as években fajvédő nézeteket hangoztató Gömbös Gyula (1932. október 1. – 1936. október 6.) került a miniszterelnöki székbe.²²⁴ Az ő személyében egy a hagyományostól eltérő képzettségű és társadalmi állású ember került az ország élére, aki a kulturális élet centralizálására törekedett, és hatalmi törekvéseihez felhasználta a társadalmi egyesületeket is. Minderre jól rámutat dr. Csiky Jánosné 1946 tavaszán tett vallomása, amikor a MANSz ellen elrendelt felülvizsgálat kapcsán az új rendszer politikai nyomozójának elmondta, hogy „Gömbös Gyula volt miniszterelnök részéről egy nagyobb állami segítség volt kilátásba helyezve abban az esetben, ha a szövetség tagjai a kormánypártba lépnek be.”²²⁵ Gömbös ajánlatát a MANSz nem fogadta el, mint ahogy a '20-as években Bethlen István pártjához sem csatlakozott, pusztán csak támogatásáról biztosította.

A trianoni békeszerződés értelmében Magyarország nem fejleszthette a hadseregét, így amikor 1938 márciusában Darányi Kálmán miniszterelnök (1936. október 10. – 1938. május 14.) meghirdette a győri programot, a MANSz azt lelkesen üdvözölte: „A magyar közvélemény hosszú évek bizonytalansága után megnyugvással fogadja, hogy egymilliárd pengőt fordít a kormány honvédelmi és népjóléti célokra. Hiszen ha van nemzet, melynek elsőrendű és sürgős kötelessége határai védelméről gondoskodni, úgy bizonyára a magyar az.”²²⁶ Miután a MANSz legfőbb célja a revízió volt, az első bécsi döntést óriási eredménynek könyvelték el. Ennek kapcsán, a központ és a vidéki fiókok is, Imrédy Béla miniszterelnököt (1938. május 14. – 1939. február 16.) és más magyar vezető politikusokat – ahogy Hitlert és Mussolinin is – táviratban köszöntötték.²²⁷

Elmondhatjuk tehát, hogy 1921 és 1941 között a MANSz Magyarország miniszterelnökeivel jó viszonyt ápolt, bár ezek a kapcsolatok, a miniszterelnökök különböző személyiségéből, és a MANSz országos vezetőinek hozzájuk fűződő személyes kapcsolatainak mélységéből vagy felületességéből adódóan, más súlyúak és más jellegűek voltak. Kétségtelen, hogy a MANSz

---

Szövetségi élet = MA, 1931. XI. évf. 5. sz. 281–282.; Bethlen István jubileumi ünneplése = Budapesti Hírlap, 1931. április 16. 5.; Bencs Zoltán dr. előadása a MANSz-ban = Budapesti Hírlap, 1931. április 12. 16.

²²⁴ Romsics Ignác: Magyarország miniszterelnökei 1919–1944. Bethlen István gróf. Károlyi Gyula gróf. In: Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. 2017. 181–273. 208–223.; 224–227.; 219–220.

²²⁵ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 699/Állrom.1946. A Magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága, Allamrendészeti osztály nyomozó csoportjának jelentése, Budapest, 1946. március 20.

²²⁶ A miniszterelnök programja = MA, 1938. XVIII. évf. 6. sz. 1938. március 16. 121.

²²⁷ Országszerte üdvözlik és ünneplik Mussolinin és Imrédy Bélát = Budapesti Hírlap, 1938. szeptember 22. 6.; Lelkesen üdvözli az ország a magyar igazság harcosait = Budapesti Hírlap, 1938. szeptember 30. 5.

számára az etalon Bethlen István volt: az ő bel- és külpolitikai elképzelései és iránymutatásai zsinórmértékül szolgáltak a Szövetség számára is, amelyhez lehetett igazodni, és amely megszabta az ő mozgásterüket is. Az országot tíz esztendeig vezető miniszterelnök a korszak két kiemelkedő államférfijával, Klebelsberg Kunoval és Teleki Pállal együtt maga is jelen volt a MANSz születésénél, ez a kezdeti összefogás pedig megalapozta későbbi együttműködésüket is. Bethlen politikai színtérről való kivonulásával, illetve Klebelsberg Kuno 1932-ben bekövetkezett halálával olyan személyek kerültek az ország élére, akik messze álltak e két államférfi kivételes politikai kvalitásaitól. Bethlen kultusza, ahogyan Horthy Miklós kormányzóé is, mindvégig erősen élt a Szövetségben, nincs nyoma azonban ugyanilyen kultusznak a további miniszterelnökök, Károlyi Gyula, Gömbös Gyula, Darányi Kálmán, Imrédy Béla, Teleki Pál, vagy az őt követő miniszterelnökök személyével kapcsolatban. Bethlen és Klebelsberg eltűnése után a MANSz egyedül Teleki Pállal ápolt szorosabb viszonyt, annak 1941-es haláláig.

A miniszterelnökök feleségével ugyanakkor szükségszerűleg alakult ki a Szövetség kapcsolata, de a legszorosabb kötelék közülük is Bethlen Istvánné Bethlen Margithoz, a Szövetség egyik alapító tagjához fűzte őket, aki Botka Saroltához hasonlóan Tormay Cécile közvetlen baráti társaságába tartozott. A MANSz szoros elköteleződésben állt a '30-as években a magyar parlamentbe sorra bejutó képviselőasszonyokkal is – így pl. Melczer Lillával vagy Toperczer Ákosnéval, de a fővárosi törvényhatósági bizottság egyik nőtagjára, Kirchner Bélánéra²²⁸ is számíthattak a nők érdekeinek érvényesítésekor.²²⁹

²²⁸ Kirchner Béláné a Budapesti Állami Tanítóképző Intézet tanára, 1920 és 1935 között a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja volt. A mi úttörőink. Beszélgetés Kirchner Bélánéval. Magyar Női Szemle, 1937. április–május. 98.

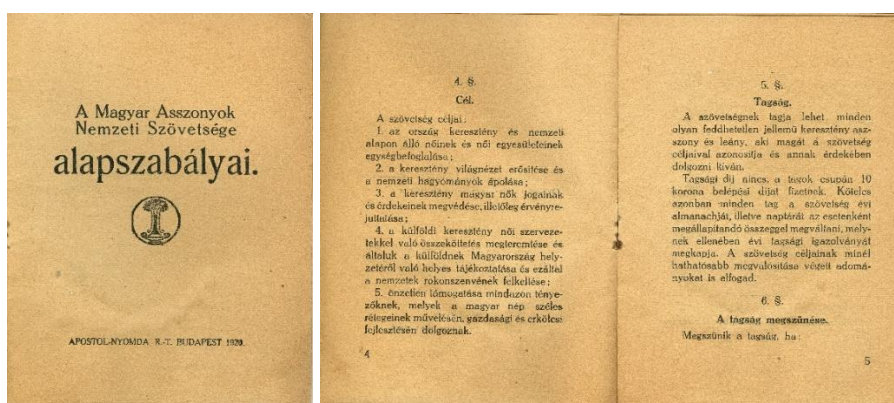
²²⁹ Szövetségi élet = MA, 1936. XVI. évf. 24. sz. 1936. december 15. 568–573. 569. Toperczer Ákosné Hagara Róza a Horthy-korszakban az 5. volt, aki nőként bekerült a parlamentbe, 1936-ban, Wolff Károly halála után a Keresztény Nemzeti Szocialista Párt színeiben. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nok_parlament_i_valaszt_joganak_tortenete_magyarorszagon_1919_1945/ (2019.08.07.)

4. A MANSZ SZERVEZETTÖRTÉNETE

4.1. Az alapszabály

A MANSz alapító-igazgatója, Hohenlohe Károly Egon herceg, 1920. július 10-én küldte meg a szervezet alapszabályát a Belügyminisztériumnak, amit október 6-án láttamoztak, ezzel a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét hivatalosan is bejegyezték az egyesületek közé.²³⁰

Első, 1920-ban kiadott alapszabályukban céljaik között felsorolták a keresztény és nemzeti alapon álló női egyesületek összefogását, a keresztény nemzeti világnézet erősítését, a magyar hagyományok őrzését és a keresztény magyar nők jogainak érvényre juttatását. Célul tűzték ki továbbá, hogy felveszik a kapcsolatot a külföldi keresztény női szervezetekkel, azért, hogy Magyarország helyzetéről valós képet adjanak a külföldiek számára. Végül kimondták, hogy támogatnak minden olyan elgondolást, amely a magyar nép művelődését, erkölcsi fejlődését és gazdasági felemelkedését szolgálja. Alapszabályzatukat 1928-ban, 1941-ben és 1943-ban módosították, de alapvető céljaikon nem változtattak.²³¹ Legfontosabb céljaik azonban, amint azt fentebb láthattuk, a Károlyi-kormány ellenében megszervezni a keresztény női társadalmat, és felkészíteni őket a választásokra, valamint minden módon és eszközzel küzdeni a kommunista ideológia ellen és Trianon revíziójáért. E három cél nemcsak 1918-1919-ben volt fontos, hanem mutatis mutandis a későbbiekben is. A MANSz-ot az ezen ügyek mellett való következetes kiállása tette a Horthy-korszak leglátogatottabb és legrepresentatívabb nőegyesületévé.

²³⁰ MNL OL K150 BM 3857/18, 64475/1920 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének alapszabályai; MNL OL K150 BM 3857/18, 23759/1920. XI. szám Budapest alpolgármesterének levele a belügyminiszterhez a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályának bemutatásával kapcsolatban, Budapest, 1920. április 16.; MNL OL K150 BM 3857/18 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége igazgatója, Hohenlohe Károly Egon herceg levele az alapszabály bemutatásáról a belügyminiszternek, Budapest, 1920. július 10.

²³¹ MNL OL K150 BM 3857/18, 64475/1920 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai. Apostol Nyomda R.T. Budapest, 1920.; Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai, 1928. Országgyűlési Könyvtár 3346. sz. köteles példánya; Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai, 1941. Országgyűlési Könyvtár 58. sz. köteles példánya; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai és ügyrendje, 1943. Országgyűlési Könyvtár 953/1944. sz. köteles példánya

3. A MANSz 1920-as alapszabálya. Forrás: MNL CSCSML HL

4.2. A MANSz székhelye, értesítője és tisztségviselői

A MANSz első székhelye a Katholikus Háziasszonyok Országos Szövetsége Mária u. 7. sz. alatt irodájában volt, majd 1923 elején saját székházba – a VII. kerületi Rózsa utca 23. sz. alá – költözött, amelynek megszerzéséhez Klebelsberg Kuno miniszter is hozzájárult.²³² Az így már központi székházzal rendelkező MANSz adminisztrációs munkáját alkalmazott tisztviselők végezték, akiknek a fizetését a tagságtól befolyt jövedelmekből és – amint fentebb már említettem – kormányzati támogatásból biztosították.

A központi adminisztráció mellett a Rózsa utcai MANSz-székházban kapott helyet a szövetségi értesítő szerkesztősége is. A MANSz hivatalos értesítője, *A Magyar Asszony* 1921. július 15-én indult útjára. Ahogyan Tormay Cécile az első számban megfogalmazta: „A Károlyi-korszak megalázó napjaiban elnyomottan lappangott a kis Értesítő – ma szabadon és zavartalanul kel útra...”²³³ Az 1921. július 15. előtt könyvnyomatos formában is létező lapot Berta Ilona, az Erzsébet Nőiskola igazgató–tanítónője alapította, és közel egy évtizedig ő is szerkesztette. A Szövetség tagjai ebből értesültek a fontos hírekről, az új MANSz-fiókok megalakulásáról és egymás munkájáról. 1921 végén indították útjára az eredetileg negyedévenként megjelentetni tervezett *A Magyar Asszony Divatlapja* c. mellékletet, de ez csak rövid ideig létezett. A MANSz harmadik orgánuma *Magyar Asszonyok Lapja* néven, még a központi értesítőt is megelőzve, 1921. május 15-én, Hódmezővásárhelyen indult útjára. Az 1922 végéig létező lap alapítója a hódmezővásárhelyi MANSz-fiók első elnökösszonya, Barabás Istvánné volt.²³⁴

²³² Külömféle = MA, 1923. III. évf. 2. sz. 56–59. 56.; Népnaptár az 1923-ik esztendőre. Kiadja a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Budapesten, VIII. ker. Mária u. 7.

²³³ Tormay Cécile: Útravaló = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 1–2.

²³⁴ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 3.; *A Magyar Asszony*. In: 15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből. 1933. 33.

4. *A Magyar Asszony és a Magyar Asszonyok Lapja című szövetségi értesítők. Forrás: Somogyi Károly Városi Könyvtár, Németh László Városi Könyvtár.*

A szerkesztőség mellett a székházban működtek a központi szakosztályok, a MANSz égisze alatt megalakult különböző csoportok, de itt tartották a gyűléseket, több esetben az év végén rendezett közgyűléseket is, itt fogadták a vendégeiket, 1937 után itt rendezték be a Tormay Cécile emlékszobát, és ezen a helyen működött a MANSz központi irattára is. A székház a második világháborúban szinte teljesen megsemmisült.

1923. évi *Népnaptárunkat* még a Mária utcai székhelyük feltüntetésével adták ki, amelynek elején közölték a vezetőség tagjainak névsorát is. Eszerint az 1922. november 5-i közgyűlés óta, Tormay Cécile országos elnök mellett az alelnöki tisztelet gróf Ráday Gedeonné töltötte be. Az intézőbizottságot az alapító szervezetek képviselői alkották: Ágoston Gézáné, Berta Ilona, Fáy Aladárné, Horváth Gézáné, Klebelsberg Kunoné, Lingauer Erzsébet, Papp Jánosné, Raffay Sándorné, Spur Istvánné, Szegedy–Maszák Aladárné, Szilassy Aladárné és gróf Zichy Rafaelné. Az országos főtítkár továbbra is Kiss Károly volt, a jegyzői tisztséget Tormay Cécile húga, Szegedy–Maszák Elemérné Tormay Vera töltötte be.²³⁵

Betöltött tisztség	Tisztségviselő neve	Tisztségviselés ideje
A Szövetség fővédnöke:	Horthy Miklósné	1919–1944
A Szövetség védnöke:	Horthy Istvánné	1944. márc. 8.- megszűnésig
A Szövetség első igazgatója:	Hohenlohe Károly Egon herceg	1919. jan. 11. – 1922. nov. 5. ²³⁶
Országos elnökök:	Tormay Cécile	1919. jan. 11. – 1937. ápr. 2. (1926-tól örökös országos elnök)
	Gr. Ráday Gedeonné	(ideiglenes elnök 1937. ápr. 9. – dec. 8.)
	Dr. Stolpa Józsefné	1937. dec. 8. – 1943. jún.
	Dr. Stolpa Józsefné	1944. márc. 8. – 1945. eleje
Országos társelnökök:	Gr. Ráday Gedeonné	1933. dec. 17. – 1937. ápr. 9.

²³⁵ Különféle = MA, 1923. III. évf. 2. sz. 56–59. 56.; *Népnaptár az 1923-ik esztendőre*. Kiadja a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Budapesten, VIII. ker. Mária u. 7.

²³⁶ Tisztsége, lemondásával a későbbiekben betöltetlen maradt, illetve átalakult ügyvezető elnökké, igazgatóvá.

	Tormay Gézáné	1937. dec. 8., 1940. december 8., 1944. márc. 8. – megszűnésig
	Dr. Széll Józsefné	1937. dec. 8.
	Urbán Péterné	1940. dec 8., 1944. márc. 8. – megszűnésig
	Horthy Istvánné	1941. máj. 3.
	Dr. Álgay Hubert Pálné	1942. jún. 22.
	Dr. Csiky Jánosné	1944. márc. 8. – megszűnésig
Országos alelnökök:	Gr. Ráday Gedeonné	1922. nov 5. – 1933. dec.17.
	Dr. Csiky Jánosné	1937. dec. 8., 1940. dec. 8. – 1944. márc. 8.
	Gr. Ambrózy-Migazzi Lajosné	1937. dec. 8., 1940. dec. 8. – 1941. máj. 3.
	Dr. Stolpa Józsefné	1941. máj. 3. – 1943. márc.
	Dr. Imrédy Kálmánné	1944. márc. 8. – megszűnésig
	Kenessey Pongrácné	1944. márc. 8. – megszűnésig
	Vörös Tihamérné	1944. márc. 8. – megszűnésig
Országos ügyvezető elnökök:	Pálmay Lenke	1930-1940
	Dr. Álgay Hubert Pálné	1940. – 1942. jún. 22.
	Dr. Stolpa Józsefné	1942. jún. – 1944. márc. 8.
	Brossek Rudolfné	1944. március 8. – megszűnésig
Országos ügyvezető alelnökök:	Ágoston Gézáné	1927. dec. 11. – 1937
	Pálmay Lenke	1937. dec. 8. – 1940.
Országos főtitkárok:	Kiss Károly	1918/19. -1930. máj
	Muray István	1934-től
	Sugár Béla	1936-tól
	Koperniczky Sarolta	1940-es években, 1944. március 8. – megszűnésig

5. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tisztikara, 1919-1945. Forrás: A Magyar Asszony

4.3. Országos közgyűlések

A MANSz legfontosabb fóruma az évente megrendezésre kerülő országos közgyűlés volt. Az alapszabály értelmében itt választották a tisztségviselőket (az országos vezetőség tagjait, az intézőbizottsági és választmányi tagokat), ekkor hangzottak el a különböző központi szakosztályok, az alapító szervezetek, vagy a vidéki fiókok beszámolóit. Ezek az alkalmak azonban nemcsak a hivatalos beszámolási kötelezettségek színterei voltak, hanem a MANSz-tagok legfontosabb társasági eseményei is. Egy-egy közgyűlés alkalmával az ország minden részéből érkeztek asszonyok Budapestre, olykor több százan, ezren. Az országos vezetőség, az alapító szervezetek és az egyes vallási felekezetek képviselői mellett az emelvényen gyakran jelentek meg előkelő vendégek, úgy mint Anna királyi hercegasszony, Horthy Miklósné, Horthy Istvánné, képviselőasszonyok (pl. Toperczer Ákosné vagy Melczer Lilla), a miniszterelnök felesége (gróf Károlyi Gyuláné) vagy miniszterek (például Vass József).

A MANSz első nyilvános közgyűlésére 1921. június 3-án, Budapesten, az Újvárosháza nagytermében került sor. Az 1919. januári alakuló ülés és az 1920. januári győri közgyűlés után ez volt az első alkalom, amikor a MANSz-tagok a fővárosban nagyobb számban összegyűltek, és soraikban ekkor már vidékiekkel is lehetett találkozni.²³⁷

1936-ig Tormay Cécile országos elnök nagyívű, történelmi és bibliai példázatokban gazdag beszédeivel kezdődtek a közgyűlések, melyeknek egyes motívumai évről-évre ismétlődtek. Az országos elnök mindig hangsúlyozta azt a tényt, hogy Magyarország önvédelemből volt kénytelen részt venni az első világháborúban, soha nem voltak hódító szándékai, mégis őt büntették meg a háborút követően a legsúlyosabban. Beszédeiben ezért következetesen hirdette és hitte is Trianon revízióját, és szavai nem maradtak hatás nélkül. A MANSz-tagok körében óriási népszerűségnek örvendett, akik minden helyzetben kiálltak mellette, halála után pedig tiszteletét, kultuszát még jobban elmélyítették köreikben. Beszédeinek ismétlődő motívuma volt még az ezeréves, Szent István-i Magyarország területi egységére való hivatkozás, a magyar nemzet befogadó és védelmező volta – „Európa szabadsághőse”, a „kereszténység védőbástyája” – és a magyar feltámadásba vetett hit. A megnyitókban ezen kívül mindig kitért az aktuálpolitikai eseményekre is, megfogalmazta véleményét, amely ezáltal a MANSz hivatalos állásfoglalásává vált. A kommunista diktatúra kérlelhetetlen elutasítása minden beszédeiben megjelent valamilyen kontextusban. Az 1922-es közgyűlésen a parlamentbe bejutó Kéthly Anna szociáldemokrata képviselőasszony ellenében emelt hangot, mondván „...ha a nemzet meghallgatta volna asszonyainak kérését, meggyőződésünk, hogy akkor azok a vörös szekfűk, melyek nem vörös szekfűk, hanem vörös takarók és alatta vörös öklök vannak – azok a vörös szekfűk nem vonultak volna be a magyar parlamentbe, ugyanabba a magyar parlamentbe, amelynek pincéjében már egyszer megmutatták, milyen világ van Magyarországon, ha ők uralkodnak.”²³⁸

Beszédeiben gyakran hivatkozott a magyar történelem, irodalom és művészet nagy alkotóira, és az ő tetteiken keresztül igyekezett példát mutatni: „Kard és könyv legyen az elkövetkező időkben a magyar nemzetnek segítő társa, a Rákóczi kardja és a Széchenyi könyve! Az ő kettőjük szívének, mely úgy tudta szeretni ezt a nemzetet és az ő kettőjük lelkének, amely

²³⁷ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége = Budapesti Hírlap, 1921. június 3. 6. Az 1919. január 11-i alakuló ülés, valamint az 1920. január 20-án Győrben rendezett közgyűlés után ez volt a 3. közgyűlés, de ezt tekintették az első nagyobb, nyilvános közgyűlésnek. Az országos közgyűlések későbbi számozásából kiderül, hogy a Szövetség ezt a kronológiát vitte tovább, így én is ezt követem, és a számozási formát is megtartom: I. 1919. január 11., II. 1920. január 20., III. 1921. június 3.

²³⁸ Tormay Cecile országos elnök beszéde a MANSz közgyűlésén = MA, 1922. II. évf. 11. sz. 1–6. 2–3.; Tormay Cecile: Negyedik év. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések, 1939. 54–61. – Vesd össze Tormay Cecile már hivatkozott szövegét: Választottunk... In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések, 1939. 48–49.

bízott, remélt és hitt, az ő szívük és lelkük megidézésével van szerencsém a mai közgyűlést megnyitni.”²³⁹

Az országos közgyűlések alkalmával olykor különleges eseményekre is sor került. 1925 tavaszán leplezték le Papp-Váry Elemérné Sziklay Szeréna szobrát a Kerepesi temetőben, amelynek felállítását Tormay Cécile kezdeményezte az 1923-as közgyűlésen.²⁴⁰ Az 1940 tavaszán tartott közgyűlés alkalmával, a három évvel azelőtt elhunyt országos elnökre nagyszabású ünnepség keretében emlékeztek, melynek egyik fő szervezője Teleki Pál miniszterelnök volt.²⁴¹ 1943-ban ismét az országos közgyűlést megelőzően került sor Tormay Cécile szobrának felavatására a Károlyi kertben.²⁴² Az országos közgyűlések tehát olykor lélekemelő pillanatokot is tartalmaztak, de az idő előrehaladtával egyre többször emlékezésre is okot adtak, ám nem csak az első országos elnök halála után, vagy személyével kapcsolatban. Minden társukról, segítőjükről, vagy az ország irányításában részt vevő, érdemes személyről megemlékeztek.²⁴³

A központi szakosztályok munkájáról 1930-ig Kiss Károly országos főtitkár vázolt összefoglaló képet, ezután ez a *szervező szakosztály* új vezetőjének, dr. Csiky Jánosnénak lett a feladata. Az év végi közgyűlési beszámolókat *A Magyar Asszony* soron következő, újránáljében tették közzé, az 1940-es évektől pedig már külön kiadványokban adták közre.²⁴⁴

A MANSz negyedszázados fennállása alatt négy jubileumi közgyűlést tartott – 1928-ban, 1933-ban, 1938-ban és 1944-ben. Minden közgyűlést a *Magyar Hiszekegy* c. vers elmondásával, és a *Himnusz*, *Szózat* eléneklésével zárták.

²³⁹ Tormay Cecile: Nyolcadik év. In: Küzdelmek. Emlékezések. 1939. 89–97.; Tormay Cécile beszéde a MANSz közgyűlésén = MA, 1926. VI. évf. 6–7–8. sz. 162–166.

²⁴⁰ A magyar asszonyok ünnepe = MA, 1925. V. évf. 4. sz. 138–141. 138–140.; Papp-Váry Elemérné síremléke = Az Ujság, 1925. április 28. 5.; A MANSz felvonulását a kormányzóhoz a Filmhíradó is megörökítette. <https://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=8248> (2021. 12.26.)

²⁴¹ Meghívó az országos Tormay Cécile ünnepre = MA, 1940. XX. évf. 4. A. sz.; A Tormay Cécile országos emlékünnepe a Vigadóban = MA, 1940. XX. évf. 4. B. sz. 49–50.; Hankiss János a női hősiességről = Magyar Nemzet, 1940. március 31. 19.; Tormay Cécile emlékünnepe a Vigadóban = Magyar Nemzet, 1940. április 3. 7.

²⁴² Ünnepi beszéd = MA, 1943. XXIII. évf. 13. sz. 1943. július 1. 171–172.; Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 13. sz. 1943. július 1. 179–180.; Szobrot kapott Tormay Cécile = Nemzeti Újság, 1943. június 2. 5.

²⁴³ Fráter Erzsébet, Jászai Mari MANSz-tagok, Klebelsberg Kuno miniszter, Csernoch János hercegprímás, Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, gróf Apponyi Albert volt miniszter.

²⁴⁴ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. Stádium Sajtóvállalat Részvénytársaság, Budapest 1941. Felelős kiadó: dr. Álgay Pálné.; Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Évkönyve 1943–1944. Szerk. dr. Stolpa Józsefné. Kiadja: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Budapest, VII. Rózsa-utca 23. (A továbbiakban: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941.; Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Évkönyve 1943–1944.)

6. 15 éves a MANSz. Diszközgyűlés 1933-ban²⁴⁵

Közgyűlés	Időpont	Helyszín	Fontos esemény a MANSz-ban/-nak
I. Alakuló közgyűlés	1919. jan. 11.	Keresztényszociális Néppárt székháza	A MANSz megalakulása
II. orsz. közgyűlés	1920. jan. 20.	Győr	Trianoni békeszerződés aláírása
III. (első nyilvános) orsz. közgyűlés	1921. jún. 3.	Budapest, Újvárosháza	Tormay Cécile ismét országos elnök
IV. orsz. közgyűlés	1922. nov. 5.	Budapest, Újvárosháza	Ráday Gedeonné alelnök
V. orsz. közgyűlés	1923. dec. 8.	Budapest, Újvárosháza	MANSz-székház, Sarolta Leányotthon, Horthy Miklós Kollégium
VI. orsz. közgyűlés	1925. ápr. 26.	Budapest, Újvárosháza	Papp-Váry Elemérné szoboravató ünnepség
VII. (rendkívüli) orsz. közgyűlés	1926. jan. 6.	Budapest, Vármegyeháza	A MANSz kiállása Tormay Cécile mellett
VIII. orsz. közgyűlés	1926. ápr. 28.		Tormay Cécile örökös országos elnök, elkészült a MANSz-jelvény
IX. orsz. közgyűlés	1927. dec. 11.		Gyermekszereket Egyesület megalakulása
X. orsz. közgyűlés	1928. dec. 29.	Budapest, Pesti Vigadó	10 éves jubileumi közgyűlés
XI. orsz. közgyűlés	1929. nov. 16.	Budapest, Vármegyeháza	Magyar Bolt
XII. orsz. közgyűlés	1930. nov. 10.	Budapest, MANSz-székház	I. orsz. vándorgyűlés Sátoraljaújhelyen,

²⁴⁵ 15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből. 1933. 34.

				elkezdik szervezni a MANSz-fiókokat a főváros kerületeiben is
XIII. orsz. közgyűlés	1931. dec. 9.	Budapest, MANSz-székház		II. orsz. vándorgyűlés Hódmezővásárhelyen
XIV. orsz. közgyűlés	1932. dec. 8.	Budapest, Szent István Társulat nagyterme		A szegedi MANSz-fiók Átmeneti Leányotthona
XV. orsz. közgyűlés	1933. dec. 17.	Budapest, Országos Mezőgazdasági Egyesület székháza		15 éves a MANSz
XVI. orsz. közgyűlés	1934. dec. 29.	-----		-----
XVII. orsz. közgyűlés	1935. dec. 17.	Budapest, Országos Mezőgazdasági Egyesület székháza		A légvédelmi bizottság megalakulása
XVIII. orsz. közgyűlés	1936. dec. 8.	Budapest, MANSz-székház		A MANSz a Nemzetközi Asszonyhét szervezője
XIX. orsz. közgyűlés	1937. dec. 8.	Budapest, MANSz-székház		Tormay Cécile halála, új országos elnök: Ráday Gedeonné, a Központi Leánykör megalakulása (1937.dec.29.)
XX. orsz. közgyűlés	1938. dec. 8.	Iparművészeti Múzeum díszterme		20 éves a MANSz, a Felvidék visszatérése
XXI. orsz. közgyűlés	1939. máj. 15.			Első nemzetvédelmi tanfolyamok (Debrecen, Budapest), ellenforradalmi ünnepség, Szegeden, Kárpátalja visszatérése
XXII. orsz. közgyűlés	1940. ápr. 6.	Budapest, Pesti Vigadó		Országos Tormay Cécile emlékünnepe, Erdély visszatérése
XXIII. orsz. közgyűlés	1941. máj. 3.	Szent István Társulat díszterme		Délvidék visszatérése, Magyarország belép a háborúba
XXIV. orsz. közgyűlés	1942. márc. 26.	Szent István Társulat díszterme		A harcoló honvédek és az otthonmaradottak támogatása
Országos közgyűlés²⁴⁶	1943. június 2.	Országos Sajtókamara tanácsterme		Tormay-szobor avatása, Ráday Gedeonné országos elnök halála
XXV. orsz. közgyűlés	1944. jan. 11.	Budapest, Újvárosháza		25 éves a MANSz
XXVI. orsz. közgyűlés	1944. márc. 8.			A MANSz utolsó országos elnöke: Stolpa Józsefné

7. A MANSz országos közgyűlései és az adott évek legfontosabb eseményei. Forrás: A Magyar Asszony

²⁴⁶ A Magyar Asszony szerkesztői az 1942. március 26-i és az 1943. június 2-i közgyűlést is XXIV. évi közgyűlésként határozták meg. Ezért a 1942. évi közgyűlést tekintem a XXIV., az 1943. évit, ahogyan ők sem, én sem jelölöm számmal, így nem fog felborulni a közgyűlések általuk kialakított számozási sorrendje.

4.4. A MANSz szakosztályai

Az alapszabályzat szerint a MANSz, hasonlóan a korabeli egyesületekhez, szakosztályokban végezte a munkáját. A legkorábban, 1919–1920 folyamán létrehozott központi szakosztályok, – a *politikai*, a *jótekonysági*, a *kulturális*, a *külsügyi*, a *háziipari*, a *szervező*, valamint a *sajtó- és propaganda szakosztály* – után később több új szakosztály létesült.²⁴⁷ 1924-ben Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára megalakult a *zenei szakosztály*, amely a magyar zene népszerűsítését tűzte ki célul.²⁴⁸ 1926-ban a *kulturális szakosztályon* belül létrehozták a *vidéki műkedvelő társaságokat segítő osztályt*.²⁴⁹ Miután az 1920-as évek közepén az ország belpolitikai helyzete megszilárdulni látszott, a legkorábban létrehozott *politikai szakosztályra*²⁵⁰ az 1922-es nemzetgyűlési választások után már nem volt szükség. Helyette felállították a *nemzetvédelmi szakosztályt*, amelynek legfontosabb feladatává a magyar nemzeti évfordulók ünneplése, a nemzet nagy költőire, íróira való emlékezés, valamint a hősök napján való rendszeres részvétel és a hősi sírok gondozásával a hőskultusz ápolása vált.²⁵¹ A *kulturális szakosztályt* 1930-ig Klebelsberg Kunoné vezette, utódja *A Magyar Asszony* alapító-főszerkesztője, Berta Ilona lett, akinek munkáját 1936-ban a jóval fiatalabb Pataky Mária és a később történésszé lett Bobula Ida vette át.²⁵² A kezdetben Tormay Cécile, majd Zichy Rafaelné vezette *külsügyi szakosztályt* 1933-ban átszervezték, melynek céljává ettől kezdve teljes mértékben a revízió minél hamarabbi megvalósulását szolgáló események szervezése vált.²⁵³

Az 1930-as évek folyamán, az új munkaterületek ismét új szakosztályok felállítását indokolták. Ritoók Margit vezetésével működött a *gyermekvédelmi szakosztály*, a leányokat egy táborba hívó *ifjúsági szakosztály* vezetését pedig az addig a szegedi MANSz-ban tevékenykedő Brossek Rudolfnéra bízták.²⁵⁴ A határon túli magyarságot ért atrocitások hívták életre a határon túli magyarság irodalmával, művészetével és társadalmi problémáival foglalkozó *nemzeti*

²⁴⁷ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 9.

²⁴⁸ A MANSz hangversenye = Budapesti Hírlap, 1924. június 1. 17.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének hangversenye = Budapesti Hírlap, 1924. június 6. 8.; A MANSz a magyaros zenéért = Új Barázda, 1924. június 1. 4.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének hangversenye = MA, 1924. IV. évf. 7–8. sz. 184–185. 184.

²⁴⁹ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szöv. kilencedik országos közgyűlése = MA, 1928. VIII. évf. 1. sz. 2–19.

²⁵⁰ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének politikai szakosztálya megalakult = Budapesti Hírlap, 1920. február 11. 3.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége és a politika = Budapesti Hírlap, 1920. április 23. 3.

²⁵¹ Kiss Károly főtitkár évi jelentése = MA, 1925. V. évf. 5–6. sz. 146–159.

²⁵² Központi Hírek = MA, 1930. X. évf. 12. sz. 41–46.; Berta Ilona: Kultúrprogramm = MA, 1931. XI. évf. 3. sz. 130–132.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének tizenkettedik országos közgyűlése. = MA, 1931. XI. évf. 2. sz. 58–66.; A MANSz XII. nagygyűlése = Az Ujság, 1930. december 11. 10.; A Magyar Asszony történelmi hivatása. A MANSz XII. nagygyűlése = Budapesti Hírlap, 1930. december 11. 6.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének XVIII-ik közgyűlése = MA, 1937. XVII. évf. 1. sz. 1937. január 1. 16–21.

²⁵³ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 25–27.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének országos közgyűlése = MA, 1922. II. évf. 11. sz. 10.; Asszonyok munkája = MA, 1933. XIII. évf. 6. sz. 275–281.

²⁵⁴ Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 1. sz. 11–18.

művelődés szakosztályát, amely Grammantik Margit elképzelése alapján több tanéven keresztül hirdette meg kisebbségi pályázatát az egyetemistáknak.²⁵⁵ Már 1935-ben létrehozták a *légvédelmi bizottságot*, de ezen a területen tevékenységük majd csak a háború kitörését követően erősödött fel. 1939 tavaszán alakították meg a központi *légoltalmi szakosztályt*, amelynek ettől kezdve a nemzetvédelmi tanfolyamok szervezése lett a legfőbb feladata.²⁵⁶ Dr. Stolpa Józsefné vezetésével 1940 elején alakult meg a *tanügyi szakosztály*, amely a pedagógus társadalmat kívánta egy táborba hívni, de hamar kiderült, hogy ennek a szakosztálynak a munkája hasonlít a kezdetektől fogva működő *kulturális szakosztály* tevékenységéhez, így ez a két osztály még ebben az évben összeolvadt, és az új formáció vezetője ekkor dr. Stolpa Józsefné lett.²⁵⁷

Szakosztály megnevezése	Szakosztály feladata	Szakosztály vezetője
<i>politikai/nemzetvédelmi</i>	a nők politikai felvilágosítása/ nemzeti évfordulók ünneplése, hősi sírok gondozása	Ritoók Emma
<i>külgügyi</i>	a külföldiek felvilágosítása, a külföldi vendégek fogadása, revíziós megmozdulások	Tormay Cécile, Zichy Rafaelné
<i>sajtó- és propaganda kulturális</i>	a sajtó tájékoztatása kulturális rendezvények szervezése, A Magyar Asszony c. szövetségi értesítő szerkesztése	Ambrózy-Migazzi Lajosné Klebensberg Kunoné 1919-1930, Berta Ilona 1930-1935, 1936-tól Pataky Mária és Bobula Ida
<i>jótekonysági (hadifoglyfogadó bizottság)</i>	hadifoglyok fogadása, rászorulókat támogatása	Desseffy Emma, Schmidt Miklósné, Tasner Mária
<i>háziipari</i>	a háziipari tanfolyamok, kiállítások (hazai és külföldi) szervezése	'30-as évek elején Szilágyi Gézané, Wiener Tiborné, '30-as évek végén Karg Györgyné
<i>szervező gyermekvédelmi</i>	a MANSz-fiókok szervezése gyermekvédelem, karácsonyi segélyezések	Kiss Károly, dr. Csiky Jánosné Ritoók Margit
<i>ifjúsági nemzeti művelődés</i>	a Leánykörök összefogása kisebbségi pályázatok az egyetemistáknak	Brossek Rudolfné Grammantik Margit

8. A MANSz szakosztályai. Forrás: A Magyar Asszony

²⁵⁵ Szövetségi élet = MA, 1936. XVI. évf. 1. sz. 1936. január 1. 15–22. 15–18.; 18.; A MANSz kiosztotta az elszakított magyarság kérdéseivel foglalkozó ifjúsági pályadíjakat = MA, 1939. XIX. évf. 8. sz. 189–190.; Az Egyetemi és Főiskolai Kisebbségi Pályázat = MA, 1939. XIX. évf. 10. sz. 227–229.; A MANSz kiosztotta az elszakított magyarság kérdéseivel foglalkozó ifjúsági pályadíjakat = Budapesti Hírlap, 1939. március 30. 8.; A MANSz ifjúsági pályadíjának nyertesei = Magyar Nemzet, 1939. március 31. 10.

²⁵⁶ A MANSz és a légvédelem = MA, 1935. XV. évf. 11. sz. 1935. június 1. 1–2.; A MANSz és a légvédelem = Budapesti Hírlap, 1935. március 29. 9.; A főváros első nemzetvédelmi tanfolyama = MA, 1939. XIX. évf. 19. sz.o.n.; Nemzetvédelmi tanfolyam Budapest asszonyai számára = Magyar Nemzet, 1939. szeptember 30. 7.

²⁵⁷ A magyar leányifjúság nevelőihez = MA, 1940. XX. évf. 2. B. 23.; A kassai MANSz tanügyi csoportjának egy éve = MA, 1940. XX. évf. 11. B. 134–135.; Gyűlések és ünnepek = MA, 1940. XX. évf. 5. B. sz. 68–70.

4.5. A vidéki MANSz-fiókok megszervezése

A MANSz, a magyarországi női egyleti életben szinte egyedülálló módon, nemcsak a fővárosi, hanem a vidéki Magyarország nőtársadalmának összefogására is törekedett. A háború viszontagságait elszenvedni kényszerülő női társadalom, a friss politikai jogokkal a kezében, minderre alkalmasnak mutatkozott. Magyarország a háborús erőfeszítésekből erején felül vette ki a részét, a bevonuló és soha vissza nem térő férfiak többsége a magyar vidékről származott.²⁵⁸ A MANSz nem véletlenül helyezte tehát előtérbe a fővárosiakkal szemben a vidéki nők megnyerését, hiszen általuk jóval nagyobb tömegekkel számolhatott, akikhez a radikális politikai eszmék is kevésbé jutottak el.

	<i>Férfiak</i>	<i>Nők</i>
1910. évi népszámlálás	3.789.868 fő	3.817.103 fő
1920. évi népszámlálás	3.870.904 fő	4.109.239 fő

9. A férfiak és nők aránya 1910-ben és 1920-ban²⁵⁹

Felismerésük helyességét mi sem igazolja jobban annál, minthogy mindössze három hónap alatt, 1919 márciusára már több mint 200 csoport, több mint 300.000 fővel vált a követőjükké. Összehasonlításképpen: a *Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének* 1913-ban 90.000 tagja volt, a *Feministák Egyesülete* ugyanekkor csak 3000 követővel rendelkezett, pedig ekkor már mindkét szervezet közel tíz éve létezett.²⁶⁰ A MANSz tehát nagyságrendileg – 100-szor – népszerűbb lett három hónap alatt, mint a Feministák Egyesülete tíz év alatt.

A MANSz kezdeti tagságának létszáma fontos mérőszám, ami jelzi az egyesület elfogadottságát, hitelességét. Ugyanakkor jelzi azt is, hogy az a „társadalmi megegyezés”, amely 1918-1919 folyamán a konzervatív asszonyok és a keresztény–nemzeti irányultságú politikai erők vezetői között szükségszerűen létrejött, minden addiginál nagyobb mértékben mozgósította a nőket. Mint fentebb láthattuk, a szervezés a MANSz megalakulása után szinte azonnal megindult vidéken is. A budapesti székhelyű központi Szövetséghez tartozók törzsét az alapítók, azok baráti, társasági köre, illetőleg a három alapító szervezet – az Országos

²⁵⁸ Nagy Gyöngyi: Egy vásárhelyi árkász emlékei az első világháborúból. Marton Péter hódmezővásárhelyi kőművesmester feljegyzései, 1916-1917. és Aszalai Kálmán emlékei a Nagy Háborúból. In: Harctér és fogolytábor. Bakanaplók a Nagy Háborúból. Emlékpont Könyvek 6. Szerk.: Miklós Péter, Hódmezővásárhely, 2017. 37–99. 100–160.

²⁵⁹ A Magyar Szent Korona országainak 1920. évi népszámlálása. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Első rész, Magyar Statisztikai Közlemények 69. kötet. Bp., Pesti Könyvnyomda Rt., 1923.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1920_01/?pg=12&layout=s&query=n%C5%91k (2021.10.14.)

²⁶⁰ Kaposvári Regina: Női érdekérvényesítés '45 előtt. 2018. 37.

Katolikus Nőszövetség, a Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége és a Szociális Missziótársulat – tagsága adta. Fentebb azt is láthattuk, hogy Kecskeméten, mit sem tudva a fővárosi szervezkedésekről, az asszonyok Pócsy Györgyné vezetése alatt gyülekeztek. A *Kecskeméti Magyar Nők Szervezete* 1919. január 19-én alakult meg, és a MANSz-hoz 1920-ban csatlakozott. Mindezt – a sajtó tudósításán túl – az országos elnök elmondásából tudjuk, ahogyan azt is, hogy „Zalaegerszegről jött az első csatlakozás híre...” a MANSz-hoz.²⁶¹

A vidéki fiókok szervezéséért az 1920-as években Kiss Károly országos főtítkárral felelt, aki 1922-ben – beszámolója szerint – Baján már az 518. fiók alakuló ülésén vett részt.²⁶² Az 1920-as évek elején valóban intenzív fiókalapításokat figyelhetünk meg a vármegyék székhelyein, és a környező nagyobb településeken. *Szombathelyen* 1920 januárjában bontottak zászlót az asszonyok Koroknay Istvánné vezetésével, s fiókjukat, egy rövidebb kihagyástól eltekintve, 1944 novemberéig működtették. Szervezésükben már 1920 márciusában huszonhét Vas vármegyei településen alakítottak fiókot.²⁶³ *Békéscsabán*, 1920 őszén, Kuthy Erzsébet felsőleányiskolai tanárnő vezetésével alakult meg a MANSz-fiók.²⁶⁴ Szintén 1920-ban jött létre a MANSz-fiók *Kiskundorozsmán*, dr. Schandl Károly nemzetgyűlési képviselő ösztönzésére. A dél-alföldi fiók elnöke az 1930-as évek végén Eszes Imréné volt.²⁶⁵

Egy másik alföldi városban, *Hódmezővásárhelyen*, 1921. április 24-én alakult meg a MANSz-fiók Barabás Istvánné és dr. Csiky Jánosné vezetésével, és 1944-ig megszakítás nélkül működött, majd 1946-ban, hasonlóan a többi MANSz-fiókhoz, feloszlatták. Az evangélikus, a református, a római katolikus nőegyletek, valamint a MOVE helyi körébe, illetve az Iparos- és Gazdasszonyok egyletbe tartozó hódmezővásárhelyi nőket tömörítő szervezethez 1922-ben már több mint 400-an csatlakoztak. Ennek a fióknak – mint említettem – saját értesítője volt, amit 1921 és 1922 között *Magyar Asszonyok Lapja* néven szerkesztett és jelentetett meg Barabás Istvánné elnökasszony. Az országban egyedülként megjelenő lapból ismerjük a hódmezővásárhelyi MANSz-ba belépő több mint 400 asszony és leány nevét.²⁶⁶

²⁶¹ Tormay Cécile beszéde a MANSz jubiláris közgyűlésén = MA, 1934. XIV. évf. 1. sz. 1934. január 1. 1–3.

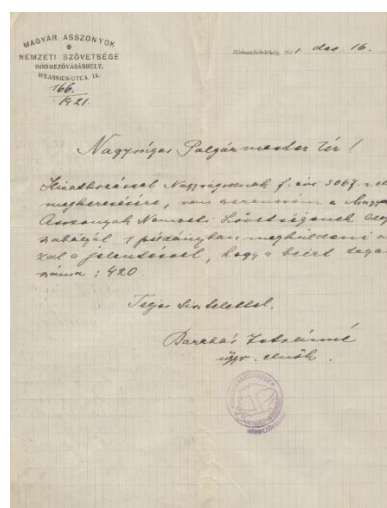
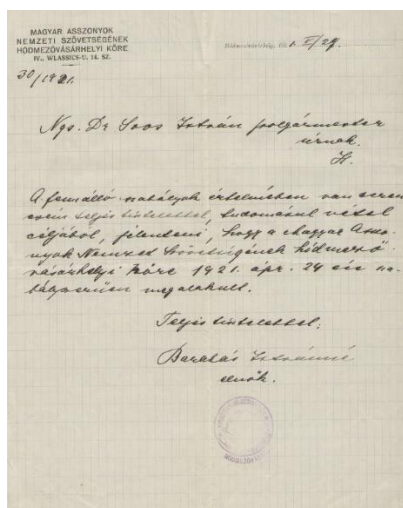
²⁶² Asszonyok munkája az országban = MA, 1923. III. évf. 1. sz. 30–32.

²⁶³ Kelbert Krisztina „Társadalmi anyaság” és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége karitatív-szociális tevékenysége a két világháború közötti Szombathelyen. In: Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője 35. Szombathely (2012) 347–369. 353.

²⁶⁴ Move = Körösvidék, 1922. szeptember 22. 1–2.

²⁶⁵ Csongrád vármegye. Sajtó alá rendezte: Csikvári Antal. Vármegyei Szociográfiák II. rész. Megyei városok és községek. Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala, Budapest, 1938. 49.

²⁶⁶ Magyar asszonyok szövetségi gyűlése a vásárhelyi városházán = VRÚ, 1921. április 26. 1.; Beszámoló a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi körének első évi működéséről = MAL, 1922. II. évf. 20. sz. 1922. május 14. 4.; MNL CSCSML HL IV. B. 1406.a. Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának iratai, 135.224/1940.VII.a. Kimutatás a hódmezővásárhelyi nőegyesületekről.; Nagy Gyöngyi: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi fiókjának korai évei, 1921–1923. In: A Hódmezővásárhelyi

10. A MANSz hódmezővásárhelyi fiókja 1921. április 24-én alakult meg. 1922-ben már 420 beiratkozott tagja volt. Forrás: MNL CSCSML HL²⁶⁷

Pécs csatlakozására a szerb megszállás miatt csak 1921 szeptemberében került sor. A pécsi nőegyleteket (Szociális Missziótársulat, a református Bethánia, az evangélikus Diakónia és a Pécsi Jótékony Nőegylet) összefogó MANSz-fiók első vezetője Zichy Lujza grófnő lett. A pécsi csoport, annak ellenére, hogy tevékenységük megalakulásuktól kezdve meghatározó volt a városban, a '30-as évek második felére elhalt, és csak 1940-ben indult újra. 1940 májusában 900 tagot számlált és három új szakosztállyal működött (tanügyi, postás és vasutas csoport). Még ugyancsak 1940 májusában a tanítóképzőt végzett pécsi lányok megalakították a Tormay Cécile Kört. A pécsi MANSz-fiók 1944-ben még 510 fős tagsággal rendelkezett.²⁶⁸

Debrecenben 1921. december 18-án alakították meg a MANSz-fiókat, első elnöknőjük Kabay Györgyné volt. A debreceni MANSz-fiók az egyik legnagyobb volt a vidéki csoportok között: 1923-ban több mint 1000, 1928-ban 3500 tagja volt.²⁶⁹

Baján a konzervatív asszonyok 1922 decemberében csatlakoztak a MANSz-hoz.²⁷⁰

Szegeden, 1923 májusában, Schill Fülöpné vezetésével csatlakoztak Tormay Cécile mozgalmához.²⁷¹ Makón szintén 1923-ban jött létre a MANSz-fiók, Petrán Györgyné

Szeremlei Társaság Évkönyve 2019. Helytörténeti tanulmányok. Szerk.: Kovács István–Presztóczi Zoltán, Hódmezővásárhely, 2019. 57–84.

²⁶⁷ MNL CSCSML HL IV. B. 1406. a. Hmvhely Thj. Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Elnöki iratok V. 115/1921. Barabás Istvánné elnök levele dr. Soós István polgármesternek, 30/1921. Hódmezővásárhely, 1921. máj. 27.; MNL CSCSML HL IV. B. 1406. a. Hmvhely Thj. Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Elnöki iratok V. 115/1921. Barabás Istvánné elnök levele dr. Soós István polgármesternek, 166/1921. Hmvhely, 1921. dec. 16.
²⁶⁸ Árvai Tünde: Városanyák. Mozaikok a pécsi nők 19-20. századi történetéből. 2016. 85–89.; Árvai Tünde: „Postásnék” és postásnék munkája Pécs városáért. A MANSz pécsi postás csoportjának története. https://pecsi-notortenet.blog.hu/tags/karitat%C3%ADv_tev%C3%A9kenys%C3%A9g (2021.11.22.)

²⁶⁹ Kun Bernadett: A magyar nők helyzete a két világháború között. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége országos és debreceni szervezete. Szakdolgozat, 2014. 27–32.

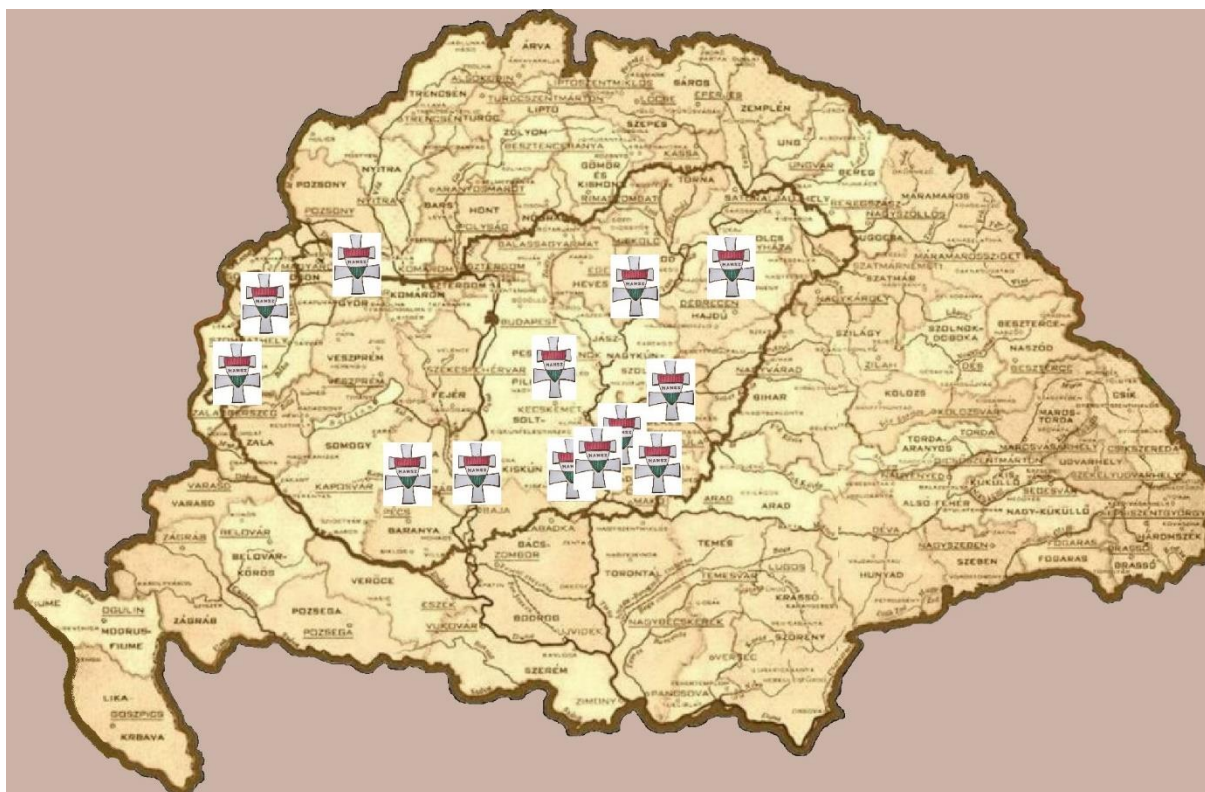
²⁷⁰ Merk Zsuzsa: Szent Ferenc leányai Baján. Háztörténet 1929–1948. A bajai Ferences Szegénygondozó Nővérek feljegyzései. Bajai dolgozatok 14. Baja, 2003. 11.

²⁷¹ Megalakult a MANSz szegedi csoportja = Délmagyarország, 1923. május 13. 5.

irányításával és 350 taggal.²⁷² Békés vármegyében, a Gyulai járásban, Almásy Denise grófnő, a gyulai MANSz-fiók elnöknője segédkezett további MANSz-csoportok létrehozásában.²⁷³

<i>Település</i>	<i>Alapítás ideje</i>	<i>Első elnök/elnökök</i>
Kecskemét	1919. jan. 19./1920	Pócsy Györgyné Katona Blanka
Zalaegerszeg	„első csatlakozás”	Árvey Lajosné
Szombathely	1920. január	Koroknay Istvánné
Győr	1920	
Békéscsaba	1920	Kuthy Erzsébet
Kiskundorozsma ²⁷⁴	1920	dr. Schandl Károly, Eszes Imréné
Tiszafüred	1921	Brenner Jaroslávné
Hódmezővásárhely	1921. április 24.	Barabás Istvánné, dr. Csiky Jánosné
Pécs	1921. szeptember 3.	gróf Zichy Lujza
Debrecen	1921. december 18.	Kabay Györgyné
Cegléd	1922	Rorák Imréné
Abony	1922	dr. Márton Lajosné
Csabrendek	1922	Serák József plébános
Nádudvar	1922 nyara	dr. Tormay Gézáné
Szekszárd	1922 ősze	Fejős Imréné
Komló	1922. november 26.	
Baja	1922. december	dr. Vojnics Ferencné, Micsky Imréné
Szeged	1923. május	Schill Fülöpné, Aigner Nándorné
Makó	1923	Petrán Györgyné

11. A MANSz első vidéki fiókjai Forrás: A Magyar Asszony.

²⁷² Makó története 1920-tól 1944-ig. Makó monográfiája 6. Szerk: Tóth Ferenc, Makó, 2004. 317–319.

²⁷³ Almásy Denise grófnő irányítása mellett produktív munka folyik a járási Mansz-csoportokban = Békés, 1935. december 14. 3.; A Mansz és a vármegye vezetői életrehívják a békésmegyei háziipart = Békés, 1936. január 17.2.

²⁷⁴ Más forrás szerint 1922. augusztus 28-án alakult meg. Lásd A Magyar Asszony.

12. Az első vidéki MANSz-fiókok a jelentősebb vármegyei székhelyeken, és a környező nagyobb településeken alakultak meg 1920 és 1923 között: Kecskemét, Zalaegerszeg, Szombathely, Győr, Békéscsaba, Kiskundorozsma, Tiszafüred, Hódmezővásárhely, Pécs, Debrecen, Baja, Szeged, Makó.

4.6. MANSz-fiókok szervezése Budapesten és környékén

Az 1920-as években alakult meg több Pest környéki MANSz-fiók is (pl. Rákoskeresztúr²⁷⁵ 1920-ban, Sashalom²⁷⁶ 1923-ban, Pesterzsébet²⁷⁷ és Rákoshegy²⁷⁸ 1924-ben, Cinkota–Mátyásföld²⁷⁹ 1927-ben). A főtitkárt azonban már 1924-ben foglalkoztatta a főváros kerületeiben élő asszonyok megszervezése is. Ahogyan 1924 októberében fogalmazott: „A vidéki szervezetek a MANSz egységes épületének alapjai, falai, melyet most már a tetőzettel, Budapest asszonyainak megszervezésével be lehet fejezni.”²⁸⁰ Budapest kerületeinek megszervezése azonban még váratott magára.

Az 1927-ben tartott Pest környéki MANSz-fiókok kongresszusán²⁸¹ merült fel először, hogy a fiatal leányok összefogására Leányköröket²⁸² is kellene alapítani. A gondolat nem volt teljesen új. A Szövetségnek vidéken kezdettől fogva voltak Leánykörei, 1934-ben már 22 településen, amelyek csaknem ezer tagot foglaltak magukban. Ezek megszervezésekor ugyanazt az elvet alkalmazták, mint a fiókok létrehozásánál: előbb a vidéken élő leányokat hívták a Szövetségbe, és majd csak később, 1937 végén alakították meg a budapesti székhelyű Központi Leánykört.²⁸³

Az 1930-as években változások következtek be a szervezés területén. Kiss Károly országos főtitkártól 1930 májusában dr. Csiky Jánosné vette át a szervezési feladatokat, aki ezután az

²⁷⁵ Asszonyok munkája az országban = MA, 1921. I. évf. 5. sz. 42–48. 46.

²⁷⁶ Asszonyok munkája az országban = MA, 1923. III. évf. 9–10. sz. 221–227. 226.

²⁷⁷ Asszonyok munkája = MA, 1924. IV. évf. 7–8. 198–205. 203.

²⁷⁸ Asszonyok munkája = MA, 1924. IV. évf. 4. sz. 111–115. 115.

²⁷⁹ Asszonyok munkája = MA, 1928. VIII. évf. 5. sz. 199–206. 199.

²⁸⁰ Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1924. IV. évf. 10–11. sz. 278–282. 279.

²⁸¹ Az 1927-ben rendezett kongresszuson a következő Pest környéki MANSz-fiókok vettek részt: Sashalom, Újpest, Pestújhely, Rákosszentmihály, Mátyásföld, Cinkota, Rákosfalva, Kőbánya, Rákoskeresztúr, Pesterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákoshegy, Kispest, Csepel. Pestkörnyéki magyar asszonyok tanácskozása = MA, 1927. VII. évf. 10. sz. 249–251.

²⁸² Baja, Berettyóújfalú, Cegléd, Debrecen, Revíziós és Vasutas, Diósgyőr vasgyár, Fertőendréd, Gödöllő, Győr (1923), Hajdúböszörmény, Hódmezővásárhely (1931), Karcag, Kassa, Kiskőrös, Kisújszállás, Makó, Mátyásföld, Miskolc, Központi Leánykör (1937), Nagykanizsa, Nádudvar, Öttömös, Rákosfalva, Rákosszentmihály, Salgótarján, Sárbogárd, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Sopron, Sümeg, Szeged, Szekszárd, Szombathely, Tápiószecső-Fülöpszállás, Tataóváros, Tokaj, Zalaegerszeg, V. kerület, VII. kerület. A Leánykörök listája A Magyar Asszonybeli előfordulásuk alapján készült, nem teljes, azonban így is érzékelhető, hogy az ország minden vidékén működtek.

²⁸³ Pestkörnyéki magyar asszonyok tanácskozása = MA, 1927. VII. évf. 10. sz. 249–251.; Beszámoló a pestkörnyéki MANSz-kongresszusról = MA, 1927. VII. évf. 10. sz. 253–254.; Magyar asszonyok kongresszusa Sashalmon = Az Ujság, 1927. szeptember 4. 12.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének pestkörnyéki kongresszusa = Budapesti Hírlap, 1927. szeptember 27. 7–8.; Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 2. sz. 1938. január 15. 36–39. 36.

1940-es évek közepéig vezette a *szervező szakosztályt*.²⁸⁴ 1930 őszétől, már az ő irányítása alatt, sorra alakultak meg Budapest kerületeiben is a MANSz-fiókok, így a régi terv, hogy Budapest asszonyait is magukhoz hívják, kezdett formát ölni. A Szövetség szociális-jótekonysági munkájába ettől kezdve a kerületi fiókok is bekapcsolódtak. A VII. kerületi csoport megalakulása után nem sokkal kezdeményezte, hogy a Mátrában tegyenek szert saját üdülőre, melynek érdekében számos estélyt rendeztek, a kiválasztott telekre még kirándulást is terveztek, nem tudjuk azonban, hogy az üdülő végül felépült-e.²⁸⁵ A kerületekben élő asszonyok megszervezésében a magyar parlamentbe bejutó képviselőasszonyokra²⁸⁶ is számíthattak. Ezt mutatja az is, hogy az 1934-ben megalakult V. kerületi fiók vezetését Melczer Lilla képviselőasszony vállalta el.²⁸⁷

4.7. MANSz-fiókok szervezése 1939 és 1944 között

1939-ben kísérletet tettek arra, hogy megszámlálják, hány tagja van a Szövetségnek.²⁸⁸ Az eredményt sajnos nem tették közzé. Pontos létszámadatokat azonban még ennek birtokában, sőt akkor sem mondhatnánk, ha külön-külön valamennyi MANSz-fiók története a rendelkezésünkre állna, hiszen ahogyan a központi Szövetség esetében, úgy a vidéki fiókokról is nagyon kevés elsődleges, levéltári forrás maradt fenn (névsorok és létszámadatok elvéve találhatóak csak), a fiókok életét viszonylag részletesen rögzítő sajtó is csak az éppen aktuális eseményekről számolt be, így lehetetlen megállapítani, pontosan hányan is tartoztak a MANSz-hoz fennállása alatt. Annyit állíthatunk biztosan, amit a szövetségi értesítőben is olvashatunk: 1919 márciusában már több mint 200 fiókról beszéltek, több mint 300.000 taggal. Két év múlva

²⁸⁴ Budapesti MANSz-hírek = MA, 1930. X. évf. 7–8. sz. 41.; Búcsúnk Kiss Károlytól = MA, 1930. X. évf. 6. sz. 18.; Kiss Károly: Búcsú = MA, 1930. X. évf. 6. sz. 17.; Központi hírek = MA, 1930. X. évf. 9. sz. 34–35.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége = Budapesti Hírlap, 1930. június 11. 10.; Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 5. sz. 1944. március 1. 68–69. 68.; Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 6. sz. 1944. március 15. 82.

²⁸⁵ Szövetségi élet = MA, 1932. XII. évf. 10. sz. 465–469.; Szövetségi élet = MA, 1932. XII. évf. 11. sz. 515–517.

²⁸⁶ Ekkor a szociáldemokrata párti Kéthly Annán kívül országgyűlési képviselő volt még a keresztényszocialista báró Orosdy Fülöpné Herczog Margit (1871–1957), aki a magyar parlamentben a harmadik országgyűlési képviselő volt. Negyedikként, 1932 novemberében Melczer Lilla jutott be a kormánypárt színeiben. A három országgyűlési képviselőasszony közül munkáspárti beállítottsága miatt Kéthly Anna nem tartozott azok közé, akikkel a MANSz szívesen dolgozott együtt. Orosdy Fülöpné Budapesten született 1875-ben. 1894-ben ment férjhez Orosdy Fülöp báróhoz. Férje révén ő maga is hamar a jótekonyság felé fordult. Fia 1916-ban hősi halált halt, amely után egyre fokozottabban fordult a szociális ügyek felé. Vezetőségi tagja volt a Magyar Vöröskeresztnek, Damjanich utcai palotáját harmincágyas hadikórházzá alakította, vidéki birtokán pedig rokkant telepet hozott létre. Az 1931-es parlamenti választásokon keresztényszocialista programmal indult a szécsényi kerületben, és le is győzte Krúdy Ferenc kormánypárti képviselőt. 1931–1935. évi országgyűlés. Magyar országgyűlési almanach. 1931–1936. Szerk.: Lengyel László–Vidor Gyula, Budapest, 1931. 220.; Papp Barbara–Sipos Balázs: Modern, diplomás nő a Horthy-korban. Napvilág Kiadó, 2017. 169–172.

²⁸⁷ A Mansz gyűlése = Budapesti Hírlap, 1934. május 16. 9.

²⁸⁸ Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 9. sz. 208–215. 208.

a fiókok száma elérte a 280-at, a tagság pedig a 600.000 főt. 1922 novemberében Baján alakult meg az 518., 1926-ban Szerencsen a 638. fiók.²⁸⁹

Mint ismeretes, a trianoni békeszerződés következtében lényegesen megváltozott az ország településállománya és településhálózata: amíg 1918-ban még 139 városi jogállású település volt, addig 1920-ra már csak 47 maradt, a falvak száma pedig 12 és fél ezerről 3500-ra csökkent.²⁹⁰ A MANSz a szervező munka kezdetén ezekre a városi jogállású településekre összpontosított, később megkísérelte azt is, hogy a falvakban élők asszonyokat, lányokat is bevonja a Szövetségbe. 1932-ben az szerepelt az olasz sajtóban, hogy a MANSz már egymillióssal²⁹¹ tagsággal rendelkezik, és ezt a számot később valamennyi lexikon szócikkében olvashatjuk, amely a MANSz-szal is foglalkozik. Ugyancsak nehéz pontos megállapítást tenni a MANSz-fiókok létszámát illetően, de a tendenciák anélkül is kirajzolódnak, hogy minden település nevét tudnánk, ahol fiókokat alakítottak. Az 1941. május 3-i országos közgyűlésen 110 szervezetet soroltak fel, a 1942. március 26-i közgyűlésen pedig arról számoltak be, hogy Kárpát-medence szerte 200 csoportjuk működik.²⁹² A megközelítőleg pontos létszámadatokat illetően az egyes települések MANSz-fiókjainak részletes kutatása nyújthatna további segítséget.

4.7.1. A foglalkozási ágak szerinti szervezés

A háborús évek alatt a MANSz-ban megkezdték a foglalkozási ágak szerinti szervezést is. Álgyay Hubert Pálné,²⁹³ és részben Horthy Istvánné reprezentatív szervezőmunkájának köszönhetően 1939-ben csatlakoztak a MANSz-hoz a vasutasok feleségei. Magyarország nagyobb lélekszámú és infrastrukturálisan is fejlettebb régióiban – így pl. Debrecenben, Szegeden és Pécsen – már régebb óta működtek vasutas MANSz-csoportok, amelyekhez 1939 tavaszától újabbak csatlakoztak, vidéken és a fővárosban egyaránt, így a Szövetség *vasutas szakosztályának* létszáma 1941-re már közel 7000 fő volt. A szakosztály első országos elnöke Horthy Istvánné lett, férje ugyanis ekkor a MÁV elnöke volt. Horthyné segítőivel úgy kezdett hozzá a budapesti vasutas csoportok szervezéséhez, hogy meghívta magához teára a MÁV-

²⁸⁹ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 37–42.; Asszonyok munkája az országban = MA, 1923. III. évf. 1. sz. 30–32.; Asszonyok munkája vidéken = MA, 1926. VI. évf. 4. sz. 116–127. 127.

²⁹⁰ Magyarország a XX. században. II. kötet. Főszerk.: Kollega Tarsoly István. <http://mek.niif.hu/02100/02185/html/217.html> (2021. 08.05.)

²⁹¹ A magyar asszonyok szózata az olasz asszonyokhoz = MA, 1932. XII. évf. 10. sz. 429–432.

²⁹² Ritoók Margit beszámolója a családvédelmi osztály működéséről az 1940. évben. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 70–80.; XXIV. évi rendes közgyűléset = MA, 1942. XXII. évf. 3. sz. 1942. március 15. 20.

²⁹³ Álgyay–Hubert Pálné: A vasutas asszonyok megszervezésének jelentősége = MA, 1939. XIX. évf. 22. sz. 458.

alkalmazottak feleségeit. A szakosztály anyagi alapját a MÁV igazgatósága azzal teremtette meg, hogy az alkalmazottak között gyűjtést rendezett. Székhelyükről is ők gondoskodtak. Ezután egymás után alakultak a budapesti vasutas csoportok. A *vasutas szakosztály* és a szakosztály igazgatósági csoportjának hivatalos alakuló ülésére 1941. május 15-én került sor a Vasúti és Hajózási Club nagytermében, ahol elnökké Imrédy Kálmánét, ügyvezető elnökké Dessewffy Aurélnét választották.²⁹⁴ Miután 1942. február 19-én Horthy Istvánt kormányzóhelyettesnek választották, a felesége is közjogi méltóságot nyert, ezért a *vasutas szakosztály* országos elnökségéről lemondott. Az elnökség nevében Imrédy Kálmánné búcsúztatta. Minderre Horthy Istvánné később így emlékezett vissza: „Mondhatom, hogy engem is nagyon meghatóan búcsúztattak a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségében, és nemcsak a vasutas szakosztály hölgyei, hanem sokan mások is eljöttek.” A szakosztály új országos elnöke Imrédy Kálmánné lett.²⁹⁵

Somorjai Istvánné és vitéz Kiss Lajosné vezetésével 1939 tavaszán alakult meg a *tűzoltóasszonyok csoportja* is, amelybe kizárólag a fővárosban élő tűzoltók feleségei tartoztak. Budapesten kívül ilyen szakosztályt sehol sem hoztak létre.²⁹⁶ 1940 elején, Kuzmich Gáborné vezetésével, 3000 fővel alakult meg a *postás szakosztály*, amely az év végére 3347 főt számlált.²⁹⁷ Már 1939-ben elkezdtek szervezni, de végül csak 1940 végén alakították meg a fővárosi tömegközlekedésben dolgozókat tömörítő, ún. *Beszkárt*²⁹⁸-csoportot, amely Perczel Györgyné vezetésével vett részt a MANSz sokrétű munkájában. Az 1941-es közgyűlési beszámoló szerint ebbe a szakosztályba 4000-en tartoztak.²⁹⁹

1941 augusztusában egy rendőr felesége arról írt a *Magyar Rendőr* c. lapban, hogy bizonyára más figyelmét sem kerülte el, hogy „Csak a rendőr-asszonyoknak nincs a MANSz-

²⁹⁴ Horthy Istvánné: Jelentés a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Vasutas Szakosztálya eddigi működéséről. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 10–22.; Szövetségi élet = ÚMA, 1941. XXI. évf. 22. sz. 1941. május 30. 9.; A MANSz vasutas szakosztálya = Nemzeti Újság, 1941. május 16. 9.

²⁹⁵ Kormányzóhelyetteset választottunk... = MA, 1942. XXII. évf. 3. sz. 1942. március 15. 21.; A MANSz vasutas szakosztály búcsúja v. nagybányai Horthy Istvánné Főméltóságú Asszonytól, a szakosztály szeretett elnökétől = MA, 1942. XXII. évf. 3. sz. 1942. március 15. 22.

²⁹⁶ Megalakult a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége „tűzoltó-asszonyok” csoportja = Nemzeti Újság, 1939. május 23. 16.; Megalakult a MANSz Tűzoltó Asszonyok csoportja = Magyar Nemzet, 1939. május 23. 11.; „Nem csak tűzvész pusztítja a magyar életet.” A tűzoltó-csoport beszámolója, összeállította Somorjai Istvánné főtítkár. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 33–34.

²⁹⁷ Dr. Kuzmich Gáborné: A postás MANSz szervezkedése = MA, 1940. XX. évf. 2. sz. 13.; Szövetségi élet = MA, 1940. XX. évf. 12. B. sz. 142–150.

²⁹⁸ A Budapest Székesfőváros Közlekedési Részvénytársaság (BSzKRT) 1922-ben alakult meg, amelyet a köznyelvben leginkább csak Beszkárt-ként emlegettek. 1949-ben szüntették meg. https://static.bkv.hu/ftp/ftp/fajlok/100_ev_kiadvany.pdf (2021. 11. 23.)

²⁹⁹ Beszámoló a Beszkárt asszonyainak első alakuló üléséről = MA, 1939. XIX. évf. 22. sz. 463.; Dr. Perczel Györgyné: „Mindannyian szabadakaratból határozták el, hogy belépnek a MANSz-ba” – A BSzKRT-MANSz-csoport 1940-41. évi jelentése. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 28–32. 32.

ban külön szakosztályuk! [...] Pedig igen sok és értékes asszonyt találnának közöttük, akik a MANSz munkatérén is nagyon megállnák a helyüket!” Majd feltette a kérdést: „Nem lehetne valahogyan minket is beszervezni, akár a családvédelem, akár a szociális gondoskodás nagyszerű munkájához? [...] Tudom, a rendőr nemigen lehet egyesületi tag. De a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, röviden a MANSz, sem nem politizál, sem nem érdekképviselő! [...] Éppen ezért alakítsuk meg, ha lehet, a MANSz rendőrasszonyainak csoportjait!”³⁰⁰ A szövetségi értesítőben, de más forrásban sem találtunk adatot arra vonatkozóan, hogy a rendőrök feleségeiből új szakosztályt szándékoztak volna létrehozni.

<i>Foglalkozási ágazat</i>	<i>Megszervezés ideje</i>	<i>Szakosztály létszáma</i>
vasutas szakosztály	1939	7000 fő (1941)
tűzoltóasszonyok csoportja	1939	–
postás szakosztály	1940	3000 fő (1940)
Beszkárt-szakosztály	1939-1940	4000 fő (1941)

13. A MANSz foglalkozási ágak szerinti szakosztályai. Forrás: *A Magyar Asszony*

A szervezés tehát a második világháború első éveiben elsősorban Budapestre koncentrálódott, és ezekben az években a tagság, csak a foglalkozási kategóriák beosztása szerinti szervezésnek köszönhetően, közel 15.000 taggal bővült. A különböző foglalkozású asszonyokat tömörítő csoportok mellett ekkoriban jött létre több fővárosi kerületi MANSz-fiók összeolvadásából a *Pesti*³⁰¹ (1941. május), majd a *Budai Asszonycsoport*, és szintén az 1940-es években került sor a Gamma-gyárban³⁰² egy csoport megszervezésére.³⁰³

³⁰⁰ A rendőrtisztikar hölgyeinek társadalmi szereplése = Magyar Rendőr, 1941. augusztus 15. 264.

³⁰¹ Miután összefogva hatékonyabban tudnak dolgozni, az V., a VI., a VII., a VIII., a IX. és a X. kerületben szerveződött MANSz-fiókok úgy döntöttek, hogy összeolvadnak. Az így létrejött Pesti Asszonycsoport alakuló közgyűlését 1941. május 13-án tartották, elnökük Vörös Tihaménné lett. Horváth Gézáné, Tollée Dezsóné, vitéz Telepy Miklósné, Iby Dénesné és Janovszky Jánosné társelnök lett, a pénztárosi feladatot Somorjai Istvánnéra, a jegyzői teendőket Hollós Idára bízták. Szövetségi élet = ÚMA, 1941. XXI. évf. 23. sz. 1941. jún. 6. 9–10.

³⁰² A Gamma-gyár történetéhez lásd Miklauzič István: Gamma-Juhász Lőelemképző. Hármass együttállás a Földön. Mécses sorozat II. Család és történelem. Sorozatszerk.: Miklauzič István, A szerző kiadása, 2017.

³⁰³ XXIV. évi rendes közgyűlését = MA, 1942. XXII. évf. 3. sz. 1942. március 15. 20.

14. Élőkép, rendezte a MANSz Beszkárt-csoportja. Ez alkalommal adták elő a Csendőr testvérek szerzeményét, a MANSz-indulót.³⁰⁴

4.7.2. Szervezés a visszatért területeken

A szervezés az 1940-es években a főváros mellett a sorozatban visszatérő területeken is nagy intenzitással zajlott. Az első felvidéki MANSz-fiókok 1939-ben Kassán, Királyhelmecezen, Komáromban, Rozsnyón és Kiskoszmályon jöttek létre. A kassai asszonyok, a központi MANSz-hoz hasonlóan, *Magyar Boltot* is nyitottak, Rozsnyón pedig Papp–Váry Elemérről utcát neveztek el.³⁰⁵

Már 1939-ben előkészítették a MANSz-fiókok alakulását több kárpátaljai településen, így pl. Munkácson, Ipolyságban, Kőrösmezőn és Ungváron, amelyek közül a következő években Munkácson, Nagybereznán,³⁰⁶ Kőrösmezőn alakítottak új szervezeteket.³⁰⁷

Észak-Erdély és a Délvidék visszatérése után újabb lendületet kapott a MANSz-fiókok szervezése. A kolozsvári MANSz-fiók (1941. június 4.) megalakulása után, ezen a területen, 1941 és 1943 között szinte folyamatosan alakultak újabb fiókok (Csíkszentsimon,

³⁰⁴ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 33.

³⁰⁵ Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 13. sz. 301–309.; A MANSz XXII. évi rendes közgyűlése = MA, 1940. XX. évf. 4. B. sz. 51–59.

³⁰⁶ MNL OL K150 BM 3857/18, 25694 Jegyzőkönyv a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége nagybereznai csoportjának alakuló közgyűléséről, Nagyberezna, 1942. május 12.; MNL OL K150 BM 3857/18, ad.1322/1942 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége nagybereznai csoportja megalakulásának tudomásul vétele a MANSz Elnöksége részéről, Budapest, 1942. május 26.; MNL OL K150 25694 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége nagybereznai csoportja tisztikarának névsora

³⁰⁷ MANSz XXII. évi rendes közgyűlése = MA, 1940. XX. évf. 4. B. sz. 51–59.

Csíkszentkirály, Tusnádújfalú, Dés, Kolozs, Ketesd, Kolozsborsa,³⁰⁸ Csíkközvás,³⁰⁹ Csíktusnád), de a szabadkai MANSz-fiók (1941. október 5.) példáját is sok délvidéki település (Óbecse,³¹⁰ Péterréve, Csantavér, Bácsföldvár) követte.³¹¹ Horthy Istvánné 1942 elején csak a *vasutas szakosztály* elnökségéről mondott le, a MANSz-nak továbbra is tagja maradt, a fontosabb eseményeken részt vett, amiről memoárjában is említést tett. 1942 márciusában Kolozsvárra utazott az ottani vasutas MANSz-csoport alakuló közgyűlésére, amiről így számolt be: „Március 24-én termeskocsival indultunk Kolozsvárra, a kolozsvári nőszövetségek és az ottani MANSz vasutas szakosztályának gyűléseire. Bánffyhunyadi nagy ünneplésben részesültünk. Délután érkezünk meg Kolozsvárra, ahol a főispán, az alispán, a polgármester, MÁV-előkelőségek, katolikus, református, evangélikus és unitárius nőegyletek képviselői és a kolozsvári vasutas MANSz képviseletében Bethlen Lászlóné grófné fogadtak. Másnap, vasárnap a Marianumban szentmise és utána a MANSz és nőszövetségek díszgyűlése a Mátyás Király Diákházban. [...] Továbbra is hetente jártam be a MANSz vasutas szakosztályába dolgozni, varrni – ahol most Imrédy [Kálmánné – N.Gy.] Margit volt az elnöknő. Jól megértettük egymást; örültem, ha segíthettem neki.”³¹² A szabadkai MANSz-fiók vasutas csoportjának megalakulását így rögzítette: 1942. június 20-án „Ebéd után különvonaton indultunk Szabadkára, az ottani vasutas ünnepélyre. Velem jött Ráday [Gedeonné – N. Gy.] Alice néni, Imrédy Margit, Stolpáné, Szinténé, Dessewffyné. Szabadkán megható fogadtatásban részesültünk; ötös fogat, virágtömeg!”³¹³

A budapesti kerületek és a visszatért területek megszervezésében a legnagyobb részt a *szervező szakosztály* élén leghosszabb ideig álló dr. Csiky Jánosné vállalta, aki 1944. március 8-án mondott le erről a posztjáról. Utódja Sztriha Margit lett.³¹⁴

³⁰⁸ MNL OL K150 BM 3857/18, 10318/1944 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége kolozsborsai csoportja megalakulásának tudomásulvétele Kolozs vármegye alispánja által, Kolozsvár, 1944. augusztus 27.

³⁰⁹ MNL OL K150 BM 3857/18, 7117/1944 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége csíkközvási csoportja megalakulásának bejelentése Csík vármegye alispánjától a belügyminiszternek, Csíkszereda, 1944. július 27.

³¹⁰ MNL OL K150 BM 3857/18 Jegyzőkönyv a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége óbecsei csoportjának alakuló közgyűléséről, Óbecse, 1941. december 10.

³¹¹ Szövetségi élet = ÚMA, 1941, XXI. évf. 19. sz. 1941. május 9. 10. Szövetségi élet = ÚMA, 1941, XXI. évf. 31. sz. 1941. november 8. 8–10.

³¹² Gróf Edelsheim–Gyulai Ilona: Becsület és kötelesség I. 117. 122.; Nagybányai vitéz Horthy Istvánné Kolozsvárról. A Főméltóságú Asszony elfogadta a MANSz vasutas szakosztályának fővédnökségét = MA, 1942. XXII. évf. 4. sz. 1942. április 15. 32–33.

³¹³ Gróf Edelsheim–Gyulai Ilona: Becsület és kötelesség I. 135.; A Kormányzóhelyettes Úr hitvesének látogatása Szabadkán = MA, 1942. XXII. évf. 7. sz. 1942. július 15. 62–63.; A Kormányzóhelyettes Úr hitvesének látogatása Szabadkán = Pesti Hírlap, 1942. június 21. 5.

³¹⁴ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének XXVI-ik országos tisztújító közgyűlése = MA, 1944. XXIV. évf. 7. sz. 1944. április 1. 97–98.

<i>Felvidék</i> (1938. nov. 2.)	<i>Kárpátalja</i> (1939. márc. 15-18.)	<i>Erdély</i> (1940. aug. 30.)	<i>Délvidék</i> (1941. máj.)
Kassa (1939)	Beregszász (1939)	Kolozsvár (1941)	Szabadka (1941)
Királyhelmec (1939)	Munkács (1940)	Csikszentsimon	Óbecse (1941)
Komárom (1939)	Körösmező (1940)	Dés (1941)	Péterréve
Rozsnyó (1939)	Ungvár	Kolozsborsa (1944)	Csantavér
Kiskoszmály (1939)	Nagyberezna (1942)	Csikkozmas (1944)	Bácsföldvár

15. MANSz-fiókok a visszatért területeken. Forrás: *A Magyar Asszony*

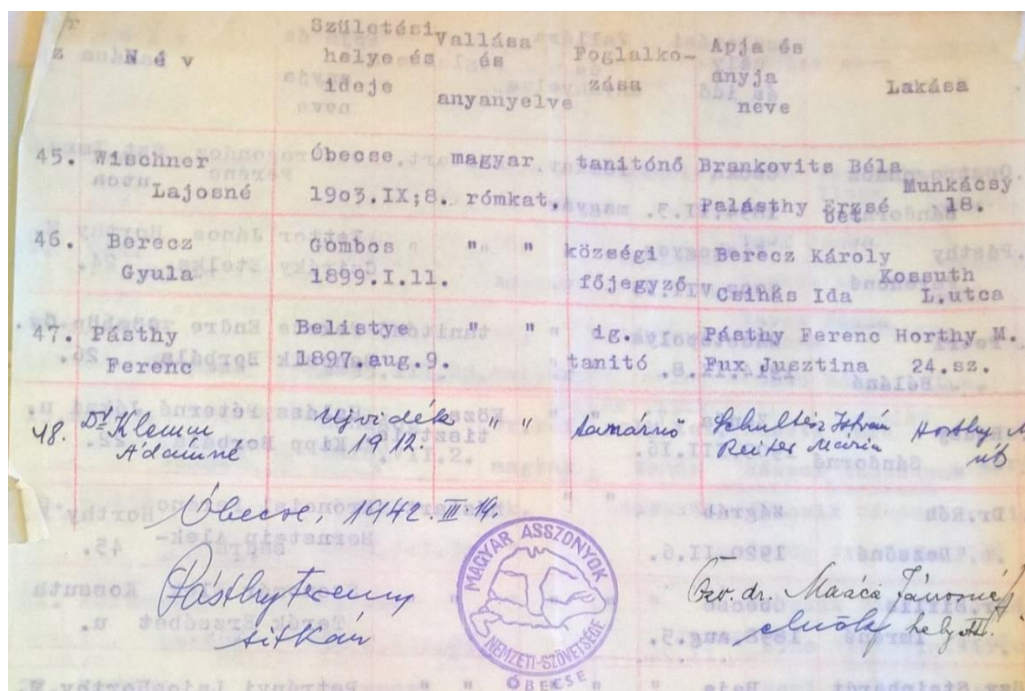
A következő táblázat a délvidéki óbecsei MANSz-fiók 1941-es alakuló névjegyzéke és rávilágít arra, hogy a MANSz-tagok leginkább tanítónők, tanárok, valamint háztartásbeliek voltak, a fiók elnökének pedig általában valamelyik iskola igazgatónőjét, vagy a helyi elithez tartozó férfi feleségét választották, a titkári feladatok elvégzésére férfit választottak. Ez általános gyakorlat volt, ahogyan az is, hogy a MANSz-fiók igazgatói posztjára mindig az adott település egyik férfi szereplőjét kérték fel. Így volt ez a hódmezővásárhelyi MANSz-fiók esetében is, ahol a fiók 1921. tavaszi alakulásakor a város polgármesterét, dr. Soós Istvánt választották szövetségi igazgatónak.³¹⁵

<i>Sz.</i>	<i>Név</i>	<i>Foglalkozás</i>
1.	Alexy Kornélné	okl. tt.
2.	Adám Józsefné	háztartásvezető
3.	Dr. Balassa Pálné	háztartásvezető
4.	Boch Károlyné	háztartásvezető
5.	Bácskay Lászlóné	háztartásvezető
6.	Banay Péterné	háztartásvezető
7.	Berecz Gyuláné	háztartásvezető
8.	Börcsök Béláné	háztartásvezető
9.	Berecz Sándorné	háztartásvezető
10.	Cseszák Ferencné	háztartásvezető
12.	Csabafy Lászlóné	háztartásvezető
13.	Deák Benedekné	háztartásvezető
14.	Flachbart Károlyné	háztartásvezető
15.	Fülek Erzsébet	tisztviselő
16.	Gráf Jánosné	magánhiv.
17.	Gaál Mária	tanítónő
18.	Glaser Péterné	háztartásvezető
19.	Huszi Ilona	polg. isk. tanár
20.	Hodik Dávidné	háztart.
21.	Karácsonyi Imréné	háztart.
22.	Kemenes Ödönné	háztart.
23.	Komáromi Györgyné	háztart.

³¹⁵ Magyar asszonyok szövetségi gyűlése a vásárhelyi városházán = VRÚ, 1921. április 26. 1.; Beszámoló a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi körének első évi működéséről = MAL, 1922. II. évf. 20. sz. 1922. május 14. 4.

24.	Komáromi Mihályné	háztart.
25.	özv. Milyácski Elekné	női fodrász
26.	Molnár Jenőné	háztart.
27.	özv. dr. MaácZ Jánosné – <i>elnök</i>	polg. isk. igazgató
28.	Miláycsky Mária	tanító
29.	Nagy Lajosné	háztart.
30.	Nitsinger Márta	polg. isk. tanár
31.	OsztrogonácZ Sándorné	háztart.
32.	Pásthy Ferencné	háztart.
33.	Petri Béláné	tanítónő
34.	Rédey Sándorné	közs. tisztvis.
35.	Dr. Réh Dezsőné	háztart.
36.	Dr. Siflis Imréné	háztart.
37.	özv. Steinhardt Ferencné	háztart.
38.	Dr. Stadler Károlyné	háztart.
39.	Szmik Gyuláné	háztart.
40.	özv. Szticsevicsné Haász Jolán	tanítónő
41.	Szaniszló Elemérné	tanítónő
42.	Terék Károlyné	háztart.
43.	Uborka Jánosné	háztart.
44.	Tihanyi Ernőné	háztart.
45.	Wischner Lajosné	tanítónő
46.	Berecz Gyula	községi főjegyző
47.	Pásthy Ferenc – <i>titkár</i>	ig. tanító
48.	Dr. Klemm Ádámné	tanárnő

16. Névjegyzék a MANSz óbcesei fiókszervezetének alapító tagjairól³¹⁶17. Névjegyzék a MANSz óbcesei fiókszervezetének alapító tagjairól, utolsó oldal³¹⁷

³¹⁶ MNL OL K150 BM 3857/18 Névjegyzék a MANSz óbcesei fiókszervezetének alapító tagjairól, Óbce, 1942. március 19.

³¹⁷ MNL OL K150 BM 3857/18 Névjegyzék a MANSz óbcesei fiókszervezetének alapító tagjairól, Óbce, 1942. március 19.

A MANSz fokozatosan építette ki tehát szervezetét. A központi Szövetség 1919-es megalakulása után az 1920-as években a vidéki törvényhatósági jogú városokra fókuszált. Budapest kerületeiben a komolyabb szervezés csak az 1930-as években kezdődött meg, de onnantól kezdve folyamatos volt, és még a háború idején is tartott. Ugyancsak a háború alatt indult meg a szervezés a sorozatban visszatért területeken, és ezekben az években jöttek létre a foglalkozás szerinti szakosztályok is.

5. A MANSZ A REVÍZIÓ SZOLGÁLATÁBAN

A belpolitikai élet konszolidációja mellett a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége legfontosabb célja – a trianoni békeszerződés aláírása előtt Magyarország területi épségének megőrzése, – aláírását követően pedig a békeszerződés mielőbbi felülírása volt.

A MANSz-ban a nyugati közvélemény tájékoztatását már 1918-ban megkezdték, felhívások, kiáltványok, memorandumok útján, és azt követően is nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a külföldiek körében valós kép alakuljon ki Magyarország helyzetéről. Az ennek érdekében, 1919-1920 folyamán létrehozott *külgügyi szakosztály* első elnökévé Tormay Cécile-t választották, megalakulását pedig a trianoni békediktátum és a Magyarország ellen indított „rágalomhadjárat” ösztönözte, amint azt Kiss Károly az első nyilvános közgyűlésen, 1921 nyarán megfogalmazta. A szakosztály égisze alatt Geőcze Sarolta és Ritoók Emma idegen nyelven szerkesztett tájékoztató füzeteket a külföldi asszonyok felvilágosítására és megnyerésére.³¹⁸ A szakosztály feladata volt az is, hogy tájékoztatást nyújtson a fontosabb külföldi eseményekről és kalauzolja a Magyarországra érkező külföldi vendégeket.³¹⁹ Ez utóbbira a MANSz történetében bőven akad példa, melyekre alább ki fogok térni.

A szakosztály elnöke 1921 decemberétől gróf Zichy Rafaelné lett, aki a szervezési munkák mellett a kezdetektől részt vett a MANSz külgügyi tevékenységében is. 1919. január 18-án ő adta át a magyar asszonyok memorandumát az amerikai békebizottság vezetőjének, Archibald Cary Coolidgenak, majd angolul mondta el (Apponyi Albert későbbi érveléséhez hasonlóan), hogy „Magyarország történelmi, földrajzi és gazdasági egységének megbontása nem csupán magyar szempontból lenne végzetes, hanem Európa jól felfogott érdekeire nézve is nagy szerencsétlenséget jelentene.” Az ötven tagú küldöttségben ott volt még gróf Apponyi

³¹⁸ Ritoók, Emma – Geőcze, Charlotte: Le probleme de la Hongrie. Les femmes hongroises aux femmes du monde civilisé. Pref. de Cécile de Tormay. publ. par l'Union Nationale des Femmes Hongroises. Pfeifer Ferdinánd kiadója, Budapest, 1920. (Magyarország problémája. Magyar asszonyok a civilizált világ asszonyaihoz. Tormay Cécile előszavával) Kollarits Krisztina: Tanulmányok a Napkeletről. 2014. 177–178.

³¹⁹ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 25–27.

Albertné, Dessewffy Emilné, Szász Zsomborné, Rosenberg Augusztina és Ritoók Emma is.³²⁰ A MANSz eme megmozdulásában már tetten érhető az a vonal, amelynek kiépítésére és fenntartására mindvégig jelentős erőfeszítéseket tettek. A külföldiek felvilágosítása, főként a külföldi keresztény nőegyesületek, de az országba érkező külföldi személyek tájékoztatása is, a Magyarországot ért szerencsétlenségek okán az 1920-ban megszövegezett alapszabályukban is szerepelt.

Ugyancsak a külföld, ezúttal a svéd nők felvilágosítását szolgálta Tormay Cécile *Üzenet egy nemzet vérpadáról* c. írása is, amely 1919 februárjában egy svéd, majd egy dán lapban is megjelent.³²¹ A MANSz országos elnöke, a Neuilly-ben³²² lezajló eseményekre is reflektálva, 1919 végén újabb kiáltványt intézett a világ asszonyaihoz, amelyet ezúttal kilenc nyelvre fordítottak le. Ekkor már nagyjából sejteni lehetett, hogy mi lesz Magyarország sorsa. Tormay Cécile ebben az olykor erős túlzásokat tartalmazó kiáltványában a neuilly-i békéhez hasonlót vizionált Magyarország számára:

„...Az ezeréves Magyarországnak ravatalt állítottak fel Neuillyben! [...]

A szövetséges hatalmak szétszaggatnak egy népet, mely Európa nyugalmának és kultúrájának keleti őrszeme volt a rejtélyes Ázsia kapujában. Rabszolgaságra vetnek egy nemzetet, mely az emberiségnek egyik szabadsághőse volt, mely a vallásszabadságot elsőnek iktatta törvénybe a világon. Darabokra osztanak egy természeti egységében oszthatatlan országot, mely az elmúlt háborúban, mint az egyetlen: senkiét elvenni nem akarta, utolsó erőfeszítésig, becsületben, csak a magát védte.

Magyarország ezeréves tulajdonát újkeletű, mohó kis országok között készülnék kiosztani! Magyarország földjének négyötödét és közel négymillió fajmagyar lakosát készülnék martalékul odavetni alacsony kultúrájú balkán népek uralmának! Elveszik vasutainkat, hajóinkat, erdeinket, bányáinkat [...] Elveszik fejünk felett az eget, talpunk alatt a földet! Elveszik ősmagyar városainkat, melyeket nem fegyverrel hódítottunk, de ezer év alatt magunk építettünk!”³²³

1919 decemberében végre a magyar kormány is meghívást kapott a párizsi békekonferenciára, ahová a gróf Apponyi Albert vezette békeküldöttség 1920. január 6-án

³²⁰ Tormay Cecile: Bujdosó könyv. I. 1939. 313–314.; A magyar asszonyok memoranduma = 8 Órai Újság, 1919. január 19. 4.; Az amerikai bizottság. A magyar asszonyok memoranduma = Az Újság, 1919. január 18. 2.; Az amerikai bizottság tájékoztatója = Budapesti Hírlap, 1919. január 18. 4.

³²¹ Tormay Cecile: Üzenet egy nemzet vérpadáról. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések. 1939. 10–17.

³²² 1919. november 27-én Bulgáriára ugyanúgy kényszerítették rá a neuilly-i békét, amint az történt 1920. június 4-én Magyarország esetében.

³²³ Tormay Cecile: Második kiáltvány a világ asszonyaihoz. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések. 1939. 21–25.

érkezett meg. A magyar békeszerződés tervezetét a delegáció tagjai január 15-én kapták kézhez, másnap pedig elhangzott Apponyi híres beszéde, amely azonban érdemben már nem változtatható a terveken. A magyar békedelegáció 1920 májusában tért haza Párizsból, és annak ellenére, hogy nem értett egyet a szerződésben foglaltakkal, az ekkor már Simonyi–Semadam Sándor³²⁴ által vezetett kormánynak mégis azt javasolta, hogy az aláírást ne tagadja meg. 1920. május 10-ére, az ugyancsak 1918 őszén alakult Területvédő Liga,³²⁵ Budapest valamennyi társadalmi egyesületét összehívta abból a célból, hogy meghatározzák magatartásukat a várható békeszerződést illetően. A MANSz-ot ezen az eseményen Ritoók Emma képviselte, de két nappal később, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében tartott tiltakozó nagygyűlésen, a Szövetségnek a békeszerződés aláírása ellen való tiltakozását már Horváth Gézáne fejezte ki.³²⁶

A Magyarország sorsát hosszú időre meghatározó trianoni békeszerződés aláírására 1920. június 4-én került sor. Először Benárd Ágost (1880–1968) népjóléti- és munkaügyi miniszter írta alá, visszaemlékezése szerint „állva, oda se nézve, félvállról”, Drasche-Lázár Alfréd (1875–1949) rendkívüli követ azonban már nem tudott állva maradni.³²⁷ Budapest és a vidéki városok ezen a napon feketébe öltöztek. A fővárosban a menekültek rendeztek felvonulást a Hősök terétől a Bazilikáig. A templomok harangjai országsszerte megszólaltak, a közlekedés tíz percre megállt. Az asszonyok nevében, a sajtón keresztül, Tormay Cécile a következő üzenetet küldte az elszakított országrészek magyar asszonyainak:

„Testvéreink!

Nem búcsúzni, de esküt tenni jövőnk ma Hozzátok! Könnyben és fájdalomban, az emberiség örök szégyenének óráján, a ránk erőszakolt béke aláírásakor esküszünk, hogy Rólatok és a földről, amelyen éltek, lemondani nem fogunk.

³²⁴ Simonyi–Semadam Sándor 1920. március 15. és július 19. között volt Magyarország miniszterelnöke. Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. 199–201.

³²⁵ A Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája, röviden Területvédő Liga, még rövidebben TEVÉL, 1918 novemberében alakult a revíziós propaganda szervezésére, és a béketárgyalások előkészítésének tudományos támogatására. Elnökei Lóczy Lajos, gróf Teleki Pál, Urmánczy Nándor. Legismertebb jelszavuk: Nem, nem, soha! A proletárdiktatúra alatt feloszlatták, és csak 1919 augusztusában alakult újjá. Ettől kezdve a tervezett békeszerződés ellen tiltakozó felvonulásokat, gyűléseket szervezett. Ez az egyesület állította 1921-ben a fővárosban az irredenta szobrokat.

<http://lexikon.katolikus.hu/T/Ter%C3%BCletv%C3%A9d%C5%91%20Liga.html> (2019.07.31.)

³²⁶ Tiltakozás a békeszerződés ellen = Budapesti Hírlap, 1920. május 12. 4.; Összes egyesületeink tiltakozása = Budapesti Hírlap, 1920. május 13. 3.

³²⁷ Romsics Ignác: A trianoni békeszerződés. Osiris, Budapest, 2005.; Vizi László Tamás: Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak személyéről. In: Közép-Európai Közelmények. Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata. III. évf. 4. sz. 2010/4. No. 11., Főszerk.: Prof. dr. Gulyás László, 109–132.

A szerződés alá, mely békét nem jelent, csak a konok, vad kényszer csikarhatta ki egyetlen hivatalos kéz aláírását, melyet milliónyi tiltakozó, szabad kéz megtagad.

Emberi erő, rabló mohóság, jogtalan zsarnoki szó, sem írott betűvel, sem szuronyok hegyével, sem ásó vasával közénk határokat nem vonhat soha.

A férfiak kezéből kicsavarhatta a fegyvert hazaárulók bűne, győztesek erőszakos parancsa, — az asszonyok láthatatlan szent fegyvere érintetlenül a mienk marad.

Őrizői leszünk a lángnak az éjtszakában! Lelkiismerete leszünk nemzetünknek! És Rólatok fogunk mesélni fiainknak, értetek fogjuk imára kulcsolni Magyarország minden gyermekének kezét, míg nyíltan újra összeforrhat az, amit ezer év közös emléke, hitünk közös templomai, vérünk közös eredő forrása összeköt elválaszthatatlanul.

Hiába tépnek szét!

Ne feledjétek, — megtépetten is egyek vagyunk! Jézus megtörte a kenyeret, kehelybe töltötte a bort, de a megtört kenyér minden darabja, a kiöntött bor minden cseppje azért oszthatatlanul az Ő teste, az Ő vére maradt.

Megtört kenyér ma Magyarország földje, szétöntött bor folyóinak vize, de azért minden rögében és minden csepp vizében, — miként kenyérében és borában az Úr, — megoszthatatlanul jelen van egész Magyarország.

Szántóföldek, kis udvarotok kertje, virágcserepetek földje az ablak közén: — Magyarország teste az. Az ér a füzes alatt, a kút, a kancsótok vize: Magyarország vére az!

Tanítsátok meg erre a vigasztaló, szent titokra gyermekeiteket, hogy vértanuságotokban velük együtt tudjátok tűrni, bízni, várni a bitorlók között, míg eljön a magyarok nagy órája.

*Mert eljön az óra! És akkor el fognak menni Hozzátok a magyar férfiak, hogy zászlóikon elvigyék a szabadságot Nektek és nyomukban el fogunk menni mi, asszonyok, hogy elvigyük szívünkben a szeretetet. Isten minket úgy segítjen! 1920. június 4.*³²⁸

Ezen a napon nemcsak Tormay Cécile igazságérzete nyilvánult meg. A Nemzetgyűlés nem tartotta meg ülését, csak a házelnök nyilatkozata hangzott el. Rakovszky István (1858–1931) kimondta, hogy a békeszerződés igazságtalan, az ország számára azonban más választás nem volt, minthogy „kényszer hatása alatt” aláírja. Az elszakított országrészeknek is ugyanúgy üzent, mint Tormay Cécile: „A tőlünk elszakított országrészeknek pedig azt üzenjük: ezerévi együttlét után válnunk kell, de nem örökre! E pillanattól kezdve minden gondolatunk, éjjel-

³²⁸ Tormay Cecile: Magyarország megszállott földjeinek asszonyaihoz és leányaihoz. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések. 1939. 31–32.; Napi Hírek. Magyarország megszállott földjeinek asszonyaihoz és leányaihoz = Budapesti Hírlap, 1920. június 4. 3.

nappal minden szívdobbanásunk arra fog irányulni, hogy régi dicsőségben, régi nagyságban egyesülhessünk velük.”³²⁹

A trianoni békeszerződés eredményeképpen Magyarország Közép–Európa egyik legkisebb állama lett. Területe – Horvátországgal együtt – 325.000 km² -ről 93.000 km² -re, lakosainak száma pedig 20,8 milliőről 7,9 millióra csökkent. A nemzetiségi lakosság mellett az országhatárokon túlra került 3,3 millió magyar állampolgár is. Ebbe az igazságtalanságba egyetlen magyar sem tudott belenyugodni, és mindenki támogatta a revíziót, csak annak megvalósításában voltak különbözőek az elképzeléseik.³³⁰

A békeszerződés ratifikálásának a napja, 1920. november 13-a hasonlóan gyásznappal volt az ország és a törvényhozás számára, mint június 4-e. Ezen a napon a házak falára gyászlobogót vontak, az emberek fekete karszalagot kötöttek, a képviselőházi padokat fekete lepellel takarták le. A békeszerződés becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatot Huszár Károly³³¹ volt miniszterelnök adta elő, majd elmondta a *Magyar Hiszekegy* c. fohászt, melynek utolsó sorát a képviselők már kórusban mondták utána. A törvényt végül 1921. július 26-án cikkelyezték be, ez volt az 1921: XXXIII. tc., amelyet minden hivatalos kiadású Törvénytárban gyászkeretbe foglaltak.³³² Az egykori miniszterelnöknek azért esett a választása éppen a *Magyar Hiszekegy* elmondására, mert a magyar társadalom Trianont olyan nemzeti tragédiaként élte meg, amire a magyarság történetében még nem volt példa, ezért a gombamódra szaporodó, a területi integritás fenntartását hangoztató egyesületek közül a Területvédő Liga és a Védő Ligák Szövetsége (VLSz) úgy határozott, hogy ennek a mindenkire egyformán érintő fájdalomnak kifejezést kell nyernie egy imában. A VLSz elnökének, Urmánczy Nándornak (1868–1940) a gondolata nyomán még 1920 júniusában országos pályázatot hirdettek egy legfeljebb húsz szóból álló fohászra és tíz szóból álló jelmondatra, amely azt a gondolatot fejezi ki, hogy nem lehet belenyugodni Magyarország feldarabolásába, és a társadalom küzdeni is fog azért, hogy ez megváltozzék. A Rákosi Jenő (1842–1929) író, lapszerkesztő vezette bírálóbizottság, 1920 szeptemberében Papp–Váry Elemérné, „a Felvidék egy elszakadt leánya” jeligével ellátott pályamunkáját ítélte a legjobbnak. A rozsnyói születésű asszony *Magyar Hiszekegy* c. versének első három sora – „Hiszek egy Istenben, Hiszek egy Hazában, Hiszek egy isteni örök Igazságban, Hiszek Magyarország feltámadásában!” – nyilvánosságra kerülése után a magyar

³²⁹ Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. Osiris, Budapest, 2001. 42–43. (A továbbiakban: Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. 2001.)

³³⁰ Romsics Ignác: Az ellenforradalom hatalomrajutásának körülményei. In: Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. 2017. 36–69. 56–60.; 68.

³³¹ Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. 2017. 195–198.

³³² Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. 2001. 43–44.

társadalom nemzeti imájává vált.³³³ Haller István³³⁴ vallás- és közoktatásügyi miniszter 1920. október 27-én kiadott rendeletében a „nemzeti ima tárgyában” úgy intézkedett, hogy „az isteni örök igazságosságba vetett rendíthetetlen hit” ébrentartása érdekében Papp–Váry Elemérné díjnyertes fohászát minden alsó- és középfokú tanintézményben, a tanulók minden nap, a tanítás megkezdése előtt, valamint az utolsó óra végén mondják el. Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter 1921. december 21-én valamennyi iskolai intézmény számára elrendelte, hogy „Papp–Váry Elemérné Hiszekegyét az iskolai énektanítás keretében s ünnepélyeken Szabados Béla³³⁵ pályadíjat nyert dallama szerint énekeltesék.”³³⁶ A fohász azonban nemcsak az iskolás korosztályok mindennapjait szőtte át, hanem valamennyi társadalmi egyesület, így a MANSz is ezzel kezdte és fejezte be nagyobb összejöveteleit, országos közgyűléseit, valamint nekik köszönhető az is, hogy a fohász szerzője, az 1923-ban, fiatalon elhunyt Papp–Váry Elemérné két évvel később művészi síremléket kapott a Kerepesi úti temetőben.³³⁷

³³³ A B. Szabó Mihály nyugalmazott főispán által írt díjnyertes jelmondat pedig ekképpen hangzott: „Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország Mennyország.” Rákosi Jenő ez utóbbival kapcsolatban kijelentette, hogy „Ez úgy fog szétrepülni az országban, mint a madár és fészekre talál minden szívben.” Zeidler Miklós: A revíziós gondolat. 2001. 43–44.

³³⁴ Haller István 1919. nov. és 1920. december 16. között volt Magyarország vallás- és közoktatásügyi minisztere.

³³⁵ A Védő Ligák Szövetsége 1920 októberében újabb pályázatot írt ki, ezúttal a már megírt fohász megzenésítésére. A beérkezett 316 munkából a tíz legjobbat 1921. május 21-én ünnepélyes keretek között mutatták be a Zeneművészeti Főiskolán. A 20.000 koronás pályadíjat Szabados Béla, a főiskola tanára nyerte el.

³³⁶ A magyar irredenta ima és jelmondat pályázatának eredménye = Friss Újság, 1920. szeptember 8. 2.; A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1920. évi 114.233. V. számú rendelete a nemzeti ima tárgyában. In: Hivatalos Közlöny, 1920. 47–48. sz. 126. sz.; A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1921. évi 140.844. M. P. számú körrendelete a magyar Hiszekegy Szabados Béla pályakoszorús dallama szerint való éneklése tárgyában. In: Hivatalos Közlöny, 1922. 2. sz. 9. sz.; Vonyó József: A Magyar Hiszekegy születése. In: História, 2002. 1. sz. 18–19.

³³⁷ Papp–Váry Elemérné emlékezete = MA, 1925. V. évf. 5–6. sz. 211–239.

18. Papp-Váry Elemérné síremléke, amelyet közadakozásból a MANSz állíttatott 1925-ben.

Forrás: mandadb.hu

A MANSz, mint valamennyi nemzeti ellenforradalmi csoportosulás, a területi integritás alapján állt, ezért 1920. június 4-ét követően a revízió melletti küzdelem egyik legfőbb színtere lett. Tormay Cécile 1918-tól kezdve számtalan beszédében, melyeknek nagy része a MANSz éves közgyűlésein hangzott el, váteszként jósolta, hogy Magyarországnak egyszer igazságot szolgáltatnak. Ezzel a rendíthetlenségével asszonyok százezreit állította maga mellé, akik országszerte magától értetődő módon kapcsolódtak be a MANSz munkájába.

Mint a revízió egyik zászlóshajója, minden területkiigazítást örömmel vett, vagy ösztönzött. A „Szent István koronájából kilopott gyöngy”, Baranya visszatéréséről Tormay Cécile *A Magyar Asszony* 2. számában emlékezett meg.³³⁸ Baranya visszatérése mellett legalább olyan fontos volt Nyugat–Magyarország megtartása is. A Vas vármegyei asszonyok nevében a MANSz szombathelyi fiókja 1921. augusztus 24-én nagygyűlést rendezett a városban, amelyen a szóban forgó terület elszakítása ellen tiltakoztak.³³⁹ A délszláv csapatok dél–magyarországi kivonulásával egy időben – Sopron és környéke kivételével – a magyar katonák is elhagyták Nyugat–Magyarországot, helyükre azonban csakhamar megérkeztek a Prónay Pál, Héjjas Iván, Friedrich István és más szélsőjobboldali politikus és katona által vezetett Rongyos Gárda tagjai. Az osztrák hadsereg augusztus 28-án indult el, hogy a területet átvegye, de Ágfalvánál összetalálkozott a felkelőkkel. Ezzel elkezdődött a nyugat–magyarországi felkeléssorozat, amely szinte csak győzelmet hozott a felkelők részére. Akik viszont nem kaptak zsoldot, nem volt egyenruhájuk, sokszor még enivalóhoz sem jutottak, és jóformán semmilyen hivatalos támogatásban sem részesültek, holott a magyar kormány tudott a létezésükről, és a felosztatásuk ellen sem tettek semmit. (Például a MANSz kecskeméti csoportja gyűjtött nekik a hideg idő beálltával ruhákat.)³⁴⁰ 1921. szeptember végére a magyar felkelők a terület déli és északi részét is felszabadították. Mindezek hatására Ausztria és Magyarország, Olaszország közvetítésével, Velencében, 1921. október 11–13. között egy konferenciát hívott össze, ahol eldöntötték, hogy Sopron és környéke lakossága a felkelők harcának köszönhetően népszavazással dönthet arról, hogy Magyarországhoz vagy Ausztriához akar tartozni.³⁴¹ A MANSz országos elnöke a soproni népszavazást megelőzően megszólította a soproni asszonyokat:

³³⁸ Romsics Ignác: A bethleni konszolidáció. In: Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. 2017. 98–139. 99–100.; Tormay Cécile: Baranya = MA, 1921. szeptember 1. I. évf. 2. sz. 1–2.

³³⁹ Asszonyok munkája az országban = MA, 1921. I. évf. 2. sz. 20–23. 21.

³⁴⁰ <https://www.erepublik.com/en/article/t-rt-nelmi-sorozat-a-rongyos-g-rd-r-1-2-1756549/1/20> (2021. 11. 27.)

³⁴¹ Romsics Ignác: A bethleni konszolidáció. In: Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. 2017. 98–139. 100–101.

„A gyászaborult nyugati égre felszállott a mi reménységünk csillaga. Elérkezett a sorsdöntő óra, amelyben megkérdezik tőlünk, hogy megtagadjuk-e az ezeresztendő s multat, vagy hűséget esküszünk-e egy újabb ezredévre?

Magyar anyák és hitvesek, magyar asszonyok és leányok! Mi tudjuk és velünk érzi a széttépett ország minden hazát sirató magyarja, hogy Ti – csak egy választ tudtok adni!

A ti bölcsőtök fája magyar földből nőtt, a ti mindennapi kenyerek magyar földben termett, a ti őseitek magyar földben pihennek és erre a szent és megszentelt földre gondoljatok, amikor arra eszközöztök, hogy más országhoz, más nemzethez tartozni nem fogtok – és nem akartok.

Abban a percben, amikor szent esküt teszték, érezték az egész magyar jövődő felelősségének súlyát. Érezték, hogy nemcsak Csonka-Magyarország néz reátok, hanem várakozó hittel, éledő reménységgel, reszkető vággyal reátok figyel az egész megszállott magyar föld hűséges szenvedő népe is. Abban a nagy órában, amikor sorsotok felett határoztok, gondoljatok arra, hogy Pozsony ősi vára, Rákóczi koporsója mellől, Mátyás szülőháza tövéből könnyes szemek néznek felétek.

Érezték át abban a percben azoknak a millióknak fájdalmát, akik a Kárpátok völgyeiből, a Bánát és Bácska áldott földjéről és a Duna elszakított partjairól esdekelve várják, hogy egyszer ők is esküt tehessenek a hármás halom és a négy folyó fölé tűzött kettős keresztre. Érezték abban a percben azt a döbbenetes, nagy, néma várakozást, amely megállítja az ország szíve dobbanását, érezték azt a lélekfosztó figyelmet, amellyel az elszakított földekről minden szem idenéz.

Érezték meg azt, hogy a rab hazában élő testvéreink a Ti hűségtekben látják az ő szabadulásuk zálogát, amelytől csüggedő szívük új reménytől dobog fel és a lelkük új erőt nyer a várásra, kitartásra, szenvedésre.

Magyar Asszonyok eljött a Ti órátok!

Ebben az órában azt várja Tőletek az egységes haza, hogy ne hagyjátok odadobni a konkra várók prédájául Szent István koronájának egyik legszebb gyöngyét – Sopront – hanem alázatos hűséggel helyezze vissza kezetek a kifosztott szent korona ékességei közé, az ő ezeréves helyére, azokkal az imádságos szavakkal, amelyeket el nem felejtünk semmi ígértért, semmi kincsért soha. „Hazádnak rendületlenül...”³⁴²

1921. december 14–16. között megtartották Magyarország első népszavazását, amely során a 26.900 szavazati joggal rendelkező magyar állampolgárból, 24.063 fős (87,7%) részvétel mellett, 15.334 fő (65,16%) szavazott Magyarország, és csak 8.227 fő (34,84%) Ausztria

³⁴² Tormay Cecile: Kiáltvány a soproni asszonyokhoz. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések, 1939. 36–37.

mellett. Ötszázkét szavazat érvénytelen volt. Sopron 37.509 lakója közül 18.994 főnek volt szavazati joga. Itt 89,2%-os részvétellel a városlakók 72,7%-a szavazott arra, hogy továbbra is Magyarországhoz kívánnak tartozni.³⁴³ Arra, hogy a Rongyos Gárda által megszerzett nyugat–magyarországi területeken élők népszavazással dönthessék el, hogy hová akarnak tartozni, a MANSz is biztatott, közvetetten tehát neki is szerepe volt abban, hogy a népszavazás eredményeképpen Sopron és a környező települések végül mégis Magyarországé maradtak. Így érthető, hogy az eredmények hírére 1922 elején az asszonyok szerte az országból Sopronba utaztak, hogy az ottani ifjúságot megvendégelve, együtt ünnepeljék ezt a hatalmas fegyvertényt. A soproni találkozón Tormay Cécile és Hohenlohe Károly Egon herceg magyarul és németül is szólt az ifjúsághoz, majd Erdély, Kolozsvár, Budapest, Hódmezővásárhely, Győr, Kecskemét, Szombathely és Kőszeg küldöttjei is köszöntötték őket.³⁴⁴

A MANSz-nak a fennálló politikai rendszerhez való igazodását mutatja, hogy kommunikációjában, és így magában a tagság körében is a trianoni békeszerződés revíziójának követelése akkor erősödött fel, amikor az állami szinten is a hivatalos külpolitika meghatározó irányává vált. A Bethlen István miniszterelnök törekvéseinek köszönhetően, 1927 tavaszán megkötött olasz–magyar barátsági szerződést, majd Rothermere³⁴⁵ lord cikkét követően a MANSz-ban is erőteljesebben kezdték hirdetni a revíziót.

A brit sajtómágnás cikke, amelyben a trianoni békediktátum igazságtalanságát és a revízió szükségességét vetette fel, valóságos eufóriát váltott ki Magyarországon. Publikációja után a magyar társadalom hálálkodó levelek sokaságával és ajándékokkal árasztotta el. Vélhetően ez készítette a MANSz sashalmi fiókjának elnökasszonyát is arra, hogy több napilapnak is elküldje a levelét, amelyben arról számolt be, hogy a lordnak, hálájuk jeléül, a magyar asszonyok egy emlékalbumot kívánnak átnyújtani. Réthey Ferencné, *Az Ujság* által 1927. augusztus 12-én közölt levelében arra is felhívta a figyelmet, hogy az album elkészítéséhez szükséges források előteremtése végett az adakozás már meg is indult, amelyhez a sashalmi MANSz 100 pengővel járult hozzá. Október 28-án ugyanez a napilap arról számolt be, hogy megalakult a Magyar Nők Rothermere Albumbizottsága. Az alakuló ülésen az emlékbizottsághoz 35 női társadalmi egyesület³⁴⁶ csatlakozott, de Londonban és Amerikában élő magyar asszonyok is felajánlották

³⁴³ Romsics Ignác: A bethleni konszolidáció. In: Romsics Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. 2017. 98–139. 100–101.

³⁴⁴ A Magyar Asszonyok Sopronban = Magyar Asszonyok Lapja, 1922. február 5. II. évf. 6. sz. 2–3.; Asszonyok munkája az országban = MA, 1922. II. évf. 2. sz. 34–35.; A soproni ifjúság megvendégelése = Budapesti Hírlap, 1922. január 27. 7.

³⁴⁵ Sidney Harold Harmsworth (1868–1940) Rothermere első vikomtja

³⁴⁶ Többek között csatlakozott a Katolikus Nőszövetség, a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége, a Szociális Missziótársulat, a Loránffy Zsuzsanna Egyesület, a Protestáns Nők Országos Szövetsége, az Unitárius Nőegylet.

a segítségüket. Az ülést az emlékbizottság ügyvezető elnökéül megválasztott dr. Réthey Ferencné nyitotta meg, aki elmondta, hogy „Az albumban húsz magyar nagyaszonny életrajza és képe lesz, az utolsó kép Papp-Váry Elemérné fogja ábrázolni.”³⁴⁷ A lord tiszteletére összeállított albumot 1928. május 3-án mutatták be a sajtónak, a szélesebb közönség pedig május 4. és 11. között a Nemzeti Múzeum előcsarnokában tekinthette meg.³⁴⁸ A MANSz-nak a revízió érdekében tett külpolitikai erőfeszítéseiről, és főként dr. Réthey Ferencné törekvéseiről Zeidler Miklós, a magyar revízió kérdésének egyik legavatottabb szakértője is ír munkáiban. *A magyar irredenta kultusz a két világháború között* c. könyvében arról ír, hogy a magyar Külügyminisztérium munkatársai nagyon rossz véleménnyel voltak a MANSz-hoz tartozó Réthey Ferencné működéséről, akit maguk között csak „a revízió nagyaszonnyának” neveztek, és terveiről mindenkor igyekeztek őt „udvariasan” lebeszélni. Réthey Ferencné valóban tagja volt a MANSz-nak, sőt annak sashalmi fiókját is ő vezette, a revízió érdekében tett külpolitikai vállalkozásait azonban nemcsak a MANSz, hanem a Pro Hungaria! Nők Világszövetsége nevében is igyekezett végrehajtani.³⁴⁹ Hogy a MANSz, sokakhoz hasonlóan mennyire bízott Rothermere befolyásában a revízió ügyét illetően, azt az is jól mutatja, hogy 1928 tavaszán, az Országos Kaszinóban fogadták Rothermere fiát, Esmund Harmswortht.³⁵⁰ A lord fiát az országos elnök köszöntötte, és a *Bujdosó könyv* egy nemzeti színű szalaggal átkötött

³⁴⁷ Tarján M. Tamás: 1927. június 21. „Magyarország helye a nap alatt” Lord Rothermere cikke a revízióról. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1927_junius_21_magyarorszag_helye_a_nap_alatt_lord_rothermere_cikke_a_reviziorol/ (2019.06.21.); Emlékalbumot küldenek a magyar nők Rothermere lordnak = Az Ujság, 1927. augusztus 12. 1.; Magyar nők ajándéka Rothermere lordnak = Az Ujság, 1927. október 29. 9.

³⁴⁸ Rothermere–emlékalbum = Budapesti Hírlap, 1928. május 3. 10.

³⁴⁹ A Pro Hungaria! Nők Világszövetsége egyesület 1928-ban jött létre, Rothermere 1927-es cikkének a hatására. A MANSz-hoz hasonlóan ugyancsak 1919-ben alakult Magyar Nemzeti Szövetség Női Osztálya, amelynek vezetője szintén Rétheyné volt, 1928. augusztus 23-án, a lord fővédnöksége mellett alapította meg ezen a néven a külügyi osztályát, és ennek elnökéül ugyancsak Réthey Ferencné választották meg. Mint Zeidler Miklós műveiből tudjuk, Rothermernek korántsem volt akkora befolyása, és a brit hatóságok sem fogadták el olyan mértékben, ahogyan ő azt magáról állította Magyarországon, ennek ellenére kampányával a magyar revízió ügyének mégis nagy szolgálatot tett. Ugyancsak Zeidler Miklósnál olvashatjuk azt is, hogy Rothermere egyik legnagyobb hazai támogatója a magyar irredenta újságírás egyik ikonja, Rákosi Jenő volt, aki terveiben odáig merészkedett, hogy a lord magyar királlyá történő koronázását is felvetette. A Rétheyné által vezetett Pro Hungaria! Nők Világszövetsége – amelynek társelnöke Bornemissza Adél bárónő volt, aki pedig Horthy Miklósné bizalmas barátnőjének számított – tisztikarába külföldön, főként Amerikában élő magyar hölgyeket is felvett, tevékenysége tehát arra irányult, hogy a világban szétszórta élő magyar asszonyokat összefogja, és különböző tevékenységeivel a revízió mihamarabbi megvalósulását segítse elő. Péter Zadravec titkos naplója. Szerk.: Borsányi György, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967. 262–263.; Zeidler Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002. 42–43.; Zeidler Miklós: *A revíziós gondolat*. 2001.; Rothermere lord a magyar nők szövetségének fővédnöke = Budapesti Hírlap, 1928. augusztus 18. 7.; Megalakítják a „Pro Hungaria” Nők Világszövetségét = Budapesti Hírlap, 1928. augusztus 23. 8.; Amerikai magyar nők egy budapesti gyűlésen = Budapesti Hírlap, 1928. augusztus 24. 7.

³⁵⁰ Esmund Cecil Harmsworth (1898–1978) Rothermere második vikomtja

példányával ajándékozta meg. Esmond Harmsworth-t, magyarországi látogatása idején a MANSz szegedi és kecskeméti fiókja is vendégül látta.³⁵¹

1928 tavaszán, a MANSz száz különböző, magyar népviseletbe öltöztetett babát küldött az amerikai gyerekeknek, abból a célból, hogy Magyarország és a magyar ügy számára ily módon is barátokat szerezzen. A babákat a székházban gyűjtötték, és volt, aki öltözékükbe üzenetet is csempészett „Régi magyar viseletbe öltöztetett nagyasszony selyem kötőjének zsebében halkán zizzen egy kis papírszelet. Megnézem. „I believe in one God.” olvasom. „Hiszek egy Istenben.” A miskolci asszonyok a kalotaszegi menyasszonyi ruhába öltöztetett babának a kötényében pedig a következő üzenetet küldték a tengerentúlra: „In Transsylvania the Wallachs gang of robbers plunders, Treasured Kolozsvár is in the hands of the enemy... Erdélyországban oláh horda jár, Ellenség kezén kincses Kolozsvár.”³⁵²

1928. június 3-án a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESz) emlékülést rendezett, amelyen Eckhardt Tibor országgyűlési képviselő javaslatot terjesztette be, mely szerint a TESz a magyar kormányt arra kérte, hogy a „trianoni békeparancs megváltoztatása érdekében tegye meg sürgősen a diplomáciai lépéseket.” A javaslatához ezen az ülésen a MANSz részéről özv. dr. Csiky Jánosné szólt hozzá, aki szerint „...minden kornak megvolt a Zrínyi Ilonája, a Dobó Katicája, Lorántffy Zsuzsannája. A mai válságos kornak Tormay Cécileje és az ő asszonytáborra részt kér és teljes súllyal részt vesz a békerevízióért folytatott társadalmi munkában.” Az ülés után a jelenlévők a Szabadság térre vonultak, ahol néma tüntetésképpen megkoszorúzták a négy irredenta szobrot.³⁵³

Nagy szolgálatot tett a MANSz-nak a legifjabb és egyben az utolsó Emich Gusztáv,³⁵⁴ aki az általa kitalált, ötfelé nyitható, a történelmi Magyarországot ábrázoló trianoni levelezőlap árusítási jogát 1928-ban átadta a Szövetségnek. E levelezőlapok kapcsán, a határokon túl élő magyarságot, a revízió gondolatának újjáéledése miatt több atrocitás is érte a, amit a következő kis történet is jól szemléltet. 1928 őszén egy úrileány, Török Lili Budapestről tartott hazafelé Nagybecskerekre. Szabadságáról magával vitt egy Emich-féle levelezőlapot is, amit a vámvizsgálaton megtaláltak a poggyászában. A helyi rendőrség szerint, a MANSz által kiadott levelezőlapot irredenta propaganda kifejtésére akarta felhasználni, amit a lány tagadott. Hogy

³⁵¹ Asszonyok munkája = MA, 1928. VIII. évf. 6. sz. 248–254.; Esmond Harmsworth = MA, 1928. VIII. évf. 6. sz. 212–214.; Esmond Harmsworth a vidéken = MA, 1928. VIII. évf. 7–8. sz. 259–260.

³⁵² Ágoston Gézané: Magyar babák zarándokútja Amerikába = MA, 1928. VIII. évf. 4. sz. 121.

³⁵³ A TESz Trianon ellen tiltakozó gyászünnepeinek sorrendje = Budapesti Hírlap, 1928. június 2. 7.; Néma tüntetés a trianoni béke ellen az irredenta szobrok előtt = Budapesti Hírlap, 1928. június 5. 4.; Asszonyok munkája = MA, 1928. VIII. évf. 7–8. sz. 308–315.

³⁵⁴ Dr. emőkei Emich Gusztáv (1897. augusztus 3.–1933. január 10.) a Magyar Királyi Állami Vasgyárak helyettes igazgatója volt. Emich Gusztáv unokája meghalt = Pesti Napló, 1933. január 12. 10.; A négy Emich emléke. In: Napkelet, 1933. XI. évf. 2. sz. 141–142.; Emőkei dr. Emich Gusztáv = MA, 1933. XIII. évf. 2. sz. 81–82.

a rendőrség megbizonyosodjon az igazáról, még a lány szüleinek a lakását is átkutatták.³⁵⁵ Az első ország, aki e levelezőlapok postai szállítását betiltotta, Csehszlovákia volt, és ezt azzal indokolta, hogy a levelezőlapok „a békeszerződések ellen izgatnak”.³⁵⁶

Mint láthattuk, a fővárosban élő MANSz-tagok 1927-től kezdődően valamennyi revíziós felvonuláson, nagygyűlésen részt vettek, és különböző erőfeszítéseket tettek azért, hogy a magyar ügy iránt minél szélesebb körben részvétet keltsenek, és a változásokat elősegítő barátokat szerezzenek. Ettől kezdve rendszeres résztvevőivé váltak a TESz felvonulásainak, néma tüntetéseinek, és üdvözöltek minden olyan kezdeményezést és eseményt, amely a revíziót elősegíthette. Az 1929-es revíziós tiltakozó nagygyűlésen a MANSz üzenetét a Szabadság térre Szilágyi Gézáné vitte el, aki elmondta, hogy a magyar asszonyok a múltban is mindig kivették a részüket a nemzetért való küzdelemben, és ez most sem lesz másképp.³⁵⁷ Az 1930. június 1-jére szervezett tiltakozó nagygyűlésen a MANSz teljes központi tagsága a Pest környéki csoportokkal együtt vett részt. Az asszonyok menetét Tormay Cécile vezette, akinek nyomában több tanítónőképző, leánynevelő intézet és iskola diáksága (Állami Ipariskola, Fővárosi Ipariskola, Erzsébet Nőiskola, Amisoni Intézet, Csalogány utcai Tanítónőképző), valamint a MANSz Gödöllői Leányköre is ott volt.³⁵⁸ 1931. május 17-én világszerte tüntetésekre került sor az igazságtalan Párizs környéki békeszerződések ellen. A budapesti Szabadság téren ezen a napon közel százezer ember gyűlt össze, akik között a MANSz-tagok is ott voltak.³⁵⁹

³⁵⁵ Emich Gusztáv levelezőlapja = MA, 1928. VIII. évf. 9–10. sz. 327.; Letartóztattak egy becskerekki úrileányt egy képeslevelezőlap miatt = Budapesti Hírlap, 1928. október 6. 9.

³⁵⁶ A MANSz képeslevelezőlapjait nem szállítja a cseh posta = Budapesti Hírlap, 1931. március 28. 8.; A csehek megrémültek a magyar igazságot hirdető lapoktól = MA, 1931. XI. évf. 5. sz. 282.

³⁵⁷ A MANSz a revíziós nagygyűlésen = MA, 1929. IX. 7–8. sz. 332.; „Trianon nem a békét, hanem a jövő háborúját szolgálja” = Budapesti Hírlap, 1929. június 11. 8.

³⁵⁸ 1920. június 4.–1930. június 4. = MA, 1930. X. évf. 6. sz. 3–7.; A MANSz az országzászlónál = MA, 1930. X. évf. 7–8. sz. 8.; Zeidler Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között. 2002. 37.

³⁵⁹ Május 17-én San Franciskótól New Yorkig és Amsterdamtól Szófiáig követelni fogják a trianoni béke revízióját = Budapesti Hírlap, 1931. május 10. 4.; Százezer magyar vonul fel vasárnap demonstrálni = Budapesti Hírlap, 1931. május 17. 8.; A trianoni sírbolt kapuját megdöngette a magyar tiltakozás = Budapesti Hírlap, 1930. május 19. 7.

19. Revíziós nagygyűlés Szegeden, a tömegben szegedi MANSz-tagokkal³⁶⁰

1929 júniusában a Magyar Aero Szövetség³⁶¹ országos gyűjtést indított új sportrepülőgépek beszerzésére, mivel a magyar repülősport közpénzből való támogatása a legyőzött államokban tilos volt. A sportegyesület a társadalomhoz, azon belül is a MANSz-hoz fordult segítségért. Tormay Cécile az *Adjatok szárnyakat* c. írásában – a MANSz nevében is – kiállt az Aero Szövetség mellett: „Ha a békeszerződés jogtalanul még a sportrepülés támogatásától is eltiltja az államhatalmat, úgy kérő szóval az önkéntesen oly sokszor adakozó hazafias magyar társadalomhoz fordulunk.”³⁶² A fővárosi asszonyok ebből a célból 1929. június 28-án tartottak gyűjtőnapot, egy nappal később pedig a vidéki városok MANSz-fiókjainak tagsága – Hódmezővásárhelyen, Kecskeméten, Nagykanizsán, Székesfehérváron, Szolnokon és Veszprémben gyűjtött a magyar aviatika javára.³⁶³ 1931 júliusában látványos eseményre került

³⁶⁰ A képet Baté Szilveszter magángyűjtő bocsátotta a rendelkezésemre, amit ezúton is köszönök neki.

³⁶¹ A Magyar Aero Szövetség 1911-ben jött létre azért, hogy a repülést társadalmi segítséggel népszerűsítse. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakkonyv-magyarok-a-ii-vilaghaboruban-2/az-ihnetov-munkanaploja-vitez-beldy-alajos-vezerezredes-hadtortenelmi-leveltarban-orzott-irataibol-19411943-82D0/fuggelek-A02A/sportszovetsegek-es-egyesuletek-ligak2-A15D/magyar-aero-szovetseg-A16C/> (2020.01.21.)

³⁶² Tormay Cécile: *Adjatok szárnyakat!* In: *Küzdelmek. Emlékezések.* 1939. 128–133.

³⁶³ A sportrepülés fejlesztése nemzeti érdek = *Budapesti Hírlap*, 1929. június 16. 16.; A repülősport fejlesztése hazafias kötelesség. Nemzeti gyűjtőnap lesz pénteken Budapesten = *Budapesti Hírlap*, 1929. június 28. 13.; Péter

sor. Két magyar pilóta, Endresz György (1893–1932) és Magyar Sándor (1898–1981) *Justice for Hungary* nevű gépükkel átrepülték az Atlanti-óceánt, amely alkalomból a MANSz táviratban üdvözölte a magyar óceánrepülőket: „Szeretettel és büszke örömmel köszöntik a magyar asszonyok a magyar történelem legújabb hőseit, akik a levegőégben az egész világ szeme előtt megnyerték a mi igazságunk titáni ütközetét.”³⁶⁴

A MANSz revízió melletti kiállása az 1930-as években erősödött fel igazán. Ebben az évtizedben több nagyszabású eseményre került sor, amelyet a Szövetség rendezett, vagy annak rendezésébe társszervezőként kapcsolódott be, mert ettől is a trianoni békediktátum mielőbbi felülírását remélte. A revíziós célok hathatósabb támogatására 1933-ban átszervezték a *külügyi szakosztályt*. Legfőbb céljuk ezzel az volt, hogy a külföldi közvéleményt minél sokrétűbben tájékoztassák a trianoni igazságtalanságról. Az asszonyok elismerték, hogy „A külpolitika irányítása ... a diplomaták feladata.”, ugyanakkor úgy vélték, hogy a megfelelő hangulat kialakításában nekik is fontos szerep juthat. A célt két módon kívánták elérni: egyrészt a külföldön élő rokonok, ismerősök révén akartak támogatókat szerezni a magyar ügynek, másfelől különféle megmozdulásaikkal a magyar fővárosba, illetve az országba érkező idegenek „teljes tájékozatlanságát” igyekeztek eloszlatni.

Az első jelentős esemény, amelynek egyik fő szervezőjeként léptek fel, az 1930-ban meghirdetett Szent Imre-év³⁶⁵ volt. Az események előkészítésére 1930. január 23-án megalakult a Szent Imre-év Országos Női Nagybizottsága, amelynek elnökévé Serédi Jusztinián³⁶⁶ hercegprímás gróf Zichy Rafaelnét nevezte ki. A bizottság két ügyvezető alelnöke Lukács Sarolta és Schandl Károlyné lett, de a bizottságban további MANSz-tagok³⁶⁷ is helyet kaptak. A januári alakuló gyűlésen a Szövetséget Tormay Cécile, gróf Ambrózy–Migazzi

---

Pál napján repülönnap lesz Vásárhelyen. Urnázás a magyar aviatika fejlesztésére = Vásárhelyi Reggeli Újság, 1929. jún. 26. 1.

³⁶⁴ A magyar asszonyok távirata az óceánrepülőkhöz = Budapesti Hírlap, 1931. július 19. 12.; Szövetségi élet = MA, 1931. XI. évf. 8. sz. 432–433.

³⁶⁵ A Szent Imre-év 1930. április 5-től november 16-ig tartott, amely alatt országszerte, de különösen a fővárosban egymást követték a különféle rendezvények, amelyeknek a szervezők a hitélet elmélyítése mellett fontos politikai szerepet is szántak. A gazdasági válság kellős közepén a katolicizmus reprezentánsainak magyarországi megjelenése fontos üzenettel bírt és hozzájárult ahhoz, hogy helyreálljon a keresztény–nemzeti Magyarország tekintélye. Gergely Jenő: Eucharisztikus világkongresszus Budapesten / 1938. Szerk.: Moharos Éva, Kossuth Könyvkiadó, 1988. 30–36.

³⁶⁶ A Szapucsek György néven született Serédi Jusztinián (1884–1945) 1927 és 1945 között volt a magyar katolikus egyház vezetője. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Ser%C3%A9di.html> (2019.07.01.)

³⁶⁷ Az Országos Női Nagybizottság beválasztott tagjai a MANSz-ból: Tormay Cécile, Ambrózy–Migazzi Lajosné, dr. Ábrahám Ernőné, Ágoston Gézáné, Berta Ilona, Bélaváry Burghard Rezsőné, Bodor Aladárné, Brossek Rudolfné, dr. Erlah Sándorné, Fejős Imréné, Fuchsné Futima Sarolta, Gai Rudolfné, Jankó Ágostonné, Kabay Györgyné, Krétsy Ferencné, Latinovits Róza, Loksay Jenőné, Major Józsefné, Mohos Jánosné, Müller Alajosné, Olchváry Ödönné, Ollinger Béláné, dr. Pataky Mária, Petrikovits Istvánné, Raksányi Gyuláné, Sarlay Ferencné, Schandl Károlyné, Schmidt Miklósné, Sebestyén Stetina Ilona, dr. Szeder Ferenc Jánosné, Szegedy–Maszák Elemérné, Széll Józsefné, Szilágyi Gézáné, Várossy Károlyné.

Lajosné, Berta Ilona, Müller Alajosné és Szegedy–Maszák Elemérné képviselte. A nemzetközi méretű katolikus ünnepet a MANSz alkalmasnak találta a külföldiek megnyerésére, egyszersmind a revízió népszerűsítésére, amit következő kijelentésük is alátámaszt: „...nemcsak méltónak kell lennie a 900 évvel ezelőtt Magyarországon kivirult égi Liliomhoz, hanem alkalmasnak arra is, hogy aki idegen csak megfordul ekkor nálunk, olyan emlékeket, élményeket, érzéseket vigyen innen magával, amelyek alkalomszerűen felénk fordult érdeklődését állandóan lekötve tartsák. Hogy aki a Szent Imre-év ünnepeiről hazamegy, Magyarországot örökre szívébe zárva, a külföld közvéleménye előtt meggyőződéses szószólója legyen a feltámadni akaró magyar igazságnak.”³⁶⁸

A másik szakrális jellegű, nemzetközi esemény, amelyhez a MANSz, sok más társadalmi egyesülethez hasonlóan, társszervezőként csatlakozott, az 1938-ban Budapesten megrendezett Eucharisztikus Világkongresszus volt. Az előkészületeket az 1937. május 23. és 1938. december 31. között meghirdetett Kettős Szentév szolgálta, amelyben az eucharisztikus gondolatot Szent István halálának jubileumával kötötték össze. A sorban a 34. kongresszusra 1938. május végén került sor, amelyen Eugenio Pacelli³⁶⁹ bíboros volt a pápa legátusa. Ebből az alkalomból több százezer magyar és külföldi hívő érkezett Budapestre, egyedül az osztrákok és a németek nem vettek részt e világméretű eseményen.³⁷⁰ Az ünnepeksorozatnak hitbuzgalmi hatása és céljai mellett számos politikatörténeti, kultúrtörténeti és közéleti vonatkozása is volt. E két utóbbira példa a MANSz részvétele is. Miután a rendezők több százezer embert vártak Budapestre, a MANSz-tagok már 1938 januárjában arra keresték a választ „Hogy tud ilyen óriási idegenforgalommal megbirkózni a főváros?” Az országos vezetőség és a fővárosi kerületek tagsága az előkészületek megbeszélése miatt értekezletre gyűltek össze a székházban. A gyűlést Tormay Gézané országos társelnök nyitotta meg, utána dr. Strecke Ernő, az Eucharisztikus Kongresszus szervezőtitkára felkérte a Szövetség tagjait az eucharisztikus jelvények viselésére és az eucharisztikus gondolat terjesztésére. Az értekezlet végén abban állapodtak meg, hogy az asszonyok és a leányok háromnapos lelkigyakorlattal és közös áldozással készülnek fel a nagy eseményre. Müller Alajosné, a MANSz Eucharisztikus Nagybizottságának elnöke végül bejelentette, hogy a Szövetség felajánlott egy áldozási kelyhet, amelyet a kongresszus után a Pongrác úti Menekültek könyörgő templomának fognak ajándékozni. Ugyanezen eseményre készülve, január 16-án a Központi Leánykör is ülést tartott

³⁶⁸ Megalakult a Szent Imre-év országos női nagybizottsága = MA, 1930. X. évf. 3. sz. 77.

³⁶⁹ Eugenio Pacelli bíboros 1939 és 1958 között XII. Piusz néven pápa volt.

³⁷⁰ Gergely Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945. Szerk.: Stemler Gyula, Második, javított kiadás, Pannonica Kiadó, 1999. 29.; Gergely Jenő–Kardos József–Rottler Ferenc: Az egyházak Magyarországon Szent Istvántól napjainkig. Korona Kiadó, Budapest, 1997. 192.

a székházban. A MANSz jelenlévő vezetői ekkor arra kérték a Leánykör tagjait, hogy minél többen vegyenek részt a szervezés munkálataiban.³⁷¹ A Központi Leánykör tagjai igyekeztek ennek a kérésnek eleget tenni, amit az is mutat, hogy március 8-i összejövetelükön Macskássy Valéria tanárnő vezetésével a német társalgást gyakorolták, hogy az Eucharisztikus Kongresszusra megfelelő idegenvezetői gyakorlatra tegyenek szert.³⁷² A kongresszus ismét jó alkalomnak bizonyult arra, hogy a fővárosba érkező külföldiekkel megismertessék a magyar kultúrát. Ehhez kapcsolódóan Horthy Miklósné elsőként szorgalmazta, hogy aki csak teheti, magyaros díszítésű ruhában jelenjen meg.³⁷³ A magyaros ruha viselését a MANSz elnöksége is támogatta, de hangot adott annak a véleményének is, hogy erre a jelenlegi gazdasági helyzetben senkit sem kötelezhetnek. Dr. Jankovich Adél orvosnő javaslatára, a kongresszus idejére, megszervezték az *egészségügyi szakosztályt*. „A MANSz tagok vendégeit az eucharisztikus kongresszuson egészségügyi szakosztályunk orvosnő tagjai részesítik szükség esetén első segélyben és egyéb kezelésben.”³⁷⁴ A világgongresszus idején, május 16. és június 1. között, a Nemzetközi Klubban dr. Wiener Tiborné vezetésével népművészeti kiállítást rendeztek. Ahogyan *A Magyar Asszonyban* megfogalmazták: „A központi Vezetőség azért mutatta be vidéki szervezetei áldozatos munkájának eredményeit a háziipar terén, hogy a műtyürcés, álnépies, műmagyar kézimunkákkal és dísz tárgyakkal napjainkban lépten-nyomon megkörményezett idegen, saját Clubja helyiségében ismerje meg a 100%-ban művészi értékű magyar népművészetet, amely sohasem gyárilag készített tömegáru, hanem minden darabja más és magán viseli alkotójának sajátos egyéniségét.” A kereskedelmi és iparügyi miniszter neje, Bornemissza Gézáne által megnyitott kiállításon több vidéki fiók is részt vett. „A debreceniek jókivitelű, ízléses szőnyegek, szőttesei, pásztorkészségei, a ceglédiek gyönyörű csipkái, szűrhimzései, a soproniak értékes himzései, Tóth Mariska leheletfinom nemesanyai csipkái, Kalocsa hímes virágai, Salgótarján népies babái, Karcag, Zsáka, Hódmezővásárhely színes himzései borítják a falakat és töltik meg a vitrineket. Egy gyönyörű felvidéki terítővel leterített asztalt nádudvari fekete kerámiák díszítettek. [...] A kiállítás egyik meglepetése dr.

³⁷¹ Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 1. sz. 1938. január 1. 11–16. 16.; Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 4. sz. 1938. február 15. 87–90. 87.

³⁷² Leányoknak = MA, 1938. XVIII. évf. 6. sz. 1938. március 16. 130–131.

³⁷³ Az Eucharisztikus kongresszus és a magyaros ruhamozgalom. Horthy Miklósné Öfőméltósága a kongresszus magyaros ruhamozgalmának szervezője = MA, 1938. XVIII. évf. 8. sz. 1938. április 16. 180–181.

³⁷⁴ Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 5. sz. 1938. március 1. 110–114. 110.; Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 10. sz. 1938. május 15. 229–231. 232.; Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 19. sz. 1938. október 1. 447–450. 447.

Wiener Tiborné mintája és színezése nyomán, dr. Ocsovszky Vilmosné tervezésében készült magyar perzsák voltak, amelyeknek a szakértők is igen nagy jövőt jósoltak.”³⁷⁵

A MANSz a cserkészek negyedik nemzetközi találkozóját is jó alkalomnak vélte ahhoz, hogy előmozdítsa a revízió ügyét. Ahogy értesítőjünkben fogalmaztak, a cserkésztalálkozón „...ugyan a cserkészsabályok értelmében irredenta propagandát folytatni nem lehet, de mégis alkalmat nyújt arra, hogy sok fiatal lelkében elveszünk egy olyan barátság magvát, mely az idők folyamán nekünk áldásos gyümölcsöket teremhet. [...] A MANSz külügyi szakosztálya gondoskodni fog arról, hogy a határállomásokon az érkező külföldi cserkészeket olyan fogadtatásban részesítse, amely ennek a célnak a legjobban megfelel.” A különböző nemzetiségű fiatalok közötti kölcsönös jóviszony megteremtésén túl a MANSz-nak továbbra is célja volt, hogy a külföldi asszonyokkal is jó kapcsolatot alakítson ki. Ahogyan megfogalmazták: „Ismertessük meg a külföld asszonyaival szociális intézményeinket, karitatív és nőmozgalmi szervezeteink tevékenységét. Ne csak a cigányzene és a szép kirándulóhelyek legyenek az egyetlen emlék, amivel vendégeink hazatérnek. Vigyék magukkal azt a tudatot, hogy itt egy igaztalanul megvádolt és a művelt emberiség szégyenére megcsönkített ország küzd nemcsak a maga fennmaradásáért, hanem az egyetemes emberiség legdrágább kincséért, a kultúra fennmaradásáért és biztosításáért is.”³⁷⁶ A IV. világdzsemporira 1933. augusztus 2. és 15. között Gödöllőn került sor. Ebből az alkalomból az országos elnök felhívást intézett a vidéki csoportokhoz, hogy a találkozóra érkező külföldi cserkészeket a határvárosokban és a kirándulóhelyeken „magyaros vendégszeretettel” fogadják. Augusztus 4-én, a MANSz központi vezetősége, a városligeti Gerbeaud pavilonban teára hívta a cserkészdelegáció hölgytagjait. A teadélutánon megjelent Lindenmayer Antónia,³⁷⁷ a Magyar Cserkészleány Szövetség országos elnöke is. Az uzsonna után az Operaház tagjai koncertet is adtak részükre. Olchváry Ödönné, a MANSz I. kerületi csoportjának elnöke, a hölgyeknek a Margit szigeten rendezett kerti ünnepélyt, de a külföldi cserkészek ellátogattak Szegedre és Tatatóvárosba is, ahol a MANSz helyi fiókjai kalauzolták őket.³⁷⁸ A központi *háziipari szakosztály* a találkozó helyszínén, Gödöllőn a helyi MANSz-fiókkal együtt kiállítást és vásárt rendezett. „Ott láthattuk Erdély szép írásos és torockói munkáit, Buzsák és Sárköz vidékének szép varrottasait. Sümeg

³⁷⁵ Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 10. sz. 1938. május 15. 229–231. 230.; Mit tehetnek az asszonyok a faluért? = MA, 1938. XVIII. évf. 11. sz. 1938. június 1. 251–252. 252.; A MANSz népművészeti és háziipari kiállítása = Budapesti Hírlap, 1938. május 17. 5.

³⁷⁶ Asszonyok munkája = MA, 1933. XIII. évf. 6. sz. 275–281.

³⁷⁷ Lindenmayer Antónia (1884–1976) gimnáziumi tanár, a magyar leánycserkészet megszervezője. Alapítója, és 1922-től elnöke volt a Magyar Cserkészleány Szövetségnek. Szociális munkájáért több kitüntetést is kapott. <http://lexikon.katolikus.hu/L/Lindenmayer.html> (2021. 11.27.)

³⁷⁸ Szövetségi élet = MA, 1933. XIII. évf. 8. sz. 355–356.; Szövetségi élet = MA, 1933. XIII. évf. 9. sz. 393–396.; Műsoros tea a jamboree delegátusainak tiszteletére = Az Ujság, 1933. augusztus 5. 7.

szép és ízléses szöttes párnalapjait, Cigánd magyaros, szép mintájú szötteseit. Szekszárdnak a sok mindenféle szép kézimunkái és szöttesein kívül különös érdeklődés nyilvánult a száda gyermekruhák iránt. Nagy érdeklődés és nagy vételkedv nyilvánult meg a hódmezővásárhelyi MANSz által felküldött ízléses szép formájú vázáik iránt is. A szentistváni MANSz horgolt és hímzett zsebkendőket küldött fel a kiállításra. [...] Szívesen vásárolták a gödöllői MANSz által kis zacskókba csomagolt levendula ruhaszekrény-illatosítót.” – adta hírül a Budapesti Hírlap.³⁷⁹

A revízió ügyét szolgálta az a gondolat is, amely a MANSz-ban 1929-ben vetődött fel, miszerint a különböző nemzetek asszonyait egy kongresszusra kellene összehívni. A világgongresszust 1930-ban, Budapesten tervezték megrendezni. Az előkészítő ülést 1929. június 2-án és 3-án a Magyar Tudományos Akadémián tartották, amelyre Ausztriából, Amerikából, Hollandiából, Halleből, Olaszországból, Csehszlovákiából, Lengyelországból, Romániából és Erdélyből is érkeztek asszonyok. Tormay Cécile megnyitó beszédében, amelyet franciául is elmondott, hangsúlyozta, hogy minden társadalom három ősi alapra épül: a vallásos életre, a hazaszeretetre és a család egységére, és ha ebből bármelyik elvész, máris kiváló lesz a talaj a bolsevizmus elterjedésére. Kitért arra is, hogy miért éppen Magyarországon tartják ezt a kongresszust. Erre a magyar társadalom bolsevizmus alatt megtapasztalt keserű élményei szolgáltatják az okot, hiszen azoknak az időknek az egyik legtöbbet szenvedett alakjai éppen a magyar asszonyok voltak. A bolsevizmust nem látott, „boldogabb” nemzetek asszonyait közös védekezésre és a szenvedések enyhítésére szólította fel: *„Enyhítsük az emberi szenvedést és azonnal elvonjuk a talajt a vörös rém elől. Szendvést enyhíteni pedig legszebben és legigazabban az asszony tud. Küzdjünk szociális alkotásokért: törvényekért, intézményekért, a család-, nő- és gyermekvédelemért, a megélhetési lehetőségek biztosításáért, az általános és magasabbrendű kultúráért, küzdjünk krisztusi szeretettel, hazaszeretettel és akkor megmentjük a három fundamentumot, amelyre a földgolyó egyensúlya felépült.”*³⁸⁰

Az asszonyok kongresszusára először végül csak évekkel később, 1936-ban került sor. A Nemzetközi Asszonyhét eszméje, ahogyan az *Esti Kurír*ban írták „a magyar nőktől származik”, akik az esemény fővédnökének Anna királyi hercegasszonyt (József Ferenc főherceg feleségét) kérték fel. 1936 júliusában, a fővárosi MANSz-tagok a Nemzetközi Asszonyhét negyven résztvevőjét látták vendégül a Nemzetközi Klubban. A Szövetség ezt az alkalmat is megragadta,

³⁷⁹ Asszonyok munkája = MA, 1933. XIII. évf. 9. sz. 397–400.; Cserkészriadó = Budapesti Hírlap, 1933. 06.11. 2.

³⁸⁰ Tormay Cecile: A nemzetek asszonyainak kongresszusát előkészítő ülés megnyitója. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések. 1939. 124–127.; Tormay Cécile megnyitója a Nemzetek Asszonyainak kongresszusát előkészítő ülésen = MA, 1929. IX. évf. 7–8. sz. 285–287.; A nemzetek asszonyai világgongresszusát 1930-ban a MANSz vezetésével tartják meg Budapesten = MA, 1929. IX. évf. 7–8. sz. 288–289.; A Nemzetek Asszonyai Világszövetsége a MANSz vezetésével 1930-ban kongresszust tart Budapesten = Budapesti Hírlap, 1929. június 4. 9.

hogy népszerűsítsék a magyar népművészetet: az 1929 óta működő *Magyar Boltj*ukból áthoztak néhány terméket, hogy a külföldi asszonyoknak bemutassák.³⁸¹ 1937 augusztusában ismét Budapest és a MANSz adott otthont a Nemzetközi Asszonyhétnek, ahol ezúttal tizenöt nemzet négyszáznál több képviselője jelent meg. A rendezvény fővédnöke Magdolna főhercegnő³⁸² volt, de betegsége miatt nem jelenhetett meg, így a magyar asszonyok nevében dr. Spurné Féltoronyi Magda üdvözölte a külföldi vendégeket. Beszédében pontosan megfogalmazta az Asszonyhét célját is: „Azért jöttek össze a világ minden részéből az asszonyok, hogy megbeszéljék a problémákat, azokat a lehetőségeket, amelyekkel mindegyikünk elősegítheti hazájában a szociális munkát, az egészségügyet, nevelésügyet és kiváltképpen a békét. Azért tartjuk a Nemzetközi Asszonyhetet, hogy kiépítsük a világ asszonyainak szolidaritását.” A külföldi vendégeknek a MANSz egy-egy magyar képviselőbe öltöztetett babával kedveskedett.³⁸³

Az 1927 tavaszán megszületett olasz–magyar barátsági szerződésnek köszönhetően Magyarország kitört a külpolitikai elszigeteltségből, és ezután egyre többször került kapcsolatba Mussolini Olaszországával. Ennek megfelelően a MANSz vezetősége minden kínálkozó alkalmat megragadott, amely lehetőséget adott a „baráti” olasz nemzettel a kapcsolatteremtésre. Az olaszokkal való kapcsolat kialakítása a MANSz számára azért is ment gördülékenyen, mert Tormay Cécile fiatal éveiben sokszor tartózkodott a művészetek hazájában, és kiterjedt kapcsolati hálójával rendelkezett.

A MANSz első baráti megnyilvánulására az olaszok felé 1930 tavaszán került sor, amikor esküvője alkalmából ajándékot küldtek Mussolini lányának. A tulipánokkal, rózsával, liliumokkal és a magyar kettős kereszttel hímezett menyasszonyi fátylat gróf Ambrózy–Migazzi Lajosné és a római magyar követ, Hory András³⁸⁴ abban a ládikában adta át Edda Mussolininek, amelyet Benczúr Gyula festőművész lánya, Benczúr Elza iparművésznő, alapító MANSz-tag

³⁸¹ Szövetségi élet = MA, 1936. XVI. évf. 15. sz. 1936. augusztus 1. 354–356.; A béke és a szeretet jegyében nyílt meg a budapesti Nemzetközi Asszonyhét = Az Ujság, 1936. július 10. 5.; Nemzetközi Asszonyhét = Budapesti Hírlap, 1936. április 8.; Nemzetközi Asszonyhét Magyarországon = Esti Kurír, 1937. május 10. 15. A MANSz mellett támogatta ezt a megmozdulást a Magyar Nőszövetség, a Soroptimista Club, a Dolgozó Asszonyok Lapja, az Önálló Hivatású Nők Szövetsége, az Egyetemet és Fősikolát Végzett Nők Egyesülete, a Pro Hungaria! Nők Világszövetsége, a Cserkészleányok Országos Szövetsége, a Népszövetség Női Osztálya, a német Frauenwerk, az olasz Fasiszta Nők Egyesülete, a török képviselőház nőtagjai, valamint az osztrák Frauenbund és Frauenschaft.

³⁸² Magdolna főhercegnő Augusztia Mária Lujza bajor hercegnő és Habsburg–Lotharingiai József Ágost főherceg leánya, Kistapolcsányban született 1909. szeptember 6-án. In: Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. Budapest, 1931. 78–79. (A továbbiakban: Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona, 1931.)

³⁸³ Szövetségi élet = MA, 1937. XVII. évf. 16. sz. 1937. augusztus 15. 373–376. 373–374.

³⁸⁴ Hory András (1885–1971) Kolozsváron és Párizsban végzett tanulmányai után külügyi szolgálatba lépett. 1918. január–februárban részt vett a bukaresti béketárgyalásokon, 1919-ben Bukarestben követségi tanácsos, 1927-től 1934-ig albániai képviselővel is megbízott követ volt Rómában. 1936–1939 között varsói követ, 1940-ben a magyar kormány megbízottja a turnu severini magyar–román tárgyalásokon. 1945-ben Amerikába emigrált. <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/5245/> (2020. 01.22.)

külön erre az alkalomra készített.³⁸⁵ Ugyanebben az időszakban a MANSz részt vett a milánói kiállításon. Az olasz tavaszi vásáron való megjelenés lehetővé tette, hogy háziipari megrendelésekkel kapcsolatban üzleteket kössenek olasz cégekkel. A *Magyar Asszony* tudósítása szerint a kiállításon legnagyobb sikere a magyar népviseletbe öltöztetett babáknak volt, de népszerűek voltak a hódmezővásárhelyi, a zsolnai és a herendi kerámiák is.³⁸⁶

A következő baráti gesztus kifejezésére 1932 őszén nyílt alkalom, amikor a Mussolini hatalomátvételét szimbolizáló, 1922. október 31-én lezajló díszfelvonulás – Marcia su Roma – évfordulója alkalmából a MANSz vezetői Olaszországba utaztak. A küldöttség tagjai – Tormay Cécile, gróf Ambrózy–Migazzi Lajosné és gróf Ráday Gedeonné – október 23-án indultak útnak. Érkezésükkor Hory András magyarországi olasz követ, Miskolczy Gyula³⁸⁷ a római Collegium Hungaricum igazgatója, és Elisa Velani az olasz női fasiszta szervezet alelnöke fogadta őket. Másnap a római Collegium Hungaricumban megbeszélést folytattak a fasiszta női szervezetek képviselőivel, és abban állapodtak meg, hogy egyik tagjuk Magyarországra utazik a MANSz tanulmányozása céljából. Találkozásuk után megkoszorúzták az olasz ismeretlen katona sírját. A Palazzo Veneziában, ahol Mussolini fogadta az asszonyokat, Tormay Cécile olaszul mondott beszédet, majd átadták ajándékukat a Ducenak, egy másfél méter átmérőjű, kör alakú csipke asztalterítőt, amelyet a kiskunhalasi asszonyok varrtak. A júniustól–szeptemberig, öt asszony által készített terítő egy tölgyfát ábrázolt, a törzsétől jobbra a magyar címerrel és karddal, balra a fasiszta jelvénnel, a lombok felett a megcsonkított Magyarország képével, a lombok között pedig a MANSz jelvénye volt átható. Október 31-én a magyar asszonyok küldöttségét fogadta XI. Piusz pápa is, aki áldását adta a MANSz-ra. Az asszonyok végül a római Littorio repülőtéren megkoszorúzták az Endresz György és Bittay Gyula emlékére, az olaszok által emelt emlékművet. Az olasz sajtó az olasz–magyar társadalmi és kulturális kapcsolatok történetében korszakalkotónak nevezte a magyar asszonyok jelenlétét. Sokat foglalkozott a MANSz olaszországi útjával a magyar sajtó is, 1932 októberében–novemberében

³⁸⁵ Az *Il popolo di Roma* cikke a MANSz ajándékaról = MA, 1930. X. évf. 6. sz. 15–16. A MANSz magyaros jellegű ajándékkal azonban nemcsak az olasz kormányfő lányát örvendeztette meg. Hét évvel később a holland trónörökösnek, Juliannának az esküvője alkalmából egy kiskunhalasi csipketerítőt küldött ajándékba, amelyről *A Magyar Asszony* 17. évfolyamának 2. számában egy fényképet is közzétettek. Julianna holland trónörökösnek esküvője = MA, 1937. XVII. évf. 1. sz. 1937. január 1. 13.; A magyar asszonyok nászajándéka Julianna trónörökösnek = Budapesti Hírlap, 1936. december 23. 6.

³⁸⁶ Nagy sikere volt a MANSz-nak Milánóban = MA, 1930. X. évf. 6. sz. 26–27.; Edda Mussolini esküvője = Budapesti Hírlap, 1930. április 24. 5.

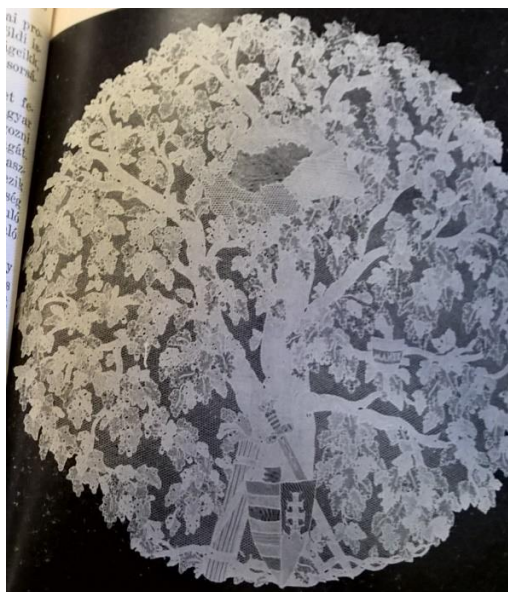
³⁸⁷ Miskolczy Gyula (1892–1962) levéltáros, egyetemi tanár 1930-tól vezette a Klebelsberg Kuno által alapított Római Magyar Intézetet, de később a bécsi Collegium Hungaricum vezetője is volt. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/m-76AF9/miskolczy-gyula-76E69/> (2019.09.04.)

szinte minden nap közöltek erről egy-egy cikket, és a két nemzet történetében fontosnak értékelték ezt az utat maguk az asszonyok is.³⁸⁸

20. A MANSz küldöttsége Rómában 1932-ben: gróf Ambrózy-Migazzi Lajosné, Tormay Cécile és Ráday Gedeonné. Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum Fényképtára

³⁸⁸ Ámon Vilmosné: Marcia su Róma = MA, 1932. XII. évf. 11. sz. 477–479.; A magyar asszonyok ajándéka Mussolini miniszterelnöknek = MA, 1932. XII. évf. 11. sz. 499.; A fáklya fellobog. Tormay Cécile országos elnök beszéde A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének XIV-ik közgyűlésén = MA, 1933. XIII. évf. 1. sz. 1–8.; Egész Róma ünnepelte a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének küldöttségét = MA, 1932. XII. évf. 12. sz. 544–549.; Halasi csipkéből készült terítőt küldenek Mussolini feleségének = Budapesti Hírlap, 1932. szeptember 27. 7.; Tormay Cecil az olasz és magyar nők nemzeti és kulturális együttműködéséért = Budapesti Hírlap, 1932. október 7. 7.; Magyar asszonyok Mussolini előtt = Budapesti Hírlap, 1932. október 23. 6.; A MANSz küldöttsége Rómában = Budapesti Hírlap, 1932. október 25. 7.; A MANSz küldöttei egymillió magyar asszony nevében üdvözlik Mussolinit = Budapesti Hírlap, 1932. október 27. 6.; A MANSz kiküldöttei Rómában a szenátus elnökénél és a fasiszta kiállításon = Budapesti Hírlap, 1932. október 30. 12.; A pápa áldását adta a MANSz-ra = Budapesti Hírlap, 1932. november 3. 8.

21. A Mussolininek ajándékozott csipketerítő. Forrás: 15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből. 1933.

Az olasz–magyar kapcsolatokat megélénkülését mutatja, hogy 1932 nyarán egy 800 fős olasz gyermek és ifjúsági csoport látogatta meg a magyar fővárost és Gödöllőt. Ez utóbbi helyen a helyi MANSz vendégelte meg őket.³⁸⁹ A fentiekén túl, a MANSz ott volt akkor is, amikor 1936 őszén, Galeazzo Ciano³⁹⁰ olasz külügyminiszter és felesége, Edda Mussolini Magyarországra érkezett, és már Hegyeshalomnál küldöttséggel várt rájuk. A hivatalos fogadás után Polgár Júlia tanárnő olasz nyelven üdvözölte őket. Később a Duna Palota szállóban Edda Mussolinit gróf Ráday Gedeonné vezetésével küldöttség kereste fel, amelyben Tormay Gézáné, Raffay Sándorné, báró Karg Györgyné, dr. Csiky Jánosné és Brossek Rudolfné is ott volt.³⁹¹ 1937. május 19–22. között Magyarországra látogatott az olasz királyi pár,³⁹² amely alkalmából a MANSz virágot és üdvözlőlapot küldött a királynénak, aki ezt levélben köszönte meg nekik.³⁹³

Az előbbieken láthattuk, hogy a MANSz kezdettől fogva, 1918 ősze óta küzdött Magyarország területi épségéért, a trianoni békeszerződés aláírása után pedig minden lehetséges módon annak mielőbbi felülírásáért dolgozott. Hogy milyen szoros egységben dolgoztak Bethlen István kormányaival, azt az is mutatja, hogy a revízió melletti kiállásuk csak 1927 után erősödött fel, amikor az hivatalosan is a kormánypolitika egyik fő céljává vált.

³⁸⁹ Szövetségi élet = MA, 1932. XII. évf. 9. sz. 414–418.

³⁹⁰ Galeazzo Ciano (1903–1944) 1936 és 1943 között volt Olaszország külügyminisztere.

³⁹¹ Szövetségi élet = MA, 1936. XVI. évf. 23. sz. 1936. december 1. 544–549.; A MANSz küldöttsége Mussolini Eddánál = Budapesti Hírlap, 1936. november 15. 4.

³⁹² III. Viktor Emmánuel Olaszország királya és Etiópia császára és Elena királyné

³⁹³ MNL OL K 150 BM 3857/18 Másolat. Jegyzőkönyv a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének, az 1937. évi december hó 8-án tartott XIX.-ik közgyűléséről; A MANSz csokra = Budapesti Hírlap, 1937. május 23. 3.

Bethlen István 1931-es lemondása után, illetve Klebelsberg Kuno 1932. októberi elhunytát követően a MANSz vezetősége már nem ápolt olyan szoros kapcsolatot Magyarország vezetőivel.

1938. szeptember 21-én, Budapesten az elszakított felvidéki magyarság önrendelkezési jogáért emelték fel szavukat az emberek. A Hősök terén rendezett nagygyűlésen a több százézes tömegben ott voltak a MANSz tagjai is. A *Budapesti Hírlap* tudósítója szerint „A Frontharcos Szövetség mintegy húszezer, a Revíziós Liga harmincezer, a Leventeservezetek pedig körülbelül tízezer főnyi tömeget vonultatnak fel a Hősök Emlékköve elé.” *Az Ujság* pedig arról számolt be, hogy „Négyszáz egyesület jelentkezését vették tudomásul kedd estig. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége nagyszámú küldöttséggel lesz jelen, élén kétszáz magyar ruhába öltözött asszonnyal.” A hazafias egyesületek kiáltványát Zadaveczi István, a Nemzeti Hadsereg egykori tábori püspöke olvasta fel, amelyben tiltakoztak az ellen, hogy a csehszlovák államban a népek önrendelkezési jogát megcsúfolják, majd a MANSz nevében dr. Csiky Jánosné mondott néhány szót. A gyűlést Benito Mussolini szeptember 19-i trieszti beszéde ösztönözte, amelyben kiállt a Csehszlovák Köztársaságban élő nemzetiségek, így a magyarok önrendelkezési joga mellett is, sőt arról is beszélt, hogy népszavazás útján kell dönteni a egyes etnikumú területek hovatartozásáról. Az olasz államfőt beszéde után a magyar hivatalos körök és a társadalmi egyesületek köszönő táviratok sokaságával halmozták el. Szeptember 20-án Imrédy Béla miniszterelnök és Kánya Kálmán külügyminiszter Németországba utaztak, ahol felkérték Hitlert, hogy támogassa a magyar revíziót. Szeptember 29-én sor került a müncheni egyezmény megkötésére, amelyben a nagyhatalmak Csehszlovák Köztársaság felosztásáról döntöttek. Már ezt megelőzően, de ezt követően is táviratok özöne érkezett a magyar vezetőkhez, amelyben mindenki egyöntetűen üdvözölte a magyar revízió számára kedvezően alakuló diplomáciai fordulatot, egyszersmind követelték a Felvidék visszacsatolását Magyarországhoz.³⁹⁴

1938. október 7-én választmányi ülésre került sor a Rózsa utcai MANSz-székházban is, amelyen Ráday Gedeonné országos elnök megnyitó beszédét ekképpen kezdte: „Ha három hónappal ezelőtt azt mondta volna nekünk valaki, hogy Németország és Olaszország vezérei síkraszállnak mellettünk, Anglia és Franciaország elismerik jogainkat, talán el sem hittük volna.

³⁹⁴ Óriási méretű lesz a szerdai gyűlés a Hősök-terén = *Budapesti Hírlap*, 1938. szeptember 21. 5.; Negyedmillió ember gyűlése a Felvidék önrendelkezési jogáért = *Az Ujság*, 1938. szeptember 21. 5.; A Hősök terén százézes tómból lelkesedéssel követelték vissza a Felvidéket = *Budapesti Hírlap*, 1938. szeptember 22. 5–6.; Mussolini önrendelkezést követel a csehszlovákiai magyarság és a többi nemzetiség számára = *Budapesti Hírlap*, 1938. szeptember 20. 1–2.; Országszerte üdvözlik és ünneplik Mussolinit és Imrédy Bélát = *Budapesti Hírlap*, 1938. szeptember 22. 6.; Lelekesen üdvözli az ország a magyar igazság harcosait = *Budapesti Hírlap*, 1938. szeptember 30. 5.; A magyar igazságért = *Budapesti Hírlap*, 1938. október 9. 3–4.

De az Isten megteremtette ezt a csodát. És az Igazság nem állt még meg felénk vezető útján. Jön. Egyre közeledik.” Dr. Csiky Jánosné arról számolt be, hogy ahol lehetett, ott személyesen, ahol pedig erre nem volt módja, ott levélben igyekezett a vidéki csoportok számára felvilágosítást adni a Trianonban elszakított területek visszacsatolását illetően. Elmondta továbbá, hogy a Szövetség a Felvidéki Egyesület női csoportjával szoros kapcsolatot tart fenn, és arra kérte asszonytársait, hogy az általuk készített jelvényt, ezzel is segítve a felvidéki magyarságon, húszfilléres áron vásárolják meg. Felhívására a MANSz Központi Leánykörének elnöke még ezen a gyűlésen száz darabot kért a jelvényből. Csikyné elmondta azt is, hogy a cseh uralom alól felszabaduló magyar városok, akikkel a MANSz máris felvette a kapcsolatot, zászlót kérnek, ezért arra kérte a csoportokat, hogy szöjjenek minél több magyar zászlót.³⁹⁵ Pálmay Lenke országos ügyvezető alelnök bejelentette, hogy „a történelmi időkre tekintettel” sürgönyöztek a német és olasz államfőknek, valamint a magyar miniszterelnöknek is, vidéki tagjaik felvilágosítására pedig körlevelet küldtek szét, majd indítványozta, hogy fejezzék ki hálájukat, és biztosítsák továbbra is támogatásukról a magyar kormányt. Ascher Jolán azt javasolta, hogy várják kenyérrel a felvidéki magyarságot. Cholnokyné 50 db felvidéki jelvényt kért, és javasolta, hogy küldjenek táviratot a lengyeleknek. Marik Klára a magyar zászlókultusz kibontakozását látta kívánatosnak, és úgy gondolta, hogy a nemzeti ünnepeken minden középületen és magánházon lobognia kellene a magyar zászlónak. Wohlfarht Olga arra kérte asszonytársait, hogy a huszadik jubileumi közgyűlésre a fővárosba érkező felvidéki asszonyok számára ajánljanak fel szállást. A Magyar Vöröskereszt ifjúsági tagozata arról számolt be, hogy 2000 tanítót és tanárt kértek fel arra, hogy hívják össze a szülőket az iskolákban és tájékoztassák őket a revíziót illetően kialakult helyzetről. Iván Gizella, a Központi Leánykör elnöke a leányok önkéntes munkavállalását szorgalmazta a katonai szolgálatra bevonult katonák családtagjait illetően.³⁹⁶ A *Magyar Asszony*-ban ezt követően több verset tettek közzé, amely a magyar honvédséget és a magyar katonát dicsőítette, valamint a cseh uralom alól felszabaduló magyar városokat ismertető írásokat is közöltek.³⁹⁷

A lengyel–magyar határ létrejötte ügyében is történtek támogató fellépések. A *Magyar Asszony* 1938. évi 21. számában Gramantik Margit hosszú írást adott közre *A lengyel–magyar barátság új korszaka* címmel. 1938. október 20-án, a magyar társadalom közös lengyel–magyar

³⁹⁵ Zászlót a magyarlakta Felvidéknek = Budapesti Hírlap, 1938. október 8. 5.

³⁹⁶ Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 20. sz. 1938. október 15. 466–471.

³⁹⁷ C. Szemere Klára: A mi pátriánk = MA, 1938. XVIII. évf. 22. sz. 1938. november 15. 507.; Gramantik Margit: A kassai harangok = MA, 1938. XVIII. évf. 22. sz. 1938. november 15. 508.; Berta Ilona: Valami nagy érzés = MA, 1938. XVIII. évf. 22. sz. 1938. november 15. 509.; Tarczay Gizella: A bevonuló honvédséghez = MA, 1938. XVIII. évf. 22. sz. 1938. november 15. 509.; Ámon Vilmosné: Műemlékeink a Felvidéken = MA, 1938. XVIII. évf. 22. sz. 1938. november 15. 511.

határt követelő tagjai a Pálffy-téren gyűltek össze, hogy Bem József szobra előtt tegyenek hitet a két nép évszázados barátsága mellett. A nagygyűlésen a MANSz népes küldöttséggel vett részt, mégpedig magyaros ruhában. Egyik tagjuk, a lengyel születésű Horváth Ákosné anyanyelvén szólalt fel: „Évszázados barátságot pecsétel most meg a lengyel-magyar közös határra való törekvés. Ezt a férfi-barátságot a lengyel és magyar asszonyok kézfogása is meg akarja pecsételni.”³⁹⁸

22. A MANSz küldöttsége a zászlóerdővel körülvett Bem-szobor előtt a nagy magyar-lengyel tüntetésen. Forrás: Tolnai Világlapja, 1938.

A MANSz-tagok ott voltak, amikor Sátoraljaújhelynél 1938. október 22-én megnyílt a határ: „Tizennégyen kaptunk engedélyt az átlépéshez. – kezdte beszámolóját dr. Csiky Jánosné a szövetségi értesítőben. Füzéressy őrnagy fogadta a MANSz küldöttségét, melyet vezettem s amelyben résztvett a sátoraljaújhelyi MANSz vezetősége és a sárospataki küldöttség, elnökével az élen. Nemzetiszínű zászlókat vittem magammal: sándorfalvai MANSz csoportunk szötte ezeket szeretetből és lelkesedéssből. Átadtam az őrnagynak a zászlókat – a kis fehér magyar házak lakóinak ajándékát, a felszabadult kis magyar házak lakói számára. Alig tudtam elmondani rövid beszédemet. Könnyek fojtották el szavaimat. De nem kellett szégyenkezniem miattuk: katonásan állt velem szemben az őrnagy, de az ő arcán is végigpergett a könnyek. Büszkén mondta, hogy ő lépte át először lóháton a határt, ő szakította át a nemzeti színű

³⁹⁸ A lengyel–magyar barátság új korszaka = MA, 1938. XVIII. évf. 21. sz. 1938. november 1. 486–488.; Százvezrek követelték Bem apó szobránál a közös magyar–lengyel határt = Budapesti Hírlap, 1938. október 21. 3.

szalagot, melyet MANSz asszony-testvérünk húzott keresztül a hídon. Ő léptetett át az asszonyok által készített, virágos diadalkapun.”³⁹⁹

A revíziót egyre jobban sürgető magyar társadalom, köztük a MANSz tagsága is óriási sikerként, régóta dédelgetett álmuk beteljesüléseként könyvelte el az 1938. november 2-án megszületett első bécsi döntést, melynek értelmében Magyarország visszakapta a Felvidéket.

A *Magyar Asszonyban* elsőként az elszakított Ipolyság és Sátoraljaújhely asszonyait és leányait köszöntötték. „Nehéz hús esztendő van mögöttünk, de a magyar asszonyok soha nem lankadó erővel, soha nem csüggedő reménységgel állták a harcot, amíg újra egyesülhetnek Veletek.” A döntés után a MANSz országos elnöke, gróf Ráday Gedeonné Adolf Hitler német kancellárnak táviratban fejezte ki köszönetét a Felvidék visszatéréséért. De ugyanígy táviratot küldött Mościcki⁴⁰⁰ lengyel elnöknek a lengyel–magyar közös határ újbóli felállása kapcsán, valamint gróf Esterházy Jánosnak és Jaross Andornak,⁴⁰¹ a pozsonyi Nemzeti Tanács tagjainak is. Ez utóbbi távirat így hangzott: „A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége mélységes meghatottsággal mond köszönetet mindkettőjüknek, hogy a megpróbáltatásokkal telt hús esztendő alatt vezették és oltalmazták a Felvidék magyarságát, s mint hazaszeretettől sugárzó beszédükben bejelentették, épen őrzött hűséggel vezetik vissza őket Szent István országába. A boldog reménység örömeivel várjuk sokat siratott elszakított testvéreinket közös tevékenységre mindnyájunk imádságával: Isten áldd meg a magyart!” A MANSz vidéki fiókjai közül a miskolci, a kőszegi, a debreceni, a nagykanizsai és a bodrogi Mussolininek küldött táviratot, és szinte kivétel nélkül mindannyian az olasz miniszterelnöknek a Magyarország jogos követelése mellett síkra szálló trieszti beszédét köszönték meg, de így tett sok, a MANSz-hoz hasonló más társadalmi egyesület is.⁴⁰²

A bécsi döntés előtt egy nappal tették közzé *A Magyar Asszonyban* a visszatérő Felvidék asszonyaihoz és leányaihoz intézett szövegüket: „Hús évvel ezelőtt, amikor országrészek váltak le az ezeréves Magyarország testéről, amikor csak üldözött és megkínzott magyarok jajszava hallatszott a nagy magyar éjszakában, a magyarság halálverejtékes órájában egy asszony járt közöttünk és odakiáltotta boldogtalan nemzetének: Ébredjetek! Akkor fogtunk

³⁹⁹ Dr. Csiksomlyói Csiky Jánosné: Sátoraljaújhely. 1938 október hó 22 délután 4 óra = MA, 1938. XVIII. évf. 21. sz. 1938. november 1. 489–490.

⁴⁰⁰ Ignacy Mościcki (1867–1946) 1926 és 1939 között volt Lengyelország elnöke.

⁴⁰¹ Gróf Esterházy János (1901–1957) az egyik legismertebb felvidéki magyar politikus volt, aki ugyancsak szükségesnek tartotta a trianoni békeszerződés revízióját. Jaross Andor (1894–1946) 1938 és 1940 között a Felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere volt.

⁴⁰² A felszabadított Ipolyság és Sátoraljaújhely magyar asszonyaihoz és leányaihoz = MA, 1938. XVIII. évf. 20. sz. 1938. október 15.; Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 20. sz. 1938. október 15. 466–471.; Országszerte üdvözlik és ünneplik Mussolinét és Imrédy Bélát = Budapesti Hírlap, 1938. szeptember 22. 6.; Lelkesen üdvözli az ország a magyar igazság harcosait = Budapesti Hírlap, 1938. szeptember 30. 5.

össze magyar asszonyok, felekezeti különbség nélkül, a Krisztusi gondolat védelmében. És összefogtunk osztálykülönbség nélkül a nemzet védelmében, a család és otthon oltalmazásában. Akkor Tormay Cécile emelte magasra a zászlót, köréje sereglettek a magyar asszonyok és a szörnyű éjtszaka után, az új magyar hajnalon, Tormay Cecillel az élen vittük a zászlót a bevonuló nemzeti hadsereg elébe, melyet 400 év óta várt a nemzet. Nehéz, küzdelmes esztendők vannak mögöttünk, de a magyar asszonyok számára nem voltak határok s a felvidéki asszonyok sorsa elválaszthatatlanul a mienkhez tartozott. Most, a felszabadulás órájában, megkínzott szívünk egész szeretetét visszük Felétek és kérünk, jöjjetek velünk az úton, amelyen húsz év óta járunk és amelyet a nemzet sorsa jelölt meg számunkra!”⁴⁰³

A MANSz ezt követően részt vett a Felvidék visszatérésének állami szintű ünnepségein is. Az 1938. november 11-i kassai bevonulás alkalmával gróf Ráday Gedeonné országos elnök vezetésével küldöttség vitte a központ által adományozott zászlót a kassai magyar asszonyoknak, a fővárosban maradt asszonyok pedig a Nemzetközi Klub tagságával együtt lord Rothermeret fogadták.⁴⁰⁴

Horthy Miklósné, mint minden ősszel, most is segítségnyújtásra szólította fel a magyar társadalom tagjait, és a visszatért Felvidék számára külön gyűjtést is indított. Segélyakciója keretében – a megszokott módon – pénzt, ruhát, cipőt, tüzelőt és élelmiszeradományokat kért. A MANSz a kormányzóné kérésére bekapcsolódott a *Magyar a magyarért!* elnevezésű akcióba, amelynek tényleges vezetője Imrédy Béláné volt.⁴⁰⁵ A MANSz-tagok összesen 315.876 pengőt gyűjtöttek – a vidéki szervezetek 279.650, a budapesti csoportok 24.742 pengővel járultak hozzá e nemes kezdeményezéshez. A vidéki fiókok ezen felül 5.117 pengő értékű gabonát és élelmiszert, valamint 6.366 pengő értékben ruhaneműt is gyűjtöttek. Ezen kívül 3000 füzetet, babérkoszorút szalaggal, 160 zászlót, 100 db ABC-s könyvet, 100 db babát, gyufát, gyertyát, szappant, 840 db könyvet adományoztak, 200 ruhát varrtak és 150 db ruhát kötöttek. Készítettek ágyfelszerelést is, és eladtak 10.000 db szívjelvényt.⁴⁰⁶

1939. március 15. és 18. között a magyar honvédek, kisebb harcok árán, birtokba vették Kárpátalját, és ezzel létrejött az új magyar–lengyel határ. Az ily módon a Magyar Királysághoz visszakerült 12.000 km²-nyi nagyságú terület lakosainak száma 700 ezer főt tett ki, amelynek

⁴⁰³ Magyarország felszabaduló földjeinek asszonyaihoz és leányaihoz! = MA, 1938. XVIII. évf. 21. sz. 1938. november 1.

⁴⁰⁴ Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 1 sz. 11–18. 14. Horthy Miklós kormányzó november 11-én vonult be Kassára.; Az Országzászlónál = Budapesti Hírlap, 1938. november 11. 4.

⁴⁰⁵ Felhívás a magyar társadalomhoz! = MA, 1938. XVIII. évf. 21. sz. 1938. november 1. 481.; Tormay Cécile emlékezetére adjatok... = MA, 1938. XVIII. évf. 21. sz. 1938. november 1. 482.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége is bekapcsolódott a hazafias akcióba = Budapesti Hírlap, 1938. október 16. 6.; Vitéz Imrédy Béláné a segélyezési mozgalom megszervezéséről = Budapesti Hírlap, 1938. október 16. 6.

⁴⁰⁶ Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 14. sz. 324–333. 333.

azonban csak 30%-a volt magyar, a többség ruszin, azaz ukrán nemzetiségűnek vallotta magát. A MANSz ezt a területgyarapodást is nagy örömmel fogadta: „Az Igazság most egy gyors mozdulattal intézkedett. És a kellő pillanatot idejében ragadták meg az illetékes kezek. És – nehéz terepviszonyok és – sajnos – áldozatokat kívánó harcok után, három nap alatt az egész Kárpátalját birtokba vették a vitéz magyar honvédek.” Ugyanekkor *A Magyar Asszony* főszerkesztője, Ámon Vilmosné arról írt, hogy alapítójuk, Tormay Cécile nem érthette meg a revízió megvalósulását, ám bár mindig hitt benne, épp ezért folyton hangoztatta, szinte jósolta a magyar feltámadás eljövételét. „Csodálatos, hogy azokat a történelmi eseményeket, melyeknek mi most szemtanui vagyunk, Ő, jövőbelátóan így hitte, így jövendölte, ahogy azok most bekövetkeztek. [...] És Ő nem láthatta, nem hallhatta ezt. Nem érthette meg, hogy a „nagy levélnek”, melyet „öt pecséttel pecsételtek le” most már valóban feltört egy-egy pecsétje.”⁴⁰⁷ Kárpátalja visszatérése alkalmából a társadalmi egyesületek, így a MANSz is, ezekben a napokban, hálájuk kifejezésekként, az olasz, a német és a lengyel követségek elé küldöttséggel vonultak fel.⁴⁰⁸

Kárpátalja visszatéréseivel a MANSz számára új munkaterület nyílt. A Központi Leánykör tagjai a harcokban megsebesült magyar katonákat azzal segítették, hogy bejártak hozzájuk a kórházba, elvégezték levelezéseiket, és ha kellett, hivatalos ügyekben is eljárak helyettük. Az év folyamán a fővárosi, valamint a szombathelyi leányok elvállalták egy-egy szegény újszülött gyermek keresztanyaságát a visszatért területen. A Központi Leánykör első fogadott gyermekét Cecíliának nevezték el, akinek keresztelőjét május 18-án, Rozsnyón tartották.⁴⁰⁹ A névválasztás egyáltalán nem meglepő, és jól rávilágít arra, hogy Tormay Cécile emléke mennyire élő volt a MANSz fiatalabb nemzedékéhez tartozók között is.

A nagyhatalmi döntés még meg sem született Erdély Magyarországhoz történő visszacsatolásáról, de az asszonyok már foglalkoztak az ügygel. Gróf Ráday Gedeonné országos elnök a szövetségi értesítő 1940. évi 8. számában jelentette be, hogy mostantól az erdélyi kérdést és az erdélyi magyarok megsegítését helyezik előtérbe. A fővárosban ekkoriban alakult Erdélyi Nők Országos Szövetségét is biztosították a támogatásukról, és már ekkor megkezdték az újabb adományok gyűjtését.⁴¹⁰ 1940. augusztus 30-án Németország és

⁴⁰⁷ Tormay Cecile: Tizenkettedik év. In: Küzdelmek. Emlékezések. 1939. 141–145.; Tormay Cécile beszéde a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének XII. gyűlésén = MA, 1931. XI. évf. 1. sz. 9–12.

⁴⁰⁸ Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. 2005. 246–247.; Ruszinszko újra a miénk a Kárpátok ősi országhatáráig = MA, 1939. XIX. évf. 7. sz. 147.; Gyász és élet találkozása = MA, 1939. XIX. évf. 7. sz. 145.; Lelkes rokonszenvtüntetések a baráti államok követségei előtt = Friss Újság, 1939. március 18. 4.

⁴⁰⁹ Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 11. sz. 252–262. 255.; Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 12. sz. 274–275.

⁴¹⁰ Erdély = MA, 1940. XX. évf. 8. B. sz. 94.

Olaszország jóvoltából megszületett a második bécsi döntés, amely Magyarországhoz csatolta Észak–Erdélyt, valamint a Partium északi részét és a Székelyföldet. A *Magyar Asszonyban* közzétették a kormányzó szeptember 3-án, Gödöllőn kelt hadparancsát, amellyel útnak indította a Magyar Királyi Honvédséget, hogy ellenőrzése alá vonja a Magyarország javára ítélt területeket.⁴¹¹

A döntés után két nappal, szeptember 1-jén a Központi Leánykör a Szabadság téren lévő Kelet szobránál ünnepelte Észak-Erdély visszatérését. Mattyasovszky Kornélia ezekkel a szavakkal köszöntötte a visszatért magyar területeket és azok lakosságát: „Ez a kis szerény csokor jelképezzé Kelet szobrán azt a boldog örömet, amellyel a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének leányifjúsága a hazatérő 44 ezer négyzetkilométernyi keletmagyarországi és erdélyi drága területeinket üdvözli. Trianon torz építményéből recsegve egy fal megint leomlott és 22 éves kemény megpróbáltatás után, a nehéz rabság alól felszabadult magyar és székely véreinket meleg testvéri szeretettel várva, szívünkre öleljük.” Szeptember 3-án, ugyanebből az alkalomból, ünnepi ülést tartottak.⁴¹²

Észak-Erdély visszatérése után Horthy Miklósné ismét a magyar társadalomhoz fordult segítségért és mindenkit arra kért, hogy csatlakozzon az *Erdélyért!* elnevezésű mozgalomhoz. A *Magyar Asszonyban* leírták, hogy „A társadalom már az első napokban bebizonyította áldozatkészségét; alig néhány nap alatt félmillió pengő gyűlt össze a mentőakcióra.” Az akcióhoz magától értetődően csatlakozott a MANSz is, de ezúttal egyelőre „Csak ruhanemű és pénzadományok gyűjtését...” kérte.⁴¹³

A Magyar Királyi Honvédség 1940. szeptember 5–13. között vette birtokba a visszacapott területeket. A bevonuló honvéds csapatokat a magyarlakta településeken mindenütt kitörő ünnepléssel fogadták. A Kolozsvári bevonuláson – szeptember 11-én – a MANSz gróf Ráday Gedeonné vezetésével küldöttségileg vett részt. Erről az eseményről dr. Csiky Jánosné – minthogy Kolozsvár az ő szülővárosa is volt – tudósított *A Magyar Asszonyban*: „A Nyugati pályaudvaron nagy a készülődés az esti órákban. Sok asszony izgatottan szaladgál. A vonat mozdonya feldíszítve. [...] A vagon megtelik. Mindenki elfoglalja helyét. Az Erdélyi Nőszövetség, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, s a Baross Női Tábor kiküldöttei. [...] Szóval le nem írható az a felséges kép, ami elének tárult a Kolozsvári-főtéren, mikor a Főméltóságú Úr ünnepélyes bevonulását vártuk. [...] Szinte elképzelhetetlen, hogyan tudta

⁴¹¹ A Kormányzó parancsa = MA, 1940. XX. évf. 9. B. sz. 107.

⁴¹² A Központi Leánykör Kelet szobránál = MA, 1940. XX. évf. 9. B. sz. 109.; Lelkesen ünnepli az ország Erdély egy részének visszatérését = Pesti Hírlap, 1940. szeptember 5. 2.

⁴¹³ A Főméltóságú Asszony felhívása = MA, 1940. XX. évf. 10. A. sz. oldalszám nélkül; A Főméltóságú Asszony felhívása: Erdélyért! = Pesti Hírlap, 1940. szeptember 15. 1.

befogadni Kolozsvár ezt az embertömeget? Alig van közéleti nagyság, akit ott nem láttunk volna. Asszonyok, pompás díszmagyarban. [...] A Kormányzó Úr hitvese, a MANSz fővédnöke, fehér csipkével díszített fekete díszmagyarban jelent meg. [...] Mindenütt öröm fakad, amerre lépnek, de soha ilyen szívszaggatóan, lelkesítően és könnyekig meghatva nem énekelte még magyar tömeg a Himnuszt.” Csiky Jánosné a kormányzóné által felajánlott magyar babákat is elvitte a kolozsvári gyerekeknek, amit azok később levelekben köszöntek meg neki. Gergely Mária már szeptember 17-én megírta levelét, amely így hangzott: „Édes Kormányzó néni! Nagyon szépen köszönöm a magyar babát. Ugye meg tetszett érezni, hogy minden gyermek szeretett volna szavalni az ünnepségen, de nem vettek be a programba. És még a mikrofonos bácsi sem kérdezte meg, hogy „ki tud egy verset?” Pedig mindig az volt a reményem, hogy akkor majd hátha teljesül a kívánságom. Édes Kormányzó Néni, tessék eljönni megint Kolozsvárra, de csak a gyerekekhez, meg tetszik majd látni, hogy mind nagyon magyarok vagyunk. Én a Szentpéteri iskolába járok. Ha megkezdődik a tanítás, nagyon fogjuk várni. Kezeit csókolja és a babát nagyon szépen köszöni: Gergely Mária, Kolozsvár, 1940. IX/17.” A hároméves Székely Jancsika nevében a szülei ugyancsak ősszel írtak köszönőlevelet: „Mélyen tisztelt Méltóságos Asszony! Nagyon szépen köszönjük a Méltóságos Asszonynak a szép ajándékát. Ahogy a Méltóságos Asszony reagondolt a magyar gyermekekre, mert bizony csak most érezzük igazán, hogy magyarok vagyunk, mert még a kicsi hároméves fiam is azt kérdezte a nagy ünnepély után: „Édesanyám, most szabad énekelni magyarul?” És elmosolyogva magát, egyik kezében a zászló, a másikban a baba és fennhangon rázendít: „Én vagyok a Horthy Miklós katonája.” Mert eddig úgy le volt a magyarság nyomva, hogy még gondolni sem volt szabad semmit. Csak magunk közt neveltük titokban a magyarságot beléjük, hogy mikor kérdeztük, mi vagy te? Akkor elmosolyodott a gyermek és halkán azt mondta: „Én magyar vagyok.” Még egyszer köszönetet mondunk a Méltóságos Asszonynak kedves ajándékáért. Kezeit csókolja: Ifj. Székely Jancsika 3 éves és szülei, 1940. Kolozsvár”⁴¹⁴

A sorra visszatérő területek nagyobb városainak a MANSz országzászlókat is adományozott. A nagykanizsai MANSz-fiók Munkácsnak szánt országzászlóját éppen a kolozsvári bevonulással egy időben avatták fel, amikor is a Szövetséget a nagykanizsai asszonyok mellett Hambek Róza képviselte. November 18-án a visszatért Erdély fővárosának, Kolozsvárnak adományoztak zászlót. Szintén november folyamán került sor a Székelyudvarhelynek, a Bánffyhunynak és a Szovátának felajánlott országzászlók

⁴¹⁴ Kolozsvár = MA, 1940. XX. évf. 10. A. sz. 98–101.; Kolozsvári gyermekek levelet írtak a Főméltóságú Asszonynak = MA, 1940, XX. évf. 10. B. sz. 118–119.; Lelkes levelekben üdvözlük a Főméltóságú Asszonyt a kolozsvári gyermekek = Pesti Hírlap, 1940. október 6. 5.

felavatására. Ez utóbbi helyen a Szövetség *vasutas szakosztályának* nevében a kormányzó menye, Horthy Istvánné mondott beszédet. Az országzászló-adományozás a későbbiekben is folytatódott. A *Beszkárt-csoport* 1941. február 6-án Zentelke erdélyi községet támogatta ily módon.⁴¹⁵ A MANSz *Pesti Asszonycsoportja* 1942. július 5-én a bukovinai székelyek által benépesített, kétezer lakosú falunak, Bácsjózseffalvának, 1942. szeptember 20-án pedig a Központ Kárásztelek községnek adományozott országzászlót.⁴¹⁶ 1943. szeptember 5-én, Észak-Erdély visszatérésének harmadik évfordulóján, a *Pesti Asszonycsoport* Pete községnek, valamivel később a soproni MANSz-fiók Gernyeszegnek, október 10-én a Központ Aranyosmeggyesnek adományozott országzászlót.⁴¹⁷

A kolozsvári bevonulás után a MANSz elhatározta, hogy vállalja egy-egy falu és az ott élők támogatását. A kétezer lelket számláló, szintiszta székely községet, Kárásztelket, ahol nagyon nagy volt a csecsemőhalandóság, Kutassy Ferencné vezetésével vették pártfogásukba, és a bajok megszüntetésére azonnal egy zöldkeresztes nővért küldtek a községbe. Emellett a Központi Leánykör ebben a faluban is keresztanyaságot vállalt. A háziipar fellendítése és a munkalehetőség megteremtése érdekében pamutot küldtek, valamint országzászlót is ajándékoztak nekik.⁴¹⁸

1941 tavaszán örömmel jelentették be, hogy „A Felvidék és Erdély-részek után, immár hazatért a Délvidék is.”, később pedig arra intettek, hogy „Senki ne legyen türelmetlen, panaszos, elégedetlen ebben az országban. Mert ma csak örülni szabad. Örülni az újabb eredménynek, a délvidéki testvéreink hazatérésének; hogy ismét a miénk ezeréves határunknak egy darabja. [...] A mi örömünk is túlárado, bár tudjuk, hogy az eredmény áldozatokat követelt. Hősi halottakat, akik életüket adták, hogy a nemzet újra megünnepelhesse a feltámadást!” Mivel a Délvidék visszatérésekor Európában már több ország is harcban állt egymással, de Magyarországot még mindig nem érintette meg a háború szele, erre külön is kitértek: „Mi, – a

⁴¹⁵ Felavatták Munkács város országzászlóját, a nagykanizsai MANSz ajándékát = MA, 1940, XX. évf. 10. B. sz. 120. Magyar zászlók napja Kolozsváron = Keleti Újság, 1940. november 19. 5.; Beiktatták a MANSz országzászlóit = Pesti Hírlap, 1940. november 26. 7.; Szövetségi élet = Új Magyar Asszony, 1941. XXI. évf. 4. sz. 1941. január 24. 7.; Szövetségi élet. Országzászlóavatások = Új Magyar Asszony, 1941. XXI. évf. 26. sz. 1941. június 27. 9–10. (A továbbiakban: Új Magyar Asszony = ÚMA)

⁴¹⁶ Szövetségi élet = MA, 1942. XXII. évf. 8. sz. 1942. augusztus 15. 74–79. 77.; Szövetségi élet = MA, 1942. XXII. évf. 10. sz. 1942. október 15. 96–98. 96.; Hazatelepítésük egy éves évfordulóját ünnepelték a bácskai székelyek = Ellenzék-Független politikai napilap, Cluj-Kolozsvár, 1942. július 7. 5.; Egyesületek és előadások = Pesti Hírlap, 1942. szeptember 30. 6.

⁴¹⁷ Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 21. sz. 1943. november 1. 292–293.; Szövetség = MA, 1943. XXIII. évf. 22. sz. 1943. november 15. 306–307. 306.; Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 23. sz. 1943. december 1. 320–321.

⁴¹⁸ Kárásztelek „A mi első falunk.” Kutassy Ferencné beszámolója. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 43–44.; Szövetségi élet = ÚMA, 1941. XXI. évf. 5. sz. 1941. január 31. 7.

polgári életben, – még nem beszélhetünk áldozatokról, háborús kellemetlenségekről. Zsírjegy, lisztjegy, cukorjegy?... Elenyésző csekélységek ezek azokhoz az áldozatokhoz képest, amit nagy célokért hoznak egyének és nemzetek. Valóban vannak olyan dolgok, amik miatt panaszkodni lehet. Átmenetileg nehezebben jutunk zsírhoz? Kevesebb a cukrunk, mint kellene, illetve amennyit szeretnénk? Ez még nem tragédia. Nemsokára érik már a jó magyar gyümölcs, a természetes cukorraktár s a kávé, – ha van – két kocka helyett eggyel is meg lehet inni. Csak ennél nagyobb bajunk ne legyen!⁴¹⁹

Amint azt az előző fejezetben láthattuk, a MANSz a visszatért területeken azonnal megkezdte a szervezőmunkát. A revíziós sikerek azonban nem csak fiókalapításokra ösztönözték őket. Jól tudták, hogy az 1920-ban elszakított területeken élő magyarságnak éppannyi, vagy lehet, hogy még több viszontagsággal kellett szembenéznie, mint az anyaországban élőknek, így szociális-jótékonyági munkájuk ettől kezdve még kiterjedtebb lett.

A revízió megvalósulása igazolta két évtizede zajló munkájuk szükségességét és hitelességét. Beigazolódtak Tormay Cécile szavai, amelyeket élete utolsó pillanatáig ismételt. Mint halála óta minden évben, halottak napján, a MANSz-tagok 1940-ben is kimentek alapítójukhoz, és Erdélyből, valamint Kassáról hozott földet szórtak a sírjára, a koszorúra pedig ezt a feliratot írták: „A szabad Kassa és Kolozsvár rögei alatt álmodj tovább Nagy-Magyarországról... Hálás hűséggel a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége.” Az emlékezésen Csiky Jánosné a következőképpen fogalmazott: „Tormay Cécile, ki azért küzdöttél, hogy az elszakított területek visszatérjenek hozzánk, nem hallottad a kassai dóm feltámadást hirdető hangját s nem léphettél Kolozsvár megszentelt földjére. Azért hoztunk Neked földet Kassáról és Kolozsvárról, hogy rögei alatt boldogan álmodj életed céljáról, Nagy-Magyarországról!” Mattyasovszky Kornélia a leányok nevében fogadalmat tett, hogy hűek maradnak Tormay Cécile eszméihez, és amint mondotta „minden erőnket Isten, a haza és a család szolgálatába állítjuk.”⁴²⁰

⁴¹⁹ Hazatért a Délvidék = ÚMA, 1941. XXI. évf. 17. sz. 1941. április 26. 1.; Senki sem panaszkodjon... = ÚMA, 1941, XXI. évf. 19. sz. 1941. május 9. 1.

⁴²⁰ Ünnepszeg Tormay Cécile sírjánál = MA, 1940. XX. évf. 11. B. 131.; Ünnepszeg Tormay Cécile sírjánál = Az Ujság, 1940. október 29. 6.

6. A MANSZ HÁZIIPARI ÉS SZOCIÁLIS TEVÉKENYSÉGEI

6.1. A háziipar felkarolása

Az Osztrák–Magyar Monarchia 1918-as felbomlása, és az önálló független magyar állam létrejötte azt jelentette, hogy minden tekintetben új országot kellett építeni. Át kellett gondolni a termelési struktúrákat is, mert a hangsúlyok a dualista állam megszűnésével egészen máshová helyeződtek. Az ország vezetői előtt az önálló magyar ipar megteremtése is ott állt feladatként. Miután a magyar ipar feldolgozó-ipar jellege, nyersanyagai többségének elvesztése következtében, 1920 után megszűnt, a könnyűipar egyik húzóágazata a textilipar lett. Az iparcikket és a ruházati anyagokat előállító gyárak csaknem kivétel nélkül a határon kívülre kerültek, ezért a világháborút követő első esztendőkből az ország óriási hiányokkal küszködött. A magyar háziipar felélesztése, és ezzel együtt megmentése – miután ez a legősibb asszonyi tevékenység volt, és a 19. századi magyarországi nőegyletek többsége is kiemelt figyelemben részesítette – a MANSz számára elsőrangú fontosságú feladat volt. Ennek irányítására hozták létre a *háziipari szakosztályt*, amely már a korai időszakban kiállításokat rendezett a magyar háziipari termékek népszerűsítésére külföldön⁴²¹ és itthon is. A háziipar felkarolásával a MANSz több célt is kitűzött: enyhíteni az iparcikkek hiányát, támogatni a magyar ipari törekvéseket, szerepet játszani az ízlésformálásban, munkalehetőséget teremteni az elszegényedett középosztálybeli nők részére. Utóbbi területeken, mint látni fogjuk, némi sikereket is elértek.⁴²² Mindezzel nemcsak a magyar népi hagyományokhoz való visszatérést hirdette meg, hanem alternatívát kínált azoknak, akik számára nem volt más munkalehetőség, a külföldi és belföldi kiállításokkal pedig megteremtette azt a nyilvános fórumot, ahol az asszonyok munkáit értékelni és értékesíteni is lehetett.

⁴²¹ Az első külföldi kiállításra 1920 őszén Stockholmban került sor. Az ötlet Raffay Sándornétól származott, aki segélyért folyamodott svédországi barátaihoz, ám valaki felhívta a figyelmét arra, hogy egy magyar háziipari termékeket bemutató kiállításnak nagyobb hatása lenne, mint az egyszeri gyorssegélynek. A 250.000 koronás bevételből a nehéz helyzetbe került tisztviselő családokat ruházták fel. A svéd sajtó később így értékelte a megcsonkított Magyarországról érkezett kiállítást: „A kiállításon Magyarország mint érintetlen egész szerepelt, amennyiben a toroczkói, a kalotaszegi és nyitrai kézimunkák együtt jelentek meg a somogyi és a halasi csipkével.” A második külföldi háziipari kiállítást a finn fővárosban, 1921-ben rendezték meg. A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 14., 23–24.; Magyar háziipari kiállítás Svédországban In: Népnaptár az 1921-ik esztendőre. Apostol Nyomda Rt. Budapest, 1921. 73.; Napi Hírek. A stockholmi magyar kiállítás sikere = Budapesti Hírlap, 1920. november 10. 3; A stockholmi magyar kiállítás = Az Ujság, 1921. január 13. 2.; Magyar kiállítás Finnországban = MA, 1921. I. évf. 4. sz. 22–23.; Magyar népművészeti és háziipari kiállítás Helsingforsban = Budapesti Hírlap, 1921. augusztus 13. 5.

⁴²² Kontha Sándor (szerk.): Magyar művészet 1919–1945 1. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985. 321. (Népművészet és háziipar fejezet.)

A háziipar nyújtotta munkalehetőséggel többen is éltek, így például Berényi Jenőné Kálmán Vilma ny. községi főjegyző neje Bátaszéken, aki 1923-ban a következő levelet küldte *A Magyar Asszony* szerkesztőségének: „Nekem is kedves foglalkozásom a szövészet. Alsónyéken tanultam a falusi asszonyoktól és nagy kedvvel fejlesztettem tovább. Tervbe vettem, hogy a szekszárdi falufejlesztő kiállításra egy férfit és egy nőt teljesen felruházok. A férfi sapkája, valamint a cipők, mind házi készítmény lesz. [...] Egy éve folytatom a szövészetet és büszke örömmel jelentem, hogy hozzátartozóim már mind olyan ruhákban járnak és olyan fehérneműt viselnek, amit én szőttem. Munkámmal családom megélhetését biztosítom. E nélkül – a csekély nyugdíj mellett – bizony nyomorral küzdenék.”⁴²³

A háziipari tevékenységhez a Központ igyekezett biztosítani a szükséges eszközöket, és az elméleti képzést is feladatául tűzte ki. Az első, a Horthy Miklósné fővédnökségével, 1922 végén meginduló szövőtanfolyam hatására országsszerte fokozódott az érdeklődés, és számos vidéki fiók létrehozta saját szövőtelepét.⁴²⁴ A MANSz a háziipari tevékenységen belül a szövőtelepek létrehozását tekintette a legfontosabb feladatának. Sok fiók már az alakulása pillanatában megindította a szövőtelepét – pl. Kunszigeten is így történt, de arra is akadt példa, hogy a szövőtelep az alakulás utáni első években jött létre – pl. Hódmezővásárhelyen 1923-ban. 1923 nyarán az országban már 118 szövőtelep működött, és összesen 453 szövőszéssel dolgoztak az asszonyok.⁴²⁵ A háziiparral kapcsolatos feladatok koordinálására 1923-ban létrehozták a *Háziipari Szövetkezetet*, amelynek keretében a háziipari tevékenységgel foglalkozni szándékozó asszonyok támogatására gyűjtőtelepeket létesítettek.⁴²⁶

A Szövetségnek gondja volt a piac megteremtésére is. Erre többféle módon törekedtek. 1926-ban Miskolcon megrendezték az első Országos Háziipari Kiállítást, amely ettől kezdve mindig más településen zajlott.⁴²⁷ Az elkövetkező években a háziipari kiállítások váltak a MANSz háziipari tevékenységének egyik legfontosabb nyilvános fórumává. Az asszonyok kezemunkájának másik fontos nyilvános fórumai a *Magyar Boltok* voltak. 1929-ben, ezen a néven, Budapesten, a Vigadóban nyitották meg első mintaboltjukat, amellyel a külföldiek megfelelő tájékoztatása mellett munkaalkalmat biztosítottak, valamint lehetőséget teremtettek

⁴²³ Asszonyok munkája az országban = MA, 1923. III. évf. 6–8. sz. 179–191. 180.

⁴²⁴ Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1922. II. évf. 9. sz. 27–30.; Asszonyok munkája a fővárosban. Szövőtanfolyam a várban = MA, 1922. II. évf. 12. sz. 25–26.; A második háziipari szövőtanfolyam befejezése = Budapesti Hírlap, 1922. december 7. 5–6.

⁴²⁵ Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1923. III. évf. 6–8. sz. 176–179.

⁴²⁶ A Magyar Asszonyok Háziipari Szövetkezetének megalakulása = MA, 1923. III. évf. 2. sz. 38–40.; A magyar asszonyok háziipari szövetkezetet alapítottak = Új Barázda, 1923. február 1. 2.

⁴²⁷ A miskolci kiállítás = MA, 1926. VI. évf. 6–7–8. sz. 183–190.; Országos Háziipari Kiállítás Miskolcon = Budapesti Hírlap, 1926. május 9. 9–10.

a vidéki asszonyok háziipari termékeinek eladására.⁴²⁸ A *Magyar Bolt* megnyitásával további céljuk volt az is, hogy csökkentsék az értéktelen külföldi dísztárgyak iránti keresletet. Párizsban exportirodájuk is volt, amely révén külföldi áruházakba is szállítottak magyar termékeket. A MANSz ezzel a vállalkozásával is a nemzetvédelemre törekedett. Ahogyan önéleírásukban némileg túlzón fogalmazták: „Ezeknek a külföldieknek hiába mutogatják az utódállamok kiállításain a tőlünk eltulajdonított jellegzetes hímzéseket, idegen cím alatt, ők már tudják, hogy az is a magyar nép ősi elorozott öröksége, mint akár a széttépett ezeréves ország. Gondunk van rá, hogy minden darab hímzés, csipke származási helyét feljegyezzék. Ez is egy kis nemzetvédelem!” – utaltak szerepükre a revizionista propagandában. A MANSz szötteleinek fő árusítója a *Magyar Bolt* megnyitása előtti években Gergely Péter kereskedő volt, aki a IV. kerületben az Eskü út 3. sz. alatti üzletében árulta az asszonyok termékeit.⁴²⁹ A '30-as években már a nagyobb vidéki városokban, így Zalaegerszegen, Győrben és Cegléden, valamint külföldön, így a soproni MANSz-fióknak köszönhetően Antwerpenben is működtek *Magyar Boltok*.⁴³⁰ A Felvidék visszatérése után a MANSz ott elsőként megalakult fiókja, a kassai is nyitott *Magyar Boltot*.⁴³¹

A '30-as évektől csatlakoztak az országos vásárok⁴³² kiállítóinak sorába, ahol ezután rendszeresen képviseltették magukat.⁴³³ Az 1930 karácsonyán, más társadalmi egyesületekkel közösen rendezett *Magyar Karácsony* címet viselő kiállításon arra igyekeztek ösztönözni a lakosságot, hogy az ünnep alkalmából is magyar készítésű termékeket ajándékozzanak egymásnak. A *Budapesti Hírlap* tudósítója szerint „A MANSz Játéküzeme szebbnél-szebb

⁴²⁸ A MANSz Magyar Boltja = MA, 1929. IX. évf. 7–8. sz. 294.; Horthy Miklósné nyitotta meg a MANSz „Magyar Boltját” = Budapesti Hírlap, 1929. június 2. 5.

⁴²⁹ Háziiparunk sikerei = MA, 1929. IX. évf. 11. sz. 426–428.; A MANSz Magyar Boltja = MA, 1929. IX. évf. 7–8. sz. 294.

⁴³⁰ Iparművészeti és háziipari kiállítás = MA, 1930. X. évf. 7–8. sz. 15.; Szerdán nyílik meg a Magyar Iparművészeti, Háziipari Kiállítás és Vásár = Az Ujság, 1930. július 23. 7.; Képzőművészet = Az Ujság, 1930. július 23. 10.; Új Magyar Bolt nyílik = MA, 1930. X. évf. 10. sz. 10.; Állandó MANSz-boltot nyit a győri MANSz = MA, 1936. XVI. évf. 20. sz. 474.

⁴³¹ A MANSz XXII. évi rendes közgyűlése = MA, 1940. XX. évf. 4. B. sz. 51–59.

⁴³² Az első országos vásárt 1906-ban rendezték Márciusi vásár néven. Később Tavaszí vásár, majd Keleti vásár, még később Budapesti Árumintavásár néven futott tovább. 1925 óta minden év tavaszán Budapesti Nemzetközi Vásár néven rendezték meg. Célja az ipar legújabb gyártmányainak bemutatása volt. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/RevaiLexikon_21_pot/?query=budapesti%20%C3%A1rumintav%C3%A1s%C3%A1r&pg=97&layout=s (2019.01.08.)

⁴³³ Asszonyok munkája = MA, 1932. XII. évf. 5. sz. 226–234.; Árumintavásár = Honi Ipar, 1932. május 15. 1–2.; Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 10. sz. 1938. május 15. 229–233. 233.; Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 10. sz. 232–235. 232.; Szövetségi élet = ÚMA, 1941. XXI. évf. 21. sz. 1941. május 23. 9–10.; A visszacsatolt Erdély kiállítása a Budapesti Nemzetközi Vásáron = ÚMA, 1941. XXI. évf. 6. sz. 1941. február 7. 10.; A MANSz a Mezőgazdasági Vásáron. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 42.

tömött állatokkal és olcsó magyar babákkal illeszkedik bele az ipari rész tarkaságába.”⁴³⁴ Az 1941. évi Budapesti Nemzetközi Vásár különlegességének számított az *Erdélyi kiállítás*, amelyre először került sor a terület visszacsatolása óta.⁴³⁵ Ahogyan beszámolójukban írták „Különösen örömről szolgált, hogy az idei Mezőgazdasági Vásáron már a visszatért drága erdélyi asszonytestvérek kezemunkáját is kiállíthattuk.” A visszatért területekről ekkor Kárásztelek, Korond, Kolozsvár, Marosvásárhely, Volóc és Makkfalva küldött szőttest és kézimunkát a vásárra.⁴³⁶ A vásár ideje alatt befolyt jövedelmet a MANSz az Erdélyben élő rászoruló magyaroknak juttatta el.⁴³⁷

23. A kormányzó né megnyitja a MANSz Erdélyi kiállítását, 1940⁴³⁸

A magyar ipar pártolása, és ezzel együtt Magyarország néprajzi és földrajzi kincseinek felértékelődése a '30-as években országszerte előtérbe került. Számos olyan csoport jött létre, amely a magyar termékeket, a magyar népviseletet, vagy a magyarországi nyaralóhelyeket preferálta. 1932-ben a MANSz csatlakozott az *Idegen árut nem veszünk!* és az *Itthon nyaralunk!*

⁴³⁴ Kiállítások = MA, 1931. XI. évf. 1. sz. 31–33.; Magyar Karácsony kiállítás a Károlyi-palotában = Budapesti Hírlap, 1930. december 6. 6.

⁴³⁵ Az erdélyi kiállítás megnyitóját a Filmhíradó is megörökítette. <https://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=4037> (2021.02.23.)

⁴³⁶ Szövetségi élet = ÚMA, 1941. XXI. évf. 21. sz. 1941. május 23. 9–10.; A visszacsatolt Erdély kiállítása a Budapesti Nemzetközi Vásáron = ÚMA, 1941. XXI. évf. 6. sz. 1941. február 7. 10.; A MANSz a Mezőgazdasági Vásáron. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 42.

⁴³⁷ A Főméltóságú Asszony nyitotta meg a MANSz erdélyi karácsonyi kiállítás-vásárát = MA, 1940. XX. évf. 12. B. 142.; Erdélyi Vásár. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 41.; Háziipari és népművészeti vásár = Közgazdasági Értesítő, 1940. november 17. 1205.; December 8-án nyílik meg az erdélyi karácsonyi vásár = Nemzeti Újság, 1940. november 17. 8.; Erdélyi Karácsonyi Vásár = Textil-Ipar, 1940. november 29. 10.

⁴³⁸ Erdélyi Vásár. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941.

elnevezésű mozgalmakhoz.⁴³⁹ Ez utóbbival kapcsolatban, ösztönzésképpen, *A Magyar Asszony* előfizetői között kisorsoltak egy nyaralótelket, a későbbiekben pedig számos magyarországi nyaralási lehetőségre hívták fel a figyelmet.⁴⁴⁰

A MANSz számára kiemelten fontos volt, hogy a magyar háztartásokba magyar áruk kerüljenek. A hódmezővásárhelyi MANSz-fiók kulturális szakosztályának vezetője, Demeter Istvánné 1928 őszén a déli gyümölcsök ellenében a magyar gyümölcsök fogyasztására buzdított, mert ahogy mondta: „... lehetetlen, hogy a magyar földön termett gyümölcsnek ne lenne legalábbis annyi tápereje, mint az éretlenül leszedett, hetekig a hajón beraktározva utazó s ezalatt az idő alatt kényszerített banánnak.” A külföldi áruk ellen más városokban is felléptek. A kecskeméti asszonyok a francia gyártmányú illatszerek és toilette-cikkek vásárlása ellen emeltek szót.⁴⁴¹

A MANSz 1933-ban és 1934-ben részt vett a Gömbös Gyula miniszterelnök egyik legnagyobb támogatója, a Társadalmi Egyesületek Szövetsége szervezésében létrehozott, ámbró rövid életűnek bizonyult – hiszen csak két alkalommal megszervezett – Nemzeti Munkahétén, amely a kormánypolitika sikerét volt hivatott bemutatni egy hatalmas ipari, mezőgazdasági és kulturális seregszemlén.⁴⁴²

A MANSz a magyaros ruha népszerűsítését is fontosnak tartotta. A '30-as évektől kiállítások, divatbemutatók szervezésével bekapcsolódtak a magyar népviselet népszerűsítését szorgalmazó Magyaros Öltözködési Mozgalomba.⁴⁴³ Több rendezvényükön maguk a MANSz-tagok is magyaros ruhában jelentek meg, pl. 1938-ban, az eucharisztikus kongresszuson, vagy a trianoni békediktátum elleni tiltakozó felvonulásokon, de a viselet népszerűsítését vidéken is fontosnak tartották. Özv. Zaka Pálné hódmezővásárhelyi MANSz-tag 1926-ban egy kis versben

⁴³⁹ A gazdasági válság megoldása = MA, 1932. XII. évf. 1. sz. 25–26.; Irsai Szabó Tiborné: Magyar asszonyok gyárlátogatásai = MA, 1932. XII. évf. 2. sz. 69.; Irsai Szabó Tiborné: Tegyük fogadalmat! = MA, 1932. XII. évf. 7. sz. 324–325.

⁴⁴⁰ „A Magyar Asszony” gyümölcsfákkal beültetett, bokrokkal bekerített nyaralótelket sorsol ki előfizetői között = MA, 1932. XII. évf. 2. sz. 71.; „A Magyar Asszony” nyaralótelke! = MA, 1932. XII. évf. 4. sz. 179.; A Velencei tó, mint a középosztály letelepülési helye = MA, 1932. XII. évf. 8. sz. 369.; A sorsolás eredménye = MA, 1933. XIII. évf. 2. sz. 43.

⁴⁴¹ A banán = MA, 1928. VIII. évf. 9–10. sz. 357.; A kecskeméti magyar asszonyok bojkottálták a Coty-parfümöket = MA, 1928. VIII. évf. 11. sz. 401.

⁴⁴² Vonyó József: Gömbös Gyula és a hatalom. 2018. 384–386.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének kongresszusa, a TESz nemzeti munkahetében = MA, 1934. XIV. évf. 4. sz. 1934. december 1. 1–5.; A TESz Nemzeti Munkahete a Nemzeti Egység ünnepe = Budapesti Hírlap, 1933. október 1. 6.; A Nemzeti Munkahét hírei = Budapesti Hírlap, 1933. november 11. 4.; A magyar nők kongresszusa = MA, 1934. XIV. évf. 18. sz. 1934. szeptember 15. 409.; A Magyar Nők Kongresszusa = Budapesti Hírlap, 1934. szeptember 18. 9.

⁴⁴³ Népművészetünk a nemzeti szellem szolgálatában V. Az Eucharisztikus kongresszus és a magyaros ruhamozgalom. Horthy Miklósné Ófömlétsága a kongresszus magyaros ruhamozgalomának szervezője = MA, 1938. XVIII. évf. 8. sz. 1938. április 16. 180–181.; Ferencziné Sedlmayr Krisztina: Magyaros ruhamozgalom az 1930-as években. In: Folia Historica XXIV. Magyar Nemzeti Múzeum 2005–2006. A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Évkönyve. Főszerk.: Kovács Tibor, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2006. 131–177.; Bagyinszky Marianna: Pesti „magyaros” divat a két világháború között. In: Honismeret, 2011. 39. évf. 3. sz. 61–63.

biztatta az asszonyokat a magyaros ruha hordására, amelyet *A Magyar Asszonyban* tettek közzé: „Szép magyar hölgyeim, /Ne vegyetek selymet,/ Csipkét, bársonyt és túllt – Most ne viseljete! Hisz van a magyarnak/ Szép honi szőttese,/ Mindegyik magyar hölgy/ Most csak azt viselje!”⁴⁴⁴

1938 tavaszán a fővárosi kerületi fiókok a Gellért Szállóban, 1939 tavaszán pedig a hódmezővásárhelyi MANSz-fiók a helyi Kaszinóban Zsindelyné Tüdös Klára⁴⁴⁵ magyar ünneplőruhaterveit mutatta be.⁴⁴⁶

24. A MANSz berettyóújfalui csoportjának kiállítása. Forrás: *A Magyar Asszony*.

A MANSz-ban a hagyományos nőideált állították példaképül mindenki elé, amelynek lényegi eleme volt a feleség-, illetve családanya-szerepre való felkészítés. Ezt a törekvésüket szolgálták a háztartási tanfolyamok is, amelyek rendszerint a Földművelésügyi Minisztérium segítségével valósultak meg. Ezzel a Leánykörökbe tömörült lányokat nemcsak hagyományos értékrendek továbbvitelére nevelték, de közvetetten a hazai gazdaságot is támogatták. A

⁴⁴⁴ Külömféle = MA, 1926. VI. évf. 6–7–8. sz. 218.

⁴⁴⁵ A debreceni születésű Tüdös Klára (1895–1980) 1925-től a Magyar Állami Operaház jelmeztervezőjeként dolgozott. 1937-ben nyitotta meg Pántlika nevű önálló szalonját a Belvárosban, ahol egyedi magyaros díszítésű, exkluzív modelleket készített a legfelsőbb körök és a művészvilág számára. 1938-ban jelent meg *Ünneplő c.* albuma, és ugyanebben az évben ment férjhez Zsindely Ferenc vallás- és közoktatásügyi államtitkárhoz. 1940–1941 között a Magyar Divatcsarnok, 1942-től a Corvin Áruház művészeti vezetője, 1944-től az Országos Református Nőszövetség elnöke volt. Ismert a vészkorszak alatti embermentő tevékenysége is, amelyért 2001-ben megkapta a Világ Igaza kitüntetést. Zsindelyné Tüdös Klára. *Életrajz – dokumentumokban, 1895–1980*. Szerk.: Dizseri Eszter, Kálvin János Kiadó, Bp. 1994.; Zsindelyné Tüdös Klára: *Csizma az asztalon. Életutak*. Harmat, Budapest, 2016.; Zsindelyné Tüdös Klára: *Isten markában*. Szerk.: Dizseri Eszter, Kálvin János Kiadó, Budapest, 2018.

⁴⁴⁶ Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 5. sz. 1938. március 1. 111–114. 114.; Magyaros divatbemutató a MANSz-ban = Budapesti Hírlap, 1938. március 6. 14.; A MANSz teaestélye a Kaszinóban = VRÚ, 1939. március 11. 3.; Magyar ünneplő ruhák bemutatása = VRÚ, 1939. március 11. 3.

háztartási tanfolyamok általában néhány hetesek voltak, és a tanfolyam záróvizsgálója a termékek kiállításával volt egybekötve, amelyek népszerűségét az is mutatja, hogy pl. a hódmezővásárhelyi MANSz-fiók tanfolyamát 1934-ben, az akkor éppen Szegeden járó Móricz Zsigmond is meglátogatta.⁴⁴⁷

A háziipari tevékenységekkel vagy a háztartási tanfolyamokkal nemcsak a hagyományos női szerepekre hívták fel a fiatal lányok figyelmét, hanem arra is, hogy minden időben fontos támogatni a rászorulókat is. Ezt szolgálták pl. a terítési versenyek, amelyekkel karácsony közeledtével céljuk az volt, hogy a szegény sorsú családok gyermekeit megajándékozzák. Amint azt a *Vásárhelyi Reggeli Újság* 1931 őszen megírta: „...a fehér pettyes, kék ruhás leánytábor Lánc utcai »főhadiszállása« nyüzsgő hangyabolyhoz hasonlít, oly mozgalmasak a csoport napjai, a belépő látogató rögtön sejti, hogy a MANSz-ban készülnek valamire. [...] Október 18-án terítési versenyt rendeznek az Iparegyletben, amelynek keretében »fellép« a leánycsoport minden tagja, hogy a legügyesebb házilány büszke címet elnyerje. Az érdekesnek ígérkező verseny méltányos belépő díj mellett tekinthető meg s a jövedelem már a karácsonyi alapra megy. A leányok azért is ambicionálják a verseny elsőségét, mert a legügyesebb leány – a kabala szerint – rövidesen férjhez megy. Sok szerencsét a starthoz!”⁴⁴⁸

25. A MANSz vásárhelykutasi csoportjának háztartási tanfolyama⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Móricz Zsigmond Vásárhelyen = VRÚ, 1934. márc. 8. 2.

⁴⁴⁸ A MANSz leánygárdája a szegény gyermekek karácsonyáért = VRÚ, 1931. október 4. 3.; Ma nyílik meg a nyilvánosság számára a MANSz-leányok terítési versenye. Tegnap a zsűri tekintette meg a kiállítást és kiosztotta a győztesek között a felajánlott díjakat = VRÚ, 1931. október 18. 4.; A MANSz terítési versenykiállítása = VRÚ, 1931. október 20. 2.

⁴⁴⁹ A képet Baté Szilveszter magángyűjtő bocsátotta a rendelkezésemre.

6.2. Szociális-jótekonysági munka

Mivel alapító szervezetei közül valamennyien régebb óta foglalkoztak már karitatív munkával, a MANSz eredetileg nem tervezte, hogy ezt a fajta tevékenységet is végzi, az élet azonban átírta a terveket. Mindezt a következő megállapításuk is megerősíti: „...amidőn Szövetségünk megalakult, nem vettük tervbe, hogy a MANSz külön jótekonysági munkát folytasson, abból indulván ki, hogy a jótekonysággal foglalkozó női egyesületek a MANSz kötelékében is megtartják függetlenségüket további működésükben. A nagy összeomlás után ráncszakadt nyomorúság azonban annyira megnövelte az inségesek számát, és annyi új formában jelentkezett a segítség szüksége, hogy a régi szervezetek segítőképességét az égető szükségletek messze túlhaladták. Azért Szövetségünk is belekapcsolódik a jótekonysági munkájába...”⁴⁵⁰ Ugyanakkor a MANSz „Jótekonysági tevékenységét mindig csak a szükség szava parancsolta és ott fejtett ki tevékenykedést, ahol ezzel hézagot pótol.” – hangzott el az első nyilvános közgyűlésen.⁴⁵¹

Mindez annál is inkább így volt, mert mint fentebb láthattuk, a MANSz megalakulásának elsődleges célja a keresztény-konzervatív politikai tábor erősítése, támogatása volt, illetve, amint azt Tormay Cécile az 1922. november 5-i országos közgyűlésen elmondta, a MANSz azért alakult, „...hogy a lefegyverezett nemzetet ismét felfegyverezze lelkében hittel, reménységgel, önmagába vetett bizalommal. [...] eredetileg politikai célzattal alakult, mert azokban a zord időkben politika volt az emberiség két legnagyobb ideálja: az istenszeretet és a hazaszeretet. Amennyiben Istent szeretni, hazát szeretni politika, úgy mi politikai szervezet vagyunk.”⁴⁵²

6.2.1. A katonák, a vagonlakók és a hadifoglyok támogatása

A MANSz-tagok először a Nemzeti Hadsereg tagjai részére gyűjtöttek fehérneműt. Ezt a részben politikai akciójukat 1919 novemberében indították meg, és három hét alatt 10.700 darab fehérneműt gyűjtöttek a katonáknak. 1919 decemberében, ugyancsak a Nemzeti Hadsereg felruházása céljából, más egyesületek jótekonysági hangversenyt rendeztek a Zeneakadémián, amelyre a MANSz-nál is lehetett jegyeket vásárolni. Emellett, még a román megszállás idején, a tömeglakásban lakókat és a vagonlakókat azzal segítették, hogy naponta orvost küldtek hozzájuk és szükség esetén gyógyszerekkel is ellátták őket. 1920 februárjában a nógrádberceli

⁴⁵⁰ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének országos közgyűlése = MA, 1922. II. évf. 11. sz. 8.

⁴⁵¹ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 18–23.

⁴⁵² Tormay Cecile: Negyedik év. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések. 54–61. 54–56.

MANSz-alapító Kállay-leányok 10.000 koronát adományoztak a Szövetségnek abból a célból, hogy a Temesvárról kiutasított, 60 vasúti kocsiban Budapestre érkező tanároknak és állami tisztviselőknek segítsenek. Az elcsatolt részekről Budapestre menekülteket az Országos Menekültügyi Hivatal⁴⁵³ létrehozásáig segítették. A kormány ebben az időszakban támogatásképpen 1000 pár cipőt bocsátott a MANSz rendelkezésére. A stockholmi magyarok, a Norvég Segítő Bizottság, a Svéd Vöröskereszt és az Amerikai Vöröskereszt ugyancsak segítette az asszonyok jótékony célú törekvéseit. A Svédországban élő magyarok, a Stockholmi Magyar Társulat útján, 1920 februárjában 135.000, majd tavasszal 158.000 koronát küldtek a MANSz-nak, utóbb azért, hogy a magyar gyermekeket el tudják látni cipővel.⁴⁵⁴ A skandináv országok, különösen Svédország segítsége mögött annak a törekvésnek a beérését láthatjuk, amelyet a MANSz létezése első pillanatától kezdve fontosnak tartott: a külföldi asszonyokhoz intézett szavak – Tormay Cécile első kiáltványa 1918 őszén a skandináv asszonyokhoz szólt – meghallgatásra találtak.

A jótékonyági szakosztály bekapcsolódott a külföldről hazatért hadifoglyok⁴⁵⁵ fogadásába is. 1919 őszén szinte az elsők között hívták fel a figyelmet arra, hogy a külföldről hazatérő

⁴⁵³Az utódállamok területéről a világháborút követően kb. 400–500.000 magyar lakos érkezett a már csonka Magyarországra, azon belül is leginkább a fővárosba. Ebből mintegy 220–250.000 fő Erdélyből, 140–160.000 fő Csehszlovákiából, 50–70.000 fő pedig a későbbi Jugoszláviából települt át. Az áttelepülők több mint fele 1918–1919 folyamán érkezett, akik a bevonuló idegen katonák elől menekültek, a második menekülthullám pedig 1920-ra esett, amikor az ottani magyar lakosok a régi magyar közigazgatás átalakítása és iskolahálózat felszámolása miatt döntöttek úgy, hogy elhagyják szülőföldjüket. A menekültek között kb. 50.000 állami és közalkalmazott, valamint 90.000 diák volt. Az Országos Menekültügyi Hivatalt 1920. április 16-án hozták létre azzal a céllal, hogy irányítsa az utódállamokból érkező menekülteket, majd ellátásukról és elhelyezésükéről gondoskodjon. A szervezetet 1924-ben szüntették meg, ezután a menekültek ügyeivel a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium foglalkozott. Petrichevich–Horváth Emil: Az Országos Menekültügyi Hivatal négyéves működéséről. Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest, 1924.

⁴⁵⁴A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 18–23.; Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége. In: 15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből. 1933. 3–5. 3.; Fehérneműt a hadseregnek = Budapesti Hírlap, 1919. november 25. 8.; Jótékonycélú hangverseny = Budapesti Hírlap, 1919. december 17. 7.; Hangverseny és matiné a nemzeti hadsereg javára = Budapesti Hírlap, 1919. december 19. 6.; A vagonlakók = Budapesti Hírlap, 1920. február 13. 6.; A nyomorgóknak = Budapesti Hírlap, 1920. február 10. 7.

⁴⁵⁵Az első világháborúban több mint 7 millió katona esett hadifogságba. Az antant országai 3.330.000, a központi hatalmak szövetségesei 3.940.000 foglyot ejtettek. A legnagyobb veszteséget hadifoglyokban Oroszország után (2.250.000 fő) az Osztrák–Magyar Monarchia szenvedte el (1.673.000 fő). Közülük legtöbben orosz hadifogságba estek. 1918 után a magyar hadifoglyok hazaszállításáról először a Károlyi-kormány gondoskodott. 1919. július 31-ig 43.877 hadifogoly tért haza Magyarországra. 1919. augusztus végétől megindult az olaszországi hadifoglyok szállítása is, év végéig 2198 tiszt és 93.748 katona tért haza Olaszországból. 1919 őszén angol hadifogságból 3400 fő tért haza. 1919 végén többen hazatértek francia és amerikai hadifogságból is, de pontos számukat nem lehet tudni. Románia 1920-ban 7840 személyt adott át, akik között lehettek orosz és román hadifoglyok is. 1920. áprilisra–májusra 5905 hadifogoly tért haza francia fogságból. 1920. október 25. és 1921. szeptember 9. között két hajóval Vlagyivosztkból és Kelet-Szibériából 13.395 hadifogoly tért haza. 1922 decemberéig Oroszországból még 37.647 fogoly tért haza a Riga – Stettin – Berlin – Passau – Bécs vonalon. A rigai szállítmányból a szovjetek 1500 tisztet túszként tartottak vissza, és csak azt követően engedték el őket, hogy a magyar kommunistákat felajánlották értük cserébe. Az utolsó orosz szállítmány így Rigából 1922. augusztus 2-án indult haza. A magyar állam 1922 végén a hadifoglyok hazaszállítását befejezettnek nyilvánította, azonban még a '20-as, '30-as években is tértek haza egyénileg vagy kisebb csoportokban első világháborús magyar hadifoglyok, leginkább a

hadifoglyokat első alkalommal nem várta senki, ezért „A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége magára vállalta, hogy a foglyok fogadásánál közreműködik.” Ennek érdekében „Állandó kirendeltséget szervezett tagjai sorából a pályaudvarokon.”⁴⁵⁶ December 24-én a MOVE nőcsoportjával, – melynek a Szociális Missziótársulat főnöknője, Farkas Edith volt a vezetője -, rendeztek karácsonyi ünnepélyt a hadifogságból hazatért katonáknak.⁴⁵⁷

Az 1919 őszén olasz fogságból hazatérőket még Dessewffy Emma vezetése alatt fogadták. 1920 júliusában Tormay Cécile értekezletet hívott össze a Magyar Vöröskereszt Egyesülettel, amelyen a MOVE, a TEVÉL és a Honvédelmi Minisztérium küldöttjei is részt vettek. Itt döntött el, hogy a MANSz vezetése alatt *hadifogolyfogadó bizottság* alakul, amelynek vezetésével a MANSz országos elnöke Schmidt Miklósnét és Tasner Máriát bízta meg. A hadifoglyok fogadására a Közellátásügyi „Közélelmezési” Minisztérium 250.000 koronát, a Honvédelmi Minisztérium 1921. január 1-től havi 13.000 koronát, a kormányzó a magánpénztárából 20.000 koronát utalt ki, de a Szövetség saját gyűjtést is rendezett, és az Amerikai Vöröskeresztől is kapott segítséget. A MANSz-tagok tizenegy hónap alatt ily módon kb. 32.000 hadifoglyot láttak el. A hazatérőknek rengeteg élelmiszert gyűjtöttek. 1920-ban gyorssegélyként 132.900 koronát, 110 láda ruhát, könyveket és szappant osztottak szét köztük. Amikor a Kelet–Szibériából érkező első hadifoglyok 1920. július 10-én magyar földre léptek, Szombathelyen az ottani MANSz-fiók asszonyai fogadták őket és adományokat osztottak ki köztük. A fővárosba, a Keleti pályaudvarra július 16-án megérkező hadifoglyokat a kormányzó és Soós Károly⁴⁵⁸ honvédelmi miniszter, valamint a MOVE mellett a MANSz küldöttsége is fogadta.⁴⁵⁹ Július 22-én a Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvak Nemzeti Szövetségével⁴⁶⁰ közösen rendeztek kerti

---

Szovjetunióból. Hadifogoly magyarok története két kötetben. A balkáni, olasz, román, francia, angol, amerikai és perzsa–afgán hadifogság, történelmi és nemzetközi jogi bevezetéssel. I. kötet. Szerkesztették: Baja Benedek – Pilch Jenő – dr. Lukinich Imre – Zilahy Lajos. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat kiadása, Budapest, 1930. 74–75. Az oroszot követte az olasz, a szerb és a román hadifogság. A legkevesebben a franciák és az angolok fogságába kerültek. Bornhardt Attila: Hadifogságban. In: Magyarország az első világháborúban. Főszerk.: Romsics Ignác, Kossuth Kiadó, Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2010. 149–151.

⁴⁵⁶ Budapest asszonyaihoz! = Nemzeti Ujság, 1919. október 7. 5. A pályaudvari kirendeltség Dessewffy Emma, Raffay Sándorné, Ipolyi-Keller Istvánné, Thorotzkay Lajosné, dr. Wallner Ödönné, Vattay Sándorné és dr. Dirner Gusztávné vezetése alatt működött. Messziről jött magyarok = Nemzeti Ujság, 1919. október 21. 5.; Kérelem Budapest asszonyaihoz = Budapesti Hírlap, 1919. október 7. 4.; A hadifoglyok fogadása = Budapesti Hírlap, 1919. október 21. 4.

⁴⁵⁷ A MOVE jótékony karácsonya = Budapesti Hírlap, 1920. január 3. 6.

⁴⁵⁸ Soós Károly 1920. március 15-től július 19-ig, a Simonyi–Semadam-kormány honvédelmi minisztere volt.

⁴⁵⁹ A MANSz 1921. évi rendes közgyűlése = MA, 1921. július 15. I. évf. 1. sz. 22–23.; Szociális munka. In: 15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből. 1933. 18–25.; Megérkezett az első kelet-szibériai hadifogolyszállítmány = Az Ujság, 1920. július 11. 2.; A szibériai foglyok ünnepélyes fogadtatása = Az Ujság, 1920. július 16. 1.; Haza Kelet–Szibériából = Budapesti Hírlap, 1920. július 11. 3.; A szibériai magyar hadifoglyok Budapesten = Budapesti Hírlap, 1920. július 16. 2.

⁴⁶⁰ 1918-ban a hadiözvegyek, hadiárvak és hadirokkantak is megalakították érdekképviseleti szervezetüket Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvak Nemzeti Szövetsége, Hadröa néven, amely 1919 őszén újjáalakult. 1926 végére a szövetség anyagi csödbe jutott, és 1929 januárjában Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvak

ünnepélyt, amelyen a jótékony célra való tekintettel a katonazenekarok vezetését híres civil és katona karmesterek vállalták el, úgy mint Ábrányi Emil, Dohnányi Ernő, Fricsay Richárd és Kerner István.⁴⁶¹ Minderre olyan időkben került sor, amikor Magyarországra özönlöttek a menekültek, a romló életkörülményeket mindenki a saját bőrén tapasztalta, és a trianoni békeszerződés aláírása–véglegesülése az egész országot sokkolta.

A Magyar Távirati Iroda 1921. május 20-i napi hírében adta tudtul, hogy a kormányzó a MANSz *hadifogolyfogadó bizottságának* a hazatérők fogadásakor kifejtett tevékenységükért elismerését fejezte ki. Többek között elmondta, hogy a MANSz volt az, aki „...elsőnek sietett a honvédelmi minisztérium segítségére, hogy a hazatérők fogadását a magyar nőket jellemző közvetlenséggel, szeretetteljes gondoskodással bensőségesse, meleggé tegye. A Szövetségen belül e célra külön fogadóbizottság alakult, mely sem fáradságot, sem időt nem kímélve, hazatérő honfitársaink üdvözlésére sietett, hogy minden ellenkező, célzatos híreszteléssel szemben meggyőzhessék a hazatérőket arról, hogy itthon mindenütt öröm, büszke lelkesedés, testvéri szeretet fogadja őket.”⁴⁶²

Az elkövetkező időkben a szervezeten hazatérő hadifoglyok fogadása a MANSz egyik legfontosabb feladata lett. 1922 tavaszán újabb hadifoglyok érkeztek haza Oroszországból, akiket a MANSz *hadifogolyfogadó bizottsága* fogadott. A katonák megvendégeléséhez az asszonyok ekkor Alsódabasról, Alsónémediből, Lajosmizséről, Szalkszentmártonból és Kerekegyházaról küldtek élelmiszereket.⁴⁶³ 1922 nyarán még négyszer fogadták a hazatérő hadifogoly-csoportokat. Ellátásukról ekkor tiszafüredi és ceglédi MANSz-fiókok gondoskodtak.⁴⁶⁴ A *jótékonyági szakosztály* munkálkodása folytán a Szövetség – összegzésük szerint – 1922 őszéig 88 ezer hazatérő hadifogoly fogadásánál működött közre, amelyhez különösen a kecskeméti és a ceglédi asszonyok járultak hozzá jelentős adománnyal. Rajtuk kívül élelmiszert küldött még Alsódabas, Alsónémedi, Győr, Karcag, Kerekegyháza, Lajosmizse és Szalkszentmárton asszonytársadalma is. A hadifoglyok megvendégeléséből a vidékiek mellett a fővárosiak is kivették a részüket. A neves vendéglátók, mint a Gerbeaud-cukrászda süteményt, a Palugyay- és a Törley-pincészetek bort, pezsgőt és likórt ajánlottak fel.

Országos Nemzeti Szövetsége, HONSz néven engedélyezte újból a belügyminiszter a működését. A HONSz-nak a munkaalkalmak keresése, a jogi tanácsadás és az orvosi segítségnyújtás, az adományok gyűjtése és szétosztása, valamint a hadigondozottak részére kedvezmények kijárása volt a feladata. <https://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?ID=3824> (2019.07.01.)

⁴⁶¹ Kerti ünnep a királyi várkertben = Budapesti Hírlap, 1920. július 17. 3.

⁴⁶² A kormányzó elismerése = Budapesti Hírlap, 1921. május 31. 4.; Magyar Távirati Iroda Napi hírek, 1921. május 20. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NapiHirek_1921_05_1/?pg=270&layout=s&query=Magyar%20asszonyok%20nemzeti%20sz%C3%B6vets%C3%A9ge (2019.01.05.)

⁴⁶³ Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1922. II. évf. 5. sz. 28.

⁴⁶⁴ Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1922. II. évf. 7–8. sz. 52–53.; Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1922. II. évf. 9. sz. 27–30.; Megjöttek a főtűszok Krasznajarszkból = Budapesti Hírlap, 1922. július 30. 5.

Az Amerikai Vöröskereszt vezetője, James Pedlow kapitány 110 láda ruhát (swetter, sapka, harisnya), a Hangya Szövetkezet pipát, szappant és gyufát, a Szent István Társulat könyveket, a MANSz 5000 naptárat, a TEVÉL levelezőlapokat és propagandairatokat, Horthy Miklósné 2000 db levelezőlapot adott. Az elnöki jelentés szerint a hadifoglyok fogadására összesen 451.259 koronát adtak ki. A MANSz fogadóbizottságánál összesen mintegy 50.500 hadifogoly és hadigondozóból érkező egykori katona fordult meg a Keleti pályaudvaron, akik között 1929 kg szalonnát és kolbászt, 3990 kg kenyeret, 10.000 K értékű húsneműt, 8902 K értékű bort, 8341 K értékű süteményt, 13.090 K értékű szalagot (nemzeti színű szalagot), 6515 K értékű virágot, 12.090 K értékű karácsonyi és húsvéti ajándékot, valamint 23.000 K értékben gyorssegélyt osztottak ki.⁴⁶⁵ A magyar hadifoglyok utolsó csoportja 1923. január 3-án érkezett meg Budapestre. Oroszországból ekkor a mintegy 90 fővel együtt néhány asszony és gyermek is érkezett a Keleti pályaudvarra, akiket a MANSz ceglédi és abonyi fiókja vendégelt meg.⁴⁶⁶

1924 nyarán román fogságból elengedett magyar katonák érkeztek haza, akiket Biharkeresztesen cseréltek ki román foglyokra. Püspökladányban a MANSz helyi fiókja fogadta őket. Egyiküktől, Iványi Kamill evangélikus lelkésztől, a püspökladányi MANSz elnöknője, Tisza Imréné később kapott egy levelet, amelyet *A Magyar Asszony* számára is elküldött. Ez a levél a nők mozgósítása és „önmozgósítása” eszközeként is értékelhető: „Most amikor már újra megkezdjük rombadólt fészkünk fölépítését, kezembe veszem a tollat, hogy méltóságodnak és a MANSz azon lelkes tagjainak, akik megérkezésünk alkalmával a püspökladányi állomáson fogadtak, bajtársaim és a magam nevében is őszinte és hálás köszönetemet tolmácsoljam. Biztosítom a magyar hölgyeket arról, hogy szeretetük nem ölelt magához érdemteleneket, hanem olyan magyarokat, akik továbbra is azért fognak küzdeni, hogy az a föld, amelyen ma magyar anyák magyar gyermekei idegen nyelveken kénytelenek tanulni, ismét magyar legyen. Bajtársaim nevében szívem mélyéről jövő imáimból kérem az Istent, hogy két kezével áldja meg a MANSz hazafias munkálkodását. Iványi Kamill evang. lelkész, vallástanár”⁴⁶⁷

⁴⁶⁵ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének országos közgyűlése = MA, 1922. II. évf. 11. sz. 8–9.

⁴⁶⁶ Az utolsó hadifogoly szállítmány = Budapesti Hírlap, 1923. január 3. 5.; Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1923. III. évf. 1. sz. 28–30.

⁴⁶⁷ Hazatértek politikai foglyaink Romániából = Budapesti Hírlap, 1924. június 19. 8. Asszonyok munkája = MA, 1924. IV. évf. 4. sz. 111–115. 114.

6.2.2. Az ifjúság támogatása

A MANSz az ifjúság támogatását elsőrangúan fontos küldetésének tekintette. Ahogyan Tormay Cécile az 1923. december 8-i közgyűlést megnyitó beszédében megfogalmazta: „Ennek a kornak két hőse van, a magyar asszony és a magyar ifjú. És azért lettek ők a kor hősei, mert táborukban maguk között összetartást tudtak teremteni. Ez a mi erőnk, ez a jövő ígérete.”⁴⁶⁸ A fiatal nemzedék felkarolására 1923-ban tettek először komoly lépéseket. Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter segítségével Budapesten, a Hold utca 19. sz. alatti épületben, ebben az évben nyitották meg a *Sarolta Leányotthon*t. Az ötlet egy 1943-as beszámoló szerint már 1920-ban felvetődött, amikor a Szövetség arra kereste a választ, hogyan tudná bevonni a munkájába a fiatalokat. Egy elsőéves egyetemista diáklány vetette fel, hogy az elszakított részekről Budapestre menekülő egyetemistáknak nagy szüksége lenne kollégiumra. A védnökséget a kultuszminiszter felesége, Klebelsberg Kunoné Botka Sarolta⁴⁶⁹ vállalta, így az intézetet róla nevezték el. Az egyetemi hallgatók elhelyezésére szolgáló otthon felvételi követelményeit a következőkben szabták meg: „Az otthon tagjai egyetemi hallgatók lehetnek, kik vidéken laknak, jó előmenetelűek, erkölcsileg kifogástalanok és 18-24 év közötti életkorúak.” A lakóhelyükön működő MANSz-fiók ajánlásával ellátott felvételi kérelmet az igazgatótanács elnöke, Klebelsberg Kunoné bírálta el. A felvétel csak egy félévre szólt, de ha valaki jól tanult, tanulmányai befejezéséig maradhatott. Az intézet szabályzata azt is kimondta, hogy a tanulók ismerkedjenek meg a MANSz céljaival és vegyenek részt a Szövetség munkájában is, hogy tanulmányaik befejezése után a „Szövetség szellemében vezetői lehessenek a magyar női társadalomnak.” A Leányotthon megnyitására 1923 októberében Horthy Miklósné, Klebelsberg Kunoné és Tormay Cécile jelenlétében került sor. Első vezetője Szendrődyné Filipovics Rózsi lett, majd 1924. március 10-én a felügyelőbizottság özv. Várossy Gyulánét nevezte ki felügyelőnővé. A *Sarolta Leányotthon*nak 1923 októberétől karácsonyig 18, az ünnepeket követően pedig már 21 növendéke volt. A diákok a lakhatás mellett személyenként naponta fél liter tejet és fél kg kenyeret is kaptak, 1924 márciusától pedig teljes ellátásban részesültek. 1933-ban a Leányotthon átköltözött az akkor már Klebelsberg utcának nevezett, egykori Hold u. 17. sz. alatti épületbe, ahol már 90 férőhelyet tudtak biztosítani. Ezután egyesítették az addig külön a székely leányok részére fenntartott Bethlen Margit Otthonnal, így az új otthon neve *Sarolta Kollégium* lett. A kollégiumot 12 tagú igazgatótanács vezette, amelyben az egyetemi tanárok mellett MANSz-tagok is helyet kaptak. 1940-ben az

⁴⁶⁸ Tormay Cécile országos elnök beszéde a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének közgyűlésén = MA, 1924. IV. évf. 1–2. sz. 1–4.

⁴⁶⁹ Életutunk. Gróf Klebelsberg Kunoné visszaemlékezései. Agapé Kft. Szeged, 1992.

intézet a Zsigmond király útja 114. sz. alá költözött, és az ezt követő években már közel 150 leány kapott itt lakhatást.

A leányok mellett a MANSz az egyetemi férfit hallgatók támogatását is fontosnak tartotta, ezért részükre, ugyancsak 1923-ban, megnyitották a *Horthy Miklós Kollégiumot*. A 650 egyetemi hallgató lakhatását biztosító kollégiumot a MANSz fennállása alatt végig kiemelt figyelemben részesítette. Megalakulásában Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök is szerepet játszott, aki az intézményt elsősorban azoknak az egyetemi hallgatóknak kívánta létrehozni, akik a legtöbbet szenvedtek a trianoni országcsönkítés miatt. Hambek Róza későbbi kollégiumvezető erre így emlékezett: „Akik résztvettek a nyugatmagyarországi harcokban, akiket Erdély, Dél- és a Felvidék elszakítása hontalanná tett, akik az áldatlan gazdasági és politikai viszonyok miatt tanulmányaikat félbeszakítva, kétszeresen érezték a trianoni döntés szomorú csapását.” A kollégiumot először a budaörsi kaszárnyában rendezték be. Igazgatójának Tormay Cécile Pálmay Lenke nyugalmazott tankerületi főigazgatót nevezte ki, aki 1930-ig vezette az intézményt, majd ekkor Hambek Róza lépett a helyére.⁴⁷⁰

A MANSz debreceni fiókja 1924 őszén határozta el egy leánykollégium létrehozását, amit Horthy Miklósnéról szerettek volna elnevezni, ezért 1926. május 10-én, a tiszántúli MANSz-fiókokkal együtt küldöttséggel járultak elé. A kormányzó ekkor megadta az engedélyt, hogy az új debreceni leánykollégium az ő nevét viselje, így Klebelsberg Kuno miniszter segítségével, a nagy múltú cívisvárosban 1926. szeptember 1-jén megkezdték a Széchenyi u. 1. sz. alatti épület felújítását, és október 1-jén készen állt a kollégium 20 leány befogadására. A felújítási költségekhez a minisztériumi támogatás mellett a központi Szövetség, a debreceni, és más vidéki fiókok, valamint a főváros is hozzájárult. A *Horthy Miklósné Leányotthon*ba 1926. október 1-jén költöztek be első lakói, felavatására október 24-én került sor. A Gerő Lászlóné felügyelete alatt működő Leányotthon első társas összejövetelét, Tormay Cécile jelenlétében, december 5-én rendezte meg.⁴⁷¹ Az ifjúság támogatására tehát a MANSz elsődleges feladatként tekintett, amelyre az 1920-as években három intézményben is lehetőségük volt.

A Klebelsberg Kuno támogatásával, 1926-ban létrehozott debreceni *Horthy Miklósné Leányotthon* az 1931-ben kezdődő tanévvel beolvadt a debreceni egyetem⁴⁷²

⁴⁷⁰ A Sarolta Leányotthon = MA, 1923. III. évf. 11–12. sz. 243.; G.I. : A MANSz Sarolta Leányotthona = MA, 1924. IV. évf. 7–8. 183–184.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének országos közgyűlése = MA, 1924. IV. évf. 1–2. sz. 6–17. 7.; Asszonyok munkája a fővárosban = MA, 1925. V. évf. 5–6. sz. 194–200. 195–196.; Dr. Bobula Ida: Sarolta Leányotthon In: Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Évkönyve 1943–1944. 55–58.; Hambek Róza: Horthy Miklós Kollégium In: Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Évkönyve 1943–1944. 59.

⁴⁷¹ Jelentés a debreceni Horthy Miklósné Leányotthonnak az 1926–27. első évi működéséről = MA, 1927. VII. évf. 7–8–9. sz. 208–210.

⁴⁷² 1921-től neve Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem.

leányinternátusába. A kultuszminiszter ekkor a MANSz-ot arra kérte, hogy alakítsanak egy védőbizottságot, amely továbbra is patronálhatja a leányotthont és minden tanévben 12 egyetemi hallgató felvételére tehet javaslatot. A miniszter Tormay Cécile-hez írott levele mutatja és bizonyítja, hogy a MANSz életképes és fontos célokat valósított meg: „Abból az alkalomból, hogy hosszú évek áldásos tevékenysége után a MANSz által fenntartott Leányotthon beolvad az egyetemi internátusba, mint a magyar ifjúság gondozásáért felelős miniszter, kifejezem egyúttal Méltóságod előtt köszönetemet és elismerésemet az eddig végzett nagyjelentőségű munkáért, fáradozásukért és a magyar asszonyok szívéből fakadt sok-sok szeretetért, mellyel a debreceni egyetem leányhallgatóit a MANSz hölgyei elárasztották.”⁴⁷³

1924-ben *A Magyar Asszonyban* felhívást tettek közzé azért, hogy a diákokat segítve, a *Horthy Miklós Kollégium* 77 lakószobájának pártfogókat szerezzenek: „Minden vármegye, törvényhatósági joggal felruházott város, rendezett tanácsú város és nagyobb jómódú község könnyen vállalhatná ezt a nemes feladatot, mert aránylag csekély az áldozat, amit a patrónusoknak a kollégiumban lakó magyar egyetemi ifjúsággal szemben, a remélt jobb jövő bekövetkezéséig, vállalniuk kell [...] A patrónusoknak e kötelességvállalással szemben biztosítjuk azt a jogot, hogy a pártfogásukba vett szobába elhelyezendő, arra utalt, érdemes ifjak fölvétele tekintetében javaslatokat terjeszthetnek elő s ezen javaslatokat a MANSz illetékes helyen minden erejével támogatja. A pártfogásba vett szobát pedig a Horthy-Miklós Kollégium igazgatósága a védnökséget vállaló vármegye, törvényhatósági joggal felruházott város, rendezett tanácsú város és nagyközség nevére el és ezt felírásban a szoba ajtajára kifüggeszti.” Az egyetemista fiúk ellátásához és a szobák berendezéséhez segítségképpen a következő listát tették közzé: „1. Fehérnemű: ing, lábravaló, zsebkendő, törülköző. 2. Harisnya, harisnyakötő. 3. Fehérneművarráshoz vászon, cérna, gomb, vászonszalag. 4. Fehérneműfoltozáshoz tiszta vászondarabok. 5. Kézelő, puha-és keménygallér, nyakkendő vagy ezekhez anyag. 6. Esetleg felsőruhához való anyag, bélés, gomb. 7. Cipőbőr, cipőtalp, esetleg kész cipő. Cipőkrém. 8. Ruhakefe, fogkefe, hajkefe, fésű, körömkefe, cipőkefe. 9. Mosáshoz és mosakodáshoz való szappan. 10. Kisebb tálca, vizesüveg, vizespohár. 11. 140 cm hosszú, 1 m széles vászon asztalterítő. 12. 60 cm hosszú, 60 cm széles terítő éjjeliszekrényre.”⁴⁷⁴

A Horthy Miklós Kollégium kisebb szobáiban 5–6 fő, a nagyobb szobákban 10–20 fő kapott szállást. A kollégium azonban csak szállást biztosított, étkezést nem, ezért az

⁴⁷³ Szövetségi élet = MA, 1931. XI. évf. 9. sz. 483–485.

⁴⁷⁴ Segítsünk a magyar ifjúságon = MA, 1924. IV. évf. 4. sz. 92–93.; Pálmay Lenke: Koldusan is gazdagok vagyunk = MA, 1924. IV. évf. 5. sz. 134–135.

élelmiszeradományokat is szívesen fogadták. Az első adományok az ifjúság lelki életének gondozását tették lehetővé. Pallavicini Edéné örgrófné felszerelte a kollégium római katolikus kápolnáját, amelynek köszönhetően az ifjak minden vasárnapon és ünnepnapon szentmisét hallgathattak. A kápolna felszereléséhez Kiss Károly országos főtitkár egy díszes miseinggel, szenteltvíztartóval, szenteltvízhintővel és egy szenteltolajtartóval járult hozzá.

A szoba–patrónusságot elsőként Cegléd városa vállalta. A ceglédi asszonyok Tormay Cécile-nek erről így számoltak be: „Örömmel jelenthetem Méltóságodnak, hogy Cegléd városa a Horthy Miklós Kollégium egy tízágyas szobája felett a patrónusságot a legnagyobb készséggel vállalja és évi 10q búzával járul hozzá e szobában lakó szegény fiúk segélyezéséhez. Mi, magyar asszonyok, e szoba lakóit fiainknak tekintjük, és mind szobájuk lakályossá tételével, mind évenként több alkalommal szeretetadomány felküldésével óhajtjuk a kapcsolatot még bensőbbé tenni. Őszinte örömmel hozom ezt Méltóságod szíves tudomására, annál is inkább, mert e tény is amellet szól, hogy Cegléd hazafias közönségének figyelme mindjobban felénk, magyar asszonyok felé fordul.” A ceglédi szoba ajtajára így felkerült a város neve, és később a város címerét is kihelyezték.⁴⁷⁵

A hódmezővásárhelyi MANSz-fiók 1925 végén jelentette be, hogy a *Horthy Miklós Kollégium* vásárhelyi nyolcágyas szobájának felszerelése elkészült. A szövötelepről, amelynek termékeit a *Vásárhelyi Reggeli Újság* hasábjain is hirdették, ágyterítőket, függönyöket, asztali és éjjeliszekekrény terítőket adtak a kollégiumnak, és a város berámázott címeréből kettőt is küldtek. A nyolc darab ágyterítőt és más ilyen jellegű felszereléseket a vásárhelyiek néhány napig a Konstantin áruház kirakatában is láthatták. Demeter Istvánné, a kulturális szakosztály nevében december 13-án, a *Vásárhelyi Reggeli Újságban* mindezt így összegezte: „Ennek a szobának az ajtaján Vásárhely város címere díszeleg, hirdetve azt, hogy ennek a szobának nyolc lakóját – nyolc főiskolai hallgatót – a vásárhelyi asszonyok mintegy gyámfiakul fogadták azzal az elhatározással, hogy ezt a nyolc tanuló ifjút addig az ideig, míg tanulmányaikat be nem fejezik, erejükhöz képest gyámolítani fogják.” Mindezt azért tartották szükségesnek, mert ahogyan cikkében írta „A magyar anyák tudatában vannak annak, hogy a mostani főiskolai hallgatók veszik át néhány év múlva az ország kormányzását, a nemzet sorsának irányítását. [...] ,...aki a tanuló ifjúságot segíti, az a saját és gyermekei sorsáról, jövőjéről gondoskodik, mert ő kezükben a Haza, a nemzet és gyermekeink sorsa, valamint a saját jövőnk is.”⁴⁷⁶

⁴⁷⁵ Hambek Róza: Horthy Miklós Kollégium In: Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Évkönyve 1943–1944. 59–62.

⁴⁷⁶ Asszonyok munkája = MA, 1925. V. évf. 12. sz. 445–455. 449.; A MANSz szövötelepén = VRÚ, 1925. február 10. 2.; A Horthy Diák Otthon = VRÚ, 1925. december 13. 2.

Cegléd és Hódmezővásárhely után hamarosan Baja, Békés, Berettyóújfalú, a diósgyőri Vasgyár, Győr, Jászszentandrás, Kecskemét, Kenderes, Kiskőrös, Kiskunhalas, Miskolc, Putnok, Sátoraljaújhely, Sopron, Szentes, Szombathely, Tolna vármegye és Vác asszonyai is vállalták, hogy berendeznek egy-egy szobát, és lakóit rendszeresen támogatják adományaikkal.

A kollégiumban Tormay Cécile-ről, Müller Alajosnéról, Türr Stefániáról, Geőcze Saroltáról és Pálmay Lenkéről is elneveztek egy-egy szobát. A Tormay Cécile-szobát, amelynek berendezését főként a miskolci asszonyok által szervezett nyelvtanfolyam jövedelme tette lehetővé, 1926 karácsonyán avatták fel. Berettyóújfalú háziszőttesekkel díszítette fel a róla elnevezett szobát, és törülközőket, poharakat, kancsót, tálcát küldött. Kiskunlacháza nem egy szoba berendezését, hanem két szegény fiú gyámolítását vállalta.⁴⁷⁷

Kecskemétről 1923-ban, Miklós napján és karácsonykor, valamint 1924 húsvétján annyi adomány érkezett, amely 200 hallgató ellátását tette lehetővé. A fiúk ezt az adományt *A Magyar Asszonyban* közzétett levelük útján köszönték meg: „A kecskeméti nagylelkű magyar asszonyok már harmadszor juttatták el szeretetadományukat a Horthy Miklós Kollégium tagjai részére, akik a szent ünnepeken sem élvezhetik a családi tűzhely melegét, mert részint a trianoni határ szab áthidalhatatlan gátat eléjük, részint anyagi okok akadályozzák meg őket abban, hogy fölkeressék övéiket. A karácsonyi és húsvéti szent ünnepeken is kétszáz voltunk, akik távol az édesanyai gondos szeretettől, a kollégium falai között ünnepeltünk. De nem ünnepeltünk árván, elhagyottan, mert a kecskeméti nagyasszonyok szíve felénk dobbant és elküldték most is, reánk való emlékezésül, gazdag szeretetadományukat. Mikor a pompás kalácsokkal megrakott ládákat megpillantottuk, mikor a húsvéti „pirostojasokat” feltörtük, kétszáz magyar fiú szíve egy érzésben dobbant össze: áldást kért a kecskeméti magyar asszonyokra, akik megemlékezésük, szeretetük jelével éreztették velünk, hogy: amely országnak ilyen nagyasszonyai vannak, annak az országnak nem lehet elvesznie. Nagyságos Asszonyunk! Kegyeskedjék megengedni, hogy mint a kecskeméti MANSz elnökét arra kérjük, szíves jóságáért fogadja el kétszáz ifjú hálás köszönetét és méltóztassék tolmácsolni ezt azoknak is, akik a kalácsot, sonkát, szalonnát, disznófősját, kolbászt, sajtot, pogácsát, kenyeret, cukrot, diót és 200 darab pirostojást, mint megemlékezésük kedves jelét, eljuttatták hozzánk. Kezeit csókoljuk a kétszáz egyetemi hallgató nevében: Gerócz István műegyetemi hallgató, Fodor László szigorló orvos, Janák László szigorló orvos, akik a szeretetadomány szétosztásánál

⁴⁷⁷ Tormay Cécile-szoba a Horthy-Kollégiumban = MA, 1926. VI. évf. 5. sz. 134.; A Horthy-Kollégium „MANSZ”-szobái = MA, 1924. IV. évf. 12. sz. 306.

segédkeztek.”⁴⁷⁸ Hasonlóan nagylelkű adományban részesültek a *Horthy Miklós Kollégium* lakói 1924 karácsonyán is. Mint fentebb arról már olvashattunk, egy évvel ezelőtt a kecskeméti MANSz ezt már fontosnak érezte. A karácsonyi ünnepély gondolata most Horthy Miklósnétól származott, amelyre ettől kezdve minden évben sort kerítettek. Az első ünnepélyről *A Magyar Asszony* így számolt be: „Erre az alkalomra a vidék pompás, nagyszerű ajándékokat küldött a kollégium ifjúsága részére. Ugyanis a MANSz tolmácsolta vidéki asszonyainak Horthy Miklósné öfőméltósága kívánságát, hogy örömet akar szerezni a szegényeknek s így a nélkülöző ifjúságnak is. E felhívásra a vidéki csoportok egymással szinte vetekedve szállították fel a nagyértékű csomagokat, melyek telve voltak jóféle és drága falusi jókkal, pecsenyékkel, gyümölcsökkel, kalácsokkal. Az így beküldött rengeteg mennyiségű élelmiszerrel dús karácsonyi asztalt terítettethetett öfőméltósága Horthy Miklósné 473 egyetemi ifjú számára.” Emellett a kormányzóné száz rendbeli fehérneműt és öt ruhára való szövetet adományozott a kollégiumi lakóknak. Tormay Cécile ünnepi beszédében hangsúlyozta, hogy „...aki nem szereti az ifjúságot, az nem szereti a nemzet jövőjét...”⁴⁷⁹

A fővárosi és a vidéki MANSz-tagok egyik legfontosabb feladatuknak ezután a fent ismertetett kollégiumok lakóinak a támogatását tekintették. Élelmiszer-, ruha- és pénzadományaik – 1923-tól 1943-ig – a hallgatók karácsonyi segélyezésének alapját képezték, ahogyan Horthy Miklósné évi rendszerességű adományai is. Ezzel az újabb vállalásukkal is egy létező igénynek tettek eleget, ugyanis a határon túlról Budapestre érkező egyetemisták elhelyezését ezen kollégiumok működtetésével nagyban segítették. A fiatalok támogatásával – amint azt a hódmezővásárhelyi Demeter Istvánné is megfogalmazta – az volt a céljuk, hogy a felnövekvő, és talán egyszer az ország irányításában is résztvevő nemzedékek minden esélyt megkapjanak az életben való zavartalan elindulásukhoz.

6.2.3. Anya- és gyermekvédelem

A MANSz az 1920-as évek végén egy újabb munkaterületen kezdett tevékenykedni. Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter felkérte őket egy fontos feladat ellátására. 1927 elejétől így bekapcsolódtak az állami gyermekvédelembe, és ezen a területen ettől kezdve munkájuk több szintéren zajlott.

⁴⁷⁸ Karácsonyi ünnep a Horthy Miklós Kollégiumban = MA, 1927. VII. évf. 1. sz. 6–8.

⁴⁷⁹ D.G.:A Horthy-kollégium karácsonya = MA, 1925. V. évf. 1. sz. 21.

1927. január 18-án a központi Szövetség értekezletet tartott, amelyen számos külső meghívott is részt vett, így Rottenbiller Fülöp⁴⁸⁰ az Igazságügyi Minisztérium, Kádár Levente a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium, dr. Nevelős Gyula a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium képviselőjében, de jelen volt az Országos Stefánia Szövetség⁴⁸¹ és a Fővárosi Árvaszék egy-egy képviselője is. Tormay Cécile ekkor jelentette be, hogy Vass József népjóléti és munkaügyi miniszter kérésére a MANSz bekapcsolódik az állami gyermekvédelmi munkába. Az ekkor vállalt újabb tevékenységi kör nem volt igazán új gondolat, mert a Szövetség programjában ez már a megalakulása óta benne volt. Ahogy Tormay Cécile elmondta az értekezleten: a vándorkosár, a karácsonyi jótékonykodás, az iskolaköteles gyermekek felruházása és tankönyvvel, írószerekkel való ellátása, valamint a főiskolai és az egyetemi ifjúság támogatása „sok vonatkozásban gyermekvédelem.” A gyűlésen abban állapodtak meg, hogy a MANSz vállalja a gyermekmenhelyekkel való együttműködést.⁴⁸²

A hatékonyabb munka érdekében, 1927. május 24-én, Sebestyénne Stetina Ilona vezetésével megalapították a *Gyermekszertet Egyesületet*. Ezt követően kéthetes tanfolyamot hirdettek olyan hallgatók számára, akik a gyermekek iskolán kívüli nevelésével–védelmével kívántak foglalkozni. A tanfolyam után megkezdődött a gyakorlati munka is: 1927 nyarán 20 játszódélutánt és 21 kirándulást szerveztek, a gyermekek között 642 adag uzsonnát osztottak ki, majd a *Gyermekszertet Egyesület* felügyelete alatt a fővárosban otthonokat létesítettek, ahol délutánonként mesével, játékkal szórakoztatták a gyerekeket. A *Magyar Asszony* decemberi számában a MANSz új intézménye azzal a kéréssel fordult a vidéki fiókokhoz, hogy ők is alapítsanak hasonló otthonokat lakóhelyeiken.⁴⁸³ A *Gyermekszertet Egyesület* a karácsonyi jótékonykodás után, 1928 tavaszán a fővárosi gyermekek nyaraltatását tűzte ki legfontosabb

⁴⁸⁰ Rottenbiller Fülöp (1867–1942) büntetőjogász. Tanulmányai elvégzése után a Magyar Királyi Államvasutak szolgálatába lépett. 1894-től az Igazságügyi Minisztériumban dolgozott, ahol 1913-ban osztálytanácsos, 1917-ben miniszteri tanácsos, 1922-ben államtitkár lett. 1932-ben államtitkárként vonult nyugdíjba. A magyar Gyermekvédő Szövetség főtákará, a Fiatalokurák Budapesti Felügyelő Hatóságának elnöke. Az átmeneti fiú- és leányotthonok megszervezése az ő nevéhez fűződik. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eltetrajzi-lexikon-7428D/r-775E4/rottenbiller-fulop-7785B/> (2019.10.05.)

⁴⁸¹ Az Országos Stefánia Szövetség 1915. június 13-án tartotta alakuló ülését a fővárosi Újvárosházán. A gróf Lónyai Elemérné Stefánia (1864–1945) belga királyi hercegasszonyról elnevezett szervezetet az első világháború hatalmas embervesztése, a születésszám csökkenése, az egyre nagyobb teret nyerő csecsemőhalandóság, és az egyre rosszabb egészségügyi viszonyok hívták életre. Kezdeményezői dr. Bárczy István Budapest polgármestere és dr. Madzsar József orvos, szociálpolitikus voltak. 1941-ben az általános egészségvédelmi (zöldkeresztes) szolgálathoz kapcsolták, ezzel önállósága megszűnt. In: Kiss László: Egészség és politika – az egészségügyi prevenció Magyarországon a 20. század első felében. In: Korall, 17. 2004. szeptember, 107–137. 109–115.

⁴⁸² A MANSz és a gyermekvédelem = MA, 1927. VII. évf. 2. sz. 40–41.; A MANSz újabb munkaterpe a gyermekvédelem terén = Budapesti Hírlap, 1927. január 19. 8.

⁴⁸³ Szigethy Karolina: A MANSz és a gyermek = MA, 1927. VII. évf. 12. sz. 325–326.; Gramantik Margit: A Magyar Jövőért! = MA, 1928. VIII. évf. 4. sz. 130–131.

céljaul, melynek fővédnökéül Horthy Miklósnét kérték fel.⁴⁸⁴ Első közgyűlésükre 1928 nyarán került sor, ahol Müller Alajosnét és Petri Pálnét társelnökké választották. A *Gyermekszeretet Egyesület* Játéküzemét a MANSz székházában, szintén 1928-ban, vitéz Tömössy Miklósné vezetésével hozták létre, aki saját kezűleg készítette a *Játéküzem* által kínált „karakülállatkákat”.⁴⁸⁵

A *Gyermekszeretet Egyesület* 1929-ben megalapította az ún. kórház–bizottságát. A beteg gyermekek gondozásával foglalkozó csoport vezetője Eszterházy Erzsébet grófnő lett. A kórház–bizottság a Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely kórházában⁴⁸⁶ kezdte meg a működését, és elsősorban az itt, valamint a kórház Átmeneti Osztályán tartózkodó gyermekek pártfogását és lelki gondozását tűzte ki célul. A gyerekeknek hetente két alkalommal mesét olvastak, emellett könyveket, játékokat és rajzeszközöket vittek nekik. A *Magyar Asszony* tudósítása szerint „...a kórház igazgatója, Barabás Zoltán dr. és gondnoka, Vogel Sándor, a legnagyobb örömmel engedtek tért a mesélni vágyó bizottságnak.” A bizottság titkári teendőit Bodor Aladárné Czeke Vilma vállalta, aki egyben a főmesélő is volt. A mesélők között volt még Ritoók Margit, Hanskarl Erzsébet, dr. vitéz Tömössy Miklósné, Lakatos Emma, Kálmán Mária, Babarczy Irma, Magdics Ilona és Makay Magda. Benedek Elek és Móra Ferenc meséi mellett olvastak Selma Lagerlöf⁴⁸⁷ *Krisztus–legendáiból*, Móka Bácsi *Legszebb magyar mesék* c. gyűjteményéből, de Czeke Vilma és Ritoók Margit saját meséiket is felolvasták néha. Az első mesedélutánra 1929. március 16-án került sor, és május 23-ig összesen húsz alkalommal keresték fel a gyerekeket. A mesedélutánok nyáron is folytatódtak. Július 20-án a kőbányai MANSz-fiók elnöke, Vörös Tihaménné és a *Gyermekszeretet Egyesület* kőbányai csoportjának elnöke, Técsy Józsefné látogatta meg a gyerekeket. Vörösné cukorkát és bonbonokat ajándékozott. A bizottság a kórházban lévő gyermekek számára nem csak a

⁴⁸⁴ Asszonyok munkája = MA, 1928. VIII. évf. 3. sz. 102–111.; A Magyar Jövőért! = MA, 1928. VIII. évf. 4. sz. 130–131.; A kormányzóné a magyar gyermekekért = MA, 1928. VIII. évf. 5. sz. 167–168.

⁴⁸⁵ Szigethy Karolina: A MANSz és a gyermek = MA, 1927. VII. évf. 12. sz. 325–326.; Gramantik Margit: A Magyar Jövőért! = MA, 1928. VIII. évf. 4. sz. 130–131.; A Gyermekszeretet Egyesület első közgyűlése = MA, 1928. VIII. évf. 9–10. sz. 341.; Megindult a Gyermekszeretet Egyesület játéküzemének munkája = MA, 1928. VIII. évf. 11. sz. 389.; Magyar játékot a magyar gyermekeknek! = MA, 1928. VIII. évf. 12. sz. 486–487.

⁴⁸⁶ A Budapesti Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely kórháza a mai napig Magyarország legnagyobb gyermekkórházaként működik, ez a Heim Pál Gyermekkórház. Az Állami Gyermekmenhely legfényesebb időszaka dr. Barabás Zoltán (1889–1971) igazgató nevéhez fűződik, aki 1925-től 1946-ig állt az intézmény élén. 1924 decemberében a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium gyermekvédelmi főosztályának élére Pettkó–Szandtner Aladár került, akinek szívügye volt a gyermekvédelem. Az Állami Gyermekmenhely neve 1949. január 1-től Állami Gyermekvédő Intézet, 1954-től Bókay János Gyermekkórház, 1957-től Heim Pál Gyermekkórház. http://epa.oszk.hu/02300/02316/00013/pdf/EPA02316_kaleidoscope_2016_13_576-642.pdf (2019.06.26.)

⁴⁸⁷ Selma Lagerlöf (1858–1940) a svédek egyik leghíresebb írónője volt, és az első nő a világon, aki irodalmi Nobel-díjban részesült. Nemzetközi sikerre a Nils Holgersson csodálatos utazásai Svédországban c. művével tett szert. Az asszonyok másik művéből, a *Krisztus–legendákból* olvastak fel a beteg gyermekeknek. Fordította: Altay Margit. Hajnal, Budapest, 1921.

szórakoztatást biztosította. A háziipari és a kézműves foglalkozások révén olyan munkára kívánták őket megtanítani, amellyel felnőttkorukban képesek lesznek eltartani magukat. A Földművelésügyi Minisztérium segítségével ezért háziipari tanfolyamokat indítottak számukra, amelyeknek a vezetését Kálmán Mária és Hulják Mária szaktanítónők vállalták el. A lányokat kötni, varni, a fiúkat az agyag, a fa megmunkálására, valamint papírmunkákra, játékbútorok készítésére és kerámiafestésre tanították.⁴⁸⁸ A kórház–bizottság első beszámoló ülésére 1929. május 23-án került sor, amelyen Bodor Aladárné Czeke Vilma ismertette a jelenlévőkkel, köztük a MANSz országos elnökével is, az addigi munkát. A beszámoló után többen felajánlották segítségüket, így Vörös Tihamérné 25 pengőt ígért könyvek beszerzésére, valamint férje nevében a Dreher–Maul Kakaó- és Csokoládégyár Rt. adományait is kilátásba helyezte. Szintén édességek beszerzésére ajánlott fel Györffy Zoltánné havonta 5 pengőt. Wolfahrt Olga, Bodor Aladárné és Haidecker Ernőné ugyancsak erre a célra havi 1–1 pengő befizetését vállalták.⁴⁸⁹ Mindezek a felajánlások apróságoknak tűnhetnek, azonban éppen ezek révén lehet pontosan látni, mennyire nagy szükség volt minden adományra. A sok kicsi sokra megy alapon már összegyűlt annyi pénz, amelyből ezeken a beteg gyermekeken – ha csak egy cukorka erejéig is – már tudtak segíteni.

1928-ban Vass József miniszter a társadalmi gyermekvédelmi munka megszervezésével is megbízta a MANSz-ot, valamint azzal, hogy gondoskodását terjessze ki az állami menhelyekről kihelyezett gyermekekre is. A MANSz ezt a munkát 1928 őszén kezdte meg, és fő célja az volt, hogy mindenhol, ahol menhelyes gyermekek vannak, társadalmi gyermekmenhely–bizottságokat alakítson. Ekkor 62.000 elhagyott gyermek volt az országban. 1928. október 28-án Debrecenben alakult meg a MANSz első *Társadalmi Gyermekvédő Menhely- és Telep Bizottsága*. A későbbiekben gyermekvédelmi kerületeket szerveztek még Gyulán, Pécsen, Miskolcon, Szegeden, Szombathelyen és Veszprémben. Pettkó–Szandtner Aladár⁴⁹⁰ népjóléti

⁴⁸⁸ Gyermekszeretet = MA, 1929. IX. évf. 5. sz. 202–203.; A Gyermekszeretet Kórházi bizottságának ülése = MA, 1929. IX. évf. 6. sz. 244–246.; A Gyermekszeretet Egyesület kórházi bizottságának nyári munkája = MA, 1929. IX. évf. 9–10. sz. 378–380.

⁴⁸⁹ A Gyermekszeretet Kórházi bizottságának ülése = MA, 1929. IX. évf. 6. sz. 244–246.; A gyermekért = Budapesti Hírlap, 1929. május 24. 8.

⁴⁹⁰ Felsődiethomai Pettkó–Szandtner Aladár (1876–1950) Az első világháború után a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium megszervezésével miniszteri tanácsossá nevezték ki és a hadigondozási ügyek vezetésével bízták meg. Később ügyosztályával egyesítették az állami gyermekvédelem ügykörét is, és népjóléti helyettes államtitkár lett. A Családi Kör c. lap főszerkesztője és kiadója, több munkája jelent meg a gyermekvédelem témakörében. Révai nagy lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. 20. kötet. Kiegészítés: Bér-Zsolt. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1927. 751–752.

államtitkár a debreceni alakuló gyűlésen jó érzékkel mutatott rá arra, hogy „A MANSz nemes tevékenysége a gyermekvédelemben érte el munkája legmagasabb fokát.”⁴⁹¹

Az anyák és gyermekek védelme érdekében az Országos Stefánia Szövetség anya- és csecsemővédő otthonaival, szülőházaival és bölcsődéivel már korábban is sokat tett. Az ehhez képest inkább a gyermekneveléssel és a nők egészségével kapcsolatos elméleti tudást elmélyítő *anyák iskolája* elnevezésű kezdeményezés létrehozása a MANSz 1925-ben megrendezett nőnevelési kongresszusán⁴⁹² merült fel. A központi Szövetség 1926. április 15-én tartotta ebben az ügyben az első értekezletét, amelyen az ötletet korábban már felvető Szederkényi Annát kérték fel arra, hogy a Szövetség nevében eljárjon, és létrehozzon egy mintakurzust.⁴⁹³ Az elképzelés végül 1927-ben öltött testet. A MANSz debreceni fiókjának kulturális szakosztálya február 24. és március 31. között előadás–sorozatot rendezett, amelyen neves előadók beszéltek a helyes életmódról, a gyermeknevelésről, a csecsemők megfelelő táplálásáról, a gyermekek vallásos hitre való neveléséről. Ugyanakkor itt sem feledkeztek meg a nemzeti nevelésről, amely témakörben *A Magyar Asszony* főszerkesztője, Berta Ilona tartott előadást.⁴⁹⁴

Az *anyák napja* magyarországi megünneplése ugyancsak az 1925-ös nőnevelési kongresszuson vetődött fel először a MANSz-ban. A központi Szövetség a kongresszust követően egyelőre nem karolta fel, és vidéki fiókjait sem hívta fel az anyák napja megtartására, ez azonban nem jelentette azt, hogy egyes fiókok ne tartották volna meg ezt az ünnepet. A kiskunlacházi MANSz-fiók 1927-ben már másodszor rendezte meg az anyák napját, amikor május 1-jén a legszebben, legtisztábban nevelt gyermekek édesanyáinak jutalmat és oklevelet osztott ki. A kiválasztás szempontja, amint azt a következő idézet is mutatja, az volt, hogy az édesanyák mennyire nevelik tisztán és egészségesen gyermekeiket: „Megvizsgáltak kétszáz négy éven aluli gyermeket és közülök a vizsgálóbizottság tizenkét gyermeket ítélt tökéletesen épnek, szépnek és egészségesnek.”⁴⁹⁵

Az Amerikai Egyesült Államokban már 1914 óta hivatalos ünnepet Magyarországon először a Magyar Ifjúsági Vöröskereszt⁴⁹⁶ vette pártfogásba. Az első ünnepségre is az ő

⁴⁹¹ A MANSz az elhagyott gyermekekért = MA, 1928. VIII. évf. 11. sz. 388.; A MANSz gyermekvédő bizottságai = MA, 1928. VIII. évf. 12. sz. 467–469.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége az elhagyott gyermekekért = Budapesti Hírlap, 1928. október 12. 8.; A MANSz debreceni csoportja a gyermekvédelem szolgálatában = Budapesti Hírlap, 1928. október 30. 9.

⁴⁹² A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1925. évi nőnevelési kongresszusa. Kiadja a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Budapest, VII. Rózsa u. 23. 1926. 1–32. (A továbbiakban: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1925. évi nőnevelési kongresszusa. 1926.)

⁴⁹³ Asszonyok munkája = MA, 1926. VI. évf. 6–7–8. sz. 226–239. 227.

⁴⁹⁴ Anyák iskolája Debrecenben = MA, 1927. VII. évf. 5. sz. 137–140.

⁴⁹⁵ Magyar anyák napja Kiskunlacházán = Budapesti Hírlap, 1927. május 5. 9.

⁴⁹⁶ A Magyar Vöröskereszt 1921 óta működő ifjúsági tagozata.

szervezésükben, 1925. március 8-án a M. Kir. Állami Vas-, Acél- és Gépgyárban (MÁVAG)⁴⁹⁷ került sor, ahol a dolgozó munkások gyermekei állítottak össze műsort édesanyjuk tiszteletére. A *Magyar Asszony* a vöröskeresztes ifjak szervezésében lefolyt ünnepélyről 1928-ban így számolt be: „Négy évvel ezelőtt a Magyar Ifjúsági Vöröskereszt budapesti, állami gépgyári csoportjai szórták az első virágcsokrot a könnyesszemű, panasztalan édesanyákra. Azóta május minden orgonája és gyöngyvirága az anyáké a nagy lakótelepen.” Egyes vidéki MANSz-fiókok ettől kezdve nagyobb figyelmet fordítottak az anyák napja megünneplésére, de a központi Szövetség először csak 1928. május 13-án, az ugyancsak a MÁVAG-ban tartott anyák napi ünnepségen képviseltette magát, ahol az országos elnök és több MANSz-tag is jelen volt. Ettől kezdve azonban a vidéki MANSz-fiókokban egyre általánosabbá váltak az anyák napján rendezett ünnepségek.⁴⁹⁸ 1931 májusában a hódmezővásárhelyi MANSz-fiók, a városháza közgyűlési termében, a diákok bevonásával tartott anyák napi ünnepséget. 1934-ben április végén rendeztek ugyanilyen ünnepséget, amikor Ritoók Margit, a központi Szövetség *gyermekvédelmi osztályának vezetője Hogyan védik a gyermeket szerte az országban?* címmel tartott előadást.⁴⁹⁹

Ugyancsak 1928-ban indult útjára a MANSz másik nagy mozgalma, a *sokgyermekes édesanyák* megjutalmazása. Az új törekvés legfőbb célja az volt, hogy Szent István napján száz sokgyermekes édesanyát részesítsenek ajándékban. „200, azaz kétszáz pengő jutalmat szeretnénk juttatni 100 magyar anyának, akik a legtöbb és legegészségesebb gyermekeket nevelték. Ezt a nemzeti jutalmat minden Szent István napján, amikor a hon-otthonalapító szent király emlékét ünnepeljük, fogjuk kiosztani. [...] Az anyák ünnepéhez párosul 1000 gyermek felruházása.” A magyar „anyakultusz” kibontakoztatására a MANSz 1928. május 26-án, Klebelsberg Kuno kultuszminiszter ösztönzésére, megalakította a *Magyar Anyák Nemzetvédő Bizottságát*. A májusi alakuló ülésen a mozgalom fővédnökéül Horthy Miklósnét, védnőknek Augusztá, Izabella és Anna királyi főhercegnőket, valamint Serédi Jusztinián hercegprímást, díszelnöknek Bethlen Istvánné grófnét, elnöknek pedig Klebelsberg Kunoné grófnét választották meg. Az 1940-es években a bizottság védnöke már Anna királyi hercegnő volt, és a munkát az Országos Stefánia Szövetséggel együtt végezték. 1940-ben elnöke vitéz Imrédy Béláné, az intézőbizottság elnöke Párniczky Edéné Szederkényi Anna volt. 1940-ben adták át

⁴⁹⁷ 1925-től elnevezése Magyar Királyi Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak, röviden MÁVAG.

⁴⁹⁸ Sugár Béla: Anyák napja a M. Kir. Áll. Gépgyárban = MA, 1928. VIII. évf. 6. sz. 225–226.; Magyar Királyi Állami Nőipariskola Értesítője az 1918/9–1928/9. tan évekről. Szerk.: Zulawsky Elemérné, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T. Budapest, 1929. 24.

⁴⁹⁹ Teljes siker jegyében folyt le a MANSz Anyák Napja Ünnepélye = VRÚ, 1931. május 16. 3.; A MANSz 29-én, vasárnap délután anyák napja ünnepséget rendez a városháza közgyűlési termében = VRÚ, 1934. április 26. 4.

a századik otthont egy sokgyermekes családnak.⁵⁰⁰ A *Magyar Anyák Nemzetvédő Bizottságához* a MANSz mellett csatlakozott a Szociális Missziótársulat, a Magyar Vöröskereszt, a Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége, a Mária Dorothea Egyesület, a Protestáns Nőszövetség, a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület és az Országos Stefánia Szövetség is. A sokgyermekes édesanyák megjutalmazása céljából az első ünnepséget 1928. augusztus 20-án, a Nemzeti Múzeum kertjében rendezték meg, amelyet a mozgalom anyjaként emlegetett Szederkényi Anna nyitott meg. Ezen a napon 120 anyát tüntettek ki, és 100–100 pengővel jutalmazták meg őket. A *Budapesti Hírlap* tudósítója szerint „Különösképpen ünnepelték Gocs Györgynét, akinek nyolc gyermeke és harminchat unokája van, legnagyobb ovációban pedig Vida Józsefné részesült, aki Újpesten lakik, egy rokkant vasutas altisztnek a felesége és huszonhét gyermeknek adott életet.” A kitüntetésben részesült édesanyákat a főváros a városházán látta vendégül, gyermekeiket pedig – mintegy 1000 főt – a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium jóvoltából ruhával, cipővel és télikabáttal ajándékozták meg.⁵⁰¹

Míg 1928-ban 120, addig 1929-ben már 1100 édesanyát jutalmaztak meg. Mindez annak volt köszönhető, hogy egyre többen adakoztak erre a nemes célra. Amint közzétették, 1929-ben „Tolna vármegye egymaga 4000 pengőt gyűjtött, Pest megye ez évben is 3000 pengőt adott. Így lett lehetővé, hogy a gyermekek ruhát, cipőt (a népjóléti miniszter kegyességéből), az anyák 50, 100 pengős jutalmat nyertek.” A budapesti ünnepséggel egy időben az ország különböző pontjain, összesen 500 helyen osztottak adományokat a sokgyermekes anyáknak. Ennek az adakozó kedvnek, valamint az ünnepséget előkészítő nagybizottság elnökének, Klebelsberg Kunonénak volt az köszönhető, hogy a csak egy esztendővel ezelőtt indult mozgalom már a következő évben országos méretűvé fejlődött. „A budapesti ünnepségen [...] Horthy Miklósné, az ünnep fővédője osztotta ki a dicsérő okleveleket és a pénzsegélyt, míg Klebelsberg Kunoné a nemzeti szalagra fűzött ezüstérmeket akasztotta a kitüntetett anyák nyakába.” A fővárosi ünnepség egyik fénypontja 1929-ben az volt, amikor Pettkó–Szandtner Aladár helyettes népjóléti államtitkár bejelentette, hogy gróf Széchenyi Aladár⁵⁰² évente 1000–1000 pengő jutalmat ad annak az édesanyának, akinek a legtöbb gyermeke van Baranya és Somogy megyében. A gróf azért ennek a két megyének ajánlotta fel adományát, mert itt volt a legtöbb

⁵⁰⁰ Száz kicsi otthon = MA, 1940. XX. évf. 6. B. sz. 75.

⁵⁰¹ Nemzeti ajándékot a magyar anyáknak = MA, 1928. VIII. évf. 5. sz. 168.; A gyermekekért = MA, 1928. VIII. évf. 7–8. sz. 268–271.; A magyar anyák nemzeti ünnepe = MA, 1928. VIII. évf. 9–10. sz. 338.; A magyar anyák ünnepe = Budapesti Hírlap, 1928. augusztus 22. 4.

⁵⁰² Gróf Széchenyi Aladár (1862–1936) országgyűlési képviselő, 1916-ban Somogy vármegye főispánja, majd Somogy, Tolna, Baranya vármegye és Pécs városának közlélezési kormánybiztosa. Irodalmi tevékenységet is folytatott, 1910-ben nagyobb értekezése jelent meg az egyke társadalmi jelenségről. Gróf Széchenyi Aladár meghalt 1936. május 11-én = Erdészeti Lapok, 75. évf. 1936. június, 6. füzet, 460–463.

olyan család, ahol csak egyetlen gyermek született, itt terjedt már régóta az egyke társadalmi jelenség.⁵⁰³ A sokgyermekes édesanyák kitüntetésére a későbbi években, így pl. 1932-ben is sor került. Ekkor a kitüntetett anyák között volt egy idős asszony, aki 17 gyermeke közül 5 fiát a világháborúban veszítette el.⁵⁰⁴

A MANSz a gyermekvédelem felkarolásával párhuzamosan 1927-től bekapcsolódott az Országos Gyermekvédő Liga⁵⁰⁵ által szervezett gyermeknap gyűjtésbe is. 1927 májusában, a IV. kerületben, a Kossuth Lajos utcában és a Károly király úton 1683 pengőt gyűjtöttek a gyermekek számára.⁵⁰⁶ 1928-ban ugyanezen a helyszínen három sátorban gyűjtöttek adományokat Tormay Cécile vezetésével. Az egyik sátorban elhelyeztek egy szövöszéket is, amelynek sikeréről a *Budapesti Hírlap* így számolt be: „Egészen újszerű, frappáns ötlet volt itt a főváros szívében felállítani ezt a szövöszéket. Kiss Károly főtitkár érdeme ez az újítás, amely igen szép eredményt hozott a Ligának.” Az asszonyok ezúttal 449 pengőt gyűjtöttek.⁵⁰⁷

A gazdasági válság éveiben a legnagyobb igény a jótékonyág iránt mutatkozott, így a MANSz szociális munkája rendkívüli mértékben felértékelődött, már–már óriási méretűvé vált. Miután a szükség ezt parancsolta, ebbe a munkába a MANSz valamennyi vidéki fiókja, és a budapesti kerületek is bekapcsolódtak. A fővárosban élő rászoruló gyermekeket a *Gyermekszereget Egyesület* mellett a *központi gyermekvédelmi osztály* is támogatta. Az anya-, a csecsemő-, a gyermekvédelem és az ifjúság támogatása továbbra is elsőbbséget élvezett.

1932 tavaszán a MANSz újabb intézménnyel gyarapodott. Szegedi fiókja, az Országos Gyermekvédő Liga újszegedi otthonában, május 1-jén megnyitotta *Átmeneti Leányotthonát*, ahol 150 leányanya elhelyezését tervezték. Létrehozásában és fenntartásában a MANSz országos központja és szegedi fiókja mellett részt vállalt Szeged városa, az Országos Gyermekvédő Liga, az Állami Gyermekmenhely, a Belügyminisztérium gyermekvédelmi

⁵⁰³ A magyar anyák nemzeti ünnepe = MA, 1929. IX. évf. 9–10. sz. 370.

⁵⁰⁴ Szövetségi élet = MA, 1932. XII. évf. 9. sz. 414–418.

⁵⁰⁵ Az Országos Gyermekvédő Liga 1906. február 25-én alakult. Céljai között szerepelt egy Országos Gyermekvédelmi Alap létesítése, amelynek növeléséhez minden év május utolsó szombatján és vasárnapján gyermeknap gyűjtést tartott. Kiadásait, a gyermeknap bevételeken túl, a tagok adományaiból, alapítványokból, jótékonyági bélyegek árusításából, hangversenyekből, előadásokból, valamint gyűjtésekből fedezte. Hivatalos közlönye a Gyermekvédelmi Lap, később A Gyermekvédelem Lapja címen jelent meg. 1906-tól 1911-ig elnöke Edelsheim–Gyulai Lipót báró volt, majd gróf Széchenyi László vette át a tisztséget. A két világháború között menhelyeket, árvaházakat tartott fenn, megszervezte a gyermekek külföldi nyaraltatását – főként Hollandiába, és más társadalmi egyesületekkel is együttműködött, így pl. a MANSz-szal is. 1923-tól élén Habsburg Albrecht főherceg, 1934-től dr. Petri Pál állt. 1945 után egy ideig Gerő Ernőné Fazekas Erzsébet irányította miniszteri biztосként, de feloszlását nem kerülhette el, amelyre 1950-ben került sor. Gergely Ferenc: Az Országos Gyermekvédő Ligáról (1906–1950, 1989) = Orvostörténeti közlemények 166/169. 1999. 1/4. 59–76.; Pedagógiai Lexikon 1. rész Abádi–Juventus. Szerk.: Finánczy Ernő, Kornis Gyula és Kemény Ferenc, Révai Irodalmi Intézet, Budapest, 1936. Gyermekvédő Liga szócikk, 776–777.

⁵⁰⁶ Gyermeknap = Az Ujság, 1927. május 6. 9.; A gyermeknap eredménye = Budapesti Hírlap, 1927. máj. 15. 13.

⁵⁰⁷ Különféle = MA, 1928. VIII. évf. 6. sz. 246.; Gyermeknap = Budapesti Hírlap, 1928. május 5. 8.; A gyermeknap gyűjtés eredménye = Az Ujság, 1928. május 13. 14.

osztálya, valamint Horthy Miklósné is. Az otthonról az első nagyobb összefoglalót 1934-ben adták közre, és ebben a lakók körét így határozták meg: „A Szegedi Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége [...] családias jellengű leányotthont tart fenn, az állami gyermekmenhelyből, a vármegyei árvaszéktől kihelyezett, züllés veszélyének kitétt, elhagyott és árva leánygyermek, továbbá a kir. Törvényszék Fiataikorúak Bírósága által beutalt züllésnek indult, de még megmenthetőnek javalt fiatal lányok számára.” A társadalom perifériájára került gyermekeknek tehát ez az otthon lakhatást, étkezést, egészségügyi ellátást, tanulást és vallásos nevelést biztosított.⁵⁰⁸

A MANSz a gyermekeket és az édesanyákat védő mozgalmával szintén egy konkrét nemzeti érdek szolgálatába állt: az ország megmaradásához és működéséhez sok gyermekre volt szükség.

7. A MANSz és a második világháború

Az újabb háborúnak még az árnyéka sem vetült a magyar társadalomra, amikor a MANSz 1935-ben már megalakította a *légvédelmi bizottságát*, s ezzel egyidejűleg arra figyelmeztetett, hogy amennyiben újabb háborúra kerül sor, a magyar kormány egyik legfontosabb feladata a társadalom felkészítése lesz a légitámadások kivédésére. A polgári légvédelem megszervezésének szükségességét többek között azzal indokolták, hogy más európai országokban (Litvánia, Hollandia, Svájc, Ausztria, Olaszország) ez már folyamatban van, törvényeket hoztak róla, és a társadalmat ún. Légvédelmi Ligák szervezésével próbálják ösztönözni arra, hogy részt vegyenek ebben a munkában. Sürgették és támogatták a légvédelmi törvény (1935. évi XII. törvénycikk a légvédelemről) meghozatalát.⁵⁰⁹

1938 őszén az országos elnökség körlevélben fogalmazta meg kérését a vidéki fiókoknak: „Amennyiben a szervezet tagjai még nem végeztek volna elsősegélynyújtási, valamint légoltalmi tanfolyamot, kérjük, hogy az elsősegélynyújtási és lehetőleg ápolónői tanfolyamot haladéktalanul nyissák meg a magyar asszonyok és leányok számára, s ha alkalom kínálkozik, feltétlenül végezzék el a légoltalmi tanfolyamot is, mint azt számos szervezetünk már el is kezdte. Különösen figyelembe ajánljuk a katonai gyakorlatra behívottak családtagjait. Foglalkoztatok velük segítő szeretettel.” A fajvédő orvosi szakmai érdekvédelmi szervezet, a

⁵⁰⁸ Asszonyok munkája = MA, 1932. XII. évf. 5. sz. 226–234.; Asszonyok munkája = MA, 1932. XII. évf. 6. sz. 276–283.; Asszonyok munkája = MA, 1934. XIV. évf. 19. sz. 1934. október 1. 3–8.

⁵⁰⁹ A MANSz és a légvédelem = MA, 1935. XV. évf. 11. sz. 1935. június 1. 1–2.; A MANSz és a légvédelem = Budapesti Hírlap, 1935. március 29. 9.

Magyar Orvosok Nemzeti Egyesületének orvosnői csoportja segítségével a Központban ötnapos elsősegélynyújtási és légvédelmi tanfolyamot rendeztek, amelyre több mint 60 személy jelentkezett.⁵¹⁰

Magyarországon 1939-ben született meg a honvédelmi törvény, amely kimondta, hogy „Nemére való tekintet nélkül minden olyan személy, aki tizennegyedik életévét betöltötte és hetvenedik életévét túl nem haladta, köteles arra, hogy a honvédelem érdekében testi és szellemi képességének megfelelő munkát végezzen.”⁵¹¹ A törvény nem rendelkezett pontosan a feladatok köréről, ezért a MANSz arra kérte a hivatalos szerveket, hogy a rendeletalkotás előtt „...hallgassa meg a magyar nők hazafias szervezeteit, elsősorban a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét.” 1939-ben *Légoltalmi közlemények* címen állandó rovatot indítottak a szövetségi értesítőben, a nők honvédelmi feladatait érintő események közlése végett, de ebben számoltak be azokról az előadásokról is, amelyeket neves szakemberek tartottak, és amelyekben más európai országok légoltalmi szervezeteiről is szót ejtettek.⁵¹² A rovatot dr. Csiky Jánosné *A Nő szerepe a légoltalomban* c. írása nyitotta meg, amelyben az országos alelnök kifejtette, hogy az asszonyok legfontosabb honvédelmi feladata háború esetén a légoltalom lesz, és ennek érdekében országszerte tanfolyamokat fognak indítani. Anna királyi hercegasszony, a Légoltalmi Liga Országos Női Nagybizottságának élére állva⁵¹³ hívta fel a magyar nőtársadalom figyelmét a honvédelmi munkára. A MANSz központi elnöksége az új honvédelmi törvényben szabályozott női honvédelmi szolgálattal kapcsolatban végül egy memorandumban terjesztette fel a kiképzéssel kapcsolatos javaslatait. Ennek egyik legfontosabb eleme az volt, hogy szervezzenek a nők számára nemzetvédelmi tanfolyamokat. Javaslatukat ők maguk hamarosan meg is valósították. Az első nemzetvédelmi tanfolyam megszervezésére a debreceni MANSz-fiókot kérték fel. *A Magyar Asszony* tudósítása szerint, 1939 tavaszán „Négyszáz hallgatója volt az ország első női nemzetvédelmi tanfolyamának...”⁵¹⁴ Az első fővárosi nemzetvédelmi tanfolyamra, amit a MANSz és Budapest

⁵¹⁰ A magyar asszonyokhoz = MA, 1938. XVIII. évf. 19. sz. 1938. október 1. 433.; Szövetségi élet = MA, 1938. XVIII. évf. 20. sz. 1938. október 15. 466–471.

⁵¹¹ 1939. évi II. törvénycikk a honvédelemről.

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=93900002.TV&searchUrl=/ezer-evtorvenyei%3Fpagenum%3D42> (2019.03.15.)

⁵¹² A külföld légoltalma = MA, 1939. XIX. évf. 14. sz. 314.; A külföld légoltalma = MA, 1939. XIX. évf. 15. sz. 338.; A külföld légoltalma = MA, 1939. XIX. évf. 16. sz. 362.; A külföld légoltalma = MA, 1939. XIX. évf. 17. sz. 386.

⁵¹³ A polgári légoltalom szervezéséről a Filmhíradó is megőrzött részleteket. <https://filmhíradokonline.hu/watch.php?id=5550> (2021. 02.25.)

⁵¹⁴ A magyar nők a honvédelemben = MA, 1939. XIX. évf. 4. sz. 73.; Csiky Jánosné: A Nő szerepe a légoltalomban = MA, 1939. XIX. évf. 9. sz. 194.; Anna királyi hercegnő: A magyar asszony és a légoltalom = MA, 1939. XIX. évf. 11. sz. 241.; Szövetségi élet = MA, 1939. XIX. évf. 11. sz. 252–262. 258–259.; A második arcvonala. A magyar asszonyok felkészülnek békében és háborúban nemzetvédelmi feladataikra = Új Magyarország, 1939. aug. 31. 7.

Székesfőváros Népművelési Bizottsága a nőegyesületek bevonásával rendezett, már a háború kitörése után, 1939. október 2-án került sor. Anna királyi hercegasszony megnyitó beszédében arról beszélt, hogy a nemzetvédelem a MANSz programjának alapvető tétele és már a kezdetek óta létezik, és most, amikor az országnak újabb kihívásoknak kell eleget tenni, a társadalom bizton számíthat rájuk. „A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége megalakulása óta mindig kiválóan értékes nemzeti munkát végzett. [...] Szava az egész országban felbecsülhetetlen eredményekhez vezetett. Ma, amikor megint a háború réme pusztít végig Európán és nekünk, maroknyi magyaroknak szorosán össze kell fognunk, hogy helyt állhassunk, a MANSz ismét bizonyoságot tesz róla, hogy éberem áll őrhelyén és ezért a Haza szolgálatában nemzetvédelmi tanfolyamokat szervez. [...] A nemzet vagyionát menteni, a lakosok életét védelmezni és ebben a munkában az asszonyok értékes közreműködését szervezetteren a Haza rendelkezésre bocsátani: a Légvédelmi Liga Női Bizottságának ez a programja voltaképpen nem is újkeletű – más formában és vonatkozásban kezdettől fogva ott találjuk a MANSz célkitűzései között.” Később a nagyobb vidéki városokban – Cegléden, Diósgyőrött, Kecskeméten, Kiskunhalason, Hódmezővásárhelyen, Miskolcon, Sopronban, Szegeden, Szekszárdon, Szolnokon, Szombathelyen, Veszprémben és Zalaegerszezen is rendeztek nemzetvédelmi tanfolyamokat.⁵¹⁵ A második fővárosi nemzetvédelmi tanfolyamra 1940 tavaszán került sor.⁵¹⁶

---

⁵¹⁵ A főváros első nemzetvédelmi tanfolyama = MA, 1939. XIX. évf. 19. sz. a borítólap hátulján található oldalszám nélkül; Anna kir. hercegnő beszéde a nemzetvédelmi tanfolyam megnyitó előadásán = MA, 1939. XIX. évf. 20. 433.; A főváros első nemzetvédelmi tanfolyamának megnyitó előadása = MA, 1939. XIX. évf. 20. sz. 439.; Nemzetvédelmi tanfolyam a soproni nők részére = Friss Újság, 1939. szeptember 27. 5.; Nemzetvédelmi tanfolyam Budapest asszonyai számára = Magyar Nemzet, 1939. szeptember 30. 7.; Sikeresen zárult a nők nemzetvédelmi tanfolyama = Új Magyarország, 1939. november 7. 7.; Nemzetvédelmi előadások = MA, 1940. XX. évf. 2. sz. 20–23.; A MANSz nemzetvédelmi előadásai = MA, 1940. XX. évf. 2. B. 24–28.; A MANSz nemzetvédelmi előadásai = MA, 1940. XX. évf. 4. B. sz. 60.

⁵¹⁶ A MANSz XXII. évi rendes közgyűlése = MA, 1940. XX. évf. 4. B. sz. 51–59. 53.; Kedden kezdődik a MANSz nemzetvédelmi tanfolyama = Magyar Nemzet, 1940. március 2. 7.; Ámon Vilmosné: A MANSz-központi nemzetvédelmi előadásorozata. In: A Magyar Asszonyok Nemzeti szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról. 1941. 49–53.

26. Anna királyi hercegasszony előadást tart a MANSz nemzetvédelmi tanfolyamán⁵¹⁷

1939. november 30-án a Szovjetunió megtámadta Finnországot, és ezzel kezdetét vette a közel négy hónapig tartó téli háború. A MANSz az északi országot ért támadásról értesülve, decemberben 100 m flanel anyagot küldött a finn gyermekek számára.⁵¹⁸ A Leánykörök jótékonyági, ún. „láthatatlan teadélutánok” (valójában adománygyűjtések) szervezésével siettek a szovjetek által lerohant finnek megsegítésére.⁵¹⁹

Magyarország hadba lépése után a MANSz előtt is új feladatok tornyosultak, amelyek közül kiemelkedett és végig első helyen állt a magyar honvédek támogatása.

1941–1942 fordulóján a szabadkai MANSz-tagok több mázsa élelmiszert és 100.000 db cigarettát, a péterréveiek négy láda élelmiszert, a csanatvériek ruhát és élelmiszert küldtek 112 csomagban. Ezen kívül adományokat gyűjtöttek a honvédeknek a budapesti kerületek, a szekszárdi, a kassai, a győri, a komáromi, a szolyvai, a veszprémi, a tápiószecsői, a rozsnyói, a katymári, a dési, a hajdúböszörményi, a kisújszállási, a makói, a derecskei, a bánffyahunyadi, a királyhelmeci, a pápai, a tatai, a püspökladányi, az újdombóvári, a karcagi, a kiskőrösi, a munkácsi, a bajai, a siófoki, a mátyásföldi, a kevermesi, a köröstarcsai, a nagykátai, a sándorfalvi, a ceglédi, a szatmárökrítői és a gyulai asszonyok, valamint a Központi Leánykör. A *postás szakosztály* 122 csomagot állított össze a harctéren küzdő katonáknak, amelyekben élelmiszer és kötött holmik is voltak. A segítséget egy százados még januárban az országos

⁵¹⁷ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/1941. év munkájáról. 1941. 49.

⁵¹⁸ Levelek = MA, 1940. XX. évf. 2. sz. 16.

⁵¹⁹ Láthatatlan teánk a finnekért = MA, 1940. XX. évf. 2. sz. 23.; Beszámoló a láthatatlan teáról = MA, 1940. XX. évf. 3. B. sz. 44–45.

elnöknek címzett levélben köszönte meg: „Megkaptam a zászlóaljam részére Nagyméltóságú Asszonyom és vezetése alatt álló délvidéki magyar asszonyok áldozatkészségével s munkájával készült 315 drb. érmelegítőt, 53 drb. sálat, 14 drb. harisnyát, és 9 drb. térdvédőt. Kedves kötelességemnek tartom az önzetlen és hazafias gondoskodásért úgy magam, mint bajtársaim nevében, hálás köszönetemet kifejezni Nagyméltóságú Asszonyomnak és önzetlen munkatársainak, kiknek köszönetem tolmácsolását kérem. Bpest, 1942. jan. 12. Szenttamási szds.”⁵²⁰

A honvédek segítségéből a szakosztályok is kivették a részüket. 1942 nyarán a *tűzoltóasszonyok csoportja* az elnök felhívására ún. füsttelen napokat rendezett, amelyen a felajánlott cigarettákat összegyűjtötték. Ezzel egyidejűleg dr. vitéz Kiss Lajos országos tűzrendészeti felügyelő felhívására a tűzoltó–parancsnokságokon is országszerte cigarettagyűjtést indítottak. A tűzoltók feleségei 40.000 db cigarettát gyűjtöttek, a tűzoltóság pedig októberben zárta le a gyűjtést, amelynek eredményeként egymillió darab cigarettát juttattak ki a harctéren lévő magyar honvédeknek. A *vasutas szakosztály* 1942 őszén bekapcsolódott a budapesti honvédüdítő–szolgálatba, amely a Keleti pályaudvaron a szabadságra érkező, illetve a harctérre menő katonák levessel, kávéval, cigarettával való ellátását tűzte ki célul. A pályaudvaron a honvédség és a vasúti igazgatóság segítségével ún. üdítőállomásokat rendeztek be, ahol a MANSz-tagok fogadták a frontokról hazatérő magyar honvédeket.⁵²¹

1942 nyarán hirdették meg a *Piros vérért fehér tollat!* akciót, amelynek keretében a vöröskeresztes kórházak számára tollpárnákat gyűjtöttek. Az újabb akció már az első napokban szép eredményeket hozott: „Alagról 92 darab szép fehér huzatos párnát küldtek a Központba; a péterrévei bácskai kis MANSz-csoport 176 drb-ot, Vezsenyből – ahol két tagunk van – 76 darabot.”⁵²²

1942 telén arra hívták fel a MANSz-tagok figyelmét, hogy szalmából és gyékényből is lehet, pl. papucsot készíteni, amely jó keretkiegészítés, emellett pedig a honvédek számára is alkalmas lehet. Ahogyan felhívásukban megfogalmazták, a lábat melegítő papucsok „Elsősorban a fronton lévő katonák számára készültek, hogy hóban, fagyban melegítse lábukat,

⁵²⁰ A magyar asszonyok a honvédeknek = MA, 1942. XXII. évf. 1. sz. 1942. január 15. 11.; Szövetségi élet = MA, 1942. XXII. évf. 2. sz. 1942. február 15. 15–19. 15.; Füsttelen napok = Függetlenség, 1942. június 20. 5.

⁵²¹ Szövetségi élet = MA, 1942. XXII. évf. 11. sz. 1942. november 15. 108–110.; A Vasutas Szakosztály jelentése. In: Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Évkönyve 1943–1944. 77–100.

⁵²² A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1942. június 22-én rendkívüli közgyűlést tartott a Rózsa utcai székházban = MA, 1942. XXII. évf. 6. sz. 1942. június 15. 57.; Rendkívüli tisztújító közgyűlés a MANSz központban = MA, 1942. XXII. évf. 7. sz. 1942. július 15. 63–64.; Szentmihályiné Szabó Mária: Piros vérért hófehér tollat = MA, 1942. XXII. évf. 7. sz. 1942. július 15. 61.; Egyesületi hírek = Függetlenség, 1942. június 10. 5.; Piros vérért – hófehér tollat! = 8 Órai Újság, 1942. augusztus 1. 7.

a bakancs fölött. De jó a szalmapapucs akkor is, ha nem a frontkatona használja, hanem a sebesült, a lábbadozó kényelmét szolgálja.” Ez utóbbinak eleget téve, 1942 telén a Margit sziget Atlétikai klubhelyiségében ápolt 250 sebesült honvédnak ajándékoztak szalmából készült házi papucsot.⁵²³ A MANSz-ban 1942 karácsonya is elsősorban a honvédekről szólt. A *tűzoltóasszonyok csoportja* szokásos csomagjaikon túl több mint ötven hadbavonult tűzoltó családját támogatta. A csomagokban saját készítésű ruhák és babák, valamint játékállatok, mesekönyvek, sütemények és alma is volt.⁵²⁴

A honvédek részére 1943-ban is folyamatosan érkeztek az adományok, amelyek között volt könyv, újság, levélpapír, notesz, ceruza, naptár és élelmiszer is. Mindezekért, a hajdúböszörményi MANSz-fiók elnökösszonyának, Tarnóczi Jolánnak a harctérről egy katona köszönőlevelet küldött, amelyet propaganda- és mobilizációs értéke miatt közöltek is: „[...] Messze idegenből, Oroszországból küldjük őszinte, hálás köszönetünket azért a sok kedves ajándékért, mellyel elhalmoztak bennünket Hajdúböszörményből való elbúcsúzásunk alkalmával. [...] Mi ezt nem felejtjük, ez erőt ad nekünk a harcra, küzdelemre, melyre idejöttünk, hogy legázoljuk ádáz ellenségünket, aki a mi békés, boldog családi otthonunkba akart beletiporni. [...]”⁵²⁵

A MANSz még 1942-ben határozta el, hogy egy zászlóalj katonáinak és részben családtagjainak is vállalja az állandó támogatását. Az anyaországi és a visszacsatolt területek fiókjai is segítettek ebben, valamint cégek is. Így 1943 karácsonyán például csatlakozott a MANSz gyűjtéséhez a Hangya Szövetkezet Igazgatósága, a Corvin Áruház, a Hunnia csokoládégyár, a Dreher–Maul Kakaó- és Csokoládégyár Rt., a Hazai Likőr, Rum- és Szeszgyár, a Szerencsi Cukorgyár, a Korda Rt., az Új Idők kiadóhivatala és a Franklin Társulat is. Az adományokat Brossek Rudolfné adta át a rászorulóknak, amelyeket a zászlóalj parancsnoka Nagyváradról írott, mint látszik, szokásosnak tekinthető levelében köszönt meg.⁵²⁶

1944. április 3-án kezdetét vette az ország területének, ipari és közlekedési csomópontjainak bombázása, mellyel a segítségnyújtás egy újabb formája nyílt meg a MANSz-tagok előtt. A Szövetség vidéki csoportjai közül elsőként a pilisvörösvári jelentkezett, hogy a bombakárosultak javára 35 méter szövetet adományozzon. Majd Szinerváraljától Szegeden át Kassáig több tucat település csoportja járult hozzá kisebb-nagyobb összegekkel az újabb

⁵²³ Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 1. sz. 1943. január 1. 11–12.

⁵²⁴ Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 5. sz. 1943. március 1. 67–68. 68. A tűzoltóasszonyok csoportja 1943-as karácsonyi adományozását a Filmhíradó is megőrizte. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=5576> (2021.01.05.)

⁵²⁵ Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 3. sz. 1943. február 1. 39–40.; Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 6. sz. 1943. március 15. 81–82. 81.; Harctérre induló honvédek búcsúztatása = Esti Újság, 1943. január 20. 4.

⁵²⁶ Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 3. sz. 1944. február 1. 40–41.

segélyakcióhoz (például Hódmezővásárhely 100, Pilisvörösvár 5946, Szentes 14.000 pengővel). A bombakárosultaknak augusztus elejéig 156.283, a szórványban élő gyermekekért megindult mozgalom keretében pedig 1944 tavaszáig összesen 4426 pengőt gyűjtöttek a vidéki csoportok.⁵²⁷ A bombakárosultak megsegítéséről Horthy Istvánné is írt visszaemlékezéseiben: „Bombakárosultak részére vittem Pista ruháiból a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségébe. [...] Nagyon megrázó volt a vasutas MANSz-ban a ruhakiosztás a bombakárosultaknak. [...] Áldozni mentem a Mátyás-templomba, aztán a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségében ruhát osztottam a bombakárosultaknak, és Apor Gizi néniel megnéztük a bombák okozta károkat.”⁵²⁸ A Szövetség utolsó gyűjtőakciója az erdélyi menekültekért indult 1944 őszén. Utolsó híradásuk szerint erre a célra már 500 pengő gyűlt össze.⁵²⁹

A hatóságok munkájának megkönnyítése céljából a nőegyesületek 1944 nyarán elhatározták, hogy *A magyar nők szolgálata* néven összetoborozzák azokat a nőket, akik a károsultak ügyeinek intézésére egyénileg vagy egyesületeik keretében hajlandók vállalkozni. Ez ügyben nyár végén értekezletet tartottak a MANSz-székházban.⁵³⁰

27. A MANSz második és harmadik országos elnöke: gróf Ráday Gedeonné és dr. Stolpa Józsefné
Forrás: *A Magyar Asszony*, 1933. *Tolnai Világlapja*, 1944. jan. 317.

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, ahogyan a korábbi évtizedekben is tette, a második világháború alatt is több hozzá hasonló nőegyesülettel vette fel a kapcsolatot az összehangoltabb, eredményesebb munka érdekében. 1943-ban szövetségre léptek az Egyesült

⁵²⁷ Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 11. sz. 1944. június 1. 152–153.; Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 12. sz. 1944. június 15. 166–167.; Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 13. sz. 1944. július 1. 180–181.; A MANSz gyűjtése a bombakárosultak részére = Nemzeti Újság, 1944. június 10. 7.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége vidéki csoportjai = Nemzeti Újság, 1944. június 24. 7.; A MANSz a bombakárosultakért = Pesti Hírlap, 1944. augusztus 8. 6.

⁵²⁸ Gróf Edelsheim–Gyulai Ilona: *Becsület és kötelesség* I. 254–256.

⁵²⁹ Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 20. sz. 1944. október 15. 238. 243.; A MANSz az erdélyi menekültekért = Pesti Hírlap, 1944. szeptember 29. 5.

⁵³⁰ Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 17. sz. 1944. szeptember 1. 218.

Női Táborral,⁵³¹ a még mindig gróf Zichy Rafaelné által vezetett Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetségével, valamint a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségével, és a hátország rendjének fenntartásáért *Virraszt a magyar nő!* elnevezéssel újabb mozgalmat indítottak.⁵³² Síkra szálltak a női önkéntes honvédelmi munka kötelezővé tétele mellett, és a háború legkiszolgáltobbjain, a gyermekeken is igyekeztek segíteni, és nem csak az anyaországiakon.⁵³³

1944 augusztusában, az előző években kialakult hagyománnyal ellentétben már nem került sor a sokgyermekes édesanyák megjutalmazására, és az államalapító Szent István királyra sem lehetett emlékezni. Ugyanakkor egyes MANSz-szakosztályok bizonyosan tevékenykedtek. Ezt támasztja alá Horthy Istvánné visszaemlékezése is, aki 1944 októberének fontos eseményei között jegyezte fel, hogy „A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége vasutas szakosztályának első munkadélutánján vettem részt.”⁵³⁴

A háborús években a MANSz-ban többször került sor tisztújításra. A 1943 nyarán elhunyt gróf Ráday Gedeonné helyére 1944. március 8-án dr. Stolpa Józsefnét választották meg. A MANSz harmadik, és egyben utolsó országos elnöke székfoglaló beszédében a legfontosabb feladatként a honvédelmi munkát jelölte meg, de a Szövetség alapköveiként továbbra is a háziipart, az ifjúság támogatását és a gyermekvédelmet nevezte meg. Ugyanekkor Horthy Istvánnét a MANSz védnökének választották. Az országos társelnöki tisztséget ettől kezdve hárman töltötték be – Tormay Gézáné, báró Urbán Péterné és dr. Csiky Jánosné, az országos alelnöki tisztségre pedig ugyancsak három asszonyt választottak – Imrédy Kálmánné, Kenessey Pongrácné és Vörös Tihamérné személyében. A MANSz utolsó országos ügyvezető elnöke Brossek Rudolfné, utolsó főtitkára Koperniczky Sarolta volt.⁵³⁵

⁵³¹ Munkaközösségre lépett a MANSz és az Egyesült Női Tábor = 8 Órai Újság, 1943. február 17. 4.; Minden magyar asszony fogjon kezét a nemzetvédelmi munkára = Pesti Hírlap, 1943. március 19. 7.

⁵³² A magyar nők hatalmas seregszemplén fordultak szembe a belső ellenségekkel = Függetlenség, 1943. december 7. 3.; „Virraszt a magyar nő” = Országépítés–Nemzetpolitikai Szolgálat, 1943. 3. évf. 24. sz. 1943. december 15. 6.

⁵³³ 1944 tavaszán megindították a Magyar Jövő elnevezésű csecsemő–vándorkelengye mozgalmat, amelyhez herceg Eszterházy Pál 1000 pengővel járult hozzá. Ebből a nagyösszegű adományból a Szövetség a visszacsatolt területeken létrejött MANSz-csoportoknak – így a felvidéki Nagysurányoknak, a kárpátaljai Nagybooskónak, az erdélyi Kozmásnak, Csíkszentkirálynak, Szászfenesnek és Nyárszónak – juttatott. Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 12. sz. 1944. június 15. 166–167.; Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 13. sz. 1944. július 1. 180–181. 180.

⁵³⁴ Gróf Edelsheim–Gyulai Ilona: Becsület és kötelesség I. 293.

⁵³⁵ Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 5. sz. 1944. március 1. 68–69. 68.; Szövetségi élet = MA, 1944. XXIV. évf. 6. sz. 1944. március 15. 82.; Dr. Stolpa Józsefné országos elnöki székfoglaló beszéde = MA, 1944. XXIV. évf. 7. sz. 1944. április 1. 87–88.; A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének XXVI-ik országos tisztújító közgyűlése = MA, 1944. XXIV. évf. 7. sz. 1944. április 1. 96–97.; Vitéz Horthy Istvánné a MANSz-ban = Esti Újság, 1944. február 17. 4.; A MANSz tisztújító közgyűlése = Nemzeti Újság, 1944. március 8. 6.; Dr. Stolpa Józsefné választották a MANSz elnökévé = Nemzeti Újság, 1944. március 10. 6.

8. TÁMADÁSOK KERESZTTÜZÉBEN

Tormay Cécile elfogadása és megítélése egyet jelentett a MANSz elfogadásával és megítélésével, hiszen ő egyfajta véleményformálónak, már-már politikai szónonokként állt a szervezet élén. Az ő kommunikációja a MANSz hivatalos véleményévé vált, lett légyen szó bármiről, ezért természetesen ő került leghamarabb a támadások keresztüzébe is. Az őt ért támadások időnként a MANSz életét is alakították, befolyásolták.

8.1. A Tormay-per

Az egyik esemény, amely Tormay, így a MANSz, tágabban pedig a korabeli magyar közéletet is a leginkább meghatározta, majdhogynem lázban tartotta egész Budapestet, a Tormay-per néven elhíresült botrányper volt. Minderre azért került sor, mert gróf Zichy Rafael a feleségét, aki évek óta nem volt hajlandó elválni tőle, azzal vádolta meg, hogy erkölcstelen viszonyt folytat a MANSz országos elnökével, barátnőjével, Tormay Cécile-lel. A két asszony az őket ért rágalomok miatt feljelentette a gróft. A *Népszava*, amely a Tormay és a MANSz elleni támadások fő szószólója volt, 1925 őszén így kommentálta az esetet: „Az itt következő eset mégis nyilvánosságot követel, mert ugyancsak tulment a házassági pörök megszokott keretén és átsapott a büntetőbíróság elé. Egy grófi házasság epilógusa ez a bünpör... [...] A vád anyagát nemigen lehet ismertetni, mert az nem bírja el a nyomdafestéket.”⁵³⁶ Egy másik cikkben azt kifogásolták, hogy „...a nyilvánosság nem hallhatta a bizonyítás anyagát, nem hallhatta a védelem egyetlen érvét és adatát, ellenben az elítélt az indoklásban a földig piszkoltatott és viszont a sértettként jelentkezők édig magasztaltattak.”⁵³⁷ Gróf Zichy Rafaelt Töreky Géza büntetőtanácsa – valóban zárt tárgyaláson – hamis tanúzás büntetéseire való felbujtás bűncselekményének elkövetésében bűnösnek találta, ezért elsőfokon másfél év, másodfokon 10 hónap börtönbüntetésre ítélte.⁵³⁸ A MANSz ezt követően tüntetőleg állt ki Tormay Cécile mellett. 1926. január 6-án rendkívüli országos közgyűlésre⁵³⁹ gyűltek össze, amelyet a ceglédi MANSz-tagok kezdeményeztek azért, hogy kifejezzék ragaszkodásukat országos elnökük iránt. A ceglédi asszonyok nevében Ács Ilona szólalt fel: „Lelki szükségét éreztük annak, hogy egy rendkívüli közgyűlés keretében bizalmunkról, ragaszkodásunkról, szeretetünkönkről biztosítsuk... [...] Összetartásban, egységben az erő! [...] Hadd tudják

⁵³⁶ Hamis tanúzás és rágalmozás vádja egy válópörből = *Népszava*, 1925. nov. 19. 9–10.

⁵³⁷ A szent család = *Népszava*, 1925. nov. 27. 1–2.

⁵³⁸ Döme Attila: Egy „nyomdafestéket el nem bíró” ügy – A Tormay Cécile per. *Más Kor Könyvek* 24. Keszthely, 2013. 91–92.

⁵³⁹ VII. országos (rendkívüli) közgyűlés: 1926. január 6.

barátaink, – de hallják meg ellenségeink is, hogy a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége a világ leghatalmasabb érzésével: a szeretettel összekapcsolt nagy tábor, munkája hatalmas tényező e szent cél kitűzésében: egyesíteni ezt a mi szétszaggatott szegény hazánkat. Méltóságod ezt a szent célt szolgálja a tett, a szó és toll hatalmával itthon és a külföldön egyaránt. [...] Egy új év és új küzdelmek kezdetén kérjük a Mindenhatót, adjon erőt, kitartást a küzdelemre, ne csüggedjen el az ellenségnek se nyílt, se orvtámadása; a győzelmes Igazság mellett a magyar asszonyoknak szeretettel összetartott egysége legyen az a vért, melyről visszapattan a támadásnak, a rágalomnak minden mérgezett nyila.” Nemeskéri Kiss Mária a győri MANSz nevében ekkor indítványozta, hogy Tormay Cécile „...ajándékozza fogalommal vált nevét és egyéniségét a Szövetségnek...”, azaz fogadja el a Szövetség örökös országos elnöke címet.⁵⁴⁰ Tormay Cécile a felajánlott címre élete legnagyobb megtiszteltetéseként tekintett: „Megilletődötten állok itt, oly megilletődötten, mint ritkán életemben és szívem egész melegével mondok köszönetet a ragaszkodásnak, a szeretetnek, az együttérzésnek megnyilvánulásáért, amellyel Önök engem, aki oly mulandó vagyok, az örökös címmel megtisztelni kívánnak. Mint életem legnagyobb megtiszteltetését, hálával fogom elfogadni a kitüntetését.” És beszédében világossá tette azt is: „Legyenek meggyőződve arról, hogy a lélek, melyet az én törekeny testem visz előre, sem meghátrálni, sem megtántorodni, sem megriadni a kövek záporában nem fog. [...] Tisztán, magasan fog állni a vár, amelynek őrtornyára engem küldtek fel a magyar asszonyok. Legyenek meggyőződve, a bizalmuk mai gyönyörű ünnepéből erőt merítve ott fogok állni életem utolsó lehelletéig.”⁵⁴¹

8.2. A „sajnálatos” nyíregyházi eset

1925–1926 folyamán újabb személyes ügy miatt került a MANSz a támadások célpontjába. Csiky Istvánné, a nyíregyházi MANSz-fiók elnöke, a tiszántúli hadiözvegyek és hadiárvak megsegítése céljából szerződést kötött a helyi kórházzal nagyobb mennyiségű ruházat szállítására, amelyet a nyíregyházi szövőtelepen az asszonyok terveztek elkészíteni. A világháború után, férjével együtt Erdélyből menekült asszony a szövőtelep munkája nyomán a szállításokat egy ideig tudta is teljesíteni, amikor azonban már nem, akkor hasonló jellegű háziipari készárut vásárolt, és ezeket úgy szállította le a kórháznak, mintha azok a MANSz nyíregyházi szövőtelepén készültek volna. A központi Szövetség minderről 1925 novemberében értesült, és Csiky Istvánnénak a továbbiakban megtiltották, hogy folytassa ezt a

⁵⁴⁰ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének rendkívüli közgyűlése = MA, 1926. VI. évf. 1. sz. 2–14.

⁵⁴¹ Tormay Cecile: 1926. In: Tormay Cecile: Küzdelmek. Emlékezések, 1939. 82–88.

tevékenységét. Az elnökasszony azonban a kórháztól többször kért előleget, majd a MANSz nevében többmillió koronás hitelt is felvett, ráadásul Tormay Cécile nevével és aláírásával is visszaélt. A nyíregyházi MANSz-fiók elnökasszonyát a központi Szövetség feljelentette, aki a hatóságok elől 1926. június 2-án egy kórház elmeosztályán keresett menedéket, – ahogyan a *Népszava* fogalmazott: „A főmanszika a letartóztatás elől Budapestre szaladt...”⁵⁴² – ahol kihallgatták, és végül beismerte tettét. A kár, amit spekulációival okozott, a *Budapesti Hírlap* szerint összesen 300 millió, más újságok szerint egymilliárd koronát tett ki.⁵⁴³ 1926 nyarán, a „sajnálatos” nyíregyházi eset miatt, a fővárosi MANSz-tagok rendkívüli intézőbizottsági ülésre gyűltek össze, ahol Tormay Cécile felolvasta Lukács Bélánénak, a nyíregyházi MANSz-fiók alelnökének írott levelét, amelyben felkérte az asszonyt a fiók ideiglenes vezetésére.⁵⁴⁴ Az észak–magyarországi fiókot 1926 őszén rendkívüli közgyűlésen alakították újjá, elnöknek a főispán feleségét, Kállay Miklósnét kérték fel. Tormay Cécile ekkor jelentette be, hogy amióta a nyíregyházi MANSz-fiókot ilyen súlyos csapás érte, 27 új szervezet alakult az országban. „Megmozdultak a falvak és községek, amelyek eddig nem érezték szükségét, hogy asszonyaik a keresztény és nemzeti gondolat nevében megfogják egymás kezét. [...] Éppen mert átérezték a magyar asszonyok, hogy minden várbástyanak az elvesztése csapást jelent, új várakat teremtettek a magyar asszonyok hatalmas várgyűrűjében.”⁵⁴⁵

Az *Ojság* c. vicclap derűsen fogadta a nyíregyházi esetet: „– Ki lesz most a Nyíregyházai MANSz elnöknője? – Egy másik Manszika.”⁵⁴⁶ Nem úgy a *Népszava*, amely egyik cikkében arról beszélt, hogy „Megint egy nagy panama és megint közülök egy a pellengéren. Ujból kiderült valakiről, aki hazát mentett, hogy csalt, sikkasztott, panamázott és a „keresztény eszme” csupán lepel volt szélhámosságainak takarására.”⁵⁴⁷ A nyíregyházi történések miatt a MANSz-ot több bírálat, támadás érte, voltak, akik a megszűnését is emlegették, de Tormay Cécile a tőle megszokott módon utasította vissza a Szövetség megszüntetését kívánó hangokat: „A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége nagy kalásztengere fölött kimondották, hogy meg

⁵⁴² A nyíregyházi Mansz-elnöknő ügye = *Népszava*, 1926. júl. 23. 9.

⁵⁴³ Súlyos visszaéléseket követett el a MANSz nyíregyházi fiókjának elnöknője = *Budapesti Hírlap*, 1926. június 11. 6.; Tormay Cécile nyilatkozik a MANSz nyíregyházi elnöknőjének visszaéléseiről = *Az Újság*, 1926. június 11. 5–6.; Csiky Istvánné, a MANSz nyíregyházi elnöknője, közel egymilliárd koronával károsította meg a kereskedőket = *Pesti Hírlap*, 1926. június 11.10.; Csiky Jánosné, nyíregyházi úriasszony, ma a Szent János kórház megfigyelő osztályán beösmerte milliárdos csalásait = *8 Órai Újság*, 1926. június 11. 5.; Budapestben is nyomozzák Csiky Istvánné szélhámosságait = *8 Órai Újság*, 1926. június 12. 4.; Nyíregyházán egymilliárd koronát csalt össze a „MANSz” nevében Csiky Istvánné = *Az Est*, 1926. június 11. 1–3.; Csiky Istvánné már tizennyolc év óta gondnokság alatt állott = *Az Est*, 1926. június 15. 13.

⁵⁴⁴ Asszonyok munkája = *MA*, 1926. VI. évf. 6–7–8. sz. 226–239. 226.

⁵⁴⁵ Tormay Cécile Nyíregyházán = *MA*, 1926. VI. évf. 9–10. sz. 251–252.

⁵⁴⁶ *Az Ojság*, 1926. jún. 20.

⁵⁴⁷ „Uriasszony...” = *Népszava*, 1926. jún. 11. 4.

kell szünnie, nincs joga háziipart, gazdasági munkát kifejteni; és amikor körülnéztünk, hogy vajjon kik azok, akik ezt az egyetlen üszkös kalászt észrevéve, minden élő, egészséges kalásztól meg akarják vonni a jogot, hogy hadakozzék, cselekedjék, hogy legyen, akkor azt láttuk, hogy az, aki kiáltozik köröttünk, az maga az üszök. A felénk kiáltozó üszköt visszautasítjuk, mert mi olyan nép vagyunk, amely az üszköt kiveti magából és nem rejti el. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége sem kívánta eldugni az üszkös kelést, de visszautasítom azt, hogy egyetlen üszkös kalászért üszökmezők halált kiáltsanak a mi élő tábláinkra. Élünk és élni fogunk!”⁵⁴⁸

8.3. Manszika és „Cécile de Tormayék”

A MANSz elleni kritikák tartalma, oka legkönnyebben a szervezetre aggatott jelzők és csúfnevek révén válik érthetővé. Erre jó példa a Tóth Árpádtól való elnevezés, a „Manszika”, amely a korabeli Budapesten hamar elterjedté vált. Ebben a fejezetben először erről írok, majd részletesebben a *Népszava* MANSz-ábrázolását elemzem.

Tóth Árpád *Az Est* munkatársaként 1922. február elején a MANSz pár nappal azelőtt lezajló sajtógyűlésére reagálva írta: „Szinte kedvünk volna a kitűnő MANSz nevét ezekután Manszikára becézni, hiszen Mancini nevű speakerük is volt, Ney Mancini, a győri keresztényszocialista munkásnő, a kinek szereplése, ha legutolsó szónok gyanánt is, mégiscsak lélekemelően demokratizmussal hatott a főúrnós, előkelő gyülekezetben.” Az író megjegyezte, hogy „Valahányszor hírt kapunk a Mansz-ról, a hír mindig csak elégedetlenségről, zugolódásról beszél. Most is holmi ellenőrző bizottságokat követelnek az ál-konstruktív keresztény sajtó ellen.” Majd megoldásként azt javasolta az asszonyoknak, hogy „Neveljenek tetterős, nagyszerű magyar generációkat! Tessék elhinni, sokkal szebb hivatás a magyar Gracchusok anyjává lenni, mint a kurzus tudószenikéinek derűfakasztó teendőit látni el!”⁵⁴⁹ Gunyolódását egy újabb cikkében⁵⁵⁰ folytatta, erre azonban már „...több magyar vívó felajánlotta a Mansz-nak, hogy amennyiben a támadások megismétlődnének, ők a magyar asszonyok nevében fegyveres elégtételt fognak követelni a sértegetőktől.”⁵⁵¹ A Király György (1887–1922) irodalomtörténész emlékére szentelt ünnepi Nyugat-számban Tóth Árpád töredelmesen megvallotta, hogy „Igazán galambepével volt szerkesztve a glosszám, legélesebb kitétele talán az lehetett, hogy a MANSz című női egyesületet jámbor rosszmájúsággal Manszikának kereszteltem el. Szóval a világért sem sértettem meg senkit, csak némi szatírárt próbáltam

⁵⁴⁸ Tormay Cécile Nyíregyházán = MA, 1926. VI. évf. 9–10. sz. 251–252.

⁵⁴⁹ Tóth Árpád: Ismét duzzog a MANSz! = *Az Est*, 1922. febr. 04. 5.

⁵⁵⁰ Tóth Árpád: Manszika két szék között = *Az Est*, 1922. febr. 05. 8.

⁵⁵¹ A Mansz védelmében = *Magyarország*, 1922. febr. 5. 8.; *Gyerünk azzal az acéllal!* = *Jövő*, 1922. febr. 08. 4.

hegyezni a szövetség egyik furcsán nőies logikájú, zűrzavarosan politizáló gyűléséről. Másnap aztán rámjárt a rúd. Több kurzus-újságban erélyes közlemény jelent meg, mely szerint Magyarország legkitűnőbb vívói felajánlották védelmüket a megbántott egyesületnek s a »durva« sértések megismétlődése esetére megtorló elégtételszerzést ígértek.⁵⁵²

Ami a *Népszava* gúnyos névadásait illeti, a MANSz-t többször nevezték „önképzőkör”-nek,⁵⁵³ „hölgynképzőkör”-nek,⁵⁵⁴ de olvasatukban „Cecile de Tormayék” a „távteázás bajnokai”,⁵⁵⁵ és természetesen nem maradtak el azok a jelzők sem, amelyek egyértelműen utaltak arra, hogy a MANSz a Horthy-korszak kormányait mindenekfelett támogatja és kiszolgálja: a szociáldemokraták hangsúlyozták, hogy a „híres kurzusalakulat”⁵⁵⁶ óriási befolyással bír a közéletben, ám „a kormányközegektől agyontámogatott MANSz”⁵⁵⁷ újabb botránya 1926-ban ismét alkalmat adott arra a szociáldemokrata lapnak, hogy támadásba lendüljön a „reakciós női tábor”,⁵⁵⁸ Kéthly Anna képviselőasszony szavaival a „harcipántlikás kurzusalakulás”⁵⁵⁹ ellen. A *Népszava* újságírói jól tudták, hogy „...az eszme kolbásza csak Tormay-val ízlik”,⁵⁶⁰ így amikor csak alkalom adódott, hogy a keresztény-nemzeti „kurzusalakulat”-ról vitriolos stílusban fogalmazzák meg véleményüket, nem feledkeztek meg magáról a vezéregyéniségről, Tormay-ról sem ítéletet mondani. Erre leginkább a '20-as években került sor, amikor a MANSz életét, a fentebb már részletezett kisebb-nagyobb botrányok „színesítették”.

1922 tavaszán azt kifogásolták, hogy a Magyar Gazdaszövetség „csak” a falusi asszonyokat tüntette ki, amiért helyt álltak a háborús években, a városi asszonyokról ellenben megfeledkeztek, ráadásul „A nagyhorderejű akcióhoz a gazdaközönség társul hívta meg a MANSz-ot... A legbájosabb Manszikát... a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét, melynek élén Tormay Cécile – ül. Hiába, a gazdák tudják jól, hogy az eszme kolbásza csak Tormay-val ízlik.”⁵⁶¹ 1922 őszén a MANSz országos közgyűléséről gúnyos tudósítást tettek közzé: „Idekinn pusztító vihar, odabenn az új városházán fölötte előkelő hölgyek tanácskoznak sok beszéddel, kevés maggal. [...] Olyan időket élünk, amikor mindeninek gondolkozni kell és minden *értékes* gondolatra szükség van, lelkünk úgy'se, kitűznénk a medáliát a minden idők legkiválóbb

⁵⁵² Tóth Árpád: Kedves Király Gyuri! = Nyugat, 1922. 10. sz. 15. évf. II. kötet, 684–686.

⁵⁵³ A MANSz „fontos állami érdekből” kilakoltat = *Népszava*, 1924. márc. 16. 9.

⁵⁵⁴ Mire volt jó a mozirevízió? = *Népszava*, 1922. nov. 17. 6.

⁵⁵⁵ Kispeszt nagy napjai = *Népszava*, 1923. okt. 20. 5.

⁵⁵⁶ A MANSz „grófnéi” = *Népszava*, 1926. ápr. 24. 6.

⁵⁵⁷ A nyíregyházi MANSz elnöknőjének milliárdos szélhámosságai = *Népszava* 1926. jún. 11. 6.

⁵⁵⁸ Reakciós méltatlankodás a MANSz lányotthon pöre körül = *Népszava*, 1927. júl. 03. 14.

⁵⁵⁹ Kéthly Anna: Tilos-e nálunk a békepropaganda? = *Népszava*, 1933. nov. 12.

⁵⁶⁰ Kitüntetés – ez kell a népnek = *Népszava*, 1922. márc. 8. 6.

⁵⁶¹ Kitüntetés – ez kell a népnek = *Népszava*, 1922. márc. 8. 6.

MANSz-ának, legbájosabb Manszikájának kebelére, ha a szóözön ocsujában egyetlen árva szemet lelnénk. Vasárnap tört a mit sem sejtő nemzetre az az öröm (jaj, csak meg ne ártson, olyan hirtelen jött), hogy a M.A.N.Sz. közgyűlést tartott. Középfinom regényírónők, Tormay Cécile fejtette ki, úgy is mint elnök, hogy a bajokat hogyan is lehetne elmulasztani.”⁵⁶² Még ugyancsak 1922-ben a Szövetséget annak okán támadták, hogy a szombathelyi MANSz-fiók, a gyűlése sikere érdekében, felhasználta az iskolás gyerekeket is: „A szombathelyi munkások fölháborodással tárgyalják, hogy az iskolát és gyermekeiket is belevonják a napi politika dolgaiba. [...] a szombathelyi munkásszülők a legnagyobb elégedetlenséggel kísérik máris az iskola és a MANSz eme élénk kapcsolatát.”⁵⁶³

1923-ban a ceglédi Munkásotthon elrekvirálása kapcsán került újra a sajtó figyelmének a középpontjába a MANSz: „Esztergályos János elvtárs interpellációjában a ceglédi Munkásotthon elrekvirálását tette szóvá. Elmondotta, hogy a munkások Cegléden nehezen összekuporgatott pénzükből Otthont létesítettek maguknak, melyet azután a helybeli lakáshivatal a MANSz-nak címzett kurzusalakulat számára elrekvirált.”⁵⁶⁴ 1924 januárjában, Peyer Károly szociáldemokrata képviselő a nemzetgyűlésben azt kifogásolta, hogy az 1922 telén indított Horthy-ínségakcióból befolyt összegek olyan társadalmi egyesületekhez folytak be, mint pl. MANSz, akik ezt az összeget szövőszekek vásárlására fordíthatták. „Így nyomort enyhíteni nem lehet. Az, ami a szövőszekekkel történt, az egyszerűen komédia. [...] Az egész akció nem volt egyéb, mint főúri hölgyek szórakozása” – fejtette ki véleményét Peyer képviselő. A hódmezővásárhelyi MANSz-fiók ezt nem hagyta szó nélkül, a válasz dr. Csiky Jánosnétól érkezett ímígyen: „Mi nem vagyunk megsértve, sőt igen nagy elismerésnek tartjuk a támadást, abból az elvből kiindulva, hogy az ellenség csak akkor támad, ha túlerővel, vagy legalább egyenlő erővel találja magát szemben. A MANSz-ban egy nagy, erős szervezetet látnak, mely ép oly összetartó a nemes célért való küzdelemben, mint ők hatalmi vágyukban. Azért fáj nekik, hogy úri asszonyok dolgoznak és dolgoztatnak a szövőszekeken, mert nagy veszélyt látnak benne, hogy legyenek oly munkaalkalmak, ahol nem megmételtyezett szakszervezetiek dolgoznak – tudtukon kívül megmételtyezettek. Nagy éket vág az az ő szilárdnak vélt szervezetükbe, hogy ha ők sztrájkba lépnek, sok-sok asszonykéz dolgozik akkor is tovább. Nem sok nagyobb elégtételt kapott Tormay Cécile az ő önfeláldozó, páratlanul lelkes munkájáért, az ő hatalmas szervező képességéért és fanatizálni tudásáért, mint ez a támadás.

⁵⁶² Ezt végeztük... = Népszava, 1922. nov. 7. 6.

⁵⁶³ Mikor hagyják már ki az iskolákat a politikai agitációból? = Népszava, 1922. febr. 1. 5.

⁵⁶⁴ „A hadirokkantakat és az elesettek hátramaradottait az éhenhalás veszedelme fenyegeti.” A ceglédi Munkásotthon elrekvirálás a nemzetgyűlés előtt = Népszava, 1923. ápr. 29. 2. 4.

Ezért Peyer szocialista képviselőnek a vásárhelyi magyar asszonyok köszönetet szavaznak. Egyébként azt mondom még, hogy Peyer pattog, a szövőszék kattog.”⁵⁶⁵ 1924 tavaszán azzal támadták meg a MANSz-ot, hogy Rózsa utcai székházukból kilakoltatták az ottani lakókat: „A lakás kiürítéséről a lakó előzően semmi értesítést nem kapott és azon a napon, amelyen a döntést a Lakáshivatal elnöke aláírta, Tormay Cicelláék azt végre is hajtották, mégpedig a „finom” hölgyekhez csöppet sem illő könyörtelenséggel, a Mansz titkárának gorombaságai mellett. [...] a nagy Cicella, a Tormay, a magyar irodalomnak ez a kiváló dilettánsa, ugyancsak könyörtelen maradt a hozzáfordult lakókkal szemben. Mindez azért történt, mert a Mansz hölgyeinek csevegődélutánjai a népjóléti miniszter szerint „fontos állami érdek”...⁵⁶⁶

A '20-as évek közepén a *Népszava* támadta a MANSz-ot a választási harcban való részvétele,⁵⁶⁷ a moziengedély elnyerése miatt,⁵⁶⁸ de kapcsolatba hozta a frankhamisítási botrányal is,⁵⁶⁹ valamint azzal is megvádolta, hogy tagjai befolyásolják a városháza dolgozóit.⁵⁷⁰ 1927-ben írt a Sarolta Leányotthon körül kipattant botrányról, amikor egy növendéket lopás miatt, majd helytelen életmódjára hivatkozva elbocsátottak.⁵⁷¹ 1928 tavaszán pedig afölött méltatlankodott, hogy a műkedvelő társaságok számára ajánlott színdarabok listáját a kultuszminisztérium rendelete nyomán a MANSz-nak kellett összeállítania.⁵⁷² 1930-ban Tormay Cécile országos közgyűlésén elmondott beszédére reflektáltak, amikor azt írták, hogy „Tízezreiben a munkanélküli családoknak éheznek a gyermekei amiatt a rendszer miatt, amelyért Tormay Cecile és a jóllakott MANSz-tábor szónokol és szónokol a vörös városháza ellen, amelynek egyik alap gondolata az, hogy ne legyen gyermek, aki éhezik.”⁵⁷³

A '30-as évek közepétől a *Népszava* hangneme érezhetően megváltozott. Már nem forgatták ki a MANSz minden megmozdulását, ugyanakkor arra is volt példa, hogy ismét gúnyolódás tárgyává tették: „Valamelyik díszvendégnő, egy Manszika kellő kesztyűben és kellő távolból mellükre tűzi majd a hűség és megbízhatóság aranyozott bronz- vagy ezüstérmét. [...] Aztán mehetnek vissza a konyhába... És keblükön az éremmel, hálátelt szívvel gondolhatunk a

⁵⁶⁵ Mire költötték a Horthy-akció millióit? Peyer Károly elvtárs interpellációja. Részletes elszámolást követelt a Horthy-akcióról. A szövőszék meséje. = *Népszava*, 1924. jan. 24. 3.; A szövőszék = VRÚ, 1924. február 1. 1.; A vásárhelyi MANSz válasza a szövőszékek elleni támadásra = VRÚ, 1924. február 1. 2.

⁵⁶⁶ A Mansz „fontos állami érdekből” kilakoltat = *Népszava*, 1924. márc. 16. 9.

⁵⁶⁷ Zsarolnak = *Népszava*, 1925. ápr. 16. 1.; Megindult a döntő harc a fekete reakció ellen = *Népszava*, 1925. ápr. 21. 5–6.; A MANSz és Wolffék = *Népszava*, 1925. ápr. 29. 13.

⁵⁶⁸ Keresztény-szocialista támadás az éjszakai munka ellen = *Népszava*, 1926. febr. 11. 18.

⁵⁶⁹ Bethlen szerint az idő majdcsak elmossa a frankhamisítás pol. követk. = *Népszava*, 1926. jan. 19. 2–3.

⁵⁷⁰ A MANSz a városházán = *Népszava*, 1926. ápr. 25. 10.

⁵⁷¹ Csendélet a MANSz leányotthonában = *Népszava*, 1927. jún. 16. 8.; Reakciós méltatlankodás a MANSz leányotthon pöre körül = *Népszava*, 1927. júl. 03. 14.

⁵⁷² Ó, MANSz, hová rohansz? = *Népszava*, 1928. máj. 10. 9–10.; De miért éppen a MANSz? = *Népszava*, 1928. május 11. 11.

⁵⁷³ „Az a gyermek nem belülről vörös...” = *Népszava*, 1930. dec. 13. 7.

társadalom magasabbrendű rétegeinek jóságára.”⁵⁷⁴ Ez a hangnembváltás nemcsak a MANSz-szal, hanem Tormay Cécile-lel kapcsolatban is megfigyelhető a *Népszavában*. 1922-ben még „Középfinom regényíró”-ként,⁵⁷⁵ 1924-ben a magyar irodalom dilettánsaként⁵⁷⁶ emlegették, míg a Tormay-per lezárulása után az egyéni és közerkölcs „hivatásos bajnoknöje”-ként⁵⁷⁷ hivatkoztak rá, halálakor azonban már egy viszonylag semleges tudósítást közöltek róla, ám itt sem feledkeztek meg arról, hogy „... az ellenforradalom idején a szélső reakciós szárnyon kezdte meg társadalmi szerepét...”⁵⁷⁸ Halála után a magyar irodalomtörténet legnagyobbjai között emlegették: „A Kerepesi-temető jóformán egész magyar irodalomtörténet: megtöltene néhány hasábot a nevek pusztja felsorolása. Ott fekszik Vörösmarty Mihály, Arany János, Kisfaludy Károly, Vajda János, Komjáthy Jenő, Kosztolányi Dezső, Mikszáth Kálmán, Ambrus Zoltán, Krúdy Gyula, Tormay Cécile...”⁵⁷⁹ A Kodolányi János *Julianus barát* c. regényét méltató cikkben Tormay Cécile-re, mint történelmi regényíróra hivatkoztak,⁵⁸⁰ Tormay csonkán maradt regényéről, *Az ősi küldöttről* 1939-ben pedig ekképpen nyilatkoztak: „Ügyesen használja fel a történelmi háttérrel hősei jellemzésére.”⁵⁸¹ Szobrának 1943-as leleplezéséről egy teljesen semleges tudósítást adtak közre.⁵⁸² A *Népszava* tehát a '20-as években gúnyos, elutasító stílusban formált véleményt a MANSz-ról, tagjairól vagy országos vezetőjéről, Tormay 1937-ben bekövetkezett halálát követően pedig teljesen elmaradtak a korábbi epés bírálatok a szervezet tevékenységét illetően is.

8.4. M.A.N.Sz. – Mondani Akarnék Néhány Szót – a kecskeméti főorvos paródiája

A támadások mellett akadt példa arra is, amikor a MANSz-ot kiparodizálták. Ezt az esetet azért ismertetem részletesen, mert rímmel a szervezetet ért kritikákra, bizonyos részüket összefoglalja – *A Magyar Asszony* pedig közölte a szövegét. 1929 tavaszán, a kecskeméti MANSz-fiók bálján dr. Cserey Pechány Albin, a kecskeméti kórház igazgató főorvosa az Einstein-féle relativitáselméletből indult ki, miszerint a dolgokat különböző szemszögből is lehet nézni, és ilyenformán egészen más eredményekre is jutunk. A férfiú feltette magának a kérdést: „Mit is jelent az a MANSz?” és különböző szemüvegeken keresztül megvizsgálva a szóban forgó egyesületet a következő válaszokat adta: „Mit jelent a MANSz – manszista

⁵⁷⁴ Érmek kapnak = *Népszava*, 1936. ápr. 3. 8.

⁵⁷⁵ Ezt végeztük... = *Népszava*, 1922. nov. 7. 6.

⁵⁷⁶ A Mansz „fontos állami érdekből” kilakoltat = *Népszava*, 1924. márc. 16. 9.

⁵⁷⁷ Szónoklatok az erkölcsről = *Népszava*, 1926. jan. 12. 11.

⁵⁷⁸ Meghalt Tormay Cécile = *Népszava*, 1937. ápr. 3. 4.

⁵⁷⁹ Egymás mellett = *Népszava*, 1938. nov. 1.

⁵⁸⁰ Kelet felé = *Népszava*, 1938. dec. 11. 20.

⁵⁸¹ Új magyar regények. A napkeleti ember Nyugaton = *Népszava*, 1939. febr. 04. 6.

⁵⁸² Leleplezték Tormay Cécile szobrát = *Népszava*, 1943. jún. 02. 10.

hölgynek? Jelent mindenekfelett beszélési lehetőséget. M.A.N.Sz.: Mondani Akarnék Néhány Szót, vagy: Miért Akadályoznak Női Szólásszabadságomban? Jelent politikai szereplést. [...] Nézzük a férj szemüvegén keresztül. A MANSz azt jelenti, hogy a feleségem átlag minden hónapban egyszer felveszi a leghosszabb szoknyáját és a magasnyakú blúzá, előkeresi tavalyi kalapját és így elég komoly külsőt öltvén, gyűlésre megy. Hogy ott miről beszélnek, nem tudom, de utána rendesen előveszi a telefonkönyvet és az egyes nevek mellé rejtélyes szavakat ír. Pl. ilyeneket: jó. Vagy: itt adnak. Vagy: nem érdemes. Vagy: asszony ad, férj előtt titkolni. Vagy: dicsérni kell a gyereket. Vagy ezt: férj goromba fráter. Néha aztán napokig nem látom a feleségemet, majd gyanús csomagok érkeznek, egyre több, befőtt, váza, játék, kézimunka, babakelengye – már tele van velük a lakás, már-már nem tudok mozdulni miattuk, nincs hova leülnöm, de a feleségem még egyre portyáz és jönnek a csomagok feltartóztathatatlan áradattal. Végre a megváltás pillanata: elvisznek mindent a MANSz jótékony célú sorsolására. Itt aztán háromszáz darab sorsjeggyel játszva, nyerek egy csomag pótkávépótlékot és egy matrósapkát 10 éves fiú számára. Néha kocsin elmegy feleségem valami tanyára, egy óriási vetítógéppel és egy csomó könyvvel felszerelve. Ott felolvassa a jámbor tanyaiaknak a halotti beszédet ősi magyar kiejtéssel, elszavalja a Talpra, magyar!-t és vetített képekben bemutatja a csiborhalászást nálunk és Új Guineában. Itthon azt mondja, hogy felvilágosította a népet. Nekem tehát ez a négy betű azt jelenti: Miért Akar Nőm Szerepelni? A MANSz elnöksége szempontjából azt hiszem, azt jelenti: Maradjon A Nő Szelíd; Modern Asszonyt Nem Szeretek. A MANSz a városi tanácstól szokta a nagy-és kistermet elkérni. A négy betű, tanácsnoki szemmel: Megint A Nagytermet, Szörnyűség! Minek Az, Ne Szónokoljanak! Menjenek A Nők Sztoppolni! A MANSz támogatja a színházat. A B. Nagy Gergely előadásán a „zsúfolt” nézőtéren megkérdeztem a direktortól, hogy tudja-e, mit jelent az, hogy: MANSz? – Tudom, – mondta: Meddig Adjak Nép-Színművet? Szórakoztatásunkról is gondoskodik a MANSz. Bizonyítéka ennek a pettyesbál. A szórakoztatás úgy kezdődik, hogy két jólfésült MANSz-tag megjelenik a kiszemelt műkedvelő egyénnél s szereplésre hívja fel. Vannak határozott jellemek s így felelnek: MANSz! Azaz: Megmondom Apertén, Nem Szerepelek. Akik szerénykedve akarják elhárítani a szereplést, hogy nem alkalmasak rá, azoknak ez a felelet: Mindenki Alkalmas Nekünk Szereplésre. Ezután a férfi- és nőszereplők csoportosítása következik, ahol különböző szempontok érvényesülnek. Istenem, hisz a MANSz-hölgyek is csak anyák! Egy ilyen MANSz-mama lányával összecsoportosított úrtól hallottam a MANSz ezen értelmezését: Meg Akarnak Nősíteni, Szaladok!”⁵⁸³ Cserey Pechány Albin a MANSz-tagok jellemző

⁵⁸³ Humoros előadás a kecskeméti Pettyesbálon = MA, 1929. IX. évf. 4. sz. 167–168.

tevékenységi formáira és tipikus tulajdonságaira hívta fel tehát a figyelmet, amelyek közül is első helyre azt tette, hogy a tagok elsősorban a Szövetségben „beszélési lehetőséget” kaptak. Erre az 1940-es években vitéz nagybányai Horthy Istvánné is felfigyelt, és anyósától, Horthy Miklósnétól kért erre vontakozóan tanácsot. „Részt kellett vennem összejöveteleken, ahol a többi szakosztály vezető nőtagjai sokkal idősebbek voltak nálam. Nagyon sok volt a beszéd ezeken az összejöveteleken, amivel én nem tudtam megbarátkozni. Ilyenkor anyósomhoz mentem tanácsért, mit is csináljak, mert én nem tudok ilyen beszédek mondani, és legtöbbször nem is értem, hogy ezek a hölgyek hová akarnak kilyukadni. Anyósom megnyugtatót; azt mondta, ne aggódjak, csak azt mondjam, amit én igazán tudok, és amit el akarok érni – azt is a legrövidebben. Ez nagyon megkönnyítette munkámat, mert egyszerűbb volt eldönteni, hogy mit mondjak, ahelyett, hogy miképpen mondjam. Eleinte csodálkoztak rövid felszólalásaimon, de észrevettem, hogy néhányan követték példámat.”⁵⁸⁴

9. TORMAY-KULTUSZ A MANSZ-BAN

Az 1926 januárjában felkínált örökös országos elnöki cím, valamint a kormányzó által 1928-ban adományozott Signum Laudis kitüntetés jól mutatja, hogy Tormay Cécile-t a MANSz és a magyar állam is a keresztény–nemzeti irányzat egyik szellemi vezetőjének ismerte el, ezzel pedig szükségszerűen együtt járt a körülötte már életében kibontakozó, igazán azonban csak a halála után felerősödő kultusz. A *Napkelet*, amelyet hosszú évekig honorárium nélkül szerkesztett, egy teljes számot szentelt emlékének, amikor elhunyt. Ebben sorra olvashatók azoknak a visszaemlékezései (többek között Cavallier József Gulácsy Irén, Halász Gábor, Herczeg Ferenc, Mollináry Gizella, Papp Viktor, dr. Prahács Margit, Szederkényi Anna, Szekfű Gyula, Thurzó Gábor, gróf Zichy Rafaelné és Zilahy Lajos), akiknek a munkatársa volt, vagy akiknek az indulását szerkesztőként segítette.⁵⁸⁵

Emléke megőrzését, kultusza ápolását a MANSz vezetői természetesen az egyik legfontosabb feladatuknak tartották. A Szövetségben ugyan kezdettől fogva különleges tisztelettel vették körbe, halála után azonban tudatosan törekedtek arra, hogy emléke ne merüljön feledésbe. Az intézőbizottsági tagok már 1937 áprilisában elhatározták, hogy a Rózsa utcai székházban emlékszobát rendeznek be, az utcát, ahol lakott, róla nevezik el, Kőfaragó utcai lakóházát emléktáblával jelölik meg, és abban a kerületben, ahol élt, szobrát is felállítják.

⁵⁸⁴ Gróf Edelsheim–Gyulai Ilona Horthy István kormányzóhelyettes özvegye: Becsület és kötelesség I-II. 1918–1944. 1945–1998. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2001. I. kötet, 1918–1944. 91. (A továbbiakban: Gróf Edelsheim–Gyulai Ilona: Becsület és kötelesség I., Gróf Edelsheim–Gyulai Ilona: Becsület és kötelesség II.)

⁵⁸⁵ *Napkelet*, 1937. XV. évf. 5. sz. 1937. május 1.

Még ebben az évben döntöttek arról is, hogy halála első évfordulóján országos emlékünnepelet rendeznek, a székház részére pedig megfestetik arcképét. 1937 végén fényképét sokszorosították, hogy azt minden helyi fiók megkaphassa, valamint székházukban kialakították az Tormay Cécile emlékszobát, amely mása lett az író nő egykori, Kőfaragó utcai dolgozószobájának. A berendezést és az emléktárgyakat, így például könyveinek nagy részét, a családtól kapták meg, az emlékszoba gondozója pedig gróf Ambrózy–Migazzi Lajosné lett.⁵⁸⁶

1938 elejétől a Kőfaragó utca már Tormay Cécile nevét viselte. „Még nem telt el a szomorú évforduló és már nevét viseli a Kőfaragó utca...” – írta *A Magyar Asszony* 1938. március 1-jén megjelenő számában Ámon Vilmosné.⁵⁸⁷ Halálának első évfordulóján, 1938. április 2-án leleplezték a MANSz által készített márvány emléktáblát az ekkor már Tormay Cécile utca 3. szám alatti ház falán.⁵⁸⁸

Tormay Cécile kultuszát a háborús években is ápolták, és igyekeztek még nagyobb tiszteletet kivívni a számára. Sírjához minden év április 2-án, és halottak napjához közeledve is elzarándokoltak.⁵⁸⁹ 1940. április 6-án nagyszabású országos emlékünnepelet rendeztek egykori vezetőjük emlékére. A három esztendeje elhunyt író nő tiszteletére a Pesti Vigadóban mintegy 1500 fős közönség gyűlt össze. A rendezvényt szervező emlékbizottság elnöke maga a miniszterelnök gróf Teleki Pál volt, de a bizottságnak tagja volt József Ferenc királyi herceg, Herczeg Ferenc író, Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát, Zdravec István ferences szerzetes, egykori tábori püspök, Karafiáth Jenő Budapest főpolgármestere, Raffay Sándor evangélikus püspök és gróf Apponyi Albertné is. Az ünnepségen a miniszterelnök mondott beszédet, amelynek egyes részleteit a filmhíradó⁵⁹⁰ is megőrizte, teljes terjedelmében azonban *A Magyar Asszonyban* közölték: „A magyar társadalom ma Tormay Cécile emlékének áldoz. Tormay Cécilere nekünk ma is szükségünk van. Szükségünk van az ő erős lelkére. Mi ismertük őt; közöttünk járva hordozta a magyarságnak és a magyar nőnek kötelességeit. Tormay Cécile vezetett bennünket. Talán még maradt bennünk valami abból az erős lélekből, mely benne élt; azért mondom, hogy szükségünk van reá, mert kell, hogy ezt az erős lelket, a magyar nő és a magyar férfi magában hordozza. Tormay Cécile nem csüggedt el a legnehezebb pillanatokban

⁵⁸⁶ MNL OL K 150 BM 3857/18 Másolat. Jegyzőkönyv a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének, az 1937. évi december hó 8-án tartott XIX.-ik közgyűléséről, 1–22.; Szegedy–Maszák Mihály: Felejtés és kisajátítás az irodalomban. In: *Alföld*, 2013. 64. sz. 35–55. 45.

⁵⁸⁷ Tormay Cécile utcája = MA, 1938. XVIII. évf. 5. sz. 1938. március 1. 97.

⁵⁸⁸ Ámon Vilmosné: Tormay Cécile emléktáblájának leleplezése = MA, 1938. XVIII. évf. 8. sz. 1938. április 16. 170–171.; Tormay Cécile emlékezete = MA, 1938. XVIII. évf. 7. sz. 1938. április 1. 144.; Tormay Cécile emlékünnepe = Budapesti Hírlap, 1938. március 31. 7.; Tormay Cécile emlékezete = Budapesti Hírlap, 1938. április 2. 8.; Tormay Cécile emléktáblájának leleplezése = Budapesti Hírlap, 1938. április 3. 11.

⁵⁸⁹ A Magyar Asszonyok Tormay Cécile sírjánál = Nemzeti Újság, 1937. november 4. 7.; Ünnepség Tormay Cécile sírjánál = MA, 1940. XX. évf. 11. B. 131.; Ünnepség Tormay Cécile sírjánál = Az Újság, 1940. október 29. 6.

⁵⁹⁰ <https://filmhíradokononline.hu/watch.php?id=3742> (2020.06.22.)

sem, akkor sem, mikor ebből a nemzetből, különösen ebből az országból csak romok állottak. Ő, anélkül, hogy bármi kézzelfogható lett volna a kezében, bízott a jövőben, bízott a magyarságban, hogy újra megtalálja önmagát. És ha valami marad bennünk az ő lelkéből, akkor mi is ezzel a bizalommal maradunk tovább ebben a világban, amelyben ma sokkal erősebbek vagyunk, mint volt az a nemzet és az az ország, amelyet Tormay Cécile látott maga körül. Mi bízunk magunkban ezen a viharzó tengeren – a mostani Európában, – ezért van szükségünk Tormay Cécilere. Nemcsak az emlékezés az, amely idehozott minket, hanem az ígéret is, az ő emlékének. Az az ígéret, hogy ha ő nincs is, mi tudjuk a kötelességet, amelyet reánk hagyott. Ez az, amit egy nemzet nagyjainak életéből meríthet. Az élet, mely előttünk, köztünk folyt le, egy nagyunknak velünk közvetlen érintkezésben lévő élete, erőt önthet belénk és erősíthet bennünket. Ezért jöttünk ma össze, ezért ünnepelünk. Ünnepeljük azt, hogy ő a mienk volt és ezért áldozunk ígérettel.”⁵⁹¹

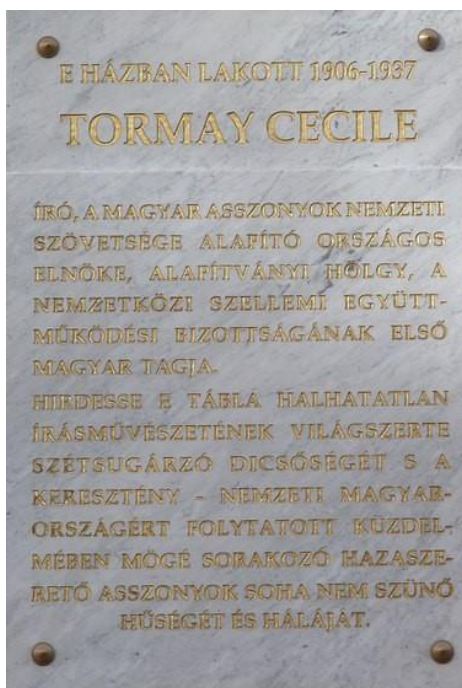
A MANSz és a magyar állam Tormay Cécile iránti tiszteletének és megbecsülésének legnagyobb jele ezt követően az volt, amikor 1943-ban leleplezték egész alakos szobrát. Mint 1938 óta minden esztendőben, halála évfordulóján az asszonyok 1943 tavaszán is megemlékeztek róla,⁵⁹² majd június 1-jén, a Károlyi-kertben leleplezték carrarai márványból készült, egész alakos szobrát. A MANSz nevében az országos ügyvezető elnök, dr. Stolpa Józsefné emlékezett: „Törékeny, finom, halk egyéniség volt Tormay Cécile és mégis egyik legnagyobb nőalakja történelmünknek. Soha nem kereste a feltűnést és munkájával mégis az egész nyugati világ előtt ismertté tette nevét, megbecsülést szerzett nemzetének.”, majd felidézte a Szövetség megalakulásának pillanatait. A leleplezés után a kormányzó koszorúját sokak koszorúja követte.⁵⁹³ A MANSz-fiókok közül koszorút tett le Alag, Bánffyhunyard, Berettyóújfalu, Derecske, Dés, Debrecen, Gödöllő, Földeák, Gyula, Hajdúböszörmény, Hódmezővásárhely, Jászkarajenő, Kecskemét, Kassa, Kolozs, Királyhelmece, Kisújszállás, Miskolc, Romádi, Munkács, Máramarossziget, Nádudvar, Óbecse, Ózd, Parajd, Palánka, Rákosszentmihály, Nyárádszereda, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Sopron, Szatmárökörítő,

⁵⁹¹ Meghívó az országos Tormay Cécile ünnepre = MA, 1940. XX. évf. 4. A. sz.; A Tormay Cécile országos emlékünnepe a Vigadóban = MA, 1940. XX. évf. 4. B. sz. 49–50.; Hankiss János a női hősiességről = Magyar Nemzet, 1940. március 31. 19.; Tormay Cécile emlékünnepe a Vigadóban = Magyar Nemzet, 1940. április 3. 7.

⁵⁹² Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 9. sz. 1943. május 1. 123–124. 124.; Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 13. sz. 1943. július 1. 179–180. 179.

⁵⁹³ Koszorúzott az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga, a Katolikus Háziasszonyok Szövetsége, az Egyesült Női Tábor, a Magyar Élet Pártja Női Csoportja, a Magyar Nemzeti Szövetség Női Osztálya, a MONE női csoportja, a Ráskai Lea Irodalmi Társaság, a Levente Lányok, dr. Csiky Jánosné, Győr vármegye, Győr városa és Nádudvar közönsége.

Szentes, Szekszárd, Szeged, Szerencs, Szolnok, Szombathely, Tata, Ungvár, Vác, Veszprém és Zalaegerszeg.⁵⁹⁴

28. Az 1938. április 2-án, a Tormay Cécile utca 3. sz. ház. falán állított emléktábla, és az 1943. június 1-jén leleplezett Tormay-szobor. Forrás: a szerző fotója és Tolnai Világlapja, 1943.02. 252.

10. A MANSZ MEGSZŪNÉSE ÉS FELOSZLATÁSA, 1944-1946

1944. március 19-én Németország megszállta Magyarországot. Arra vonatkozóan, hogy ezt az ország szempontjából sorsdöntő eseményt a MANSz-ban hogyan fogadták, nincsenek forrásaink.⁵⁹⁵ 1944. október 12-ét követően a MANSz vezetői úgy döntöttek, hogy működésüket beszüntetik. Egy 1946. márciusi rendőrségi jelentés szerint „A kikérdezett vezetőségi tagok egybehangzóan állították, hogy 1944. október 12-ét követően a háborús állapotok, illetve a bombázások miatt határoztak úgy, hogy működésüket megszüntetik.”⁵⁹⁶ A cenzúraszabályok miatt *A Magyar Asszony* utolsó száma 1944. október 15-én jelent meg, ami azt is jelentette, hogy a MANSz-ról szóló híradások itt, és a fővárosi napilapokban is megszűntek.⁵⁹⁷

⁵⁹⁴ Június 1-jén leleplezik Tormay Cécile szobrát = Függetlenség, 1943. május 28. 7.; Ünnepi beszéd = MA, 1943. XXIII. évf. 13. sz. 1943. július 1. 171–172.; Szövetségi élet = MA, 1943. XXIII. évf. 13. sz. 1943. július 1. 179–180.; Szobrot kapott Tormay Cécile = Nemzeti Újság, 1943. június 2. 5.

⁵⁹⁵ A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége = Nemzeti Újság, 1944. március 31. 9.

⁵⁹⁶ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 699/Állrom.1946. A Magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága, Államrendészeti osztály nyomozó csoportjának jelentése, Budapest, 1946. március 20.

⁵⁹⁷ A Magyar Asszony, 1944. XXIV. évf. 20. sz. 1944. október 15.

Stolpa Józsefné országos elnök és Koperniczky Sarolta főtitkár, 1946. márciusi kihallgatásukkor egybehangozóan állították, hogy Vajna Gábor⁵⁹⁸ belügyminiszter 1944. december végén feloszlatta a Szövetséget, erről azonban végzést nem kaptak. Az utolsó országos elnök december elején férjével együtt elhagyta a fővárost, így a feloszlatastról szóló értesítést, budapesti lakásukra címezve, csak 1945 januárjában kapta meg. „1944 év december hó 3-án férjem, aki ebben az időben tényleges szolgálatot teljesítő kultuszállamtitkár volt, utasítást kapott Rajniss Ferenc⁵⁹⁹ akkori kultuszminisztertől, hogy utazzék haladék nélkül Szombathelyre. Erre nézve a kiküldött gépkocsivezető is szigorú parancsot kapott. Én az urammal mentem Szombathelyre. Itteni [budapesti – N. Gy.] Szabó Miklós utcai lakásunkra kaptam 1945 évi január hó első napjaiban a „Vajna” aláírású értesítést, amely szerint a „belügyminiszter” a Szövetséget megbízhatatlansága miatt feloszlatta.” Stolpa Józsefné az országos elnöki tisztséget, az 1946 márciusában tett vallomásában elmondottak szerint 1945 januárjáig töltötte be.⁶⁰⁰

A háború még tartott, amikor Magyarországon öt párt – a Független Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a Polgári Demokrata Párt és a Magyar Kommunista Párt – 1944. december 2-án megalapította a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot (MNFF).⁶⁰¹ Az MNFF 1944. december 3-án meghirdetett programjában többek között a következő célokat tűzte ki: „2. A hazaárulókat, a felelős háborús bűnösöket le kell tartóztatni és az erre a célra létesítendő népbíróságoknak átadni. Vagyonukat el kell kobozni. [...] 3. Fel kell oszlatni az összes fasiszta, népellenes, német zsoldban álló szervezeteket. Vagyonukat el kell kobozni, sajtójukat be kell tiltani. [...] 4. A közigazgatási szerveket, a bíróságot, a honvédséget, a karhatalmat meg kell tisztítani a nyilas, hazaáruló s egyéb népellenes elemektől. [...] 11. A sajtóból, az oktatásból, a kultúrából, a közéletből ki kell küszöbölni a fasiszta mételet, a népellenes szellemet, a faji és nemzeti gyűlöletet.”⁶⁰² Az MNFF nem kisebb célt tűzött ki tehát, mint Magyarország működésének radikális átalakítását. Ennek végrehajtására 1944. december 21-én Debrecenben megalakult az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Az Ideiglenes

⁵⁹⁸ Vajna Gábor 1944. október 16-a után a Szálasi-kormány belügyminisztere lett.

⁵⁹⁹ Rajniss Ferenc 1944. október 16. és 1945. március 7. között volt a Szálasi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere.

⁶⁰⁰ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 699/Állrom.1946. A Magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága, Államrendészeti osztály nyomozó csoportjának jelentése, Budapest, 1946. március 20.; MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ), Budapest feloszlata, Rendőrségi jegyzőkönyv, Budapest, 1946. március 2. dr. Stolpa Józsefné Torpay-Biber Sára budapesti születésű 48 éves, kultuszállamtitkár felesége, eltartott, budapesti lakosnak, XII. kerület. Alkotás u. 31. panasza tárgyában; MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ), Budapest feloszlata

⁶⁰¹Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. 2005. 279.

⁶⁰² A Magyar Népfrent története. Dokumentumok 1935–1976. Második kötet, Kossuth kiadó, 1977. 11–12.

Nemzeti Kormány miniszterelnöke Dálnoki Miklós Béla lett, kormányának pedig legfontosabb intézkedései a fegyverszünet aláírása (1945. jan. 20.), a földosztás elrendelése (1945. márc. 17.), valamint a közigazgatás megújítása, ezzel együtt a háborús bűnösök felelősségre vonása, és a szélsőjobboldalinak, „fasisztának” titulált társadalmi szervezetek betiltása volt.⁶⁰³

A háború utáni felelősségre vonás az 1945. január 20-án, Moszkvában aláírt fegyverszüneti egyezményben is megjelent. Eszerint „14. Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, bíróság elé állításában és az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában.” Emellett Magyarország kormánya ebben a fegyverszünetben azt is vállalta, hogy felosztatja „a hitlerbarát vagy más fasiszta politikai, katonai és katonai jellegű szervezeteket, valamint az egyéb olyan szervezeteket, amelyek az Egyesült Nemzetekkel szemben ellenséges propagandát folytatnak”.⁶⁰⁴ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány ennek a 81/1945. M.E. számú, a népbíróság intézményének felállításáról szóló rendeletével tett eleget. A felelősségre vonás kérdésköre több területet érintett, és magában foglalta a népbíróságok, valamint az igazolóbizottságok működését, az internálásokat és a rendőri felügyeletet is. A népbíróságok olyan igazságügyi szervek voltak, amelyek az igazságügy minisztertől függttek, és közvetlenül az illetékes fellebbviteli bíróság elnökének hatáskörébe tartoztak. 1945. július 1-től a népbíróságok egyben az igazolóbizottságok fellebbviteli hatóságaként is szerephez jutottak. A Horthy-korszak közigazgatási szerveinek megtisztításáról, az ott dolgozó emberek politikai megbízhatóságáról az igazolóbizottságok döntöttek.⁶⁰⁵ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945. évi 15. M.E. számú rendelete alapján „1.§. Minden tényleges szolgálatban álló vagy tényleges szolgálat teljesítése végett visszarendelt nyugállományú közalkalmazottat igazoló eljárás alá kell vonni annak megállapítása végett, hogy az 1939. évi szeptember hó 1. napját követőleg tanúsított magatartása sértette-e a magyar nép érdekeit.”⁶⁰⁶

Az 1945 után berendezkedő új politikai rendszer szemében az egyik leginkább reakciónak titulált, „fasiszta” egyesület a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége volt, hiszen működése alatt végig támogatta a Horthy-korszak kormányait, minden erejével a trianoni békediktátum felülvizsgálataért küzdött, és ismert volt következetes antikommunizmusáról is. 1945 és 1946 folyamán ezért Hódmezővásárhelyen is több MANSz-tagot igazolóbizottság elé állítottak.

⁶⁰³ Romsics: Magyarország története a XX. században. 2005. 279–280.

⁶⁰⁴ Izsák Lajos–Nagy József: Magyar történeti dokumentumok 1944–2000. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004. 37.

⁶⁰⁵ Papp Gyula: Igazolói eljárások és a háborús bűnösök megtorlása 1945 után Magyarországon, Aetas, 2009. 162–179. 164–165.; Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. 2005. 281.

⁶⁰⁶ Az ideiglenes nemzeti kormány 1945. évi 15. M.E. számú rendelete a közalkalmazottak igazolásáról. In: Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945. I. kötet, Budapest, Szikra, 1946. 5.

Legtöbbjüket, aki „csak” MANSz-tag vagy MANSz Leányköri tag volt, igazolták, azonban aki más „fasiszta” szervezetnek, pl. a Turul Szövetségnek is a tagja volt, nem számíthatott a bizottság jóindulatára. Így járt Vajda Béláné dr. Uzonyi Rózsa, a Leánygimnázium igazgatónöje, a hódmezővásárhelyi MANSz-fiók egyik volt alelnöke, akit – miután tagja volt a Turul Szövetség helyi tagegyesületének, valamint a Gróf Bercsényi Miklós Bajtársi Egyesület Papp-Váry Elemérné Törzsének is – az igazolóbizottság a továbbiakban nem tartotta alkalmasnak vezető állás betöltésére.⁶⁰⁷

Hódmezővásárhelyi MANSz-tagok	Születési hely	Születési év	Foglalkozás/vallás/ egyesületi tagság
Endrey Hedvig	Hódmezővásárhely	1893	Központi Állami Iskola tanítónője, MANSz
Fáry Erzsébet	Hódmezővásárhely	1888	Központi Állami Iskola tanítónője, MANSz
Juhász Jolán	Szeged	1913	Posta díjnoknő, MANSZ Leánykör tagja
Kenézné Gullay Mihályka	Hódmezővásárhely	1902	Központi Állami Iskola tanítónője, MANSz
Kis Gergelyné Györfy Klára	Tiszafüred	1909	MANSz
Kiss Gyuláné özv.	Gyoma	1876	óvónő, református, MANSz
Nyikos Margit	Vereb	1897	óvónő, római katolikus, MANSz
Orsai Antal dr. ⁶⁰⁸	Vukovár	1903	aljegyző, MANSZ titkár
Vajda Béláné Uzonyi Rózsa	Hajdúböszörmény	1901	Leánygimnázium igazgatója, MANSz
Vekerdy Ilona	Hódmezővásárhely	1894	Városi Népjóléti Hivatal ideiglenes alkalmazottja, MANSz
Verderics Mária	Hódmezővásárhely	1905	MANSZ Leánykör tagja

29. A hódmezővásárhelyi igazolóbizottság elé állított MANSz-tagok⁶⁰⁹

A fenti rendelkezések értelmében, a Belügyminisztérium 1946. február 28-án felülvizsgálatot rendelt el a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége ellen. A nyomozás folyamán kikérdezték dr. Stolpa Józsefné országos elnököt, dr. Csiky Jánosné országos társelnököt, Koperniczky Sarolta országos főtitkárt, dr. Szalai Lajosnét a *Pesti Asszonycsoport* ügyvezető alelnökét, Desseffy Aurélnét a *vasutas szakosztály* ügyvezető elnökét, Vörös Tihamérné tiszteletbeli elnököt, Somorjai Istvánné számvizsgáló bizottsági tagot, Janovszky

⁶⁰⁷ MNL CsCsML HL, A Hódmezővásárhelyi I. sz. Igazoló Bizottság iratai, 1945–1946. XVII. 405. 406. és 407. I. II. és III. sz. igazolóbizottság anyaga, 11 doboz

⁶⁰⁸ Dr. Orsai Antal aljegyző, MANSz-titkár nevével mindeztidáig a hódmezővásárhelyi MANSz-fiókról szóló forrásokban, sajtóanyagokban nem talákoztunk, neve egyetlen tisztújító közgyűlés során sem merült fel. Az 1942-es tisztújító közgyűlésen – a fennmaradt iratok tanúsága szerint – nem is választottak titkárt.

⁶⁰⁹ Nagy Gyöngyi Igazoló eljárások Hódmezővásárhelyen 1945 és 1947 között c. kéziratának elkészülését 2020-ban a Nemzeti Kulturális Alap Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma támogatta, a 2021 szeptemberében elkészült kéziratot az NKA Pályázati elszámolási osztálya 2021. november 4-én elfogadta. Ebben írtam a hódmezővásárhelyi MANSz-tagok igazolási eljárásáról is. 42. 44. MNL CSCSML HL XVII. 405. A hódmezővásárhelyi I. sz. Igazoló Bizottság iratai, 1945–1946, 3 doboz, 406. A hódmezővásárhelyi II. sz. Igazoló Bizottság iratai, 1945–1946, 4 doboz, 407. A hódmezővásárhelyi III. sz. igazolóbizottság iratai, 1945–1947, 4 doboz

Jánosnét a *Pesti Asszonycsoport* egykori (1942–1944) alelnökét, valamint Szinte Jánosné elnökhelyettesét. A rendőr a jelentését a fent említett személyek kikérdezése mellett még más jellegű, „bizalmas helyről nyert” információk, valamint a MANSz-székházban észlelt benyomásai alapján állította össze.⁶¹⁰

Dr. Stolpa Józsefné a nyomozónak többek között elmondta, hogy „A Szövetség politikai kérdésekkel sohasem foglalkozott, a napi politika kérdéseinek tárgyalása tilos volt a Szövetség helyiségeiben. [...] 1939. év óta tudomásom szerint a Szövetség működésében politikai szempontok nem érvényesültek, olyan személy, aki politikai pártnak tagja volt, nem lehetett tagja a Szövetségnek. Elnökségem idején tudomásomra jutott, hogy a Szövetség szolvai helyi szervezetének elnökének a férje a »Nyilaskeresztes Párt« ottani szervezetének volt a vezetője. Én magam adtam ki az utasítást a nevezett személy azonnali leváltására azzal az indoklással, hogy a MANSz-nak nem lehet olyan tagja, akinek lakásában nyilaskeresztes párti összejövetelt tartanak. Ugyanez a szempont volt irányadó a baloldali politikai pártok tagjaival szemben is. A Szövetség nem foglalt állást a hadviselés kérdéseiben. Megjegyzem, hogy miután a Szövetség fővédnöke a kormányzóé volt, gyakran megfordultam a szalonjában, ahol a Kormányzóval is találkoztam. Előtte hangoztattam, hogy magam is és általában a magyar asszonyok háborúellenes érzelműek, elsősorban azért, mert férjünket és gyermekeinket féltettük a háborúban való részvételtől. A kormányzó annyit jegyzett meg erre, hogy »nem lehetett mást tenni«. [...] A Szövetség alapszabályainak egyik pontja értelmében a szövetség csakis keresztény nőket vehetett fel tagjai sorába. A népellenes törvényeket [a zsidótörvényeket – N. Gy.] a Szövetség nem hajtotta végre, senkinek származását nem kutatta. [...] A Szövetség tagdíjakat nem szedett, önkéntes adományokból tartotta fenn magát. Ezen kívül a miniszterelnökség rendszeres havi támogatást (havi 500 P.) juttatott a Szövetségnek, ezen kívül a »Kamara Mozgó« jövedelmének egy részét is a Szövetségnek juttatta a Belügyminisztérium.” Stolpa Józsefné a vallomását azzal fejezte be, hogy „A Szövetség ezidőszerint nem működik, részben azért, mert vezetőségi tagjai közül alig egynéhányan tartózkodnak Budapesten, tagjai szétszóródtak, a Szövetség tulajdonát képező Rózsa-utca 23. sz. alatti épület kiégett, egyéb vagyona nincs – ezen okoknál fogva működésre nem képes.”⁶¹¹

⁶¹⁰ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 699/Állrom.1946. A Magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága, Államrendészeti osztály nyomozó csoportjának jelentése, Budapest, 1946. március 20.

⁶¹¹ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ), Budapest feloszlata, Rendőrségi jegyzőkönyv, Budapest, 1946. március 2. dr. Stolpa Józsefné Torpay-Biber Sára budapesti születésű 48 éves, kultuszállamtitkár felesége, eltartott, budapesti lakosnak, XII. kerület. Alkotás u. 31. panasza tárgyában

Özv. dr. Csiky Jánosné vallomásában elmondta, hogy a Szövetség keresztény alapon szerveződött, „azonban ennek ellenére a szövetségben megtűrték 1-2 kikeresztelt zsidót is.” Az utóbb már országos társelnök azt is hozzátette, hogy a Szövetség „kizárólag nevelő, szórakoztató és karitatív tevékenységet fejtett ki.” Ebben, ahogyan ezt az eddigiek alapján láthattuk, a Vallás- és Közoktatásügyi, valamint a Földművelésügyi Minisztérium volt a segítségükre, „amely keltetőgépeket, szövőgépeket bocsátott a szövetség rendelkezésére, amelyek közül a keltetőgépeket Erdélybe, a szövőgépeket pedig a háziipar fejlesztése céljából vidéki gazdáknak kölcsönözték.” Csiky elmondta azt is, hogy a Szövetségben politikai szempontok nem érvényesültek, ugyanakkor „Gömbös Gyula volt miniszterelnök részéről egy nagyobb állami segítség volt kilátásba helyezve abban az esetben, ha a szövetség tagjai a kormánypártba lépnek be.” Ezt az ajánlatot Csikyné állítása szerint azért vetették el, mert ebben az esetben a tagokat nem tudták volna összetartani. Csikyné elmondta azt is, hogy Zichy Rafaelné és a Katolikus Nőszövetség részéről érkezett olyan kérés a Szövetséghez, hogy a kikeresztelkedett zsidó tagokat zárják ki, azonban ennek a vezetők nem tettek eleget.

A rendőr a vallomások alapján, amelyből csak a Stolpáné és a Csikyné által elmondottak maradtak fenn a levéltárban, arra a megállapításra jutott, hogy „A szövetség működésében politikai szempontok tehát a vezetőségi tagok állítása szerint nem érvényesültek és a szövetség nemzeti szocialista, fasiszta és más demokráciaellenes politikai pártok, vagy mozgalmak kérdésében, továbbá a baloldali politikai pártok, illetve ezek tagjai ellen a tagságuk miatt folytatott üldözések és népellenes törvények és Németország oldalán való háborúba lépés, illetve háborúviselés kérdéseiben állást nem foglalt.” És hozzátette még azt is, hogy „A szövetség az alapszabályokban körülírt célját és működését pontosan betartotta és a közrendet, közbiztonságot, valamint a tagok vagyoni érdekeit nem veszélyeztette.”⁶¹²

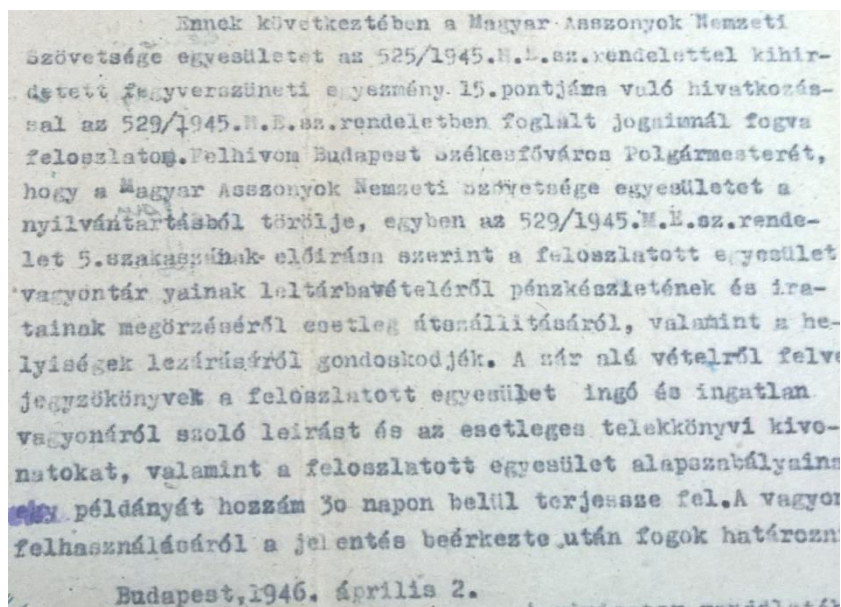
Az oszlopos fővárosi MANSz-tagok szétszéledéséből egyenesen következett a munka abbahagyása, ebből pedig a MANSz megszűnése. A mindezek következtében működésképtelenné vált Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségét, az 525/1945. M. E. sz. rendelettel kihirdetett fegyverszüneti egyezmény 15. pontjára való hivatkozással, a belügyminiszter 1946. április 2-án, a 284.541/1946-IV.14. sz. rendeletével feloszlatta.⁶¹³

A Rózsa utca 23. sz. alatti MANSz-székház, benne a negyed évszázad alatt felhalmozódott értékes irattári anyaggal, a Tormay Cécile emlékszobával (benne az írónő könyvtárának nagy

⁶¹² MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 699/Állrom.1946. A Magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága, Államrendészeti osztály nyomozó csoportjának jelentése, Budapest, 1946. március 20.

⁶¹³ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 284.541/1946 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége feloszlata, Budapest, 1946. április 2.

részével, és az egykori Fürdő utcai családi ház sarkát elvívó ágyúgolyó maradvékával is) az asszonyok kezemunkáját dicsérő háziipari termékekből álló állandó kiállítással együtt, Budapest ostroma alatt megsemmisült, ami pedig az épületből épen megmaradt, azt a Szövetség feloszlata után a Bőripari Munkások Szabad Szakszervezetének utalták ki.⁶¹⁴

30. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége feloszlata, 1946. április 2.⁶¹⁵

A központi MANSz feloszlata után ugyanerre a sorsra jutottak a vidéki MANSz-fiókok is. 1946-ban a belügyminiszter – a 284.511/1946. IV.-14. B.M. sz. rendelettel – a hódmezővásárhelyi MANSz-fiókot is feloszlatta.⁶¹⁶ Az 1947. szeptember 6-án megjelent 446.165/1947. IV/3.B.M. sz. rendelettel, nem tudni, mi okból, az 1921-től 1944-ig megszakítás nélkül működő fiókot, másodsorra is feloszlatták.⁶¹⁷ Székházukat azonban, amint az történt több más városban is, nem a Magyar Nők Demokratikus (MNDSz) helyi szervezete kapta meg.⁶¹⁸ Miután különböző személyeknek hosszabb-rövidebb időre kiutalták, 1949 tavaszán a

⁶¹⁴ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ), Budapest feloszlata; MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 16581/1946-VII. Budapest székesfőváros VII. kerületi elöljárójának utasítása a magyar rendőrség budapesti főkapitányának, Budapest, 1946. május 18.; Szegedy-Maszák Mihály: Felejtés és kisajátítás az irodalomban. In: Alföld, 2013. 64. sz. 35–55. 45.; 48.

⁶¹⁵ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 284.541/1946 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége feloszlata, Budapest, 1946. április 2.

⁶¹⁶ MNL CSCSML HL Hódmezővásárhely városi Polgármesteri Hivatalának (Tanácsának) iratai, Egyesületi nyilvántartások, XXI. 504.a. 2568/1945.eln. Felülvizsgálati jelentés a hódmezővásárhelyi MANSZ fiókról

⁶¹⁷ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, 4580/1947 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Hmvásárhelyi Csoportjának feloszlata és ingatlanának zár alá vétele, Hódmezővásárhely, 1948. január 8.

⁶¹⁸ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h 202/1945 Zalaegerszeg megyei város Nemzeti Bizottságának határozata a Magyar Demokratikus Nők helyi szervezetének MANSz-székház kiutalása iránti kérelme tárgyában, Zalaegerszeg, 1945. augusztus 1.

belügyminiszter végül úgy rendelkezett, hogy a Lánc utcai MANSz-székházat Hódmezővásárhely tulajdonába adja.⁶¹⁹

Felozlatva

Folyószám: 63.

Hódmezővásárhelyi Kör.

Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének nyilvántartó lapja.

Az egyesület (olvaskör) címe: Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének Hódmezővásárhelyi Köre

helysége: Hódmezővásárhely, ker. Gr. Csáky Albita 4. sz. taglétszáma: 1942. évben 128.

alakulási ideje: 1921. április hó

Alapszabályt (melyik miniszterium): a Belügy- miniszter (mikor): 1920. év jun. hó 6. n (és milyen sz. a.): 64475/VIII. 320 a. láttaozta, az a városi levéltárban sz. alatt található. Nyilvántartásba vételi cirendelő határozat száma: 3067/1921. eln.

A MEGVÁLASZTOTT TISZTIKARRA VONATKOZÓ ADATOK:

Bejelentés évszáma	A megválasztott		A megválasztott		jegyző
	hón. é.	kezdet	vége	név	
2385 942eln.	3	1942.	1945.	Dr. Ocskóváry Jánosné	Dr. Ajtay Gyuláné

Al. Belügyminiszter 284.571/1946. IV. 14. B. M. sz. rendelettel felozlatva.

Lásd: Magyar Közlöny 1946. évi 84. száma 3590/1946. eln. 943 és 2112/1947. eln.

Tamás felozlatva: 446.165/1947. IV. 10. B. M. 3760/1947. eln.

A megválasztott

név	előző	gondnok	könyvtáros	elnök lakása
Néry Margit				Szerencsés u.

Felozlatva, Lásd 63. sz. Entitelt.

Folyószám: 63/a.

Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Vásárhelykutasi Csoportja.

nyilvántartó lapja.

Az egyesület (olvaskör) címe: _____

helysége: Hódmezővásárhely, ker. _____-utca _____ sz., taglétszáma: 194. évben _____

alakulási ideje: 1944. január 26.

Alapszabályt (melyik miniszterium): a Belügy- miniszter (mikor): 1941. év március 24. n (és milyen sz. a.): 25172 /39 41 sz. a. láttaozta, az a városi levéltárban _____ sz. alatt található. Nyilvántartásba vételi cirendelő határozat száma: _____

A MEGVÁLASZTOTT TISZTIKARRA VONATKOZÓ ADATOK:

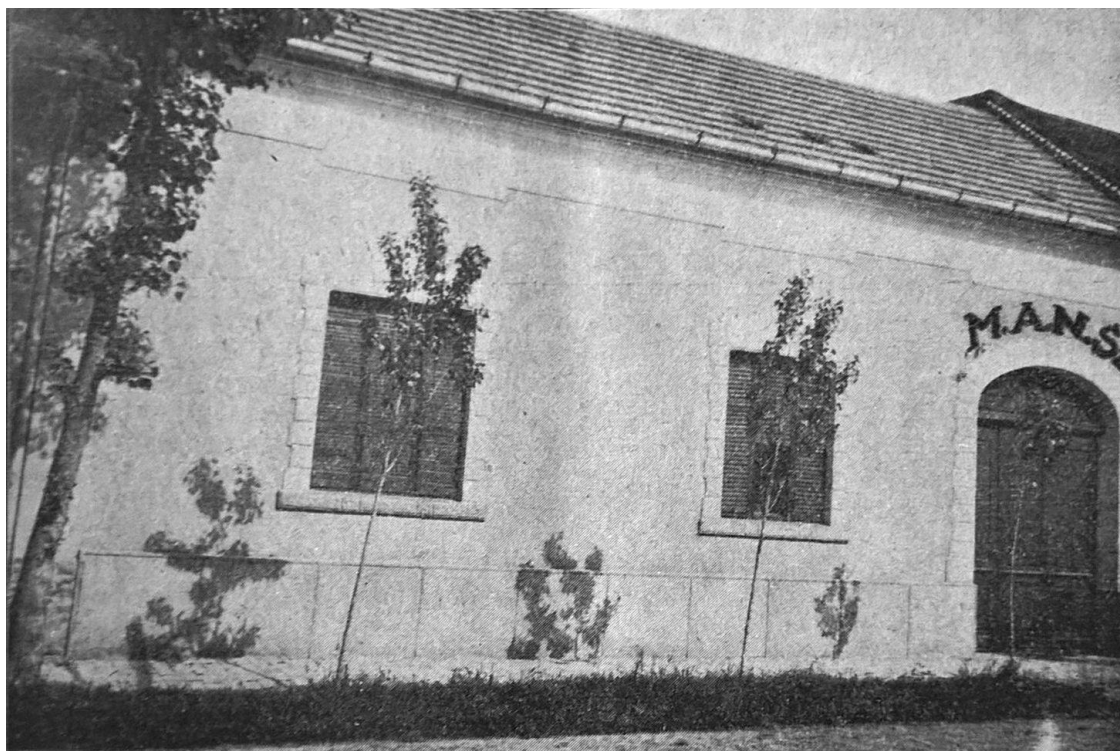
Bejelentés évszáma	A megválasztott		A megválasztott		jegyző
	hón. é.	kezdet	vége	név	
9830 1944. évi.	1	1944.	1945.	Dr. Kőrös Sándor név: Kőrös Sándor név: Kőrös Sándor	Gombos Imre név: Kőrös Sándor

A megválasztott

név	előző	gondnok	könyvtáros	elnök lakása
Ladány Ernőné				anyja: 1921.

31. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Hódmezővásárhelyi Köre és Vásárhelykutasi Csoportja felozlatása, 1946-1947. Forrás: MNL CsCsML HL

⁶¹⁹ MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h 626.789 /1949 A felozlatott Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Hódmezővásárhelyi csoportja vagyonának felhasználása, Budapest, 1949. március 25.; MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h 6685/1949 A felozlatott Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi csoportja vagyonának felhasználása, Hódmezővásárhely, 1949. november 11.; Kivonat a Hódmezővásárhelyi thj.város törvényhatósági bizottságának 1949. évi május hó 30. napján tartott évnegyedes rendes közgyűlésében, és Hódmezővásárhely 1949. június 20. napján végrehajtott jegyzőkönyvéből.

31. A Lánç u. 4. sz. alatti ház 1928-tól volt a hódmezővásárhelyi MANSz-fiók székháza. A fiók 1946-1947-es feloszlata után, 1949-ben a város tulajdonába került. Forrás: *A Magyar Asszony*, 1928

11. FORRÁSOK ÉS FELHASZNÁLT IRODALOM

LEVÉLTÁRI ÉS KÉZIRATOS FORRÁSOK

Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Központja

1. MNL OL K150 BM 3857/18, 64475/1920 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai. Apostol Nyomda R.T. Budapest, 1920.
2. Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai, 1928. Országgyűlési Könyvtár 3346. sz. köteles példánya
3. Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai, 1941. Országgyűlési Könyvtár 58. sz. köteles példánya
4. Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályai és ügyrendje, 1943. Országgyűlési Könyvtár 953/1944. sz. köteles példánya
5. MNL OL K150 BM 3857/18, 23759/1920. XI. szám Budapest alpolgármesterének levele a belügyminiszterhez a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapszabályának bemutatásával kapcsolatban, Budapest, 1920. április 16.
6. MNL OL K150 BM 3857/18 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége igazgatója, Hohenlohe Károly Egon herceg levele az alapszabály bemutatásáról a belügyminiszternek, Budapest, 1920. július 10.
7. MNL OL K150 BM 2194/1920 Dr. Páskándy levele Pest vármegye alispánjának, Budapest, 1920. június 16.
8. MNL OL K28 ME Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály 3860/18 205.d. 388. tétel, Tormay Cécile levele a miniszterelnöknek, Budapest, 1927. június 14.
9. MNL OL K28 ME Nemzetiségi és Kisebbségi Osztály 205.d. 388. tétel, Gróf Ráday Gedeonné levele Gömbös Gyula miniszterelnökhöz, Budapest, 1934. június 4.
10. MNL OL K 150 BM 3857/18 Másolat. Jegyzőkönyv a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének, az 1937. évi december hó 8-án tartott XIX.-ik közgyűléséről
11. MNL OL K 150 BM 3857/18 Jegyzőkönyv, mely készült a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének Budapesten, 1940. évi december hó 8-án tartott rendkívüli tisztújító közgyűlésén. A másolat hitelül: Budapest, 1940. december 18.
12. MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ), Budapest feloszlatása, Rendőrségi jegyzőkönyv, Budapest, 1946. március 2. dr. Stolpa Józsefné Torpay–Biber Sára budapesti születésű 48 éves, kultuszállamtitkár felesége, eltartott, budapesti lakosnak, XII. kerület. Alkotás u. 31. panasza tárgyában

13. MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 699/Állrom.1946. A Magyar államrendőrség budapesti főkapitánysága, Államrendészeti osztály nyomozó csoportjának jelentése, Budapest, 1946. március 20.
14. MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ), Budapest felosztása
15. MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 284.541/1946 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége felosztása, Budapest, 1946. április 2.
16. MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, 16581/1946-VII. Budapest székesfőváros VII. kerületi előjárójának utasítása a magyar rendőrség budapesti főkapitányának, Budapest, 1946. május 18.

MANSz-fiókok

1. MNL OL K150 BM 3857/18 Jegyzőkönyv a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége óbecsei csoportjának alakuló közgyűléséről, *Óbecse*, 1941. december 10.
2. MNL OL K150 BM 3857/18 Névjegyzék a MANSz *óbecsei* fiókszervezetének alapító tagjairól, Óbecse, 1942. március 19.
3. MNL OL K150 BM 3857/18, 25694 Jegyzőkönyv a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége nagybereznai csoportjának alakuló közgyűléséről, *Nagyberezna*, 1942. május 12.
4. MNL OL K150 BM 3857/18, ad.1322/1942 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége *nagybereznai* csoportja megalakulásának tudomásul vétele a MANSz Elnöksége részéről, Budapest, 1942. május 26.
5. MNL OL K150 25694 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége *nagybereznai* csoportja tisztikarának névsora
6. MNL OL K150 BM 3857/18, 7117/1944 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége *csíkközmási* csoportja megalakulásának bejelentése Csík vármegye alispánjától a belügyminiszternek, Csíkszereda, 1944. július 27.
7. MNL OL K150 BM 3857/18, 10318/1944 A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége *kolozsborsai* csoportja megalakulásának tudomásulvétele Kolozs vármegye alispánja által, Kolozsvár, 1944. augusztus 27.
8. MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h 202/1945 Zalaegerszeg megyei város Nemzeti Bizottságának határozata a Magyar Demokratikus Nők helyi szervezetének MANSz-székház kiutalása iránti kérelme tárgyában, *Zalaegerszeg*, 1945. augusztus 1.

9. MNL CSCSML HL IV. B. 1406. a. Hmvhely Thj. Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Elnöki iratok V. 115/1921. Barabás Istvánné elnök levele dr. Soós István polgármesternek, 30/1921. Hódmezővásárhely, **1921. május 27.**
10. MNL CSCSML HL IV. B. 1406. a. Hmvhely Thj. Város Polgármesteri Hivatalának iratai. Elnöki iratok. V. 115/1921. Barabás Istvánné elnök levele dr. Soós István polgármesternek, 166/1921. Hódmezővásárhely, **1921. december 16.**
11. MNL CSCSML HL IV. B. 1406.a. Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának iratai, 135.224/1940.VII.a. Kimutatás a hódmezővásárhelyi nőegyesületekről, **1940**
12. MNL CSCSML HL Hódmezővásárhely városi Polgármesteri Hivatalának (Tanácsának) iratai, Egyesületi nyilvántartások, XXI. 504.a. 2568/1945.eln. Felülvizsgálati jelentés a hódmezővásárhelyi MANSZ fiókról, **1945**
13. MNL CSCSML HL Hódmezővásárhely városi Polgármesteri Hivatalának (Tanácsának) iratai, Egyesületi nyilvántartások, XXI. 504.a. 2568/1945.eln. Felülvizsgálati jelentés a hódmezővásárhelyi a vásárhelykutasi MANSZ fiókról, **1945**
14. MNL CSCSML HL, A Hódmezővásárhelyi I. sz. Igazoló Bizottság iratai, 1945–1946. XVII. 405. 406. és 407. I. II. és III. sz. igazolóbizottság anyaga, 11 doboz, **1945–1946**
15. MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h 626.789 /1949 A feloszlott Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Hódmezővásárhelyi csoportja vagyonának felhasználása, Budapest, **1949. március 25.**
16. Kivonat a Hódmezővásárhely thj.város törvényhatósági bizottságának 1949. évi május hó 30. napján tartott évnegyedes rendes közgyűlésében, és Hódmezővásárhely **1949. június 20.** napján véghitelesített jegyzőkönyvéből.
17. MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h 6685/1949 A feloszlott Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi csoportja vagyonának felhasználása, Hódmezővásárhely, **1949. november 11.**

Egyéb levéltári iratok

1. MNL BKML XIII. 6. a. A Katona család iratai. Családtörténeti források és feldolgozások. Gyászlapok – 1870-1969, Szeless Jánosné Katona Mária gyászjelentése
2. MNL CSCSML HL XVII. 405. A hódmezővásárhelyi I. sz. Igazoló Bizottság iratai, 1945–1946, 3 doboz, 406. A hódmezővásárhelyi II. sz. Igazoló Bizottság iratai, 1945–1946, 4 doboz, 407. A hódmezővásárhelyi III. sz. igazolóbizottság iratai, 1945–1947, 4 doboz

3. SzEL (Szombathelyi Egyházmegyei Levéltár) VI. Személyi hagyatékok, A. Püspöki hagyatékok, 9. Mikes János hagyatéka, 13. dob. Tormay Cecil levelei
4. OSZK, Kézirattár Fond III/1309/1. Tormay Cécile levele Babits Mihálynak, 1922. március 16. <https://copia.oszk.hu/levelek/tormay-cecile-babits-mihalyhoz/>
5. Évek és emberek. RITÓÓK Emma visszaemlékezései. I. rész 1914–1919. március, Budapest, 1923. OSZK, Kézirattár 473 fond
6. Évek és emberek. RITÓÓK Emma visszaemlékezései. II. rész. 1919. március–1919 vége, Budapest, 1923. OSZK, Kézirattár 473 fond

A MAGYAR ASSZONYOK NEMZETI SZÖVETSÉGE KIADVÁNYAI

1. *A Magyar Asszony* (1921. július 15. – 1944. október 15.)
2. *Almanach az 1920-ik évre*. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének megbízásából kiadja a Szent-István-Társulat, Budapest, 1921.
3. *Népnaptár az 1920-ik esztendőre*. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének megbízásából kiadja a Szent István Társulat Budapesten
4. *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének Népnaptára az 1921-ik esztendőre*. Apostol Nyomda Részvénytársaság, Budapest
5. *Népnaptár az 1923-ik esztendőre*. Kiadja a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Budapesten, VIII. ker. Mária u. 7.
6. *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1925. évi nőnevelési kongresszusa*. Kiadja a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Budapest, VII. Rózsa u. 23. 1926.
7. *15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből*. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége kiadása, Révai Nyomda, Budapest, 1933.
8. *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról*. Stádium Sajtóvállalat R.T. Budapest, 1941. Felelős kiadó: dr. Álgay Pálné.
9. *Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Évkönyve 1943–1944*. Szerk.: dr. Stolpa Józsefné. Kiadja: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Budapest, VII. Rózsa u.

A hódmezővásárhelyi MANSz sajtóorgánuma

A Magyar Asszonyok Lapja (1921. június 15. – 1922. december) Lelőhelye: Németh László Városi Könyvtár, Helytörténeti Gyűjtemény, Hódmezővásárhely

KÖZLÖNYÖK, LEXIKONOK, RENDELETTÁRAK

1. Hivatalos Közlöny, 1920.

2. Hivatalos Közlöny, 1922.
3. Magyar Katolikus Lexikon
4. Révai nagy lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. 20. kötet. Kiegészítés: Bér-Zsolt. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1927.
5. Pedagógiai Lexikon 1. rész Abádi–Juventus. Szerk.: FINÁNCZY Ernő–KORNIS Gyula–KEMÉNY Ferenc, Révai Irodalmi Intézet, Budapest, 1936.
6. Pesti Hírlap Lexikona A-Z. Budapest, 1937.
7. Új Idők Lexikona. Szerkesztők: Dr. BALLA Antal – Dr. BENEDEK László – Dr. BACSÓ Jenő – Dr. ANGELI Ottó, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1940.
8. Magyarországi Rendeletk Tára 1867–1945. I. kötet, Budapest, Szikra, 1946.
9. A munkásmozgalom Csongrád megyei harcosainak életrajzi lexikona. Kiadja a Magyar Szocialista Munkáspárt Csongrád Megyei Bizottsága, Szeged, 1987.
10. Britannica Hungarica Nagylexikon 2. Főszerkesztő: NÁDORI Attila, Kossuth Kiadó, Budapest, 2012.

SAJTÓFORRÁSOK

Alkotmány (1903), Az Est (1918, 1922, 1926), Az Újság (1918–1922, 1925–1928, 1930, 1933, 1936, 1938, 1940) Budapesti Hírlap (1903, 1905, 1906, 1918–1924, 1926–1939), Budapesti Napló (1903), Dunántúl (1929), Ellenzék (1916, 1942), Erdészeti Lapok (1936), Esti Újság (1939, 1943, 1944), Függetlenség (1942, 1943), Friss Újság (1920, 1939), Hazánk (1904), Kecskeméti Közlöny (1919), Kecskeméti Polgár (1919), Keleti Újság (1940), Magyar Nemzet (1939, 1940), Magyar Ipar (1917), Magyar Nő (1919), Magyar Rendőr (1941), Magyar Távirati Iroda Napi Hírek (1921), Magyarság (1922), Napkelet (1933, 1937, 1938), Nemzeti Újság (1937, 1939, 1940, 1941, 1943, 1944), Népszava (1919, 1922–1930, 1933, 1936–1939, 1943), 8 Órai Újság (1919, 1926, 1942, 1943), Pester Lloyd (1919), Pesti Napló (1862, 1933) Pécsi Napló (1929), Protestáns egyházi és iskolai lap (1919), Textil-Ipar (1940), Új Barázda (1923, 1924), Új Magyarság (1939), Új Nemzedék (1919), Vasárnapi Újság (1896), Vásárhelyi Reggeli Újság (1921, 1924, 1925, 1931, 1934, 1939)

TOVÁBBI NYOMTATOTT FORRÁSOK

1. BÁNHEGYI Jób: Magyar nőírók. Szent István Társulat, Budapest, 1939.
2. BOZZAY Margit: Magyar asszonyok lexikona. Budapest, 1931.
3. Csongrád vármegye. Sajtó alá rendezte: Csíkvári Antal. Vármegyei Szociográfiák I. Budapest, Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala évszám?

4. GRÓF EDELSHEIM–GYULAI Ilona Horthy István kormányzóhelyettes özvegye: Becsület és kötelesség I-II. 1918–1944. 1945–1998. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2001.
5. Magyarország nagyasszonyai. Első kötet. Írta: FARKAS Emőd. Illusztrálta: NEMES Mihály. Wodianer F. és Fiai kiadása, Budapest, 1911.
6. HAJNAL István: Küzdelmek. Emlékezések. Tormay Cécile, a magyar közélet építője. In: Napkelet, XVI. évf. 5. sz. 1938. május 1. 292–294.
7. HANKISS János: Tormay Cécile. Kortársaink, 5. Studium, Budapest, 1928.
8. HANKISS János: Tormay Cécile. Tormay Cecile Művei 14. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet, Budapest, 1939.
9. HANKISS János: Tormay Cécile. Kairosz Kiadó, 2009.
10. HORTHY Miklós: Emlékirataim. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990. 131. (Első kiadás Buenos Aires, 1953)
11. A fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek I. sz. jegyzéke. 2. jav. kiadás. Magyar Miniszterelnökség Sajtóosztálya, 1946. 39.
12. A Magyar Népfront története. Dokumentumok 1935–1976. Szerk.: KÁLLAY Gyula–SZABÓ Bálint, Második kötet, Kossuth kiadó, 1977.
13. A Vasárnapi Kör. Dokumentumok. Összeállította, a bevezetőt és jegyzeteket írta: KARÁDI Éva és VEZÉR Erzsébet. Gondolat Kiadó, Budapest, 1980.
14. KARIG Sára: A szerencse lánya. Tények és tanúk sorozat, Magvető, 2019.
15. Életutunk. Gróf KLEBELSBERG Kunoné visszaemlékezései. Agapé Kft. Szeged, 1992.
16. Kéthly Anna válogatott levelei (1921–1976) Szerk.: STRASSENREITER Erzsébet, Napvilág kiadó, 2020.
17. KOZMA Miklós: Az összeomlás 1918–1919-ben. Kárpátia Stúdió. Köröstárkány–Kápolnásnyék, 2019.
18. A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesületének rövid története 1861–1932 és Alapszabályai, 1932. Kiadja A Magyar Gazdasszonyok Országos Egyesülete, Budapest, 1932.
19. Magyar Királyi Állami Nőipariskola Értesítője az 1918/9–1928/9. tan évekről. Szerk.: Zulawsky Eleméerné, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T. Budapest, 1929.
20. „Mártírjaink” Az őszirózsás forradalom és a proletárdiktatúra áldozatainak meggyilkolása, lelki és testi megkínzása. Szerk.: OLYSÓI GABÁNYI János, Honvédelmi Sajtóvállalat kiadmánya, 1922.
21. PETRICHEVICH–HORVÁTH Emil: Az Országos Menekültügyi Hivatal négyéves működéséről. Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest, 1924.

22. A Tanácsköztársaság véres almanachja. A proletárdiktatúra kortörténeti dokumentumgyűjteménye. Magyar Menedék, 2020.
23. RÉVAY Mór Jánosné: A bolsevizmus napjai. Naplójegyzetek 1918–1919. Szerk.: SZAKÁCS Árpád, előszót írta: NAGY Gyöngyi, Kárpátia Stúdió, Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2020.
24. SZÉKELYNÉ Solymos Bea: A korszerű női magyar honvédelem a népiskolában. In: Néptanítók Lapja, 75. évf. 1942. szeptember 1. 847.
25. TORMAY Cécile: Bujdosó könyv. I. kötet. Tormay Cecile művei 6. Singer és Wolfner Kiadó Zrt. Budapest, 1939.
26. TORMAY Cécile: Bujdosó könyv. II. kötet. Tormay Cecile művei 7. Singer és Wolfner Kiadó Zrt. Budapest, 1939.
27. TORMAY Cécile: Bujdosó könyv. Lazi kiadó, 2010.
28. TORMAY Cecile: Küzdelmek. Emlékezések. Tormay Cecile Művei 9. Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1939.
29. TORMAY Cécile: Küzdelmek. Emlékezések. Felelős szerkesztő: SZILÁGYI Erzsébet. Előszót írta: NAGY Gyöngyi, Kárpátia Stúdió, Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2021.
30. Magyar országgyűlési almanach. Ötszáz magyar élet, 1931–1936. Szerk.: LENGYEL László–VIDOR Gyula, Budapest, 1931.
31. Páter ZADRAVECZ titkos naplója. Szerk.: BORSÁNYI György. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1967.

SZAKIRODALOM

32. ACSÁDY Judit: „A huszadik század asszonya” A századforduló magyar feminizmusának nőképe. In: Szerep és alkotás. Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben. Szerk.: NAGY Beáta–S. SÁRDI Margit, Csokonai Kiadó, 1997. 243–253.
33. Pardon... Az Új Nemzedék rovata Kosztolányi Dezső szerkesztésében 1919–1921. Szerk.: ARANY Zsuzsanna, Osiris, Budapest, 2019.
34. ÁRVAI Tünde: Városanyák. Mozaikok a pécsi nők 19-20. századi történetéből. Kronosz Kiadó, Pécs története Alapítvány, 2016.
35. BAGYINSZKY Marianna: Pesti „magyaros” divat a két világháború között. In: Honismeret, 2011. 39. évf. 3. sz. 61–63.

36. BAKÓ Balázs: „Non confundar”- „Nem szégyenülök meg” Megemlékezés Gróf Mikes János püspökről. Vasi Szemle, 2005/6. 745–756.
<http://www.vasiszemle.hu/2005/06/bako.htm>
37. BAKÓ Balázs: Az ellenforradalmár püspök. Eljárás Gróf Mikes János szombathelyi püspök ellen 1918–19-ben. Vasi Szemle, 2007/1. 71–80.
<http://www.vasiszemle.hu/2007/01/bako.htm>
38. Nők a magyar tudományban. Szerk.: BALOGH Margit–PALASIK Mária, Napvilág Kiadó, Budapest, 2010.
39. BÁNKI Éva: Lobogó sötétség. In: Múltunk – politikatörténeti folyóirat, 2008/2. 91–104.
40. BÁRÁNY–SZILFAI Alida: Katolikus nőként a társadalom és a kultúra szolgálatában. Gróf Zichy Rafaelné (1877–1964) munkássága a két világháború között. In: Egyháztörténeti Szemle 18. 2017. 4. sz. 49–61.
41. Hadifogoly magyarok története két kötetben. A balkáni, olasz, román, francia, angol, amerikai és perzsa–afgán hadifogság, történelmi és nemzetközi jogi bevezetéssel. I. kötet. Szerkesztették: BAJA Benedek – PILCH Jenő – dr. LUKINICH Imre – ZILAHY Lajos. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat kiadása, Budapest, 1930.
42. BORBÍRÓ Fanni: Budapesti nőegyletek 1862–1904. In: A nők világa. Művelődés és társadalomtörténeti tanulmányok. Szerk.: FÁBRI Anna–VÁRKONYI Gábor, Argumentum, 2007. 185–207.
43. BURUCS Kornélia: Nők az egyesületekben. In: História, 1993. 2. sz. 15–18.
44. CZEFERNER Dóra: A magyarországi feminista mozgalom első hivatalos lapja: A Nő és a Társadalom (1907–1913) In: Archivnet, 2019. 2. sz. <https://archivnet.hu/a-magyarorszagi-feminista-mozgalom-első-hivatalos-lapja-a-no-es-a-tarsadalom-1907-1913>
45. CZUCZOR László: Az Országos Nép és Családvédelmi Alap (ONCSA) szervezete és működése. In: Levéltári szemle, 32. (1982) 1. sz. 43–56.
46. DÖME Attila: Egy „nyomdafestéket el nem bíró” ügy – A Tormay Cécile per. Más Kor Könyvek 24. Keszthely, 2013.
47. F. DÓZSA Katalin: Az első világháború hatása a polgári erkölcsök, a női szerepek és az öltözködés érdemi változásaira. In: Múltunk, 61, 2016. 2. sz. 54–82.
48. FÁBRI Anna: „A szép tiltott táj felé” A magyar írónők története két századforduló között (1795–1905) Kortárs Kiadó, 1996.
49. A nő és hivatása II. Szemelvények a magyarországi nőkérdés történetéből 1866–1895. Szerk: FÁBRI Anna–BORBÍRÓ Fanni–SZARKA Eszter, Kortárs Kiadó, 2006.

50. FÁBRI Anna: Hivatása: író. A nők irodalmi szerepvállalásának indítékai és lehetőségei a múlt század eleji Magyarországon. In: Tormay Cécile–emlékkonferencia. Szerk.: KOLLARITS Krisztina, 69–79.
51. FERENCZINÉ SEDLMAYR Krisztina: Magyaros ruhamozgalom az 1930-as években. In: Folia Historica XXIV. Magyar Nemzeti Múzeum 2005–2006. A Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Évkönyve. Főszerk.: KOVÁCS Tibor, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2006. 131–177.
52. GERGELY Ferenc: Az Országos Gyermekvédő Ligáról (1906–1950, 1989) In: Orvostörténeti közlemények 166/169. 1999. 1/4. 59–76.
53. GERGELY Jenő: Eucharisztikus világkongresszus Budapesten / 1938. Sorozatszerkesztő: MOHAROS Éva, Kossuth Könyvkiadó, 1988.
54. GERGELY Jenő: A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945. Szerk.: Stemler Gyula, Második, javított KIADÁS, Pannonica Kiadó, 1999.
55. GERGELY Jenő–KARDOS József–Rottler Ferenc: Az egyházak Magyarországon Szent Istvántól napjainkig. Korona Kiadó, Budapest, 1997.
56. HATOS Pál: Az elátkozott köztársaság. Az 1918-as összeomlás és forradalom története. Modern magyar történelem. Sorozatszerkesztő: ABLONCZY Balázs–MÜLLER Rolf. Jaffa Kiadó, 2018.
57. IZSÁK Lajos–NAGY József: Magyar történeti dokumentumok 1944–2000. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2004.
58. KÁDÁR Judit: A női önérték-érvényesítés kivételes esete a Horthy-korszakban – Tormay Cécile és a Bujdosó könyv. In: Literatura, XLV. évf. 2019/3. 262–285.
59. KÁDÁR Judit: Az antiszemitizmus jutalma. Tormay Cécile és a Horthy-korszak. In: Kritika, 32. 2003. 3. sz. 9–12.
60. KATONA Edit: „Szeressétek Odor Emíliát” Adalékok egy múzeumi gyermekviselési kollekció háttértörténetéhez. In: Néprajzi értesítő, 2011. 93. évf. 111–142.
61. KATONA Lajosné Thuránszky Irén: A magyar tanítónők Mária Dorothea-Egyesületének félszázados története 1885–1935. Kiadja a Mária Dorothea-Egyesület, Budapest, 1935.
62. KAPOSVÁRI Regina: Női érdekérvényesítés '45 előtt. A Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége a megalakulástól 1918-ig. ELTE BTK, szakdolgozat, 2018.
63. KELBERT Krisztina „Társadalmi anyaság” és a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége karitatív–szociális tevékenysége a két világháború közötti Szombathelyen. In: Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője 35. Szombathely (2012) 347–369.

64. KEREPESZKI Róbert: A Turul Szövetség országos és debreceni szervezete. Doktori disszertáció, 2014.
65. KERESZTY Orsolya: Bedy-Schwimmer Rózsa, *A Nő és a Társadalom* szerkesztője. In: Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon. Szerk.: PALASIK Mária–SIPOS Balázs, Napvilág Kiadó, 2005. 186–194.
66. KISS László: Egészség és politika – az egészségügyi prevenció Magyarországon a 20. század első felében. In: Korall, 17. 2004. szeptember, 107–137.
67. KOLLARITS Krisztina: Egy bujdosó írónő. Tormay Cécile. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvág, 2010.
68. KOLLARITS Krisztina: A Nobel-díj árnyékában. Herczeg Ferenc, Szabó Dezső, Tormay Cécile. In: Magyar Napló, 2011. december, 35–42.
69. Tormay Cécile–emlékkonferencia. A Magyar Művészeti Akadémia konferenciafüzetek 4. Szerk.: KOLLARITS Krisztina, 2013.
70. KOLLARITS Krisztina: „Csak szétszórt őrszemek vagyunk...” Tanulmányok a Napkeletről. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvág, 2014.
71. KONTHA Sándor (szerk.): Magyar művészet 1919-1945 1. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
72. KUN Bernadett: A magyar nők helyzete a két világháború között. A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége országos és debreceni szervezete. DE BTK, szakdolgozat, 2014.
73. Hódmezővásárhely története III. I. rész A forradalmak időszakától a tanácsrendszer létrejöttéig. Szerk.: MAKÓ Imre–MARJANUCZ László, Hódmezővásárhely, 2019.
74. MERK Zsuzsa: Szent Ferenc leányai Baján. Háztörténet 1929–1948. A bajai Ferences Szegénygondozó Nővérek feljegyzései. Bajai dolgozatok 14. Baja, 2003.
75. MONA Ilona: Slachta Margit. Corvinus Kiadó, Budapest, 1997.
76. N. Szegvári Katalin: A választójog szabályozása az 1920-as évek első felében. In: Múltunk – politikatörténeti folyóirat, 1994. 1–2. sz. 157–176.
77. NAGY Gyöngyi: Egy vásárhelyi árkász emlékei az első világháborúból. Marton Péter hódmezővásárhelyi kőművesmester feljegyzései, 1916-1917. és Aszalai Kálmán emlékei a Nagy Háborúból. In: Harctér és fogolytábor. Bakanaplók a Nagy Háborúból. Emlékpont Könyvek 6. Szerk.: MIKLÓS Péter, Hódmezővásárhely, 2017. 37–99. 100–160.

78. NAGY Gyöngyi: Barabás István unitárius lelkész élete és egyházi pályája. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2018. Helytörténeti Tanulmányok. 21. Szerk.: KOVÁCS István–PRESZTÓCZKI Zoltán, Hódmezővásárhely, 2018. 35–60.
79. NAGY Gyöngyi: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi fiókjának korai évei, 1921–1923. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2019. Helytörténeti tanulmányok. Szerk.: KOVÁCS István–PRESZTÓCZKI Zoltán, Hódmezővásárhely, 2019. 57–84.
80. NAGY Gyöngyi: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi körének korai évei, 1921–1923. In: Tanulmányok a huszadik századi magyar történelemről. Szerk.: DÖBÖR András–MIKLÓS Péter–ZEMAN Ferenc. Emlékpont Könyvek 14. Hódmezővásárhely, 2019. 27–48.
81. NAGY Gyöngyi: „Sokan vagyunk, csak nem tudunk egymásról!” A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége megalakulása. In: Trianoni Szemle, 2019. július–december, 125–130.
82. NAGY Gyöngyi: A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi fiókjának története 1924 és 1928 között. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2020. Helytörténeti tanulmányok. Szerk.: NAGY Gyöngyi–PRESZTÓCZKI Zoltán, Hódmezővásárhely, 2020. 147–165.
83. NAGY Gyöngyi: A MANSz hódmezővásárhelyi fiókjának története 1929 és 1940 között. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2021. Helytörténeti tanulmányok. Szerk.: NAGY Gyöngyi–PRESZTÓCZKI Zoltán, Hódmezővásárhely, 2021. 107–134.
84. NAGY László: Az Ipolytól Dachauig. Baráti Huszár Aladár élettörténete (1885–1945) Rozetta Stúdió Kft. BBK Könyvek 2. Budapest–Balassagyarmat, 2018.
85. NAGY Mariann: Nők a magyar gazdaságban a dualizmus korában. In: Nők a modernizálódó magyar társadalomban. Szerk.: GYÁNI Gábor–NAGY Beáta, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2005. 205–222.
86. Gyermek, tanárok, iskolák – Egykoron és ma. Tanulmányok a 90 éves Mészáros István tiszteletére. Szerk.: NÉMETH András–PUKÁNSZKY Béla. ELTE, Eötvös Kiadó, Budapest, 2017.
87. PÁLMAI Dóra: Vélemények és gondolatok a nők egyetemi képzéséről a 19. és a 20. század fordulóján. In: Per Aspera Ad Astra, II. évf. 2015. 2. sz. 25–39.

88. PAPP Barbara: Nők a politikában. In: Tormay Cécile–emlékkonferencia. A Magyar Művészeti Akadémia konferenciafüzetek 4. Szerk.: KOLLARITS Krisztina, 2013. 177–188.
89. PAPP Barbara–SIPOS Balázs: Modern, diplomás nő a Horthy-korban. Napvilág Kiadó, 2017.
90. PAPP Gyula: Igazoló eljárások és a háborús bűnök megtorlása 1945 után Magyarországon, Aetas, 2009. 162–179.
91. PETŐ Andrea: „Minden tekintetben derék nők” A nők politikai szerepei és a nőegyletek Magyarországon a két világháború között. In: Szerep és alkotás. Női szerepek a társadalomban és az alkotóművészetben. Szerk.: NAGY Beáta–S. SÁRDI Margit, Csokonai Kiadó, Debrecen, 1997. 269–278.
92. PIK Katalin: A szociális munka története Magyarországon. A pesti és budai Jólétvédő Asszonyi Egyesület. http://www.esely.org/kiadvanyok/1998_2/aszocialis_munka.pdf
93. Magyarország története tíz kötetben 8/1–2. Főszerk.: RÁNKI György, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976.
94. PINTÉR István: A kényszerpályára szavazó ország – 1939. In: Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010. Szerk.: Földes György–Hubai László. Harmadik, bővített, átdolgozott kiadás, Budapest, Napvilág Kiadó, 2010. 181–215.
95. Az első világháborús veszteségről bővebben Háborúk, válságok, diktatúrák demográfiai hatásai. I. A Nagy Háború. Felelős szerk.: DR. RÁCZ Attila, Központi Statisztikai Hivatal, 2014.
96. ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. Osiris, Budapest, 1999.
97. ROMSICS Ignác: A trianoni békeszerződés. Osiris, Budapest, 2005.
98. Magyarország az első világháborúban. Főszerkesztő: ROMSICS Ignác, Kossuth Kiadó, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2010.
99. ROMSICS Ignác: A Horthy-korszak. Válogatott tanulmányok. Helikon kiadó, Budapest, 2017.
100. SÁNDORFI Mária: Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület és a belőle kibontakozó mozgalmak Magyarországon a XX. század első felében. In: Magyar Egyháztörténeti vázlatok 16. évf. 2004. 1–2. sz. 135–163.
101. SÁRAI Szabó Katalin: Normakövető emancipáció. A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén, 20. század elején. In: Replika, 85–86. sz. 2014. 85–106.

102. SÁRAI Szabó Katalin A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig – A belmissziói mozgalom hatása a nők egyházi működésére c. doktori disszertációja.
103. SEBESTYÉN István: Az egyesületek számbavételének módszertani problémái a történeti statisztikában. In: Statisztikai Szemle, 81. évf. 2003. 4. sz. 373–387.
104. SIMÁNDI Irén: A nők választójoga a századfordulótól 1938-ig Magyarországon. In: Múltunk – politikatörténeti folyóirat, 43. 1998. 1. sz. 94–115.
105. SIMÁNDI Irén: Küzdelem a nők parlamenti választójogáért Magyarországon, 1848–1938. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009.
106. SIPOS Balázs: Miként befolyásolta a nők magyarországi helyzetét az első világháború? In: Sorsok, frontok, eszmék. Tanulmányok az első világháború 100. évfordulójára. Főszerk.: MAJOROS István, Szerk.: ANTAL Gábor–HEVŐ Péter–M. MADARÁSZ Anita, ELTE, BTK, Budapest, 2015. 591–606.
107. SIPOS Lajos: Az elérhetetlen eszmény. A Napkelettől a Magyar Szemléig. In: Tekintet, 2010. 5. sz. 3–36.
108. A magyar irodalom története 6. Főszerkesztő: SÓTÉR István, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
109. SZAPOR Judit: Feministák és „radikális asszonyok” – Női politikusok az 1918-as demokratikus forradalomban. In: Nők a modernizálódó magyar társadalomban. Szerk.: GYÁNI Gábor–NAGY Beáta, Csokonai Kiadó, Debrecen, 2005. 254–277.
110. SZÉCSI Noémi–GÉRA Eleonóra: A modern budapesti úrinő (1914–1939). Európa könyvkiadó, Budapest, 2017.
111. Szegedy–Maszák Mihály: Felejtés és kisajátítás az irodalomban. In: Alföld, 2013. 64. sz. 35–55.
112. Szegedy–Maszák Mihály: A regényíró Tormay Cécile. In: Tormay Cécile–emlékkonferencia. 2013. 15–39.
113. SZILÁGYI Rita: Irodalmi „hölgyvilág”. Duna International Könyvkiadó Kft., 2012. /Magyar királynék és nagyasszonyok sorozat 24./
114. TARJÁN M. Tamás: 1927. június 21. „Magyarország helye a nap alatt” Lord Rothermere cikke a revízióról. In: Rubicon http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1927_junius_21_magyarorszag_helye_a_nap_alatt_lord_rothermere_cikke_a_reviziorol
115. TÓTH Árpád: Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban. A múlt ösvényén. Sorozatszerkesztő: GYÁNI Gábor, L’Harmattan, Budapest, 2005.

116. TÓTH–BARBALICS Veronika: A Napkelet megalapítása. In: Magyar Könyvszemle, 120. évf. 2004. 3. sz. 238–256.
117. UDVARDY Tamás: A Szociális Missziótársulat alapításának előzményei és fejlődése eredeti forrásművek és folyóiratok tükrében. Doktori disszertáció, 2014.
118. UJVÁRY Gábor: Kultúrfölény és neonacionalizmus. Klebelsberg és Tormay kapcsolata. http://real.mtak.hu/118521/1/13457_Ujvary.pdf (2021. 11.14.)
119. VARGA József: „Arany papnak – fakehely.” In: Arrabona, 2013. 51. 311–340.
120. VIZI László Tamás: Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak személyéről. In: Közép-Európai Közelmények. Történészek, geográfusok és regionalisták folyóirata. III. évf. 4. sz. 2010/4. No. 11., Főszerk.: Prof. dr. GULYÁS László, 109–132.
121. VONYÓ József: A Magyar Hiszekegy születése. In: História, 2002. 1. sz. 18–19.
122. VONYÓ József: Gömbös Gyula és a hatalom. Kronosz Kiadó, 2018.
123. ZEIDLER Miklós: A revíziós gondolat. Osiris, Budapest, 2001.
124. ZEIDLER Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002.
125. Susan ZIMMERMANN: „Ne így hazám hölgyei!” A magyar negyvennyolc és a nők. Eszmélet, 1998. április 1. https://www.eszmelet.hu/susan_zimmermann-ne-igy-hazam-holgyei-a-magyar-negyvennyolc/
126. Susan ZIMMERMANN: A magyar nőmozgalom és a „szexuális kérdés” a XX. század elején. Eszmélet, 1999. július 1. http://www.eszmelet.hu/susan_zimmermann-a-magyar-nomozgalom-es-a-szexualis-kerdes/
127. Susan ZIMMERMANN: Hogyan lettek feministák? Eszmélet, 1996. január 1. https://www.eszmelet.hu/susan_zimmermann-hogyan-lettek-feministak/

Összefoglalás

A magyar konzervatív női társadalom 1918 decemberétől körvonalazódó szervezkedése 1919 elején összefogásban csúcsosodott ki: Tormay Cécile Európa-szerte híres íróno vezetőjével, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége néven (MANSz), a bolsevik ideológia térhódítása ellenében és a történelmi Magyarország területi egysége érdekében létrejött egy új keresztény-nemzeti szellemű ellenforradalmi csoportosulás. A történelmi szükségszerűség által életre hívott MANSz megalakulásával a magyarországi nőtörténet és női egyenjogúság történetében 1918-ban új korszak kezdődött: a nőemancipáció területén a feministák helyét a konzervatív világnézetű nők vették át.

A MANSz az Országos Katholikus Nőszövetség, a Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége, valamint a Szociális Missziótársulat összefogásával jött létre. Hivatalos alakuló gyűlésére 1919. január 11-én került sor. Munkájuk az ekkor megfogalmazott jelszavak – Isten, Haza, Család – mentén kezdődött meg. Később legfőbb céljuk, a revízió mellett nagymértékű szociális és kulturális tevékenységet fejtettek ki.

A szervezkedés három legfőbb alakjának Tormay Cécile, Ritoók Emma és gróf Zichy Rafaelné tekinthető. A proletárdiktatúra és a román megszállás idején a MANSz-ban nem folyt érdemi munka. Első nyilvános szereplésükre Horthy Miklós szimbolikus budapesti bevonulásakor, 1919. november 16-án került sor. Ettől kezdve szellemi szövetségeseivé váltak a keresztény-nemzeti szellemű Magyarország megteremtéséért síkra szálló konzervatív polgári kormányoknak. Az ily módon a Horthy-korszak hivatalos nőegyletévé váló MANSz mindezért cserébe élvezte a magyar állam finansziális támogatását. A '30-as évekre már közel egymillió tagságú nőegylet a Bethlen-féle irányvonalat követve, a választójog fokozatos kiterjesztésének a híve volt.

A MANSz fokozatosan építette ki szervezetét az országban. A központi MANSz 1919-es megalakulása után az 1920-as években a vidéki törvényhatósági jogú városokra fókuszált. Budapest kerületeiben a komolyabb szervezés csak az 1930-as években kezdődött meg, de onnantól kezdve folyamatos volt, és még a háború idején is tartott. Ugyancsak a háború alatt indult meg a szervezés a sorozatban visszatért területeken (Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Délvidék), és ezekben az években jöttek létre a foglalkozás szerinti szakosztályok (vasutas, tűzoltó, postás, Beszkárt) is.

A MANSz a második világháború alatt kiterjedt szociális-jótékonyági munkát végzett. 1946-ban, más „fasisztának” titulált egyesületekhez hasonlóan, feloszlatták.

Summary

The organization of the Hungarian conservative women's society, silhouetting from December 1918, culminated in a joint venture in early 1919: under the leadership of Cécile Tormay, a writer, well known across Europe. MANSz, a new Christian-nationalist counter-revolutionary group was formed against the spread of Bolshevik ideology and for the territorial unity of historical Hungary named the National Association of Hungarian Women – MANSz. With the establishment of the MANS, brought to life by historical necessity, a new era began in 1918 in the history of women's history and of women's equality in Hungary: in the field of women's emancipation, feminists were replaced by conservative women.

MANSz was established by the National Catholic Women's Association, the National Association of Hungarian Protestant Women and by the Social Mission Society. Its official inaugural meeting was held on January 11, 1919. Their work began according to the slogans formulated at that time - God, Home, Family. Their main goal was revision, and they also engaged in a great deal of social and cultural activity.

The three main figures in the organization are Cécile Tormay, Emma Ritoók and Countess Rafael Zichy. There was no substantive work in the MANSz during the proletarian dictatorship and the Romanian occupation. Their first public appearance took place during the symbolic invasion of Miklós Horthy in Budapest on November 16, 1919. From then on, they became spiritual allies of the conservative bourgeois governments advocating the creation of a Christian-national spirit in Hungary. MANSz, which thus became the official women's association of the Horthy era, enjoyed the financial support of the Hungarian state in return. By the '30s, the women's association, which had nearly one million members, was following Bethlen's line, advocating for the gradual expansion of suffrage.

MANSz has gradually built up its organization in the country. After the formation of the central MANSz in 1919, it focused on rural jurisdictions in the 1920s. In the districts of Budapest, the more serious organization did not begin until the 1930s, but from then on it was continuous and lasted even during the war. Also during the war, the organization started in the areas returned in the series (Highlands, Transcarpathia, Transylvania, Southern Region), and in these years the sections according to occupation (railway, firefighter, postman, transport sector workers) were established.

The MANSz carried out extensive social-charitable work during World War II. In 1946, like other associations called "fascists," it was disbanded.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Kedves kötelességemnek teszek eleget, amikor néhány sorban azokról emlékezem meg, akik nélkül soha nem érhettem volna el idáig. Mindenekelőtt néhai Édesanyámnak mondok köszönetet, aki önzetlenül támogatta tanulmányaimat, amíg tehetett. Köszönetet kell mondanom egykori munkahelyemnek, a hódmezővásárhelyi Emlékpont Múzeumnak, és igazgatójának, Dr. Miklós Péternek, aki mindenkor támogatta elképzeléseimet, és teret adott doktori tanulmányaimnak, disszertációm kutatásának. A MANSz-szal kapcsolatos kutatásaimat a Nemzeti Kulturális Alap is támogatta, amit ezúton is köszönök. Legtöbb köszönettel témavezetőimnek, Ifj. dr. Bertényi Ivánnak és Dr. Sipos Balázsnak tartozom, az ő értékes észrevételeik, javaslataik nélkül dolgozatom szegényebb lenne.

FÜGGELÉK

A MANSz-ba elsőként belépők névsora⁶²⁰

Ambrus Janka, Ángyán Béláné, ifjabb Ángyán Béláné, Asztalos Etelka, Bakody Aurélné, Balás Béláné, Balás Istvánné, Balás Máténé, Balásné Bolgár Ilona, Balogh Jenőné, özvegy Bánffy Györgyné grófnő, Barkóczy Ilona bárónő, Barala Béláné, Baróti Lajosné, Barthos Gyuláné, Batthyány Lajosné grófné, Beck Irén, Békássy Elemérné, Bérczy Sarolta, Bellovits Imréné, Bethlen Istvánné grófné, Blane Jenőné, bileki Papp Istvánné, Chylinszky Sári, Csillag Teréz, Czeehner Irma, Dániel Gáborné, özvegy Donogány Zakariásné, Elek Pálné, Enessey Pálné, Fazekas Ágostonné, Fáy Ilona, Fialka Vilma, özv. Friedrich Istvánné, Geőcze Sarolta, Gráf Vilmosné, Gervay Pálné, Glos Miklósné dr.-né, Gombosné Elek Irma, Göttl Mária, ifj. Götz Ödönné, Gyurkovits Gyuláné, ifj. Gyurkovits Gyuláné, özv. Haják Antalné, Haller Györgyné grófné, Hanke Lajosné, Hegedűs Istvánné, Horváth Árpádné, Horváth Gézáne dr.-né, özv. Hegedűs Béláné, Hrabovszky Júlia, Hüttl Tivadarné dr.-né, Jaszper Mária, özv. Joanovitsné Uray Irén, Józan Miklósné, Kammererné Emey Margit, Káldy Gyuláné, Kaszás Róza, özv. Kék Lajosné, Kék Sarolta, Kósa Zsigmondné, Klammer Mariska, Klammer Margit, özv. Klammer Rudolfné, Koczkás Margit, Krajcsik Rudolfné, Kuliffay Izabella, özv. Lázár Kálmánná, Cs. Lázár Lászlóné, özv. Lehoczky Kálmánné, Lingauer Erzsébet, Lipp Ferencné dr.-né, Márkus Ilona, Milcsevics Jánosné, Milos Györgyné, Misley Ilona, özv. Misley Sándorné dr.-né, Misley Sándorné, Modos Gyuláné, Mudrovits Elekné, Nagy Sarolta, Némay Irén, Neuschloss Kornélné dr.-né, Orbán Aranka, Ordódy Gyuláné dr.-né, özv. Papp Gyuláné, Papp Jánosné, Párkány Aranka, Pasteiner Gyuláné, Pázsonyi Elek Anna, Payer Margit, Petri Pálné dr.-né, Péteri Jolán, Péterfy Lajosné, Platthy Irén, Prágai Irma, Pongrácz Margit, özv. Radossevich Tivadarné báróné, Reichenhallerné Pethő Irén, Rejtő Sándorné, Rau Lina, Ritoók Margit, Ritoók Zsigmondné, Sas Edéné, Sombory Lászlóné, Szalay Teréz, Sebestha Kolosné, Steller Antalné, Stegmüller Sándorné, Szabó Ödönné dr.-né, Szabó Jánosné, Pettkó-Szandtner Aladárné, Székács Tivadarné, Székely Györgyné, Szemző Aglája, özv. Szóts Farkasné dr.-né, Széchényi Györgyné grófné, Sztankayné Ivády Antónia, özv. Tabody Jenőné, Tasner Mária, Télessy Dalma, Teleki Domokosné grófné, Teleki Gézáne grófné, Thék Endréné, Tóth Kálmánné dr.-né, özv. Tormay Béláné, özv. Thoroczkay Lajosné, Turmann Zoltánné, Uray Georgina, özv. Vancsó Gyuláné, özv. Várady Gyuláné, Végh Józsefné, özv. Veressné, Victor Erzsébet, Vrana Erzsébet, Wehner Józsefné, Windisch Ödönné, Zimányi Lajosné, Zsigmondy Mihályné.

---

⁶²⁰ Napi Hírek. Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége = Budapesti Hírlap, 1919. január 12. 7.

A Magyar Asszonyok Arcképcsarnoka⁶²¹***Dr. Ágoston Gézáné Jenny Edith***

Budapesten született. Tanulmányait az Erzsébet Nőiskola tanárképzőjében végezte. Polgári iskolai címzetes igazgatóként ment nyugdíjba. Férje dr. Ágoston Géza, Budapest árvaszéki elnöke, 1923-tól kormányfőtanácsos. A proletárdiktatúra alatt, mint ellenforradalmárt, előállították. A MANSz alapító tagja. 1922-től az intézőbizottság tagja, 1927 decemberétől 1937 decemberéig ügyvezető alelnök. Ez idő alatt részt vett az ország területén zajló szervezés munkálataiban. 1926-ig sűrűn utazott, ünnepi beszédeivel képviselte a MANSz elnökségét. Nagy szerepe volt Papp–Váry Elemérné síremlékének létrehozásában, ő volt a Szoborbizottság elnöke. Egy ideig vezette a *külső szakosztályt* is. Gramantik Margittal együtt a *nemzeti művelődés szakosztálya* munkájában is részt vett. 1937 decemberében a MANSz tiszteletbeli tagjává választották. Tormay Cécile halála után kezdeményezte, hogy a Kőfaragó u. 3. sz. alatti házat lássák el emléktáblával.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 87.

Ámon Vilmosné

A MANSz intézőbizottsági tagja. Az 1930-as években *A Magyar Asszony* főmunkatársa, majd helyettes szerkesztője, 1942 júniusától felelős főszerkesztője és kiadója. 1944. augusztustól–októberig az utolsó főszerkesztő.

Gróf Ambrózy–Migazzi Lajosné Fábry Eleonóra

1892. február 10-én született Gyulán, a római katolikus felekezethez tartozott. Édesapja felsőalmási Fábry Sándor, Békés és Hódmezővásárhely alispánja, édesanyja udvardi Cserna Karolin. Iskolai tanulmányait magánúton végezte. Első férje Jakobffy Lajos volt, majd 1921-ben gróf Ambrózy–Migazzi Lajos Góberthez ment feleségül Aradon, aki 1925-ben hunyt el. Az első világháború után a román és a francia megszállást Temesváron élte át. Ennek hatására csatlakozott a MANSz-hoz. 1930-ban vezetésével alakult meg a *sajtóosztály*. 1931. január 1-től 1940-ig *A Magyar Asszony* főszerkesztője. Tormay Cécile közeli barátnője volt, utolsó

---

⁶²¹ A Magyar Asszonyok Arcképcsarnoka c. életrajzi lexikon azokat az asszonyokat mutatja be, akik a MANSz-ban valamilyen fontosabb tisztséget töltöttek be, vagy egy-egy új kezdeményezés fűződik a nevükhöz. *Magyar Asszonyok Arcképcsarnoka* címen a MANSz azon asszonyokat jegyezte fel az 1930-as évektől *A Magyar Asszony* c. értesítőjében, akik beléptek a Szövetségbe. Az életrajzok között négy férfi is megtalálható – Hohenlohe Károly Egon szövetségi igazgatóé, valamint Kiss Károly, Muray István és Sugár Béla titkároké. A rövid biográfiák elkészítésénél csak azokra a forrásokra hivatkozom külön, amelyek nem szerepelnek a disszertációban.

éveiben végig mellette volt Mátraházán, halála után ő lett a Tormay Cécile emlékszoba gondozója, és műveinek 12 kötetes gyűjteményes emlékkiadását is ő rendezte sajtó alá. Tagja volt a MANSz országos intézőbizottságának és választmányának. 1937. december 8-án megválasztották országos alelnöknek, 1940-ben újraválasztották. 1939 őszén közéleti munkásságáért kormányzói elismerésben részesült.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 63.; Magyar írók élete és munkái. Megindította Id. Szinnyi József. Új sorozat. Írta és összeállította: Gulyás Pál. Sajtó alá rendezte Viczián János, VIII. kötet, Fa Imre–Ferényi Antal, Kiadja az Argumentum Kiadó és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest, 1992. 79.

Gróf Apponyi Albertné Mensdorff Pouilly–Dietrichstein Klotild

1867. december 23-án született Bécsben, két katolikus hercegi család sarjaként. 1897-ben férjhez ment gróf Apponyi Alberthez. Idegen származása ellenére nagyon fontosnak tartotta, hogy elsajátítsa a magyar nyelvet és a magyar szokásokat. Tanulmányozta a külföldi, különösen az amerikai nőegyesületeket, és 1904-ben, Rosenberg Augusztával megalakította a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségét (MNE), amelynek 1910-től 1947-ig az elnöke volt. 1904-ben a Német Nőegyesületek Szövetsége által rendezett világkongresszuson az önálló és független Magyarországot képviselte. Az MNE alapszabályában hangsúlyozta, hogy az egyesület fő célja „minden adandó alkalommal gondoskodni önálló államiságunknak megfelelően a magyarországi nőegyesületeknek a külföldi nőegyesületi kongresszusokon való képviseltetéséről.” Sokat dolgozott azért, hogy a nők előtt is megnyíljanak az egyetemek kapui. Harcolt a mozicenzúra életbeléptetéséért és a női választójogért is. Az első világháború alatt az MNE kebelében ápolónői tanfolyamot hoztak létre, amelyen 2000 jelentkezőt képeztek ki. A harcoló katonák részére többször rendezett gyűjtést. A lausanne-i nemzetközi iroda magyar ügyeit is intézte, támogatta a Jersey szigetére, Angliába és Franciaországba internált magyarokat. Tagja volt a Magyar Nők Klubjának, és egy ideig elnöke a Mária Dorothea Egyesületnek. Ő volt az első magyar asszony, akit Magyarország Genfben küldött az Egyesült Nemzetek Szövetségébe pótdelegátusként, férje, Apponyi Albert fődelegátus mellett. Díszelnöke volt valamennyi magyarországi nőegyesületnek. A MANSz-nak egyik oszlopos alapítója tagja volt. 1942-ben hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 72–76.; Metykó Béla: „Az asszonyszívek diplomáciájának nagymestere” Gróf Apponyi Albertné (1867–1942) élete a korabeli sajtó tükrében. In: Jászsági évkönyv 2017. 77–91.

Gróf Batthyány Lajosné gróf Andrássy Ilona

1858-ban született a csíkszentkirályi és krasznahorkai előnevet használó Andrássy családban. Császári és királyi palotahölgy. 1882-ben kötött házasságot Batthyány Lajossal (1860–1951), aki császári és királyi kamarás, fiumei kormányzó, országgyűlési képviselő volt. 1904 és 1910 között a Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége elnöke. Károlyi Mihály miniszterelnök nagynénje. 1918 őszén részt vett az asszonyok megszervezésében. A MANSz egyik oszlopos alapító tagja, nevét ott találjuk az első belépők között. 1952-ben Polgárdiban hunyt el.

Gál Mária–Russu Tibor: A csíkszentkirályi és krasznahorkai Andrássy család nyomában. Csíkszentkirály, 2002. 33. <http://mek.oszk.hu/04600/04690/04690.pdf>

Berta Ilona

1862. október 15-én született az Arad vármegyei Kisjenőn. Tanulmányait Aradon kezdte, majd 1877-ben a budapesti polgári iskolai tanítóképzőbe került. 1915-ben jelent meg *Isten Áldd meg!* c. költeményeket tartalmazó kötete. Megalakulása óta tagja a MANSz-nak. A *Magyar Asszony* alapítója, 1921-től 1930-ig főszerkesztője. Főszerkesztőként mindvégig arra törekedett, hogy a lapra minél többen fizessenek elő, ennek érdekében vidéken létrehozta a lapfejlesztő bizottságokat. 1922-től az intézőbizottság tagja, 1930-tól 1935-ig a *kulturális szakosztály* elnöke. 1928 őszén ő volt az első, aki a MANSz tagjai közül először szólalt meg a Magyar Rádióban. 1911 és 1920 között az Erzsébet Nőiskola, a hozzá tartozó leánynevelő intézet és az Apponyi Kollégium tanárképző igazgatója. Számos irodalmi tanulmánya látott napvilágot, többek között *A Magyar Asszonyban* is. 1900-tól több önálló irodalmi és pedagógiai estélye volt az Urániában, a Zeneakadémián és a Mária Dorothea Egyesület tanítónői szakosztályában. Gróf Apponyi Albertné és gróf Széchenyi Lászlóné Vanderbilt Gladyst is ő tanította magyarul. Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 150–151.; MA, 1928. VIII. évf. 11. sz. 396.; MA, 1930. X. évf. 12. sz. 3.

Dr. Bobula Ida

1900. február 27-én született Budapesten. Édesapja Bobula János építész. Tanulmányait a fővárosban és Lipótszentmiklóson végezte. A cseh megszállás idején irodalommal, főként irredenta versek írásával kezdett foglalkozni. Első verseskötete 1920-ban jelent meg. Kezdeményezte a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége női szakosztályának megalakítását, amely 1920-ban meg is alakult, és 1920-tól 1924-ig ő vezette. Küzdött a nők választójogáért, valamint a Műegyetem nők előtti megnyitásáért. 1923-ban a Pázmány Péter Tudományegyetemen avatták az újkori történelem doktorává. 1924 és 1926 között a Bryn Mawr College ösztöndíjasa Amerikában, hazatérése után, 1926 és 1933 között a

Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium szakreferense. Minisztériumi munkája során több javaslatot is kidolgozott arra vonatkozóan, hogyan lehetne növelni a női egyetemi hallgatók és a női diákinternátusok számát. Az egyik első ilyen volt a MANSz által létrehozott Sarolta Kollégium, amelynek 1940-től igazgatója is volt. 1926-ban az egyetemi leányinternátusok előadójává nevezték ki. 1935-től dr. Pataky Máriával együtt vezette a MANSz *kulturális szakosztályát*. 1939-től 1945-ig a debreceni Tisza István Tudományegyetem magántanára. Magyarországon az elsők között vizsgálta történeti–szociológiai alapon a nők helyzetét, így ő tekinthető a modern genderkutatások magyarországi megalapítójának. A szélesebb közönség előtt a sumer–magyar nyelvrokonság témakörében írott munkáival vált ismertté. 1947-ben az USA-ba emigrált, ahol előbb a New Jersey College for Women, majd a World Confederation of Organisations of the Teaching Profession információs osztályának vezetője, végül 1967-től 1971-ig a Limestone College tanára volt. 1955 és 1957 között a magyar menekültprogram igazgatója volt Philadelphiában. 1981. október 24-én Floridában hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 172–173.; MA, 1926. VI. évf. 11. sz. 327.; <http://www.nevpont.hu/view/1809>

Dr. Bodor Aladárné szentgyörgyi Czeke Vilma

1898. május 1-jén született Temesváron. A Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett tanári oklevelet. Már korán érdeklődött az ifjúsági irodalom iránt. Sokat tett az elhagyott, szegény sorsú gyermekek iskolán kívüli neveléséért. Klebelsberg Kuno kultuszminiszter megbízásából társszerkesztője lett a *Gyermekszeretet iskolája* c. könyvnek, amely 1930-ban jelent meg. Férje Bodor Aladár tanár, bábkészítő. A MANSz oltalma alatt 1920-ban megalakult Főiskolai Hallgatónők Nemzeti Szövetsége titkára. Ő szervezte meg a zempléni és a sátoraljaújhelyi MANSz-fiókokat. Választmányi tagja volt a MANSz-nak, oszlopos alapító tagja a Szövetségen belül megalakult *Gyermekszeretet Egyesületnek*, és titkára a kórház–bizottságnak, ahol ő volt a főmesélő. A *kulturális szakosztályon* belül 1926-ban felállított *műkedvelő osztályt* is ő vezette. Később az Egyesült Női Tábor ügyvezető elnöke lett. Művei: Rózsahullás (novellák, 1927), Éneklő tulipán (mesekönyv, 1922), Lyukas mogyoró (1929). 1990. április 21-én hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 175.; MA, 1921. I. évf. 1. sz. 16–18.; MA, 1926. VI. évf. 11. sz. 321–322.; MA, 1926. VI. évf. 12. évf. 364–365.; Magyar Színházművészeti Lexikon. Főszerk.: Székely György. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. Czeke B. Vilma címszó

Brossek Rudolfné koronkai Józsa Piroska

A Marostorda megyei Koronkán született. Marosvásárhelyen végezte el a felsőleányiskolát. A nőegyleti mozgalmakba, a Katolikus Nőegyesületen keresztül, Brassóban kapcsolódott be, már férjhezmenetele után. Erdély 1916-os román megszállása után Szegedre került. A szegedi

MANSz-fióknak 1923-as alakulásakor tagja lett. Itt rövidesen elnöke lett a vigalmi osztálynak, ahol az Erdélyből és a megszállt területekről menekült egyetemi hallgatók segélyezésére magyar estélyeket rendeztek. A szegedi MANSz-fiók társelnökeként több évig aktívan működött, majd a fővárosba került, ahol a MANSz *ifjúsági szakosztályának* elnökeként 1930. szeptember 1-től a Leánykörök országos központi vezetője lett. A szegedi MANSz-fiók örökös tiszteletbeli elnöke, a központi Szövetség elnöki tanácsának és az intézőbizottság tagja. 1944. március 8-án, az utolsó országos tisztújító közgyűlésen a MANSz ügyvezető elnökének választották.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 194–195.

Dr. szentgyörgyi Czeke Marianne

1873. október 18-án született Sopronban. 1901-ben a soproni bencés gimnáziumban érettségizett. 1896–1897 folyamán Londonban, 1898-ban Párizsban volt tanulmányúton. A Francia Nemzeti Könyvtárban szerzett könyvtári gyakorlatot. A budapesti tudományegyetem bölcsészkarán 1904-ben doktorált. Doktori disszertációja *Lessing és Shakespeare* címmel 1906-ban jelent meg nyomtatásban. 1906-ban latin–német–francia szakos tanári oklevelet szerzett. Pályáját az Országos Nőképző Egyesület leánygimnáziumában kezdte, majd a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium címzetes könyvtártisztte nevezte ki. Ezzel ő lett az első magyar könyvtárosnő. A MANSz, valamint az 1925-ben alapított Egyetemet és Főiskolát Végzett Magyar Nők Egyesületének alapító tagja. 1928-ban, az Egyetemi Könyvtár új igazgatójával történt nézeteltérés miatt áthelyeztette magát az Országos Pedagógiai és Tanügyi könyvtárba, ahol 1934-ig mindeneként dolgozott. A könyvtár megszűnése után a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának tudományos munkatársa, főkönyvtárosa lett. 1935-ben innen vonult nyugdíjba. Megírta az első magyar Shakespeare-fordító, Lemouton Emília, és az első magyar óvodaalapító, Brunsvik Teréz életrajzát (*Lemouton Emilia Shakespeare összes drámai műveinek első magyar fordítója*. Franklin Nyomda, Bp., 1911., *Czeke Marianne–H. Révész Margit: Gróf Brunsvik Teréz élet- és jellemrajza, emlékirata*. Az emlékiratokat ford. Petrich Béla; Kisdédnevelés, Bp., 1926.) 1936-ban kezdeményezésére alakult meg az Országos Brunsvik Teréz Szoborbizottság. Irodalom- és művelődéstörténészként számos könyvet szerkesztett és fordított. 1942-ben hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 219–220.; *Hogyan lettem könyvtáros?* Írta: Czeke Marianne. In: Magyar Női Szemle Könyvtára 5. Kilenc kiváló magyar asszony pályatörténete. Küzdelmek és erények. Budapest, 1938. 5–8.; Gráberné Bösze Klára: Czeke Marianne, dr. az első magyar könyvtárosnő (1873–1942) In: Könyv és nevelés, 2006. 3. sz. 89–97.

Gróf Csekonic Sándorné vajai és luskodi báró Vay Margit

1876-ban született. 1898-ban ment feleségül gróf Csekonic Sándor császári és királyi kamaráshoz. 1918 őszén részt vett a konzervatív asszonytábor megszervezésében, ott volt az első megbeszéléseken, a MANSz egyik alapító tagja. 1941-ben hunyt el.

https://web.archive.org/web/20110226050107/http://www.banaterre.eu/magyar/C/csekonic/csekonic_csalad.htm

Dr. Csiky Jánosné Hegedüs Irén

1876-ban született Kolozsváron, a magyarországi Hegedüs családban. Édesapja dr. Hegedüs István, a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen a klasszika–filológia nyilvános rendes tanára, nagybátyja Hegedüs Lóránt pénzügyminiszter (1920–1921). Férje dr. Csiky János Csongrád vármegyei tiszti főorvos, Vásárhelykutas harmadik orvosa, aki az első világháború alatt ezredorvosként teljesített frontszolgálatot, majd orosz hadifogságba került. Három éves szibériai fogság után, 1917-ben tért haza az utolsó orvosi csereakcióval. Dr. Csiky Jánosné a háború alatt vöröskeresztes ápolónő volt. Ezért a szolgálatáért kétszer is kitüntették. 1921 tavaszán a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi fiókjának egyik alapítója, Barabás Istvánné mellett másik elnöke. 1922 tavaszán újraválasztották őket. 1923 szeptemberében Csikynét külterületi elnökké választották, de a vásárhelykutas asszonyok kezdettől fogva vezetőjüknek tekintették. 1924–1927 között a hódmezővásárhelyi fiók ügyvezető elnöke. A MANSz 1927-ben alakult leány cserkészcsapatának szervezőbizottsági tagja. Férjét 1925-ben tragédia érte, ugyanis mindkét lábát levágta a vonat. 1926-ban bekövetkezett halála után egyedül maradván, 1928-ban a fővárosba költözött és ettől kezdve 15 éven keresztül a MANSz központi Szövetségének munkatársa volt: előbb az elnöki osztályt vezette, majd 1930 májusától Kiss Károly országos főtitkár helyére lépett, és ő lett a felelős a szervezésért. Több mint száz csoportot szervezett meg vidéken, és az ő nevéhez fűződik Budapesten kerületeinek megszervezése is. 1939 ősztől elkezdte szervezni a MANSz-csoportokat a Felvidéken, később Kárpátalján, Erdélyben és a Délvidéken. 1943-ban lemondott a szervező elnökségről, de nem hagyta el a MANSz-ot. Az ő irányítása mellett alakult meg Vásárhelykutason „az első és egyetlen tanyai csoport”, 1944 áprilisában. Először 1937. december 8-án, másodszer 1940. december 8-án választották meg a MANSz országos alelnökének. Ezt a tisztségét 1944 tavaszáig töltötte be. Az 1944. március 8-i országos tisztújító közgyűlésen országos társelnöknek választották. 1939-ben közéleti munkásságáért kormányzói kitüntetésben részesült. Az 1920-as és az 1930-as években is végig aktív volt, ő volt a Tormay Cécile Emlékbizottság elnöke, részt vett a Szövetség minden nagyobb megmozdulásában, és sokszor egyszemélyben képviselte a MANSz-ot más társadalmi egyesületek rendezvényein is.

Fejérváry József: Vásárhely története családok tükrében. 1929. 88.; Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 209–211.; Kovács István: Hódmezővásárhelyi életrajzi kalauz. 2015. 118.

Csillag Teréz

1863. augusztus 15-én, Stern Rebeka Szidónia néven, a Fejér megyei Dunaadonyban született, zsidó családban. Még gyermekkorában került a Színiakadémiára, ahol első éves akadémista korában 100 pengő ösztöndíjat nyert. 1879-ben már a Nemzeti Színházhoz szerződött. 1883-ban férjhez ment Grill Richárd udvari könyvkereskedőhöz. 1901-ben, mellőzése miatt, a Vígszínház társulatához csatlakozott, de csakhamar visszatért a Nemzeti Színházhoz, amelynek 1909-ben örökös tagja lett. 1901-ben a Színiakadémia tanára lett, és 1925-ig tanított. Az új színésznemzedék közül sokak tanára volt. A MANSz alapító tagja, nevét az újságok az első belépők között hozták. Herczeg Ferenc írta az ő lányát, Grill Júliát vette feleségül. 1925. július 10-én, Budapesten hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 214–215.; Magyar színházművészeti lexikon. Főszerk.: Székely György. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. Csillag Teréz, Stern címszó; Magyar zsidó lexikon, 1929. 182.; Szécsi Noémi–Géra Eleonóra: A modern budapesti úrinő 1914–1939. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2017. 22.

cserneki és tarkeői Desseffy Emma

1858. december 24-én született Genfben. Édesapja Desseffy Dénes, Desseffy Arisztid aradi vértanú nagybátyja volt. Tanulmányait Genfben végezte, majd Pesten tanítónői diplomát szerzett. A szociális tevékenységek iránt már fiatal lányként érdeklődött. Ő volt az első Magyarországon, aki felekezettől függetlenül foglalkozott rabokkal, a kiszabadultak számára pedig otthont állított fel a Szondy utcában. A József-téren és a Visegrádi utcában megalapította az első tisztviselőnői otthont. A MANSz alapító tagja. 1918 végén az ő lakásán is többször összegyűltek az asszonyok szervezkedésének ügyében. Tíz esztendőn át a Lorántffy Zsuzsanna Egyesület főtitkára volt. A MANSz-hoz is a Protestáns Nők Országos Szövetsége nevében csatlakozott. Kezdetben tagja volt a MANSz-ot vezető tíztagú bizottságnak. 1919 februárjában Tormay Cécile-lel és Ritoók Emmával együtt a Nemzeti Egyesülés Pártja szervező bizottságába is beválasztották. Szociális tevékenysége több egyesület alapításában teljesedett ki (Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen, Munkát Kereső Nők Szövetsége, Fiatalkorúak Felügyelő Tanácsa). Utóbbinak elnöke is volt. 1928-ban visszatért a római katolikus egyházba. 1936-ban Budapesten hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 239.

Dulácska Lászlóné radvanczi Novotny Margit

1900. január 14-én született Budapesten. Édesapja Novotny Lajos egészségügyi főtanácsos, Pest vármegye főorvosa, több orvosi könyv szerzője. Tanulmányait az Erzsébet Nőiskola felsőbb leányiskolájában kezdte, majd Veres Pálné leánygimnáziumában tett érettségit. Ezt követően a Pázmány Péter Tudományegyetemen matematika–fizika szakos tanári oklevelet szerzett. Az 1910-es évektől kezdve foglalkozott irodalommal. 1921-ben Berta Ilonával együtt indította meg a MANSz szövetségi értesítőjét, *A Magyar Asszonyt*, amelynek 1927 végéig volt felelős szerkesztője. Később a Felvidéken megjelenő *Nagyasszony* c. lap munkatársa lett, de írt verseket, elbeszéléseket és meséket több fővárosi újságnak is. Gyakori vendége volt a Rádiónak is. Irodalmi munkássága mellett gépészmérnök férjével közösen, 1928-ban, Törökbálinton fajbaromfi-telepet hozott létre.

Bozay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 262–263.

Dr. Enyedy Róbertné dr. Pünkösti Mária

Férje Enyedy Róbert törvényszéki tanácselnök. Anyanyelvi szinten beszélt angolul és franciául, bölcsészettudományi doktorátust szerzett. Az 1927-ben megalakult Perczelné Kozma Flóra Unitárius Leányegyesület vezetője volt. 1934 májusától a MANSz fővárosi V. kerületi csoportjának titkára, 1935-től a MANSz választmányi tagja. 1940-ben hunyt el.

Retkes Attila: Unitáriusok Budapesten. Egy erdélyi történelmi egyház a főváros vallási életében (1869–1949) PhD dolgozat, 2017. 184.

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/249821/REtkesAttila_Doktori_PhD_nyomdai_jav_20171010_titkosított.pdf?sequence=1&isAllowed=y ; Halálozás = Nemzeti Újság, 1940. november 30. 7.

Farkas Edith

1877. február 16-án született Budapesten. Kezdetben magánúton, otthon tanult, középfokú tanulmányait a várbeli polgári iskolában fejezte be. Már egészen fiatalon komolyan érdeklődött a szociális és a pedagógia művek iránt, nagyon szeretett a szegényekkel foglalkozni, és a Szent Erzsébet Egylet legfiatalabb tagjaként látogatta őket és adományokat gyűjtött számukra. 1902-től részt vett az Országos Katholikus Nővédő Egyesület szervezési munkáiban. Hamarosan a leányvédő szakosztály alelnöke lett, és a lányokkal foglalkozó védőnők képzését irányította. Megszervezte a Nővédő Egyesület vidéki fiókjait. 1906-tól a Nővédő alelnöke, 1909-től egyedüli ügyvezető elnöke lett. 1905–1906-ban dr. Hanuy Ferenc egyetemi tanárral megalapította az Egyetemi Hallgatónők Szent Margit Körét. 1906-ban Prohászka Ottokár püspök biztatására megkezdte az első fogházmissziót. 1907-ben megalakította a Katholikus Női Patronage Egyesületet, 1908-ban a Szociális Missziótársulatot. 1908-ban Korányi Saroltával

megalapította a Katholikus Tisztviselőnők és Női Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetségét, és 1910-ben ugyancsak az ő irányításával alakult meg a Katholikus Leányok Országos Szövetsége. 1911-ben megindította a Szociális Missziótársulat szociális iskoláját, egy évvel később pedig útnak indult a társulat hivatalos lapja, az *Értesítő*, amely később *Keresztény Nő*, 1918 és 1922 között *Magyar Nő* néven működött tovább. A háború alatt Székesfehérváron, Szikszón és Sarkadon tartott fenn kórházakat, Budapesten pedig fehérmű–varrodát létesített. A Szociális Missziótársulat tagjai 1919. január 11-én az ő vezetésével csatlakoztak a keresztény női szervezkedéshez, így válva a MANSz egyik alapítószervezetévé.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 286–291.; Udvardy Tamás: A Szociális Missziótársulat alapításának előzményei és fejlődése eredeti forrásművek és folyóiratok tükrében. PhD dolgozat, 2014.

Fejős Imréné Borsodi Lala

1881-ben született Szekszárdon, és tanulmányait is ott végezte. Édesapja Borsodi Lajos bankigazgató, édesanyja Simon Rudolfnak, Kossuth Lajos követének lánya volt. 1922-ben Szekszárd központtal megalakította a Tolna vármegyei MANSz-ot, valamint a Szociális Missziótársulat helyi szervezetét, és mindkét egyesületnek elnöke is lett. A Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulásakor Tolna vármegye asszonyai nevében fogadta Horthy Miklóst. 1925-ben férje áthelyezése miatt Budapestre költöztek, ahol továbbra is tevékeny tagja maradt a MANSz-nak. A *kulturális szakosztályon* belül 1925-ben létrejött diákvédelmi csoportot vezette Pálmay Lenkével együtt. Elnöke volt a Művelt Nők Otthonának, alelnöke a Lisieux-i Kis Szent Teréz menza és kollégiumnak, elnöki tagja a *Sarolta Kollégium* igazgatótanácsának és intézőbizottsági tagja a MANSz-nak.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 307–308.; MA, 1922. II. évf. 10. sz. 28–31.

Fuchs Ádámné Futima Sarolta

1867. augusztus 14-én született Pécsen. Budapesten szerzett polgári leányiskolai tanári oklevelet. Münchenben zenepedagógia tanfolyamot végzett. 1885-től 1934-ig a pécsi községi polgári leányiskola tanára, 1924-től igazgatója. A pécsi ipari leányiskola egyik megszervezője, 1926-tól első igazgatója. Aktívan részt vett a város karitatív szervezeteinek munkájában, így tagja volt a Pécsi Jótékony Nőegyletnek, a Keresztény Szocialista Egyesületnek és a MANSz-nak. Az 1929-es törvényhatósági választásokon Pécs városában, első nőként törvényhatósági bizottsági tagnak választották. 1934-ben nyugdíjba vonult, de utána is fontos alakja maradt a pécsi közéletnek. 1947. február 12-én hunyt el szülővárosában.

Árvai Tünde: Városanyák: mozaikok a pécsi nők 19-20. századi történetéből. Pécs Története Alapítvány, Kronosz kiadó, Pécs, 2016. 182–183.

Geőcze Sarolta

1862. december 27-én született Bacsón. Budapesten a Csalogány utcai tanítónőképzőben tanítónői, a Zirzen-intézetben polgári iskolai tanítónői oklevelet szerzett. Jártas volt a zenében és az idegen nyelvekben. 1886-ban a brassói állami polgári leányiskolához nevezték ki, amelynek 1888-tól igazgatója lett. 1892-től 1916-ig a komáromi állami polgári leányiskola igazgatója. Társadalomtudományi előadásai és dolgozatai csakhamar ismertté tették a nevét. Többször utazott külföldre továbbképzés céljából. 1898-ban a főváros VI. ker. állami tanítóképző intézetéhez került tanárként. Itt kezdett komolyabban pedagógiával foglalkozni, és megírta *Az akarat nevelése* c. munkáját. Fő művét *Ruskin élete és tanítása* címmel a Magyar Tudományos Akadémia 1904-ben adta ki. 1910-ben a II. ker. Csalogány utcai tanítónőképző intézet igazgatójának nevezték ki. A háború után visszatért a VI. kerületi tanítónőképzőbe, ahol 1926-os nyugdíjazásáig nemzetgazdaságtant és szociológiát tanított. A MANSz-hoz alakulása idején, az elsők között csatlakozott. Kezdetben a *külügyi szakosztályban* munkálkodott. A nők társadalmi helyzete foglalkoztatta, ezzel kapcsolatosan többször felszólalt, szerepelt a MANSz rendezvényein. Tagja volt a Területvédő Ligának is. 1926-ban részt vett a genfi nemzetközi női kongresszuson. 1928. szeptember 24-én hunyt el.

Magyar életrajzi lexikon 1. kötet, A-K. Főszerk.: Kenyeres Ágnes, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. 584.; MA, 1928. VIII. évf. 9–10. sz. 333.; MA, 1928. VIII. évf. 12. sz. 444–449.; A nő és hivatása II. Szemelvények a magyarországi nőkérdés történetéből 1866–1895. Szerk: Fárber Anna–Borbíró Fanni–Szarka Eszter, Kortárs Kiadó, 2006. 389–390.

Gregersen Lujza

1922 és 1937 között a Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége főtitkára, e szervezetet képviselve 1919-től a MANSz tagja. 1931 és 1936 között a Keresztény Községi Párt színeiben a Székesfőváros Törvényhatósági Bizottságának tagja.

Gönczi Ambrus: A Gregersen család beilleszkedése a magyar nagypolgári vállalkozói társadalmi csoportba a XIX. században, PhD dolgozat, 2013. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/goncziambrus/diss.pdf>

Grynaeus Ida

1890. június 18-án született Eperjesen. Tanulmányait Budapesten végezte. Az Erzsébet Nőiskolában polgári iskolai tanári, a budapesti tudományegyetem tanítóképző intézetében tanári oklevelet szerzett. 1914–1919 között az eperjesi tanítóképzőben, 1919-től a fővárosi VIII. és II. kerületi tanítóképzőben volt tanár. A MANSz tagjaként, 1927–1930 között *A Magyar Asszony* felelős szerkesztője. Édesanyja, dr. Grynaeus Istvánné Papp Emília szintén MANSz-tag volt.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 383–384.

Herceg Hohenlohe Károly Egon

1882. május 4-én született. Teológiai és jogi tanulmányait Gyulaféhevárott, Innsbruckban és Rómában végezte. 1918 őszén a keresztény magyar asszonyok szervezkedésének egyik aktív résztvevője, a MANSz megalakulása után a Szövetség igazgatója, mely tisztségéről az 1922. november 5-i országos közgyűlésen mondott le. 1923-ban feleségül vette Gáspár Editet. 1945 után emigrált, és Buenos Airesben a magyar evangélikus egyház világi felügyelője volt. 1971. július 24-én hunyt el Buenos Airesben.

Petőfi Irodalmi Múzeum, Névtér <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM58255>

Horthy Miklósné jószáshelyi Purgly Magdolna Vilma Benedikta

1881. június 10-én született az Arad vármegyei Sofronya-Kürtösön, középneemesi családban, a család utolsó gyermekeként. Édesapja jószáshelyi Purgly János, földbirtokos, Arad vármegye törvényhatósági bizottságának tagja, parlamenti képviselő, édesanyja kézdivásárhelyi Vásárhelyi Ilona. Testvérei Janka, László és Ilona. Szigorú katolikus nevelésben részesült, tanulmányait az aradi leánynevelő intézetben végezte. 1901. július 22-én, Aradon ment férjhez Horthy Miklós I. osztályú sorhajóhadnagyhoz, Magyarország későbbi kormányzójához. Horthy Miklós tengerészeti, majd az uralkodó szárnysegédjekénti beosztásai miatt házasságuk korai szakaszát meghatározta a folyamatos költözés. 1901 és 1908 között Pólában éltek, itt születtek gyermekeik is: Magda (1902–1918), Paulette (1903–1940), István (1904–1942) és Miklós (1907–1993). 1909-ben Horthy Miklós Ferenc József császár szárnysegéde lett, így Bécsbe költöztek, ahol egészen a világháború kirobbanásáig éltek. Az első világháború éveit a család kettészakítva töltötte, a családfő Pólában, a felesége és a gyermekek Bécsben voltak. Horthy Miklós első világháborús szolgálata után 1918. október 31-én, már mint a hajóhad főkapitánya kénytelen volt átadni az Osztrák–Magyar Monarchia teljes hadiflottáját az időközben megalakult Délszláv Nemzeti Tanácsnak. 1918 őszén IV. Károly altengernaggyá nevezte ki, ezzel nyugállományba került, és úgy tűnt, hogy a családi gazdasággal fog foglalkozni Kenderesen. A román megszállás alatt a kenderesi birtokot sok viszontagság érte. 1919. június elején Horthyt gróf Károlyi Gyula Szegedre hívta az ellenforradalmi kormány hadügyminiszterének. Horthyné a román megszállás elől 1919 augusztusában gyermekeivel együtt lovaskocsin Debrecenbe menekült, ahonnan előbb Budapestre mentek, végül Siófokon csatlakoztak a családfőhöz, aki 1919. november 16-án a Nemzeti Hadsereg élén vonult be Budapestre. A MANSz Horthy Miklósnét a fővédnökének választotta, aki kezdettől fogva

támogatta törekvéseiket. 1920 decemberében elvállalta annak a karácsonyi gyűjtésnek a fővédnökségét, amelyet a fővárosban a vagonlakók gyermekei részére rendeztek. Ettől az évtől kezdve minden évben ún. nyomorenyhító akciót szervezett. 1922-ben fővédnöksége alatt indult meg a MANSz első szövőtanfolyama a Budai Várban, amely a háziipar feltámasztását, ezáltal a könnyűipar fellendítését és a munkaalkalmak megteremtését célozta. A MANSz 1923. január 31-én létrehozott *Háziipari Szövetkezetének* is ő lett a díszelnöke. Rendszeresen támogatta a *Horthy Miklós Kollégium* és a *Sarolta Kollégium* hallgatóit. 1944 októberében a Gestapo az egész Horthy családot Németországba internálta, ahonnan 1948-ban Portugáliába emigráltak. Horthy Miklós 1957-ben, felesége 1959-ben hunyt el Estorilban. Újratemetésükre 1993-ban, Kenderesen került sor.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 451–455.; Horthy Miklósné Napló 1944–45. Libri Könyvkiadó Kft. 2015.; Zetényi Csukás Ferenc: A Horthy-család. Vitéz nagybányai Horthy Miklós felmenői, testvérei, felesége és leszármazottai. HK Hermanos Kiadó, 2016.

Dr. Horváth Gézáné Muraközy Ilona

Békésen született, tanulmányait azonban már Budapesten végezte. Férje dr. Horváth Géza m. kir. udvari tanácsos, egykor a Nemzeti Múzeum igazgatója volt. A kommün alatt lakása átadásával hozzájárult az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga megalakításához. Felesége intézőbizottsági és elnökségi tagja volt a Protestáns Nőszövetségnek. 1918-ban részt vett a MANSz megszervezésében, nevét ott találjuk az első belépők között. 1922 novemberétől intézőbizottsági tag. Szónoklataival hozzájárult a vidéki fiókok megszervezéséhez. Az 1941 májusában megalakuló *Pesti Asszonycsoport* egyik társelnöke, előtte a VII. kerületi csoport ügyvezető igazgatója.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 459.; MA, 1937. XVII. évf. 9. sz. 198–205.

Horváth Gézáné Szidonyi Virginia

Milánóban született. A MANSz-nak alakulása óta választmányi tagja, a *külügyi szakosztály* tevékeny tagja. A MANSz egyetlen olasz származású tagja, a magyar-olasz kapcsolat lelkes támogatója. Férje Horváth Géza szobrászművész.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 459–460.

Dr. Illés Józsefné Váلكay Erzsébet

Budapesten született és tanulmányait is ott végezte, majd Karlovszky Bertalan festő tanítványa lett. Férje Illés József egyetemi tanár, országgyűlési képviselő. Már fiatalon tevékenyen részt vett a szociális munkában. Oszlopos tagja volt a gyermekbíróságon működő Prohászka-

misszióknak. A háború alatt ápolónőként dolgozott. 1921-ben, saját illusztrációi kíséretében jelent meg *Vihar madár legendája* c. novelláskötete. Tormay Cécile-lel együtt a középosztály kórháza és betegsegélyezése érdekében akciót indított. A MANSz tagjaként kiküldetésben volt Genfben, ahol a svájci nemzetközi egyletek tanulmányozása volt a feladata. 1930 végétől a MANSz intézőbizottságának tagja, a IV. kerületi csoport vezetője, és egyidőben a *külső szakosztály* elnöke.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 470–471.

Jászai Mari

1850. február 24-én született a Komárom megyei Ászáron. 1872 óta a Nemzeti Színházhoz színésznője. Innentől kezdve vált ismertté és elismertté. Gyönyörűen szavalt, utánozhatatlan Petőfi interpretátor volt. A színészet és a szavalás mellett rengeteget írt. A Petőfi Társaság 1908-ban tiszteletbeli tagjává választotta. A MANSz-nak megalakulásától kezdve tagja. 1922-ben, színészi pályafutásának 50. évfordulóját a MANSz nagy tisztelettel ünnepelte meg. 1926. október 5-én, Budapesten hunyt el. Emlékiratai halála után jelentek meg.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 480–487.; Jászai Mari: Emlékirat és napló. Szépműves Könyvek, Budapest, 2016.

Kabay Györgyné

Érsekújváron született és tanulmányait is ott végezte. A háború alatt, Kolozsváron vöröskeresztes felügyelője volt a katonai kórház élelmezési raktárának és konyhájának. Felügyelete alatt több ezer katonai fehéreneműt is varrtak az önkéntesek. Erdély román megszállásakor menekülnie kellett. 1922 óta választmányi tagja volt a MANSz-nak, és részt vett a debreceni fiók megalapításában is. 1926 óta a MANSz *háziipari szakosztályánál* Szilágyi Gézáné segítőtársa volt. Részt vett a MANSz első *Magyar Boltjának* létrehozásában, amelyet 1929. június 1-jén nyitottak meg a Pesti Vigadóban. Férje gépészmérnök, MÁV főfelügyelő.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 495.

Báró Karg Györgyné

1938-ban a MANSz *háziipari szakosztályának* elnöke. Az 1960-as évek elején – a Központi Szemináriumban tanuló kispapok segítése miatt – gróf Andrássy Ilonával (1917–1990), a Sziklakórház egykori főápolónőjével együtt a Rédly Elemér és társai ügyben több éves börtönbüntetésre ítélték.

Erdős Kristóf: Andrássy Ilona grófnő élete (1917-1990) In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, 2015/1-2. 89-114. http://www.heh.hu/MEV_2015_1-2.szam.pdf

Kállay Erzsébet

1880-ban született. Szülei Kállay Benjámín történész, belgrádi főkonzul, közös pénzügyminiszter és Bethlen Vilma. IV. Károly feleségének, Zita királynénak az udvarhölgye volt. 1918 őszén részt vett a keresztyény asszonyok megszervezésében, ott volt az első összejöveteleken. Tormay Cécile *Bujdosó könyvéből* tudjuk, hogy a MANSz első székhelyét, a Mária utcai irodát ő vezette, és őt nevezte meg utódjául arra az esetre, ha vele valami történik. Kállay Erzsébet volt a MANSz intézőbizottságának első elnöke. Tormay Cécile 1919 tavaszán, Bercelen az ő családi kastélyukban talált menedéket. 1945-ben hunyt el.

https://mandadb.hu/tetel/81296/Kallay_Erzsebet_es_Magdolna

Kállay Magdolna Lenke

1885-ben született. Húgához, Kállay Erzsébethez hasonlóan 1918 őszén ő is részt vett az asszonyok szervezkedésében, ott volt az első összejöveteleken. 1954-ben hunyt el.

https://mandadb.hu/tetel/81296/Kallay_Erzsebet_es_Magdolna

kömlösi Kántor Károlyné Bugyi Piroska

1882-ben született Szatmáron. A háború alatt a berettyószentmártoni hadiözvegyek és hadiárva-gyámolítója volt. Férje Kántor Károly főjegyző. 1923-ban megalakította a MANSz berettyószentmártoni fiókját, később háziipari és kosárfonó üzemét. 1935-ben a MANSz választmányi tagja lett.

Bozay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 511.

Gróf Károlyi Gyuláné erdődi Pálffy Mária Geraldine

1859. szeptember 5-én született a Pozsony vármegyei Malackán. 1881. július 17-én ugyanitt ment férjhez nagykárolyi gróf Károlyi Gyula országgyűlési képviselőhöz, Károlyi Mihály miniszterelnök édesapjához. 1919 januárjában a Katolikus Nők Országos Szövetsége igazgatósági tagjaiként csatlakozott a MANSz-hoz. 1928-ban Bernben hunyt el.

Petőfi Irodalmi Múzeum, Névtér, <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM284709>

Kirchner Béláné Petrasovich Mária

1871-ben született Vácott. Tanulmányait az eperjesi Angolkisasszonyok Mária-intézetében, a pozsonyi tanítónőképzőben és a budapesti tanárképzőben végezte. A Budapesti Állami Tanítónőképző Intézetben évtizedekig tanított magyar irodalmat és nyelvet. Az oktatás és a nevelés témakörében számtalan szakmunkát és szociálpolitikai cikket írt. 1920 és 1935 között

a fővárosi törvényhatósági bizottság tagja volt, ebben a minőségében is szoros kapcsolatot ápol a MANSz-szal. Választmányi tagja az Országos Katholikus Nőszövetségnek és a MANSz-nak. Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 534–535.; Pető Andrea: Láthatatlan elkövetők. Akadémiai doktori értekezés. http://real-d.mtak.hu/567/7/dc_84_10_doktori_mu.pdf

Kiss Károly „tiszteletbeli magyar asszony”

Részt vett az első világháborúban, ahová Nagykanizsáról vonult be. 1918 végén részt vett a keresztény asszonyok megszervezésében. A dunántúli tanítót Klebelsberg Kuno ajánlotta Tormay Cécile figyelmébe, aki már a *Bujdosó könyvben* említi, és 1923-as visszaemlékezésében Ritoók Emma is írt róla. A proletárdiktatúra alatt egy ideig ő is bujkált. 1930-ig a MANSz első országos főtitkára. Nagy szerepe volt a vidéki fiókok megalakításában, több fiók alakulását készítette elő, és ott volt az alakuló gyűléseken is. 1923-ban Berta Ilona, *A Magyar Asszony* alapító–főszerkesztője nevezte „tiszteletbeli magyar asszony”-nak. Szövetségi munkája mellett valószínűleg tanított is, az 1920-as években már segédtanfelügyelő volt. 1924 márciusában a kormányzó a MANSz-ban kifejtett munkásságáért magyar királyi kormánytanácsosi címet adományozott neki. 1929-ben megnősült, a kecskeméti Héjjas Erzsébetet vette feleségül. 1930 tavaszán Klebelsberg Kuno magyar királyi tanfelügyelővé nevezte ki a saját választókerületében, de még az 1940-es években is feltűnt egy–egy új MANSz-fiók alakuló ülésén. 1924-es kitüntetése alkalmából az országos elnök a szövetségi értesítőben egy hosszabb írást tett közzé, amelyben visszaemlékezett a kezdeti időkre, és a dunántúli fiatalember szerepére a MANSz létrehozásában: „Kiss Károly számára az elmúlt öt év áldozatok és lemondások, küzdelmek és reménységek, erőfeszítések és eredmények évei voltak. Első szavaival kimondott hitvallását: „Budapestet csak a magyar vidék erejével lehet visszafoglalni” – egy pillanatra se adta fel, nem hagyta cserben és olyan erővel vitte előre a megvalósulás útján, mint talán senki más. Sohase kímélte önmagát, sohase gondolt önmagára és áldozatkészsége fejében sohase ő, mindég az ország aratott, melyet százszor és százszor bejárt, esőben, hóban, porban, tikkadt napmelegben, nem egyszer betegen, sokszor éhesen, mert az első években oly szegény Szövetségünkötől sohase fogadott el útravalót, nem fogad el ma sem. [...] Vitte, osztogatta a Naptárunkat, a Magyar Asszonyt, a Divatlapot, a Napkeletet és vitte ezer szóban, lángoló hitében a szövőség gondolatát. Vitte lefegyverzett nemzetünk két örök fegyverét, két nagy vigasztalóját: a kultúrát és a munkát. És barátokat, híveket szerzett a hazaszeretet diadalmas asszonyszövetségének az országúton vándorolva, szekéren, hintón, szántóföldön, műhelyben, gyárban, iskolában, tanyán és kastélyban egyaránt. Esmék heroldja volt, ha kellett és ha kellett a saját gondolatainak kovácsa, saját terveinek a szövőmestere. Megvalósíthatatlanságok ábrándjai között sohase vesztegelt. Nem tévedt be olyanhoz, aki nem

közénk való, de megtalálta az utat ahhoz, aki a mienk. És sok vándorlása jutalmául, az egykor idegent, ma már hazavárják megszámlálhatatlan magyar házban. Hazavárják, mert valamikor az egyetlen, az egy, a szent tanító, az édesanyja tiszta lelke tanította meg arra, hogy szóljon a magyar anyákhoz, hogyan legyen nemes munkájukban segítőtársa a magyar asszonyoknak. Lassankint így épült ki az országban pozíciója. Egy pozíció, amilyen senkinek sincs, így épült ki a hivatása, egy hivatás, amilyen sohase volt. Ha képet festenek róla, szerzetesnek festeném, aki kardot visz, vagy katonának, aki keresztet emel. 1919 telén egy fiatalember jött el hozzám. Akkor megjósoltam, hogy jó munkatársam lesz, ma elmondhatom, hogy az ország újjáépítésének egyik legönzletlenebb, legerősebb és legtehetségesebb munkása.”

MA, 1929. IX. évf. 3. sz. 86–87.; MA, 1930. X. évf. 6. sz. 17.

Címadományozás = Budapesti Hírlap, 1924. március 21. 5.; Tormay Cécile: Egy fiatal ember = MA, 1924. IV. évf. 4. sz. 84–85.

Gróf Klebelsberg Kunóné lasztóczy Botka Sarolta

1878-ban született Nagybecskerekén. Tanulmányait a budapesti Zirzen-intézetben végezte. 1900-ban férjhez ment Klebelsberg Kuno későbbi vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, aki az első világháborút követő összeomlás után Bethlen Istvánnal együtt a Nemzeti Egyesülés Pártja egyik szervezője lett. Ott volt a MANSz megszületésénél is, ahogyan felesége is, aki Tormay Cécile közvetlen baráti köréhez tartozott. A MANSz-nak egyik oszlopos alapító tagja, kezdettől fogva intézőbizottsági tag, 1921 és 1930 között a *kulturális szakosztály* vezetője. A MANSz által 1923-ban megnyitott *Sarolta Leányotthon* névadója, fővédnöke. Az 1928-ban, a sokgyermekes édesanyák megjutalmazása céljából létrehozott *Magyar Anyák Nemzetvédő Bizottsága* elnöke. Férje 1932-es halálát követően hűgával és édesanyjával élt. Pesthidegkúti otthonukat 1949-ben szakszervezeti iskola céljára lefoglalták. 1951-ben testvéreivel együtt kitelepítették a Békés megyei Okányra. Élete utolsó éveit Szegeden töltötte, ott hunyt el 1964-ben.

Életutunk. Gróf Klebelsberg Kunoné visszaemlékezései. Agapé Kft. Szeged, 1992.

Koperniczky Sarolta

Az 1940-es évek elejétől a MANSz főtitkára. Az utolsó tisztújító közgyűlésen, 1944. március 8-án ebbéli tisztségében megerősítették. 1946-ban a MANSz felülvizsgálatakor őt is kihallgatták.

Korányi Sarolta

1868-ban született Nagykállón. Először a budapesti II. kerületi állami tanítóképzőben, majd a fővárosi polgári iskolában tanított. Szociális munkásságát 1896-ban, a Pálffy Pálné grófné által megindított katolikus nővédelem területén kezdte meg. 1908-ban Farkas Edittel megalapította a Katolikus Tisztviselők és Női Kereskedelmi Alkalmazottak Egyesületét, amelynek ügyvezető alelnöke lett. Tevékenyen részt vett a Szociális Missziótársulat, a Magyar Katolikus Nőszövetség munkájában, de tagja volt a Magyar Nők Klubjának is. A MANSz-nak alapító tagja, kezdetben a Szövetséget irányító tíztagú bizottságban is benne volt. 1935. augusztus 4-én hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 556–557.; Magyar Katolikus Lexikon, <http://lexikon.katolikus.hu/K/Kor%C3%A1nyi.html>

Krenedits Sándorné

Polgári iskolai tanár. A rákosszentmihályi MANSz-fiók elnöke, és a Stefánia Szövetség helyi fiókjának megszervezője. 1932. április 22-én hunyt el. Férjéről, Rákosszentmihály első főjegyzőjéről a településen 2011-ben utcát neveztek el.

MA, 1932. XII. évf. 6. sz. 250.

Latinovits Róza

1918 őszén részt vett a keresztény asszonyok megszervezésében, ott volt az első összejöveteleken. Az 1909-ben, a fővárosban megalakult Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen titkára.

Bokor Zsuzsa: Nők a nemzetben, nemzet a nőkben. A Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen eugenikai olvasata. SOCIO.HU 2015 (2) 86–100. <http://real.mtak.hu/33571/1/bokor86.pdf>; Sárai Szabó Katalin: A református nő a 19. század végétől az 1930-as évekig – A belmissziómozgalom hatása a nők egyházi működésére, PhD dolgozat, 2010. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/saraiszabokatalin/diss.pdf>

Dr. Liska Józsefné Kaiser Simonfay Margit

Budapesten született, édesapja dr. Kaiser Károly orvos, miniszteri tanácsos. A Simonfay írói nevet anyai nagyapja után vette fel, aki országgyűlési képviselő volt. Tanulmányait az Angolkisasszonyoknál végezte. Irodalommal leánykorában kezdett foglalkozni, első novellája 1913-ban jelent meg. 1917-ben férjhez ment dr. Liska József egyetemi tanárhoz. A két világháború között több regénye is megjelent. 1943. január 1-től 1944 augusztusáig *A Magyar Asszony* felelős szerkesztője.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 617.

Loksay Jenőné Bakoday Paula

1886-ban született Pécssett. 1906-ban ment férjhez. 1916-tól, mint a Magyar Hadifogoly Mentő Mozgalom tagja kapcsolódott be a társadalmi mozgalmakba. 1918 óta részt vett a keresztény nemzeti mozgalmakban. Tagja lett a MANSz hadifogolyfogadó bizottságának. 1924-ben megalakította a MANSz rákosfalvi csoportját, amelynek alelnöke lett. Elnöknője volt a MOVE és a Keresztény Magyar Asszonyok Pártszövetsége rákosfalvi csoportjának. 1926-ban Rákosfalván létrehozta a Paula szülőotthont.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 613.

Dr. Máday Lajosné Ormányi Bacskay Ilona

Segesváron született, ott végezte tanulmányait is. 1919 óta tagja volt a Szociális Missziótársulat választmányának. 1922-től a magyarországi női görögkatolikus mozgalmak szellemi vezéréként tekintettek rá. A Borsod–Miskolci Első Görögkatolikus Nőegylet alapító örökös elnöknője. Az ő érdeme, hogy a Magyar Görögkatolikus Nők Országos Szövetsége beolvadt a Magyar Katholikus Nővédő Egyesület Szövetségébe. Ezen belül huszonegy helyi szervezet alapítása fűződik a nevéhez. 1924-ben a MANSz miskolci fiókjában a háziipari osztály elnökévé választották, 1926-ban ő rendezte meg a MANSz első Országos Háziipari Kiállítását. Kézimunka iskolát is üzemeltetett. A Görög Katholikus Nők Országos Szövetsége vezetésével, 1927 végén csatlakozott a MANSz-hoz.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 646–647.

Mikes Árminné gróf Bethlen Klementina

Tormay Cécile közvetlen baráti köréhez tartozott. 1918 őszén részt vett az asszonyok megszervezésében, az első összejövetelek az ő lakásán is zajlottak. A MANSz egyik oszlopos alapító tagja. Férje Mikes Ármin császári és királyi kamarás, főrendiházi tag, testvére gróf Bethlen István miniszterelnök. A Mikes család erdélyi birtokán, Zabolán szövödét indított. Nagyon fontosnak tartotta, hogy a faluban a magyar asszonyok magyar ruhában járjanak. Szenvedélyesen szeretett fotózni, kizárólag portrékat készített, pl. a gyermekeiről.

Ugron Zsolna: Az utolsó nagyasszony (film, 2018)

Muray István

1934-től a MANSz országos főtitkára.

Müller Alajosné klobusiczi Blaskovich Olga

Kistétényben született. Tanulmányait Budapesten a Veres Pálné utcai nőiskolában végezte, ahol tanítónői oklevelet szerzett. Férje a budapesti MÁV gépgyár igazgatója és gyárfőnöke volt. A társadalmi mozgalmakba 1920-ban kapcsolódott be. A budapesti Állami Gépgyárban MANSz-csoportot alakított, amelynek keretében a munkások gyermekei számára napközi otthonokat hozott létre. A munkásnők számára a gépgyárban 12 szövőszéket állított fel. 1928-tól társelnöke volt a *Gyermekszereket Egyesületnek*, melynek égisze alatt létrehozta a vezetésével működő Gubacsi-úti napközi otthon. Sebestyénné Stetina Ilona elnökasszony halála után, 1932-től 1940-ig ő vezette a *Gyermekszereket Egyesületet*. 1938-ban a MANSz Eucharisztikus Nagybizottságának elnöke. 1940-ben a MANSz örökös dísztagjául választotta. Az Országos Katolikus Nővédő Egyesület alelnöke, az Oltáregyesület elnöke, a Hitterjesztési Egyesületnek és a Fiatalkorúak Felügyelőbizottságának tanácstagja, a Nőképző Egyesületnek és a Katolikus Háziasszonyok Egyesületének választmányi tagja volt. Müller Alajosné és férje mindig nagy összegekkel támogatta a *Horthy Miklós Kollégium* lakóit és a szegény sorsú gyermekeket.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 682–683.

Melczer Lászlóné jószáshelyi Purgly Janka

1866-ban született Aradon, Horthy Miklósné nővére. 1887-ben Aradon ment férjhez Melczer Lászlóhoz. 1930-tól a MANSz választmányi tagja. 1954. július 16-án, Budapesten hunyt el.

kellemesi Melczer Lilla

1890. december 15-én született Budapesten, és tanulmányait is ott végezte. 1908-ban férjhez ment Hunkár Bélához, akitől négy gyermeke született. 1918-ban elváltak, 1921-ben visszavonult alsókékedi birtokára gazdálkodni. Politikai pályafutása 1931-ben kezdődött, amikor mindössze húsz szavazattal maradt le a hivatalos kormánypárti jelölt, Fekete Lajos ügyvéd mögött, de az 1932 novemberében tartott időközi választásokon már őt választották meg. Ezzel ő lett a negyedik nő Magyarországon, aki bejutott a parlamentbe. Ezt követően még 1935-ben és 1939-ben is országgyűlési képviselőnek választották. Politikai pályája során a család- és nővédelmet, valamint az egészségügy fejlesztését képviselte leginkább. Több társadalmi szervezetben is szerepet vállalt. Alelnöke volt a Kenyérkereső Nők Országos Szövetségének és a Nőegyletek Magyar Munkásvédő Egyesületének, társelnöke a Pro Hungária! Nők Világszövetségének, ügyvezető elnöke a Családvédelmi Szövetségnek, nemzetközi titkára az Önálló Hivatású Nők Szövetségének, és elnöke a magyar tagozatnak. A

MANSz 1934 májusában megalakult V. kerületi csoportja elnökéül választotta. 1935-ben a központi választmány is tagjául hívta. 1965. április 17-én, Kékeden hunyt el.

Országgyűlési almanach. Az 1935–1940. évi országgyűlésről (Sturm-féle országgyűlési almanach) Szerk.: Haeffler István, Budapest, 1940. 324.; Országgyűlési almanach. Az 1939-1944. évi országgyűlésről. Szerk.: Haeffler István, Budapest, 1940. 256–257.

Pálmay Lenke

1871-ben született a dunántúli Bőny községben. 1894 és 1896 között Hódmezővásárhelyen tanított, ahonnan a sepsiszentgyörgyi, majd a győri óvónőképzőbe került. 1923-ban Tormay Cécile a *Horthy Miklós Kollégium* igazgatójának nevezte ki, amelyet 1930-ig vezetett. 1930 tavaszán a közéletben végzett munkája elismeréséül a kormányzó Signum Laudis-szal tüntette ki. Ezután a központi Szövetség igazgatója, majd országos ügyvezető elnöke lett. Tormay Cécile halála után ő lett a MANSz ideiglenes elnöke, gróf Ráday Gedeonné helyettese. Az 1937. december 8-i tisztújító közgyűlésen országos ügyvezető elnöknek választották. 1939 decemberétől egészsége gyengülése miatt már nem tudta ellátni tisztségét, helyettesének Álgay Hubert Pálnét jelölték ki. Az 1940. december 8-i közgyűlésen a MANSz örökös dísztagjául választotta.

Kovács István: Hódmezővásárhelyi életrajzi kalauz. 2015. 218.; MA, 1937. XVII. évf. 20. sz. 1937. október 15. 469–472.

Dr. Pataky Mária

A MANSz oltalma alatt 1920-ban megalakult *Főiskolai Hallgatónők Nemzeti Szövetsége* elnöke. Ő szervezte meg a Szövetség győri, egri és mezőkövesdi fiókjait. 1935-től dr. Bobula Idával együtt vezette a *kulturális szakosztályt*. Foglalkozott zenével és irodalmi hajlamai is voltak. 15 éves korában írt melodramáját nagy sikerrel mutatták be szülővárosában. Berlinben, a Collegium Hungaricum tagjaként zenetörténetet tanult. Többben az ő hatására írtak könyvet Bartók Béláról, Kodály Zoltánról és Liszt Ferencről.

MA, 1933. XIII. évf. 8. sz. 339–340.

Párniczky Edéné Szederkényi Anna

1882. november 26-án, Klein Karolina néven, zsidó családban született Mezőnyáradon. A tanítónőképzőt Nagyváradon végezte el, majd két évig tanított vidéken. Első írásai húszéves korában jelentek meg vidéki újságokban. Munkatársa lett a legolvasottabb vidéki lapoknak (*Somogyvármegye, Pécsi Napló, Szeged és Vidéke, Temesvári Hírlap, Aradi Közlöny*). 1910-ben, Budapestre kerülve a *Független Magyarország* c. napilap belső munkatársa lett, s mint ilyen, az első magyar nő, aki hivatásos újságíróként volt foglalkoztatva. 1913-ban kötött

házasságot Párniczky Edével, aki már a második férje volt. A fővárosban bekapcsolódott a nőegyesületek munkájába, így a MANSz-nak is tagja lett. A MANSz 1925-ös nőnevelési kongresszusán szorgalmazta az anyák iskolájának felállítását, valamint az anyák napja megünneplését. 1928-ban Klebelsberg Kuno kultuszminiszter kérésére megalakította a *Magyar Anyák Nemzetvédő Bizottságát*, melynek keretében a MANSz ettől kezdve minden évben, Szent István napján megjutalmazta a sokgyermekes édesanyákat. Közreműködött a Nyomorék Gyermek Otthonának és a Stefánia Szövetség Anya- és Csecsemővédő Otthonának felállításában. Tevékenyen részt vett a Szülők Iskolájának megszervezésében is. Regényeiben, színdarabjaiban mindig a nőt, az asszonyt, az anyát állította középpontba. Ő volt az első magyar író, akinek művei sorozatos kiadásban jelentek meg. Szülőfaluja iskolája sokáig az ő nevét viselte. 1948. december 21-én hunyt el.

Bozay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 894–896.

Perczel Ferencné leveldi Kozma Flóra

1864. június 22-én született a Fejér megyei Baracskán, református családban. 1884-ben kötött házasságot Perczel Ferenc tisztviselővel, aki 1914-ben halt meg. Családjával együtt 1893-ban csatlakozott az Unitárius Egyházhoz, és attól kezdve a magyar unitarizmus egyik legismertebb képviselőjévé vált. 1901-től a budapesti Dávid Ferenc Egylet alelnöke lett. Írásai 1908-ban és 1915-ben jelentek meg. Az első világháború alatt fül- és térdvédőket kötött a katonáknak. Választmányi tagja volt a Feministák Egyesületének, és tagja a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének, amelyen belül egy ideig ő vezette a Szavazati jogi szakosztályt. A háború végén tagja lett a Károlyi Mihályné által vezetett Magyar Nők Klubjának is, de 1918 őszén a keresztény asszonyok szervezkedéséhez csatlakozott, ott volt az első megbeszéléseken. 1919. január elején az unitárius asszonyok az ő vezetésével csatlakoztak a MANSz-hoz. Tagja volt a Szövetséget kezdetben irányító tisztagú bizottságnak. 1922-ben megszervezte a budapesti Unitárius Nőszövetséget, mely 1941-től az ő nevét viselte. 1927-ben az unitárius Leányegyesületet róla nevezték el. 1925. december 31-én hunyt el.

Kelemen Miklós: Unitárius kislexikon. Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Budapest, 1999. 141.; Sári Szabó Katalin: Normakövető női emancipáció. A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén, 20. század elején. In: Replika, 85–86. sz. 2014. 85–106. 100–103.

Pócsy Györgyné Katona Blanka

1858. augusztus 4-én született az Arad vármegyei Borosjenőn. Édesapja Katona Zsigmond gyógyszerész, édesanyja Kiss Mária volt. Katona Zsigmond az 1870-es években Borosjenőről Kecskemétre költözött. A kecskeméti Katona-telepet róla nevezték el, miután ő volt az első, aki

ezen a területen szőlőket telepített. Katona Blankának nyolc testvére volt. Tanulmányait Kecskeméten végezte. 1880-ban férjhez ment Pócsy György királyi közjegyzőhöz. Otthonuk a Hornyik János utca és az Arany János utca sarkán állt. A Pócsy házaspár irodalom és művészetkedvelő volt. Ebben a házban alakult meg a Katona József Kör. „Az egész akkori kecskeméti intelligencia találkozó helye lett Pócsyék háza...[...] Érvényesülni akaró fiatalembernek legfőbb vágya volt bejutni a társaságba, de nem csak az érvényesülési lehetőség miatt, hanem mert olyan magas színvonalú irodalmi estékben sehol másutt nem lehetett része.” Pócsy György 1896-ban meghalt. Ezzel a 38 éves fiatalasszony életében új korszak kezdődött. Magára maradt hét gyermekével, akik közül György fia 1915-ben hősi halált halt a Kárpátokban, László fia pedig orosz fogságba esett. A lányokat – Blanka, Ella, Rózsi, Riza – édesanyjuk így egyedül nevelte. Mária nevű lánya ekkor már férjhez ment. Mindemellett Pócsy Györgyné vezető szerepet töltött be a kecskeméti társadalmi életben is. Már a háborút megelőzően elnöke volt a Nőegyletnek, a Rongyos Egyletnek. Vezető szerepet vitt a Protestáns Asszonykörben, a Hadsegélyező Egyesületben, a Vöröskeresztnél és a MIVE-nél. 1919 januárjában, vezetésével ugyanúgy szervezkedtek a kecskeméti asszonyok, mint a fővárosiak. 1920-ban csatlakoztak a MANSz-hoz. 1935-től betegsége miatt teljesen visszavonultan élt. 1937. június 24-én hunyt el Kecskeméten.

A „lánglelkű, aranyszívű nagyasszony” Az év halottai: Özv. Pócsy Györgyné. In: A Kecskeméti Közlöny Naptára 1937. 138–140.

Gróf Ráday Gedeonné szirmabesenyői Szirmay Alice

1869. február 23-án született a Zemplén vármegyei Udva községben, és 1899-ben itt kötött házasságot gróf Ráday Gedeon későbbi belügyminiszterrel. Fővédnöke volt a Lorántffy Zsuzsanna Egyesületnek. 1918 őszén részt vett a keresztény asszonyok megszervezésében, kezdettől fogva tagja a MANSz-nak. Az 1922. november 5-i közgyűlésen a MANSz alelnökévé választották. Az 1933. december 17-i közgyűlésen országos társelnöknek választották. Tormay Cécile halála után, az 1937. április 9-i intézőbizottsági ülésen őt kérték fel, hogy ideiglenesen vigye tovább a MANSz vezetését. 1937. december 8-án megválasztották a MANSz országos elnökévé. Ebben a tisztségében 1940. december 8-án megerősítették. 1943. július 28-án hunyt el Budapesten. Búcsúztatása július 30-án a Kerepesi úti temetőben volt, amely után Ikladra szállították, és ott temették el.

Raffay Sándorné Dillnberger Mária

Besztercebányán született és tanulmányait is szülővárosában végezte. 1893-ban férjhez ment Raffay Sándorhoz, aki később evangélikus püspök lett. A társadalmi mozgalmakba az első világháború kitörésekor kapcsolódott be. A háború alatt vöröskeresztes nővér volt, 1914-ben a Luther-otthonban hadikórházat létesített. Férjével az elsők között volt, aki a háború károsultjain segített. 1918 őszén részt vett a keresztény asszonyok szervezkedésében, ott volt az első megbeszéléseken. 1919. január elején az evangélikus asszonyok az ő vezetésével csatlakoztak a MANSz-hoz. Tagja volt a Szövetséget kezdetben irányító tíztagú bizottságnak, és az ő nevéhez fűződik az első külföldi háziipari kiállítás megszervezése is. 1922-től az intézőbizottság tagja. 1929-től a gyermekvédelemnek szentelte magát, mely során megszervezte a vidéki gyermeknyaraltatást. 1945. június 21-én hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 775–776.; Halálozás = Kossuth Népe, 1945. június 22. 6.

Dr. Ravasz Lászlóné málnási Bartók Margit

Nagyenyeden született. Édesapja Bartók György 1899-től 1907-ig az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke volt. Tanulmányait Kolozsváron végezte, tanítónő lett, majd 1908-ban férjhez ment. Férjét 1921-ben a Dunamelléki Református Egyházkerület püspökévé választották. A társadalmi–egyházi mozgalmakba a háború után kapcsolódott be. 1926-ban megalapította a Református Lelkésznők Országos Szövetségét, melynek elnöke is lett. Ennek az egyesületnek a célja a szegénygondozás, a fiatal lányokkal való foglalkozás, a vasárnapi iskolák vezetése, leányegyesületek megszervezése, bibliakörök vezetése, beteglátogatások voltak. 1925-ben intézőbizottsági tagja lett a MANSz-nak, és alelnöke a Keresztény Leányegyesületek Nemzeti Szövetségének. 1947. június 13-án hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 778–779.

Dr. Réthey Ferencné vajnághi Demkó Ilona

Lőcsén született. Édesapja Demkó Kálmán országgyűlési képviselő és történétíró. Tanulmányait Lőcsén, majd Budapesten, az Erzsébet Nőiskolában és a Veres Pálné tanítónőképző intézetben folytatta. Második férjéhez, dr. Réthey Ferenc Moson vármegyei főispánhoz 1922-ben ment feleségül. Társadalmi munkáját a MANSz-ban kezdte. Az 1923-ban megalakult sashalmi MANSz-fióknak 1926-tól 1928-ig volt az elnöke. 1927-ben, Lord Rothermere *Magyarország helye a nap alatt* c. cikke hatására egy levelet tett közzé a fővárosi napilapokban, amelyben arról számolt be, hogy Lord Rothermerenek, hálájuk jeléül a magyar asszonyok egy emlékalbumot kívánnak átnyújtani. 1927. október 28-án megalakult a Magyar

Nők Rothermere Albumbizottsága, melynek ügyvezető elnökévé választották. A MANSz-hoz hasonlóan ugyancsak 1919-ben alakult Magyar Nemzeti Szövetség Női Osztálya, amelynek vezetője Rétheyné volt, 1928. augusztus 23-án, a lord fővédnöksége mellett Pro Hungaria! Nők Világszövetsége néven megalapította a külügyi osztályát, melynek elnökéül ugyancsak őt választották meg. Beszédeinek hatására Amerikában 17 új Pro Hungaria szervezet alakult. Beszédeivel és külföldi útjaival nagy szolgálatot tett a magyar irredentizmusnak. 1927 őszén kezdeményezésére rendezték meg a Pest környéki MANSz-fiókok kongresszusát.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 791–793.

Révay Mór Jánosné Györgyei Irén

1871. március 25-én született Budapesten, zsidó családban. Tanulmányai elvégzése után írni kezdett, Andor Mária álnéven több cikke jelent meg különféle lapokban. Ezt a nevet használta első, 1918-ban megjelenő műve kapcsán is, amelynek a *Bébike memoárjai – Egy kis kutya önéletrajza* címet adta. Férje az ismert könyvkiadó, a szintén zsidó származású Révay Mór János, akihez 1890-ben ment feleségül. Tagja volt a Magyar Nők Klubjának, de 1918 telén részt vett a keresztény asszonyok toborzásában. 1918–1919 folyamán írt naplója, melyben az asszonyok toborzásának módjáról is olvashatunk, a MANSz egyik legfontosabb egykorú forrása. 1936-ban megjelent naplója 1945 után a „fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus” sajtótermékek jegyzékébe került, de 1949-ben őt magát is feljelentették, amiért nem jelentette be a tulajdonában lévő „fasiszta” könyveket. A bíróság végül magas bírság megfizetésére, nemfizetés esetén pedig 10 napi elzárásra ítélte. 1959-ben hunyt el Budapesten.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 794. ; Révay Mór Jánosné: A bolsevizmus napjai. Naplójegyzetek 1918–1919. Szerk.: Szakács Árpád, előszót írta: Nagy Gyöngyi, Kárpátia Stúdió Kft., Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2020.; Pogány György: Adalékok Révay Mór Jánosné 1945 utáni életéhez = Magyar Nemzet, 2020. május 19.

gálszécsi dr. Ritoók Emma

1868. július 15-én született Nagyváradon. Középiskolai tanulmányait a nagyváradi premontrei gimnáziumban végezte. Gyermekkorában kitűnően rajzolt és festőművésznak készült, de 16 évesen édesapja könyvtárában felfedezte a filozófiát. 1900-ban érettségizett, és miután a budapesti egyetemen ekkor még nem volt filozófia szak, latin szakra jelentkezett. Később Lipcsében és Párizsban folytatta tanulmányait. Művészeti, művészetfilozófiai írásokat adott közre. 1906-ban filozófiai doktorátust tett. Munkássága társadalmi, tudományos és szépirodalmi tevékenységre oszlik. Tagja volt a Feministák Egyesületének. Az első világháború végén tagja lett a Károlyi Mihályné által vezetett Magyar Nők Klubjának. Tagja volt a baloldali

értelmiségieket tömörítő Vasárnapi Körnek is, de Károlyi Mihály polgári–demokratikus forradalma őt is a keresztény–nemzeti táborba sodorta. Rokonságban állt Tormay Cécilel-lel (sógornők voltak), így 1918 őszén ő is részt vett az asszonyok megszervezésében, toborzásában, ott volt az első megbeszéléseken, és a MANSz alakuló ülésén. Benne volt a Szövetséget kezdetben irányító tíztagú bizottságban. Az 1919 februárjában megalakuló Nemzeti Egység Pártja szervező bizottsága Tormay Cécile és Dessewffy Emma mellett őt is tagjául választotta. A MANSz elsőként a *politikai szakosztály*át hozta létre, amelynek elnöke Ritoók Emma lett. 1923-ban írt *Évek és emberek* c. visszaemlékezése a MANSz megalakulásának egyik alapvető forrásmunkája. Más művei: *Mai idegek*, *Egyenes úton egyedül*, *A nagy véletlen*, *A szellem kalandorai*, *Pán megváltása*, *Gyárfás Sándor két élete*. Utóbbi regényét a MANSz *Magyar Asszonyok Könyvtára* című sorozatában elsőként jelentették meg. Édesanyja, Ritoók Zsigmondné és nővére Ritoók Margit szintén kezdetől fogva tagjai voltak a MANSz-nak. Élete végén Margit nővérel élt Budán. 1945. április 3-án hunyt el.

Évek és emberek. Ritoók Emma visszaemlékezései. Budapest, 1923. Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár 473. fond; Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 797.; Magyar nők a tudományban. Dr. Ritoók Emma, a Fővárosi Könyvtár főkönyvtárosa = MA, 1932. XII. évf. 9. sz. 396–397.

gálszécsi Ritoók Margit

Ritoók Emma testvére. Kezdetől fogva tagja a MANSz-nak, neve az édesanyjával együtt szerepel az első belépők között. A MANSz égisze alatt megalakult *Gyermekszereket Egyesület* kórház–bizottságában ő is saját meséit mesélte a beteg gyermekeknek. Kiss Károly országos főtitkár 1930-as távozása után őt is beválasztották az Országos Szervező Bizottságba. A Szövetségen belül mindig a gyermekvédelemmel foglalkozott, egyidőben a központi *gyermekvédő szakosztály* titkára, majd elnöke volt.

Rosenberg Auguszt

1859-ben született német–magyar származású szülők gyermekeként. Budapesten volt tanítónő és igazgatónő. 1904-ben gróf Apponyi Albertnéval együtt létrehozta a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségét, amelynek alelnöke volt, de valójában ő fogta össze az egészet. 1918 őszén részt vett a keresztény asszonyok megszervezésében, majd a MANSz tagja lett. 1928-ban szintén Apponyi Albertnéval együtt alapította meg a budapesti Soroptimista Klubot. 1948. május 22-én, Budapesten hunyt el.

Kaposvári Regina: Női érdekérvényesítés '45 előtt. A Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége a megalakulástól 1918-ig. Szakdolgozat, 2018. 42–43.

Schandl Károlyné Menyhért Terézia Mária

1894-ben született Budapesten. Férje Schandl Károly országgyűlési képviselő. A Katolikus Egyetemi Hallgatók Szent Teréz menza és kollégium ügyvezető elnöke. A MANSz megalakulásakor a pénzügyi bizottság tagja volt. 1930-ban Lukács Sarolta mellett a Szent Imre-év Országos Női Nagybizottságának másik ügyvezető alelnökévé választották.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 825.

Schmidt Miklósné Payer Ilona

Budapesten született, édesapja Payer Antal cs. és kir. irattárnok. Felső leányiskolát végzett. Az első világháborúban önkéntes ápolónő volt. Amikor a férje hadifogságba esett, front mögötti városok kórházaiba kérte magát. A MANSz-nak alakulása óta választmányi tagja volt és a *hadifogoly fogadó bizottság* elnöke. Ennek elismeréseképpen 1922-ben a kormányzó kitüntette.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 829–830.

Sebestyén Gyuláné Stetina Ilona

1855. március 27-én született Nagyváradon. Édesapja Stetina Lipót, az 1848/49-es szabadságharcban Görgei Artúr egyik alezredese volt, aki a szabadságharc leverése után az aradi várban raboskodott. Tanulmányait Budapesten végezte. Polgári iskolai tanítónői oklevelét 1874-ben szerezte meg, majd a Csalogány utcai Nőképző Intézethez került. 1881-ben férjhez ment Sebestyén Gyula tanárhoz. A középiskolák számára több tankönyvet is írt. *Háztartástani és neveléstani ismeretek* c. pedagógiai munkája 14 kiadást ért meg. A *Nemzeti Nőnevelés* c. folyóiratnak 25 éven keresztül főszerkesztője volt. 1896-ban megírta a polgári iskolai tanítónőképzők történetét. Zirzen Jankával megalapította a Mária Dorothea Egyesületet. 1911-től 1926-ig az állami Nőipari iskola igazgatója volt. Az első világháború alatt nagyon sokat tett a katonák és hadifoglyok felruházásáért. A MANSz-nak kezdettől tagja volt, emellett elnöke az 1927-ben megalakult *Gyermekszereket Egyesületnek*, alelnöke a Művészeti és Művelődési Egyesületnek, az Országos Nőképző Egyesületnek és a Mária Dorothea Egyesületnek, igazgatósági tagja a Magyar Egyesület a Leánykereskedelem Ellen csoportnak és tanácstagja a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének. Részt vett a sokgyermekes anyák megjutalmazására indított mozgalomban. 1932 tavaszán hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 839–840.; MA, 1932. XII. évf. 5. sz. 219.; MA, 1932. XII. évf. 6. sz. 246–249.; A nő és hivatása II. Szemelvények a magyarországi nőkérdés történetéből 1866–1895. Szerk: Fábri Anna–Borbíró Fanni–Szarka Eszter, Kortárs Kiadó, 2006. 391.

Slachta Margit

1884. szeptember 18-án született Kassán, lengyel származású nemesi családban. 1903-ban a kassai tanítóképzőben szerezte meg képesítését, majd szeretett volna egyetemre menni, de apja ezt ellenezte. Így került a Miasszonyunkról nevezett Kalocsai Iskolanővérek Tanárképzőjébe, ahol szinte azonnal belépett a Mária-kongregációba. A kalocsai tanárképzőben történelem, német és francia szakos polgári iskolai tanári diplomát szerzett. 1906 tavaszán kalocsai körútja során találkozott először Farkas Edith-tel, aki védőnőket toborzott a Nővédő Egyesületnek. 1906 őszén Győrbe került, az Orsolyiták polgári iskolájában tanított német és francia nyelvet, ahol szintén bekapcsolódott a patronázs munkába. 1907-ben a budapesti Csalogány utcai tanítónőképzőben vállalt nevelőtanári állást. Alapító tagja volt az 1908. november 19-én megalakult Szociális Missziótársulatnak. 1909 őszén tett ún. magánfogadalmat, ő lett a Szociális Missziótársulat alelnöke és a Szeminárium házfőnöke Szikszón. 1917-ben megalakult a Missziótársulat erdélyi szervezete és az Országos Központ is, amelynek ügyvezetője lett. 1915. március 25-től ő szerkesztette a Missziótársulat lapját, *A Keresztény Nőt*, amelynek neve 1918 márciusától 1922-ig *Magyar Nőre* változott. A Szociális Missziótársulat 1918-tól politikai szerepet is vállalt. Az 1918 februárjában létrejött Keresztényszociális Párt párton belül 1918 őszén Slachta Margit vezetésével megalakult a Keresztény Női Tábor. 1919 elején a Szociális Missziótársulat csatlakozott a MANSz-hoz, így vált egyik alapító szervezetévé. Az 1920-as nemzetgyűlési választásokon Magyarország történetében, Slachta Margit személyében először választottak nőképviselet. Slachta Margit politikai pályája 1922 februárjáig tartott. 1922 nyarán Londonba, majd Amerikába indult gyűjteni a Missziótársulatnak, és ezalatt történt az, hogy főnöknője szigorúbb szabályzatot akart kidolgozni a szociális nővérek életmódjára vonatkozóan. Emiatt, valamint azért is, mert nem értettek egyet a közéleti szerepvállalás fontosságát illetően, Slachta Margit néhány társával kivált a Szociális Missziótársulattól és 1923. május 12-én megalapította a Szociális Testvérek Társaságát, amelynek két év kivételével (1930–1932) 1963-ig volt a főnökkasszonya. Az 1920-as és 1930-as években számtalan utat tett Amerikába, hogy a Társaság anyagi biztonságát megteremtse. 1930 és 1932 között a Keresztényszociális Párt színeiben az angyalföldi törvényhatósági bizottság tagja volt. A második világháború idején felszólalt a zsidóság védelmében, a szociális nővérek rendházában menedéket adtak az üldözötteknek, ezért a magyarországi embermentők között tartjuk számon. Az egyik szociális testvér, Salkaházi Sára (1899–1944. dec. 27.) is ezért vált a nyilasok áldozatává a Duna-parton. Az 1945. november 4-én lezajlott nemzetgyűlési választásokon Slachta Margit pártonkívüli jelöltként a Polgári Demokrata Párt listáján ismét bekerült a Parlamentbe, 1947-ben pedig saját pártja, a Keresztény Női Tábor színeiben jutott parlamenti

mandátumhoz. Az 1949-es választáson azonban már nem engedték indulni, így emigrált. 1974. január 6-án, Buffalóban hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 848–849.; Mona Ilona: Slachta Margit. Corvinus, 1997.; Slachta Margit lelki öröksége I-III. kötet. Salkaházi Sára Alapítvány, 2011.; Udvardy Tamás: A Szociális Missziótársulat alapításának előzményei és fejlődése eredeti forrásművek és folyóiratok tükrében, PhD-dolgozat, 2014.

Somló Sári

1886. március 7-én született Aradon, édesapja Somló Sándor, a Nemzeti Színház igazgatója. A Képzőművészeti Főiskolán, majd az Iparművészeti Iskolában tanult. Munkái közül ismertebb Vajda János és Bartók Lajos síremléke, valamint Madách Imre márvány mellszobra. A szobrászat mellett szívesen foglalkozott irodalommal is. Számos cikke és tanulmánya jelent meg művészeti folyóiratokban. Élénk társadalmi tevékenységet folytatott több egyesületben, így a MANSz-ban, a Magyar Nemzeti Szövetségben (főjegyző), a Magyar Képzőművésznők Egyesületében (elnök), a Képzőművészeti Tanácsban, a Magyar Írók Egyesületében, a Magyar Főiskolát Végzett Nők Egyesületében. A MANSz-nak kezdetétől fogva tagja, ott volt az első megbeszéléseken, de a későbbiekben nem vállalt semmilyen tisztséget. 1970. március 18-án hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 855–856.; <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/somlo-sari-6234/>

Spur Istvánné nagyabonyi Birsy Sarolta

Aradon született, édesapja 1848-as honvédként hét éven át raboskodott az aradi várban. Tanulmányait Gyulán végezte. A világháború alatt két évig önkéntes ápolónő volt. 1915-től a Szociális Missziótársulat tanács- és képviselői tagja, 1922-től a MANSz-nak a Missziótársulatot képviselő intézőbizottsági tagja. A Szent Vince Szeretetegyesület elnöke, a Keresztény Magyar Asszonyok Pártja fővárosi I. kerületének elnöke.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 862–863.

Dr. Stolpa Józsefné Torpay–Biber Sára

1898-ban született. Stolpa József vallás- és közoktatásügyi államtitkár felesége. A MANSz-ba az 1930-as évek végén, 1940-es évek elején kapcsolódott be. Az 1940 elején létrehozott *tanügyi szakosztály* elnöke. A tanügyi és kulturális szakosztály 1941-es egyesülése után az egyesült szakosztály vezetője. 1941. május 3-án országos alelnöknek, 1942. június 22-én országos ügyvezető elnöknek választották. 1943 őszén országos elnökhelyettes. Az 1944. március 8-án tartott tisztújító közgyűlésen a MANSz országos elnökének választották meg. 1944 tavaszán a

közéletben szerzett érdemeiért a kormányzó elismerésben részesítette. 1944. december elején férjével együtt elhagyta Budapestet. 1946 tavaszán, a MANSz ellen indított felülvizsgálat idején ő volt az egyik MANSz-tag, akit a rendőrök kihallgattak.

MNL OL Polgári kori egyesületek, XIX-B-1-h, BM:284541/1946, A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ), Budapest felosztása, Rendőrségi jegyzőkönyv, Budapest, 1946. március 2. dr. Stolpa Józsefné Torpay–Biber Sára budapesti születésű 48 éves, kultuszállamtitkár felesége, eltartott, budapesti lakosnak, XII. kerület. Alkotás u. 31. panasza tárgyában

Sugár Béla

1936-tól a MANSz országos főtitkára.

Szegedy–Maszák Aladárné Moldoványi Sarolta

Budapesten született, de Erdélyből származott. Édesapja, az első magyarországi kötszergyár alapítója, Budapesten már patikusként dolgozott. Fia Szegedy–Maszák Aladár, a két világháború között a Külügyminisztérium munkatársa volt, majd 1945 után washingtoni magyar követ. Tanulmányait részben otthon, részben iskolákban végezte. Már leánykorában is részt vett különböző társadalmi mozgalmakban. Férjhezmenetele után teljesen a társadalmi munka felé fordult. 1908-ban gróf Károlyi Lászlónéval megalapította a Katholikus Háziasszonyok Országos Szövetségét (KHOSZ), melynek később elnöke lett. 1910-ben megszervezte a Vasúti Missziót, amelybe a KHOSZ elsőként lépett be. Programjuk a családvédelem, valamint a nők szellemi felzárkóztatása volt. Háztartási alkalmazottak részére cselédköröket és otthonokat szerveztek. Az első világháború idején vöröskeresztes szolgálatot vállalt. Nevéhez fűződik a háziasszonyképzés, kezdeményezésére indult meg a cselédek társadalmi megszervezése és képzése. 1918 őszén részt vett a keresztény asszonyok megszervezésében, ott volt az első összejöveteleken. 1919 januárjában a Katolikus Nők Országos Szövetsége igazgatósági tagjaként csatlakozott a MANSz-hoz. Tagja lett a Szövetséget kezdetben irányító tíztagú bizottságnak, majd az intézőbizottságnak. A MANSz első központi irodája az általa vezetett KHOSZ Mária utcai székhelyén volt. 1920 júniusában a MANSz nevében Dessewffy Emmával együtt vett részt a Nők Választójogi Világszövetsége genfi kongresszusán. Már 1921-ben indítványozta, hogy a MANSz vállalja fel az első világháborúban hősi halált halt magyar katonák sírjának gondozását. A MANSz *Magyar Asszonyok Könyvtára* c. sorozatában másodikként az általa és Stumpf Károlyné által szerkesztett *Magyar Úriasszonyok Háztartása* c. könyvet adta ki. A Szövetségnek fennállásáig aktív tagja maradt. Budapest ostromát a fővárosban és Pomázon élte át. 98 évesen, Budapesten hunyt el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 897–900.; Szegedy–Maszák Marianne: Csokolom a kezét. Fordította Rakovszky Zsuzsa. Nemzeti Könyvtár. Magyar Ritkaságok, Magyar Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018.

Szende Anna

1918 őszén részt vett a keresztény asszonyok szervezkedésében, ott volt az első összejöveteleken.

Szentmihályi Gyuláné visontai Szabó Mária

1888. október 31-én született Ottományban, református családban. Tanulmányait Hódmezővásárhelyen és Debrecenben végezte. 1903-ban kezdett irodalommal foglalkozni. Meséket írt, de a képzőművészet is nagyon vonzotta. Első írása *Muszka menyecskék* címmel, Visontay Mária álnéven az *Új Időkben* jelent meg. *Felfelé* c. első regényét aratás közben, éjszakánként írta meg, amely miatt később Erdélyben üldözni kezdték, ezért 1929-ben Budapestre települt, ahol különböző lapoknál dolgozott, állandó munkatársa volt pl. a *Déliab* c. színházi értesítőnek. 1930-ban férjhez ment Szentmihályi Gyulához. Irodalmi munkássága házassága idején teljesedett ki, amelyben nagy szerepe volt latin–német szakos tanár férjének. *Az Emberé a munka, Istené az áldás* c. regénypárját (1935, 1936) debreceni őseiről Csesztvén, a Madách-kúriában írta meg. Hódmezővásárhelyi regénytrilógiája – *Magvetők, Érik a vetés, Aratás* – az 1940-es évek elején jelent meg, amelyben családja apai ágának történetét meséli el. 1944-ben Kékedre költöztek, de már a korábbi években is a kékedi Melczer-kastélyban töltötték a nyarakat. A régi magyar nagyasszonyokról szóló történelmi regényei (*Lorántffy Zsuzsanna, Örök társak, Zrínyi Ilona*) ebben a kastélyban születtek meg. Az 1920-as évek végétől tagja volt a MANSz-nak, nemegyszer jelent meg írása *A Magyar Asszony* c. értesítőben. Az 1930-as évek elején a MANSz *fogalmazói osztályát* vezette. *A Magyar Asszonyok Könyvtára* sorozat harmadik része *Éva* c. regénye volt. 1945-ben száműzték a magyar irodalomból. 1969-től haláláig, 1982-ig a leányfalui Református Szeretetotthonban élt.

Nagy Gyöngyi: Szentmihályiné Szabó Mária regényei. Hódmezővásárhelyi vonatkozások. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve, Hódmezővásárhely, 2015. 137–148.; MA, 1931. XI. évf. 1. sz. 28.

Szilassy Aladárné papi Vizsolyi Mária

1854. július 10-én született Alsópélen. 1878-ban ment férjhez Szilassy Aladár (1847–1924) jogászhoz. 1890-ben dr. Szöts Farkasnéval és dr. Szabó Aladárral megalapította a Lorántffy Zsuzsanna Egyesületet. 1918-ban részt vett a keresztény asszonyok megszervezésében, jelen volt az első összejöveteleken. A MANSz-ba az egyik alapító szervezet, a Protestáns Nők

Országos Szövetsége tagjaként lépett be. A Szövetséget kezdetben irányító tíztagú bizottságba is beválasztották, később intézőbizottsági tag lett. 1927. április 21-én hunyt el. Losoncon temették el.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 934.; <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/s-A6233/szilassy-aladarne-AE37C/>

Szilágyi Gézáné Toperczer Ilonka

1895-ben született Budapesten. Tanulmányait az Erzsébet Nőiskolában végezte. A MANSz-nak 1921-ben lett tagja, a jászszentandrási fiókot vezette. 1927-től a Szövetség központi *háziipari szakosztály* ügyvezető elnöke volt.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 924.

Tasnádi Endréné Marik Klára

1903. március 18-án született Budapesten. A Szilágyi Erzsébet Leánygimnáziumban érettségizett. 1924–1925-ben a Közgazdasági Egyetemen, 1925–1928 között a Testnevelési Főiskolán (itt testnevelőtanári diplomát szerzett), 1929–1931 között a Pázmány Péter Tudományegyetem művészettörténet szakán tanult. Állami ösztöndíjjal Londonban, és más külföldi egyetemeken is tanult (Berlin, Lausanne). 1928-tól a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Testnevelés és Sportosztályán dolgozott. Álma, hogy az iskolákba bevezessék a leányoknak való sportokat is, megvalósult. 1929-ben részt vett a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Nemzeti Szövetsége újjáalakításában, melynek 1930-ban alelnöke lett. 1929-ben tagja lett a MANSz-nak is, és még ebben az évben a központi választmány tagjává is választották. Az ő érdeme volt, hogy a MANSz vidéki Leányköreiből is népszerűvé váltak a női sportok. *A lassító lencsén keresztül* c., hét versből álló munkájával részt vett az 1936-os berlini olimpián, a lírai művek kategóriájában. 1944–1965 között az Iparművészeti Múzeum munkatársa volt. Gyűjtötte a régi üvegeket. 102 évesen, 2005. január 25-én hunyt el Budapesten.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 637–638.; <http://olimpia.hu/champdata/details/id/24073/>; 102 évesen hunyt el az olimpikon = Hídlap, 2005. február 15.

nádudvari Tormay Cécile

1875. október 8-án született Budapesten. Iskoláit magánúton és nagyon korán végezte. Tizennégy éves volt, amikor miniszteri engedéllyel képesítőzött az Angolkisasszonyoknál. Négy nyelven beszélt, németül, franciául, olaszul és angolul. I. Ferenc József egész fiatal

korában alapítványi hölgynek nevezte ki. A magyar, német és francia családból származó Tormay Cécile eszmélését meghatározta családjának 1848-as hazafias szelleme. Az első világháború előtt minden évben hónapokat töltött Itáliában, mert egyik meghívás a másikat érte. Minden művész szalon az ő görög meséit akarta hallani. A nőgyűlölő hírében álló világhírű költő, Gabriele D'Annunzio figyelmét is felkeltette, és azonnal lefordította két novelláját. 1911-ben megjelent Tormay Cécile első regénye (*Ember a kövek között*) amellyel rögtön a külföldi érdeklődés középpontjába került, azonnal lefordították német és francia nyelvre is. Legjelentősebb regénye, *A régi ház*, 1914-ben jelent meg, amelyért az Akadémia Péczely-díját is megkapta. A fiatal író tehetségére sokan felfigyeltek, a nagy olasz zeneszerző, Puccini témát és szöveggönyt kért tőle. Párizsba Marcell Tynaire, az akkori legnagyobb francia író, az ő írásainak fordítója hívta meg. Utána a világirodalmi élet kimagasló alakja, saját példaképe, Anatole France fogadta otthonában és ajánlotta a francia akadémikusok figyelmébe. Az első világháborút követő összeomlás egészen máshová helyezte életében a hangsúlyokat. A háború alatt testvérével, Tormay Verával együtt vöröskeresztes szolgálatot vállalt. 1918 őszén Kőfaragó utcai lakásában folytak azok az összejövetelek, amelyek után vezetésével 1919. január 11-én megalakult a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége. Kezdetben, és amíg egészsége engedte, gyakran járta az országot, több MANSz-fiók alakuló gyűlésén ott volt. 1923-tól a *Napkelet* folyóirat főszerkesztői feladatait is elvállalta. Az 1920-as években azzal vádolták meg, hogy szerelmi viszonyt tart fenn egyik barátnőjével, gróf Zichy Rafaelnéval. Szívbetegségének kialakulásához ez a méltatlan meghurcolás is hozzájárult. Az 1926. év eleji rendkívüli közgyűlésen a MANSz örökös országos elnökévé választották. 1930-ban Corvin-koszorúval tüntették ki. A Népszövetség Tanácsa 1935. május 22-i ülésén irodalmi munkássága elismerésül, Madame Curie fizikus–kémikus helyére, öt évre megválasztotta a Nemzetközi Szellemi Együttműködés Bizottságába. Ugyanebben az időszakban történt az is, hogy több magyar és külföldi irodalomtörténész javaslata alapján jelölték az irodalmi Nobel-díjra. 1936-ban így ő került a legközelebb ahhoz, hogy ezt a rangos irodalmi elismerést megkapja, de váratlan halála miatt végül a másodszori jelölés után sem őt választották. A MANSz vezetése és a *Napkelet* szerkesztése mellett *Az ősi küldött* c. regénytrilógiáján dolgozott. Az 1930-as években egyre jobban elhatalmasodó betegsége miatt már több országos közgyűlésről távol maradt. Utolsó éveit Mátraházán töltötte, ahol gróf Ambrózy–Migazzi Lajosné volt a segítségére. 1937. április 2-án Mátraházán hunyt el. Mint az egyik legnagyobb magyart, az Iparművészeti Múzeumban ravatalozták föl, ahol az ország legjelentősebb közéleti személyiségei vettek tőle búcsút. Állami díszsírhelyet kapott. 1943-ban a MANSz kezdeményezésére Budapesten felállították egész alakos szobrát, és az asszonyok a második

világháború végéig életben tartották emlékét. A szobrot 1945-ben eltávolították, és majd csak 2012-ben állították fel újra az író egykori lakóhelyén, Józsefvárosban.

Hankiss János: Tormay Cécile. Kairosz Kiadó, 2009.; Kollarits Krisztina: Egy bujdosó író. Tormay Cécile. Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 2010.; Tormay Cécile: Küzdelmek. Emlékezések. Felelős szerkesztő: Szilágyi Erzsébet. Előszót írta: Nagy Gyöngyi, Kárpátia Stúdió, Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2021.

Dr. Tormay Gézáné siklósi Tschögl Lilla

Tormay Cécile sógornője, férje dr. Tormay Géza kereskedelmi államtitkár. Tanulmányait magánúton végezte. A MANSz választmányi tagja és a nádudvari fiók elnökszónya. A nádudvari Stefánia Szövetség is őt választotta vezetőjéül. 1937. december 8-án országos társelnöknek választották, és ebben a tisztségében 1940. december 8-án és utoljára, 1944. március 8-án is megerősítették. Egy ideig a *külsügyi szakosztályt* is vezette. Az 1944. január 11-i, 25. jubileumi közgyűlésen ő mondta az ünnepi beszédet.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 966.

Báró Urbán Péterné jószáshelyi Purgly Ilona

1873. augusztus 12-én született Tompán, Horthy Miklósné Purgly Magdolna nővére. 1894-ben ment férjhez báró Urbán Péter földbirtokoshoz. Híres díjlovagló volt. 1930-tól a MANSz választmányi tagja. 1933-tól az átszervezett *külsügyi szakosztály* egyik vezetője. 1940. december 8-án országos társelnöknek választották, amely tisztségében 1944. március 8-án megerősítették. 1945. április 9-én hunyt el Budapesten.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 983–984.; Petőfi Irodalmi Múzeum, Névtér; <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM464195>

Ürmössy Jenőné Benczúr Elza

Münchenben született. Édesapja Benczúr Gyula festőművész. Iskoláit Budapesten, iparművészeti tanulmányait magánúton végezte. Magyarországon ő terjesztette el a temperával való festészetet. Férjhezmenetele után az erdélyi torockói hagyományokkal kezdett foglalkozni. Első nagyobb munkája az a magyar láda volt, amely Erzsébet királyné tulajdona lett. 1928-ban torockói ládát küldött Rothermere lordnak is, és a MANSz küldöttsége is ilyen ládában vitte el Mussolini lányának esküvőjére a fátylat. Az erdélyi Kövesd község unitárius templomának magyaros mintájú falfreskóit is ő készítette. Alapító tagja volt a MANSz-nak, a Stefánia Szövetségnek és az Erzsébet Nőiskolának.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 986–987.

Vörös Tihamérné Danhauser Margit

1888-ban született Budapesten. 1924-ben megalapította a MANSz váci és nógrádverőcei fiókját. A váci MANSz-nak a városból való elköltözéséig elnöke is volt, utána átvette a kőbányai MANSz-fiók vezetését. Az 1941. május 13-án megalakult *Pesti Asszonycsoport* elnöke. Az 1944. március 8-i országos tisztújító közgyűlésen országos alelnöknek választották. 1946 tavaszán, a MANSz ellen indított felülvizsgálat során őt is kihallgatták, de vallomása nem maradt fenn.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 1024.

Gróf Zichy Rafaelné Pallavicini Eduardina

1877. április 24-én született Budapesten. Leánykorát az olasz eredetű Pallaviciniek Somogy megyei kastélyában, Mosdóson töltötte. Itt ment férjhez 1901. augusztus 25-én gróf Zichy Rafaelhez, akivel hamarosan a Fejér megyei Zichy-birtokra, Sárszentmihályra költöztek. Férjhezmenetele után hosszabb ideig csak a családjának élt, öt gyermeke született, de rendszeresen foglalkozott a falu és a vidék szegényeinek támogatásával is. Több nyelven beszélő, nagy szociális érzéssel megáldott nő volt. 1909-től a Katolikus Tisztviselőnők és Kereskedelmi Alkalmazottak, 1915-től az Országos Katolikus Nővédő Egyesület elnöke lett. A háború okozta szegénység enyhítésére 1914-ben kezdeményezésére alakult meg a Katolikus Caritas, amelynek azonban a kommün gátat szabott. 1918 őszén részt vett a keresztény asszonyok megszervezésében, ott volt az első összejöveteleken, és budai palotájában is tartottak megbeszéléseket. 1918. december 18-án megalakította az Magyar Katolikus Nőegyesületek Országos Szövetségét, amelyhez kilenc nagy országos katolikus nőszervezet csatlakozott. Zichy Rafaelné Tormay Cécile közvetlen baráti köréhez tartozott. A *Bujdosó könyv* szerint a MANSz 1919. január 11-i alakuló ülését ő nyitotta meg. Tagja a Szövetséget kezdetben irányító tíztagú bizottságnak. 1921 decemberétől a *külügyi szakosztály* vezetője. Kezdetől fogva intézőbizottsági tag. 1922-ben megalapította a Magyar Irodalmi Társaságot, amely útjára indította a *Napkelet* c. folyóiratot. A MANSz 1923. január 31-én megalapított *Háziipari Szövetkezetének* vezetője. Otthonában, Sárszentmihályon szövőtelepet rendezett be. 1926-ban országos mozgalmat indított az Árpádházi Boldog Margit szentté avatásához szükséges csodák felkutatására. 1945-ben Spanyolországba emigrált a lányához, és ott halt meg 1964-ben.

Bozzay Margit: Magyar asszonyok lexikona. 1931. 1043–1048.; Bárány–Szilfai Alida: Katolikus nőként a társadalom és a kultúra szolgálatában. Gróf Zichy Rafaelné (1877–1964) munkássága a két világháború között. In: Egyháztörténeti Szemle 18. évf. 4. sz. 2017. 49–61.